

LAIŠKAS REDAKTORIUI

TERESĖ VILTAUTAITĖ

ventas - įstabus metas, įprasminantis Išganytojo laukimą. Tai ne tik rimties kaupimo, bet ir apsivalymo metas. Galimo apsivalymo nuo netiesos savyje išties, nemeilės, netikrumo, nuo tik nuvokiamų, bet dar nesuprastų klaidų. Škajame metų cikle tai tamsiausias gruodis. O koks šis metas žmogaus gyvenimo ir tautos istorijoje? Ir ar dažnai jis kartojasi? Tiek šimtmečių švenčiamas gas įvykis - Atpirkėjo gimimas - ne tik primena apie begalinę Dievo meilę, liudija, kaip atkakliai mes į ją neatsiliepiame.

Mums duotas dar vienas Adventas? Ar vis dar tęsiasi tas pats - tamsus ir kupinas nuovargio ir nevilties - ir vis dėlto galintis tapti viltingu, jei tik šime, kodėl Atpirkėjas mums būtinas. Mums, gyvenantiems dabar, bet žims iš istorijos, jog Išrinktoji tauta, negavusi lauktojo žemės karaliaus do-
Jo neatpažino ir nepripažino. Ar mūsų dabartinis pasirinkimas neliudija to?

Ar mums tautai reikalinga nepriklausomybė? Dėlei ko ji palieka „Egipto mėsa ir nus“ ir yra vedžiojama po dykumą 40 metų? Ar dėlei tos pačios mėsos ir nus, tik jau savojoje žemėje?

Ar mes reiškia mūsų visuotinis persimetimas iš (tariamąs) dešinės į (realią ir amą) kairę? Ir ar jis įvyko dėl sunkios ekonominės būklės? Estai praėjusią šalą ir kurį laiką net normavo duoną, bet ekskomunistinio Parlamento tinko. Gal todėl, kad jų ankstesnė valdžia kaip tik tokia ir buvo, ir radikalus šis galėjo būti žengtas tik dešinėn. O didesnis mūsų „dešinumas“ gal viso buvo afekto padarinys, nesuvokiant, kas apskritai dešinumas yra. Tad kas dešinumo ir kairumo priešprieša, ir ką mes parėmėme iš tikrųjų?

Ar šioji pozicija priklauso nuo to, kas pasirenkama: *asmens* viršenybė ar *kolektyvo* menės, liaudies, net tautos, jei šią suvokiame tik kaip totalumą, kuriam (noringai save priskiriame)? privati iniciatyva ar be pastangų gaunamo ministro garantas, nusavinus asmeniškų pastangų vaisius? Dvasiniai orientyrai a nei į kairę, nei per toli į dešinę, nes būtina ne tik apsisprendimo laisvė, ne neniška pastanga, bet ir veikla bendram labui bei pagalba beturčiui.

Ar šis dešinumas reiškėsi tik bendromis politinėmis ir ekonominėmis nuostatomis, o realiame socialiniame-ekonominiame gyvenime dominavo korupcija - mečio išugdytas medžiaginis godumas, kurį galėjo tenkinti tie, kas medžiaga. (Kainos paleistos, nepradėjus privatizacijos ir nelaidavus konkurencijos, ūtų stabilizavusi jas ir apribojusi pasipelnymą.) Taigi nebuvo įgyvendintas idininis dešinėsios orientacijos dalykas - neatiduota viršenybė asmeniui ir šiai iniciatyvai. Dar baisiau, kad tai nė nebuvo suvokta. Ar laisva valia pa-
is noras ilgametės komunistinės sistemos agoniją iškęsti iki galo padės su-

vokti šios sistemos esmę ir suprasti, vardan ko ryžtumės jos atsisakyti?

Tokia dramatiška ir rizikinga situacija giliai tikinčiam arba giliai mąs ir moraliam žmogui suteikia galimybę išgyventi dvi tarsi priešingas patir skaudą dėl ilgesnės ir gilesnės socialinės krizės, kartėlį dėl sunkesnės kovos ir artimųjų neviltilimi ir drauge viltį, kad brangiai kainuosiantis praregėjim: išskaidrinti mūsų mąstymą, išskaistinti širdis ir pagaliau išvysti, kas yra ka: įžengiamo į sunkų ir neišvengiamą apsisvalymo metą, kai savaime išaišku tikrosios pozicijos, kai konformizmo nebegalėsime pateisinti socia aplinkybėmis ar KGB grėsme, kai pagaliau turėsime atpažinti savo til siekius: asmeninės. materialios naudos, garbės, valdžios ar bendros į santarvės, artimo meilės viršenybės. Mūsų sielose ir tarp mūsų sustiprės mat ir idealiojo prado įtampa. („Tai ne politinė kova - tai materializmo ir id kova“, - rašė Ričardas Vaitekūnas „Naktinraščio puslapyje“ spalio 26: pagaliau anoniminės daugumos ir asmens, sąmoningai įsipareigojančio v nei ar tautai, priešprieša.

Nuo čia tik žingsnis iki kovos dėl religijos ir Bažnyčios tikrojo va visuomenėje ir asmeniško apsisprendimo tikėjimo atžvilgiu dramos. Žinoma, pirmiausia bandys su Bažnyčia sugyventi geruoju, deklaruoti savo paga galbūt tyliai blokuoti nuosavybės grąžinimą, vilkinti reikalų tvarkymą ar nei siundyti „neutraliąją“ spaudą. (Oficiali pozicija, kaip LDDP platforma, jau i „Lietuvos ryte“, 1992, spalio 14.)

Krikščioniškas elgesio nuostatas sunku suderinti su ekskomunistiniu prokomunistinėmis pozicijomis. Neišvengiamai apsinuoginus jų pagri Bažnyčia, likdama ištikima savo principams, atsidurs realioje opozicijoje. bus mėginama ją korumpuoti, šantažuoti, pagaliau mesti paskutinį kozirį - a KGB tinklą Bažnyčioje. Su KGB susijusių Bažnyčios žmonių (pirmiausia sininkų) ir jų veiklos išviešinimas tam tikru momentu gali gerokai šc visuomenę, kuri dėl smarkiai ateizuotos sąmonės Bažnyčią tapatina su dva: ja ir prie jos besišliejančiais neva religiniais veikėjais. Tikintiesiems ar ieška Dievo tektų išgyventi skaudžią koliziją: baimė, neretai ir medžiaginis god sąžinės kompromisus pastūmėjo tuos, kurie turėjo būti dvasios ir sąžinės sergėtojai. Atsivėrimo tikėjimui situacijoje vieno kito kunigo karingumas a jumas arba katecheto fanatizmas užstoja Bažnyčią ir Kristų dažnam svyruoj ar nedrąšiam ieškotojui. Bažnyčios „diskreditavimas“ būtų asmeniškas ti išbandymas ne vienam silpnatikiui. Atsidūrusi krizėje, Bažnyčia, anot „klas apibrėžimo, nebegalėtų gyventi kaip iki tol, bet dar nesugebėtų veikti na

Kad ir kokia pavojinga būtų ši krizė, ji gali tapti akstinu atgimti ir iš atsinaujinti. Todėl geranoriška iniciatyva jau dabar veikti Bažnyčios atsinau labui ir pasiryžimas kartu su ja išgyventi krizę turėtų būti skatinami. Šitaip Ba gautų realią krikščioniškos atgailos bei atleidimo galimybę ir būtų pajėg pavyzdžiu tokią nuostatą ugdyti visuomenėje. Tai būtų išmėginimas, bet lonė.

Paradoksaliai viltingas mūsų tikėjimui ir atgimimui gali būti šis istorin ventas. Ir šiemetinės Kalėdos - kaip džiaugsmas, kad Išganytojas ateina.

Vilnius, 1992 m. gruodis

Teresė Viltariūtė

KOMENTARAS PIRMAJAM JONO LAIŠKUI

AURELIJUS AUGUSTINAS

1 *Kas buvo nuo pradžios, ką esame girdėję, ką esame regėję savo akimis, ką pastebėjome ir ką apčiuopinėjo mūsų rankos, lieté, apie gyvenimo Žodį*¹. Ar yra toks, kuris rankomis liečia Žodį, nebent taip: *Žodis tapo kūnu ir gyveno tarp mūsų*²? O tas Žodis, tapęs kūnu, idant būtų paliestas rankomis, prasidėjo kaip kūnas iš mergelės Marijos; tačiau juk ne tuomet prasidėjo Žodis: jis buvo nuo pradžios, sakė Jonas. Pažvelkite, ar jo laiško mintys nepasitvirtina Evangelijoje, kur ką tik girdėjote: *Pradžioje buvo Žodis. Tas Žodis buvo pas Dievą*³. Bet „gyvenimo Žodį“ kai kas supranta taip, tarsi tai būtų kokia kalba apie Kristų, o ne pats Kristaus kūnas, kuris buvo paliestas rankomis. Pažiūrėkite, kas toliau: ir pats gyvenimas pasirodė⁴. Taigi, Kristus - gyvenimo Žodis. O iš kur pasirodė? Juk buvo nuo pradžios, bet buvo pasirodęs ne žmonėms, o Angelams, kurie jį regėdami maitinosi nelyginant savo Duona. Bet ką sako Šventasis Raštas? *Angelų duoną valgė žmogus*⁵. Taigi gyvenimas pasirodė kūne, gyvenimas, kuris gali būti matomas tik širdimi, pasirodė tam, kad būtų matomas ir akimis, idant širdis gydytų. Žodis juk regimas tik širdimi, o kūnas - tik kūniškomis akimis. Galėjome matyti kūną, bet negalėjome matyti Žodžio. Žodis tapo matomas, kad išgydytų mumyse tai, kuo galėtume pamatyti Žodį.

2 *Ir regėjome, ir liudytojai esame*⁶. Galbūt kai kurie iš brolių, nemokantys graikų kalbos, nežino, ką graikiškai reiškia „liudytojai“. Šis žodis yra visų

vartojamas ir įprastas: ką lotyniškai vadiname „liudytojais“ (*testes*), graikų kalba yra *martyres*⁷. Ir kas nėra girdėjęs žodžio *martyres* ir ar kurio iš krikščionių lūpose kasdien nebuvoja šis žodis? O, kad šis žodis būtų širdyje, kad pakartotume kankinių kančias, o ne sekiotume jų pėdomis! Taigi pasakė: *Regėjome ir liudytojai esame*; regėjome ir kankiniai esame. Mat liudytojai, liudydami apie tai, ką matė ir ką girdėjo iš mačiusiųjų, kadangi žmonėms, prieš kuriuos jie kalbėjo, nepatiko pats liudijimas, iškentėjo viską, ką iškentėjo kankiniai. Dievo liudytojai yra kankiniai. Dievas liudytojais norėjo turėti žmones, kad žmonės turėtų liudytoju Dievą.

Regėjome ir liudytojai esame, - sako. Kur regėjo? Pasirodyme. O ką tai reiškia - „pasirodyme“? Saulėje, tai yra jos šviesoje. Tačiau kaip galėjo būti matomas saulėje tas, kuris sukūrė saulę, nebent taip: *Įkūrė saulėje savo buveinę, ir ji lyg jaunikis spindinti kyla iš guolio ir kaip valdovas savo taku žengia didingai*⁸? Tas, kuris sukūrė saulę, buvo anksčiau už saulę, jis buvo anksčiau už aušrą, anksčiau už visus žvaigždes, anksčiau už visus angelus; jis tikrasis kūrėjas - kadangi *visa per jį atsirado, ir be jo neatsirado nieko*⁹, - idant būtų pamatytas kūniškomis akimis, reginčiomis saulę, tą savo buveinę įkūrė saulėje, tai yra savo kūną parodė jos šviesoje, ir to jauniko guolis buvo mergelės iščios, kadangi tose mergiškosose iščiose abu buvo susijungę - sužadėtinis ir sužadėtinė, sužadėtinis Žodis ir sužadėtinė¹⁰ kū-

¹ *1 Jn 1, 1 (J.)*, Čia ir toliau skliausteliuose žymimi cituojamų Šv. Rašto ištraukų vertėjai: J. - Algirdas Jurėnas, K. - kun. Česlovas Kavaliauskas, S. - arkiv. Juozapas Skvireckas. Vietomis lietuviškas vertimas nežymiai pakeistas, kad atitiktų Augustino cituojamą lotynišką Šv. Rašto vertimą. - Red.

² *Jn 1, 14 (K.)*

³ *Jn 1, 1 (K.)*

⁴ *1 Jn 1, 2 (J.)*

⁵ *Ps 77, 25 (S.)*

⁶ *1 Jn 1, 2 (K.)*

⁷ Yra dvi pagrindinės šio žodžio reikšmės: (1) liudytojas; (2) kankinys. Vert. past.

⁸ *Ps 18, 5-6* (Augustino cituojamas vertimas šias psalmės eilutes interpretuoja visiškai skirtingai, negu dabartiniai vertėjai).

⁹ *Jn 1, 3 (K.)*

¹⁰ Lotynų kalboje „kūnas“ (*caro*) yra moteriškos giminės. Vert. past.

nas, nes parašyta: *Ir bus du viename kūne*¹¹. Ir Viešpats sako Evangelijoje: *Taigi jie - jau nebe du, o vienas kūnas*¹². Ir Izaijas labai gerai atmena, kad tuodu yra viena, nes kalbėdamas Kristaus asmeniu, sako: *Ir apsiautė mane teisybės apvalkalu kaip sužadėtinį, papuoštą vainiku, ir kaip sužadėtinę*¹³. Atrodo, kalba vienas, tačiau jis yra ir sužadėtinis, ir sužadėtinė, kadangi ne du, bet vienas kūnas, juk *Žodis tapo kūnu ir gyveno tarp mūsų*. Prie šio kūno prijungiamas Bažnyčia, ir tuomet Kristus tampa visas - ir galva, ir kūnas.

3 *Ir liudijame, sako, ir skelbiame jums amžinąjį gyvenimą, kuris buvo pas Tėvą ir pasirodė mummyse*¹⁴, tai yra, pasirodė tarp mūsų, tiksliau sakant, pasirodė mums. Taigi, *ką matėme ir girdėjome, skelbiame ir jums*¹⁵. Tebūna Jūsų Meilė dėmesinga: *Ką matėme ir girdėjome, skelbiame ir jums*. Jie matė patį Viešpatį, turintį žmogaus pavidalą, girdėjo žodžius iš Viešpaties lūpų ir paskelbė mums. Taigi ir mes girdėjome, tačiau nematėme. Tad ar mes esame ne tokie laimingi kaip tie, kurie matė ir girdėjo? O kaip toliau sako: *Kad ir jūs turėtumėte bendravimą su mumis*¹⁶? Jie matė, mes - ne, tačiau mes esame beįdriai, mes turime bendrą tikėjimą. Juk buvo ir toks, kuris matydamas nepatikėjo, ir norėjo patikėti tik palietęs, ir tarė: *Jeigu aš neįleisiu piršto į vinių vietą, ir jeigu ranka nepaliesiu jo šono - netikėsiu*¹⁷. Ir tuojuo leido žmonių rankoms save paliesti tas, kuris leisdavo save matyti tik angelų akims. Ir tas mokinytis palietė ir sušuko: *Mano Viešpats ir mano Dievas!*¹⁸ Kadangi palietė žmogų, išpažino Dievą. Ir Viešpats, guosdamas mus, negalinčius ranka paliesti jo, sėdinčio danguje, bet galinčius pasiekti jį tikėjimu, pasakė jam: *Tu įtikėjai, nes pamatei. Palaiminti, kurie tiki nematę*¹⁹. Čia mes esame paminėti, mes esame aprašyti. Taigi tesiranda mummyse palaima, kurią pažadėjo Viešpats: tvirtai tikėkime tuo, ko nematome; juk paskelbė tie, kurie matė. *Ir kad jūs turėtumėte bendravimą su mumis*, - sako. Ar labai svarbu bendrauti su žmonėmis? Neniekinink to bendravimo, žiūrėk, ką dar pridėjo: *Ir mūsų bendravimas su Tėvu ir su jo sūnumi Jėzumi Kristumi. Ir tai mes rašome,*

*kad mūsų džiaugsmas būtų tobulas*²⁰. Sako, kad tikrasis džiaugsmas yra pačiame bendravime, pačioje meilėje, pačioje vienybėje.

4 *Tai yra žinia, kurią esame išgirdę iš jo ir skelbiame jums*²¹. Kas tai? Patys regėjo, lietė rankomis gyvenimo Žodį: vienatinis Dievo Sūnus buvo nuo pradžios, iki tol, kol tapo matomas ir paliečiamas. O kodėl atėjo, ar ką naujo paskelbė? Ko norėjo išmokyti? Kodėl padarė būtent taip, kad Žodis tapo kūnu, kad Dievas patyrė iš žmonių tai, kas aukščiau visų pažeminimų, kad iškentė jų rankų antausius, - tų, kurias pats sukūrė? Ko norėjo išmokyti? Ką norėjo parodyti? Ką norėjo paskelbti? Paklausykime, juk be paaiškinimo gandas apie tai, kad Kristus gimė ir Kristus kentėjo, yra tik sielos nuraminimas, o ne jos sutvirtinimas. Ar girdi, kaip tai svarbu? Žiūrėk, kokia tau iš to nauda. Ko norėjo išmokyti? ką paskelbti? Paklausyk: *Kad Dievas yra šviesa ir jame nėra jokios tamsybės*²², - sako. Aišku, čia minėjo šviesą, tačiau miglotais žodžiais: mums būtų gera, kad pati šviesa, apie kurią kalbėjo, apšviestų mūsų širdis, ir mes suprastume, ką pasakė. Tai yra, ką skelbiame: *Kad Dievas yra šviesa ir jame nėra jokios tamsybės*. Tačiau kas išdrįstų pasakyti, kad Dieve yra tamsybės? Arba - kas tai yra pati šviesa? Ar kas yra tamsybė? Ar kartais ne apie tokias tamsybes kalba, kurias gali matyti mūsų akys? *Dievas yra šviesa*, - kažkas sako; bet ir saulė yra šviesa, ir mėnulis yra šviesa, ir žvakė yra šviesa. Tačiau turi būti kažkas, kas daug didžiau už visa tai, daug puikiau, daug prakilniau. Kiek Dievas skiriasi nuo tvarinio, kiek kūrėjas - nuo kūrinio, kiek išmintis nuo to, kas išmintingai padaryta, tiek nuo visa ko turi skirtis toji šviesa. Ir gal būsime arčiau jos, jeigu sužinosime, kas toji šviesa yra, ir prie jos veršimės, kad būtume jos apšviesti, kadangi patys esame tamsybės, ir jos apšviesti mes galime tapti šviesa, ir ji nesukels mummyse sumaištis, kadangi patys savyje ją keliamo. Kas yra tas, kuris pats savyje kelia sumaištį? Tas, kuris prisipažįsta esąs nusidėjęs. O kam šviesa sumaištis nesukelia? Tam, kuris jos apšviečiamas. O ką tai reiškia - būti jos apšviečiamam? Tai reiškia, kad tas, kuris jau mato save užtem-

¹¹ Pr 2, 24 (S.)

¹² Mt 19, 6 (K.)

¹³ Iz 61, 10 (S.)

¹⁴ 1 Jn 1, 2 (K.)

¹⁵ 1 Jn 1, 3 (K.)

¹⁶ 1 Jn 1, 3 (K.)

¹⁷ Jn 20, 25 (K.)

¹⁸ Jn 20, 28 (K.)

¹⁹ Jn 20, 29 (K.)

²⁰ 1 Jn 1, 3-4 (K.)

²¹ 1 Jn 1, 5 (K.)

²² 1 Jn 1, 5 (K.)

nuodėmių²⁹. Didžiulę globą suteikė Dievas. Ne be reikalo švenčiame Velykas, kur liejamas Viešpaties kraujas, nuvalantis visas mūsų nuodėmes. Būkime ramūs: nors velnias kėlė vergystės grėsmę, tačiau Kristaus krauju ta vergystė sunaikinta. *Jo sūnaus kraujas apvalo mus nuo visų nuodėmių*, - sako. O kas tai yra „nuo visų nuodėmių“? Atkreipkite dėmesį: štai tiems, kurie tik dabar išpažino Kristų ir kurie vadinami „kūdikiais“, visos jų nuodėmės buvo atleistos Kristaus vardu ir per jo kraują. Atėjo seni, išėjo jauni. Kaip tai: atėjo seni, išėjo jauni? Atėjo seniai, išėjo kūdikiai. Juk senatvė - tai išsekęs, jau praėjęs gyvenimas, o kūdikystė yra atgimimas, naujas gyvenimas. O ką mes darome? Ankstesnės nuodėmės ne tik jiems, bet ir mums dovanotos. Tačiau ir po visų nuodėmių dovanojimo ir atleidimo, gyvenant šiame pasaulyje tarp gundymų, nuodėmės vėl padaromos. Todėl žmogus tegul daro tai, ką gali padaryti. Tegul pats išpažįsta, kas esąs, kad juo pasirūpintų tas, kuris visada yra tas, kas yra: juk jis visuomet buvo ir yra, o mūsų nebuvo, bet esame.

6 Taigi pažiūrėk, ką sako: *Jei sakytume, jog neturime nuodėmės, klaidintume patys save ir nebūtų mumyse tiesos*³⁰. Vadinasi, jei išpažįsti, kad esi nusidėjėlis, tavyje yra tiesa, o juk pati tiesa yra šviesa. Dar netobulai suspindo tavo gyvenimas, kadangi viduje dar yra nuodėmių, tačiau jau pradėjai šviesti, nes pradėjai išpažinti nuodėmes. Pažvelk, kas toliau: *Jeigu išpažįstame savo nuodėmes, jis ištikimas ir teisingas, kad atleistų mums nuodėmes ir apvalytų mus nuo visų nedorybių*³¹. Ne tik jau ankstesnes nuodėmes atleido, bet ir tas, kurias padarėme šiame gyvenime; juk negali žmogus nedaryti bent lengvų nuodėmių, kol turi savo kūną. Bet neniekink ir tų, kurias vadiname lengvomis. Jei nesusirūpinsi mąstydamas apie jas, turėsi išsigąsti jas skaičiuodamas. Iš daug mažų pasidaro vienas didelis: daug lašų pripildo upę, daug grūdų sudaro krūvą. Tad kokia viltis? Pirmiausia - išpažintis: tegul nė vienas nelaiko savęs teisiu ir tegul prieš reginčio, kas yra, Dievo akis pakelia galvą žmogus, kurio nebuvo ir kuris yra. Taigi pirmiausia - išpažintis, paskui - meilė, o kas pasakyta apie meilę? *Meilė uždengia nuodėmių gausybę*³².

Pažiūrėkime - jis siūlo meilę, kai netyčia padaroma nuodėmė: vien tik meilė naikina nuodėmes. O puikybė naikina meilę, vadinasi, nuolankumas stiprina meilę, naikinančią nuodėmes. Nuolankumas siejasi su išpažintimi, kai mes išpažįstame esą nusidėjėliai. Pats nuolankumas yra išpažinimas, o ne tai, kad mes pasakome tai garsiai; juk garsiai sakydamiesi esą teisūs žmonėms dėl tokio išpuikimo nepatiktume. Taip daro tik netikėliai ir bepročiai. Žinau, kad esu teišus, bet argi aš išdrįsiu tai pasakyti žmonėms? Jei pasakysiu, kad esu teišus, kas tai pakeš, kas patikės? Tebūna mano teišumas žinomas Dievui, o aš sakysiu esąs nusidėjėlis, nors toks ir nesu, kad nebūčiau nekenčiamas dėl išpuikimo. Sakyk žmonėms, kas esi, sakyk Dievui, kas esi. Bet jeigu nesakai Dievui, kas esi, jis baus už tai, ką tavyje ras. Nenori, kad jis baustų? Pats bausk save. Nori, kad jis atleistų? Prisipažink pats, idant galėtum Dievui pasakyti: *Nugręžk savo veidą nuo mano nuodėmių*³³. Pasakyk jam ir kitus tos pačios psalmės žodžius: *Nes savo nuodėmes aš pažįstu*³⁴.

*Jeigu išpažįstame savo nuodėmes, jis yra ištikimas ir teisingas, kad atleistų mums nuodėmes ir apvalytų mus nuo visų nedorybių. Jei sakytume, kad nesame nusidėjė, darytume jį melagiu ir nebūtų mumyse jo žodžio*³⁵. Jei pasakei: aš nenusidėjau, tai darai jį melagiu, kadangi save nori padaryti tiesiakalbiu. Argi įmanoma, kad Dievas būtų melagis, o žmogus - tiesiakalbis? Juk ir Šventasis Raštas tam prieštarauja: *Dievas išlieka tiesiakalbis, o kiekvienas žmogus - melagis*³⁶. Taigi Dievas pats savyje yra tiesiakalbis, o tu tiesiakalbis gali būti tik Dievo dėka, nes pats savyje esi melagis.

7 Ar kartais neatrodo, kad nuodėmei Jonas suteikė nebaudžiamumą, sakydamas: *Jis ištikimas ir teisingas, kad apvalytų nuo visų nedorybių?* O žmonės juk galėtų sau pasakyti: nusidėkime, nesibaimindami darykime, ką norime, Kristus mus apvalys, jis ištikimas ir teisingas, apvalys mus nuo visų nedorybių, - bet tai pašalina tavo blogą nerūpestingumą, pasėja naudingą baimę. Nenorėk būti ramus, būk susirūpinęs. Jis juk ištikimas ir teisingas tam, kad atleistų mūsų nuodėmes, bet tik tuomet, kai tu esi

²⁹ 1 Jn 1, 7 (K.)

³⁰ 1 Jn 1, 8 (K.)

³¹ 1 Jn 1, 9 (K.)

³² Pat 10, 12 apud 1 Pt 4, 8 (K.)

³³ Ps 50, 11 (S.)

³⁴ Ps 50, 5 (J.)

³⁵ 1 Jn 1, 9-10 (K.)

³⁶ Rom 3, 4 (K.)

nepatenkintas savimi ir tol keitiesi, kol pasibuldas. O kas toliau? *Mano vaikeliai, rašau jums, kad nenusidėtumėte.* Bet jeigu kartais žmone gyvenime prisėlintų nuodėmė, ką tuomet aryti? Lieka tik neviltis? Paklausk: *O jei kuris iš jūsų, tai mes turime Užtarėją pas Tėvą, teisųjį ir išmintų. Jis yra permaldavimas už mūsų nuodėmes.* Taigi jis yra Užtarėjas, bet tu stenkis neišsėsti. O jeigu dėl gyvenimo silpnųjų prisėlintų nuodėmė, nedelsdamas ją pastebėk, nedelsdamas apuk, iškart pasmerk. Ir kai pasmerksi, ramus ir teisus. O ten tu turi Užtarėją - nebijok, išdys beprasmiškai savo išpažinimo. Juk žmone šiam gyvenime patiki save tušties žmone ir nepražūva, o tu Žodžiu pasitiki ir manai šaukti: „Užtarėją turime pas Tėvą!“ Žiūrėkite, kaip Jonas brangina nuolankumą. Išsėtingas ir didis žmogus buvo tasai, kuris išsėties krūtinės gėrė slėpinių paslaptis, - tasai, kuris Viešpaties krūtinės gerdamas dieviškumą *Pradžioje buvo Žodis. Tas Žodis buvo pas mus.* Tas žmogus nesakė: „Užtarėją turite pas mus“. Nesakė, kad „jūs turite“, nei kad „mane turite“, nei kad „patį Jėzų Kristų turite“. Kristų turite o ne save. Ir „turite“ sakė, o ne „turite“. Noro būti tarp nusidėjėlių, kad turėtų užtarėją o ne būti vietoj Kristaus kaip užtarėjas ir at-arp išdidžių teisiųjų. Tai, patį teisųjį Jėzų Kristų turime užtarėją pas mus. Ir kuris tai suprato, nepaklydo ir neatskilo. Kas atsiranda atskaldinai? Kai žmonės sako: mes išsėties, mes šventiname nusidėjėlius, mes išsėtinodorus, ko mes siekiame, tą gauname. Bet kas yra Jonas? *O jei kuris nusidėtu, tai mes turime Užtarėją pas Tėvą, teisųjį Jėzų Kristų.* Bet kas nors sako: vadinasi, šventieji nesirūpina mumis? Taigi kas ir vietininkai nesirūpina žmonėmis? Tačiau kas sėties dėmesį į Šventąjį Raštą, juk matote, kad kai paveda save žmonėms. Mat Apaštalas Jonas sako: *Melskitės taip pat ir už mus*³⁹. Apašta-

las meldžiasi už žmones, o žmonės - už Apaštala. Mes meldžiamės už jus, broliai, bet ir jūs melskitės

ir jis yra permaldavimas už mums, kurie skaldys ir sakys: Š

*Ten jis yra!*⁴⁰ ir kurie norėtų kaip dalį parodyti tą, kuris išsėties visa ir valdo visa, tuoj pat pridūrė: *Ne tik už mūsų, bet ir už viso pasaulio*⁴¹. Bet kas tai, broliai? Juk *radome ją ganyklų laukuose*⁴², radome Bažnyčią visose tautose. Ir štai Kristus yra *permaldavimas už mūsų nuodėmes; ne tik už mūsų, bet ir už viso pasaulio.* Ir štai tu turi Bažnyčią visame pasaulyje ir nesek melagingais teisintojais bei tikrais skaldytojais. Būk tame kalne, kuris *pripildė visą žemę*⁴³: juk Kristus yra *permaldavimas už mūsų nuodėmes; ne tik už mūsų, bet ir už viso pasaulio,* kurį savo krauju išsėties.

9 Ir iš to, sako, patiriame, jog esame jį pažinę, kad laikomės jo įsakymų. Kokių įsakymų? Kas sakosi jį pažinęs, bet jo įsakymų nesilaiko, tas melagis, ir nėra jame tiesos. Bet čia vėl klausi: kokių įsakymų? O kas laikosi jo žodžių, tas išsėties tobulai myli Dievą⁴⁴. Tačiau pažiūrėkime, ar pats įsakymas nelaikomas meile. Mes juk klausėme, kokie tai įsakymai, ir sako: *O kas laikosi jo žodžių, tas išsėties tobulai myli Dievą.* Atkreipkite dėmesį į Evangelija, ar ne tai ir yra įsakymas: *Aš jums duodu naują įsakymą, kad jūs vienas kitą mylėtumėte*⁴⁵. „Iš to pažįstame, kad esame jame, jei galime būti jame tobuli“. Kviečia būti tobulais meilėje. O kas yra meilės tobulumas? Tai yra mylėti ir priešus, ir mylėti taip, kad taptų broliais. Mūsų meilė juk turi būti nekūniška. Linkėti kam nors žemiškos gerovės gerai, bet jeigu jos ir nėra, tai siela yra saugi. Linki kuriam nors savo draugui ilgai gyventi? Gerai darai. Džiaugiesi priešo mirtimi? Blogai darai. Bet gal tavo draugui ilgas gyvenimas, kurio tu linki, yra nenaudingas, o tavo priešui mirtis, dėl kurios tu džiaugiesi, buvo naudinga. Nežinia, ar šis gyvenimas kam nors naudingas, ar nenaudingas, tačiau

³⁹ 2, 1-2 (K.)
1, 1 (K.)
14, 3 (K.)
24, 23 (J.)
12, 2 (K.)

⁴² Ps 131, 6 (plg. 8 išn. paaiškinimą).

⁴³ Dan 2, 35 (S.)

⁴⁴ 1 Jn 2, 3-5 (K.)

⁴⁵ Jn 13, 34 (K.)

Šv. Augustinas tarp mokinių. Miniatiūra iš „De Civitate Dei“ Kenterberio rankraščio. XIII a. Florencija

gyvenimas Dieve, be abejo, yra naudingas. Taip mylėk savo priešus, kaip norėtum mylėti brolius, taip mylėk savo priešus, kad jie norėtų su tavimi bendrauti. Taip mylėjo tas, kuris kabodamas ant kryžiaus pasakė: *Tėve, atleisk jiems, nes jie nežino, ką darą*⁴⁶. Tačiau jisai nepasakė: *Tėve, tegul jie ilgai gyvena; jie mane nužudė, bet tegul gyvena. O kodėl būtent taip pasakė: Atleisk jiems, jie nežino, ką darą? Amžiną mirtį nuo jų nutolino nuolankiausia malda ir ypatinga galybe. Daugelis jų įtikėjo, ir jiems buvo atleista už pralieta Kristaus kraują. Pirmiausia pralėjo, kadangi buvo įniršę, o vėliau gerė, kadangi įtikėjo. „Iš to ir pažįstame, kad esame jame, jei galime būti jame tobuli“.* Apie tobulą meilę priešui Viešpats ragindamas pasakė: *Taigi būkite tobuli, kaip jūsų dangiškasis Tėvas yra tobulas*⁴⁷.

Taigi kas tvirtina esąs jame, tas turi pats taip vaikščioti, kaip ir jis vaikščiojo⁴⁸. O kaip, broliai? Ko

mus moko? *Kas tvirtina esąs jame, tai yra Kristuje, tas turi pats taip vaikščioti, kaip ir jis vaikščiojo. O gal kartais ragina, kad vaikščiotume jūra*⁴⁹? Ne. Moko, kad vaikščiotume teisingumo keliu. Kokių keliu? Jau minėjau. Buvo prikaltas prie kryžiaus ir vaikščiojo tuo keliu; tas kelias yra meilės kelias: *Tėve, atleisk jiems, nes jie nežino, ką darą*. Taigi jei tu mokeisi melstis už savo priešą, eini Viešpaties keliu.

10 Mylimieji, aš jums nerašau naujo įsakymo, bet seną įsakymą, kurį nuo pradžios esate gavę⁵⁰. O ką pavadino senuoju įsakymu, kurį, sako, nuo pradžios esate gavę? Taigi senasis, kadangi jį jau girdėjote. Tačiau ar nebus prieštaravimo Viešpačiui, kai jis sako: *Aš jums duodu naują įsakymą, kad jūs vienas kitą mylėtumėte? Bet kodėl tuomet įsakymas - senasis? Juk ne todėl, kad priklauso senajam žmogui. Tai kodėl? Jį nuo pradžios esate gavę. Tasai senas įsakymas yra mokslas, kurį jūs girdėjote. Taigi todėl senas, kad jį jau girdėjote. Ir tą patį skelbia kaip naujajį, sakydamas: Ir vis dėlto rašau jums apie naują įsakymą. Ne kitą, bet tą patį, kuris, kaip sakė, yra senas, bet drauge ir naujas. Kaip tai? Kuris tikras jame ir jumyse. Kodėl senas, jau girdėjote - kadangi jau esate pažinę. O kodėl naujas? Nes tamsa traukiasi, o tikroji šviesa jau šviečia*⁵¹. Štai kodėl naujas: juk tamsa priklauso senam žmogui, o šviesa - naujam. O ką sako apaštalas Paulius? *Būkite nusivilkę senąjį žmogų su jo darbais ir apsilvilkę naujuoju*⁵². Ir ką dar sako? *Juk kadaise jūs buvote tamsa, o dabar esate šviesa Viešpatyje*⁵³.

11 Kas sakosi esąs šviesoje - tai paaiškėja, kai pasako visą mintį: *Kas sakosi esąs šviesoje, o savo brolio nekenčia, tas dar tebėra tamsoje*⁵⁴. Nagi, broliai mano, kiek gi mes jums sakysime: Mylėkite priešus? Venkite to, kas yra dar blogiau: kad neimtumėte nekęsti savo brolių. Jei tik brolius mylėtumėte, dar nebūtumėte tobuli. O jei brolių nekenčiate, kas tuomet jūs esate? Kur esate? Tegul kiekvienas pažiūri į savo širdį: tegul nepyksta ant brolio už kokį nors šiurkštų žodį, kad netaptų žeme, ginčydamasis dėl žemės. Bet kas nekenčia brolio, negali sakyti, kad vaikšto šviesoje, tai yra, vaikšto

⁴⁶ Lk 23, 34 (K.)

⁴⁷ Mt 5, 48 (K.)

⁴⁸ 1 Jn 2, 6 (K.)

⁴⁹ Plg. Mt 14, 25.

⁵⁰ 1 Jn 2, 7 (K.)

⁵¹ 1 Jn 2, 8 (K.)

⁵² Kol 3, 9-10 (J.)

⁵³ Ef 5, 8 (K.)

⁵⁴ 1 Jn 2, 9 (K.)

Kristuje. *Kas sakosi esąs šviesoje, o savo brolio nekenčia, tas dar tebėra tamsoje.*

Bet juk kažkoks pagonis tapo krikščioniu. Atkreipkite dėmesį: buvo tamsoje, kol buvo pagonis, bet jau tapo krikščioniu. Ačiū Dievui, visi džiaugiasi. Apaštalas sveikindamas skelbia: *Juk kadaise buvote tamsa, o dabar esate šviesa Viešpatyje.* Anksčiau garbino stabus, o dabar garbina Dievą. Anksčiau garbino tai, ką pats sukūrė, o dabar garbina tą, kuris jį sukūrė. Jis pasikeitė. Ačiū Dievui, visi krikščionys džiaugiasi. Kodėl? Kadangi jis yra Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios garbintojas ir dvasių bei stabų niekintojas. Bet Jonas dėl jo vis dar susirūpinęs, ir visiems besidžiaugiant, jis lieka įtarus. Broliai, atleidžiau priimkite tą motinišką susirūpinimą. Ne be priežasties rūpinasi mumis motina tuo metu, kai kiti džiaugiasi. Aš motina vadinu meilę, kuri buvo Jono širdyje, kai jis apie tai kalbėjo. Bet nejaugi jis bijo dėl mūsų, kai žmonės mumis džiaugiasi? Ko bijo? *Kas sakosi esąs šviesoje. O kas tai? Kas sakosi esąs krikščionis, o savo brolio nekenčia, tas dar tebėra tamsoje.* Ir nereikia čia jokio paaiškinimo. Ir jeigu taip neatsitinka, reikia džiaugtis, o jeigu taip atsitinka, reikia liūdėti.

12 *Kas myli savo brolių, tas pasilieka šviesoje ir jame nieko piktinančio nėra*⁵⁵. Prisiekiu Kristumi, mus Dievas stiprina, mes atgausime kūno jėgas tardami Kristaus vardą, jau nemažai jų atgavome, bet dar daug jų reikės, tad mūsų siela tegul būna stipri. Ne todėl, kad ruoščiausi ilgai kalbėti, - nes prakalba jau baigiasi, - norėčiau, kad ne mažiau dėmesingai, jeigu kartais jau atsibodo, išklausytumėte, kas svarbiausia.

Kas myli savo brolių, tas pasilieka šviesoje ir jame nieko piktinančio nėra. O kas yra tie, kurie piktinasi arba kelia pasipiktinimą? Kurie piktinasi Kristumi ir Bažnyčia. Kurie piktinasi Kristumi, yra tarsi saulės deginami, o kurie piktinasi Bažnyčia - tarsi mėnulio deginami. O psalmėje sakoma: *Dieną nedegins tavęs saulė, nei mėnulis naktį*⁵⁶ - taip bus, jei išsaugosi meilę, nesipiktinsi nei Kristumi, nei Bažnyčia ir nepaliksi nei Kristaus, nei Bažnyčios. O kuris palieka Bažnyčią, koku būdu yra Kristuje, jei jis nėra Kris-

taus dalyje? Koku būdu yra Kristuje tas, kuris nėra Kristaus kūne? Taigi piktinasi tie, kurie palieka arba Kristų, arba Bažnyčią. Kaip mes suprantame žodžius, pasakytus psalmėje: *Dieną nedegins tavęs saulė, nei mėnulis naktį*, - ar norime, kad pats degimas būtų suprstas kaip kažkas piktinančio? Pirmiausia atkreipki dėmesį į pačią panašybę. Kodėl tas, kuris dega, sako: neišlaikau, neištveriu ir pasitraukia; lygiai taip pat kalba ir tie, kurie kažko neišlaiko Bažnyčioje ir pasitraukia arba Kristaus, arba Bažnyčios vardu, ir tuomet būna papiktinti.

Juk matote, kaip pasipiktino ir buvo tarsi saulės nudeginti tie žmonės, kuriems Kristus paskyrė savo kūną ir pasakė: *Jei nevalgysite Žmogaus Sūnaus kūno ir negersite jo kraujo, neturėsite savyje gyvybės*⁵⁷ Ir maždaug septyniasdešimt žmonių pasakė: *Kieta yra šita kalba*⁵⁸ ir pasitraukė nuo jo, ir liko dvylika. Visus juos degino saulė, o pasitraukė nepajėgiantys pakelti žodžio galios. Taigi liko Dvylika. Ir kad žmonės nepagalvotų, kad jie patys pasižymėjo prieš Kristų juo tikėdami ir kad ne jis jiems suteikia malonę, kai liko dvylika, Viešpats jiems tarė: *Gal ir jūs norite pasitraukti*⁵⁹ Žinokite, jog aš esu jums reikalingas, o ne jūs man. Tačiau tie, kurių saulė nenudegino, Petro lūpomis atsakė: *Viešpatie, pas ką mes eisime?! Tu turi amžinojo gyvenimo žodžius*⁶⁰.

O kuriuos Bažnyčia degina tarsi mėnuo naktį? Tuos, kurie atskilo. Paklausk Apaštalo pasakyto žodžio: *Jei kas silpsta, ar aš nesilpstu? Jei kas piktinasi, ar aš nedegu apmaudu*?!⁶¹ O koku būdu nėra jokio papiktinimo tame, kuris myli brolių? Mat mylintis brolių išveria viską vardan vienybės, nes broliška meilė yra mylinčioje vienybėje. Tarkim, tavo įžeidžia. Nežinau kas - ar blogas žmogus, ar, tavo nuomone, blogas, ar blogas tavo įsivaizdavimu. Ir tuomet palieki tiek gerųjų? O kokia yra broliška meilė, kuri pasirodė juose⁶²? Kaltindami brolius Afrikoje, jie atsiskyrė nuo viso pasaulio. Nejaugi visame pasaulyje visai nebuvo šventųjų? Argi galėjo būti pasmerkti tie, kurie niekada nebuvo jūsų išklausyti? O kad jūs būtumėte mylėję brolius, tuomet jumyse nebūtų buvę nieko piktinančio. Paklausk, kas sakoma psalmėje:

⁵⁵ 1 Jn 2, 10 (K.)

⁵⁶ Ps 120, 6 (S.)

⁵⁷ Jn 6, 53 (K.)

⁵⁸ Jn 6, 60 (J.)

⁵⁹ Jn 6, 67 (K.)

⁶⁰ Jn 6, 68 (K.)

⁶¹ 2 Kor 11, 29 (K.)

⁶² Turimi omenyje donatistai, Kartaginos vyskupo Donato šalininkų sekta, IV-VII amžiais gyvavusi Šiaurės Afrikoje. Vert. past.

*Daug ramybės tiems, kurie myli Dievo įstatymą ir nėra jiems jokio pasipiktinimo*⁶³.

Daug ramybės tiems, sakė, kurie myli Dievo įstatymą, ir todėl jiems nėra jokio pasipiktinimo. Vadinas, kas piktinasi, praranda ramybę. Ar pasakė, kas tie, kurie nesipiktina arba nekelia pasipiktinimo? Tai tie, kurie myli Dievo įstatymą. Taigi, esantys meilėje.

Bet juk pasakyta, kad ramybė - Dievo įstatymą, o ne brolius mylintiems. Išklausk, ką sako Viešpats: *Aš jums duodu naują įsakymą, kad jūs vienas kitą mylėtumėt*. O kas yra įstatymas, ar ne įsakymas? Tačiau kokių būdu nesipiktina, jei ne tuomet, kai palaiko vienas kitą? Paulius taip sakė: *Palaikykite tarpusavio meilę, uoliai sergėkite Dvasios vienybę taikos ryšiais*⁶⁴. Ir kadangi tai yra Kristaus įstatymas, drauge išklausk ir Apaštalą, tą įstatymą aiškinantį: *Nešiokite vieni kitų naštas, ir taip įvykdysite Kristaus įstatymą*⁶⁵.

13 *Kas savo brolio nekenčia, tas yra tamsoje, vaikščioja tamsoje ir nežino, kur einas*. Tai labai svarbu, broliai, atkreipkite dėmesį. *Kas savo brolio nekenčia, tas yra tamsoje, vaikščioja tamsoje ir nežino, kur einas, nes tamsa užgulė jam akis*⁶⁶. Ar yra kas nors aklesnis už tuos, kurie nekenčia savo brolių? Juk jūs turėtumėte žinoti, kad tie, kurie atsitrenkė į kalną, yra akli. Aš tai kartoju, kad jums taip neatsitiktų. Ar tas akmuo, nuriedėjęs nuo kalno neprisilietus rankoms, nėra Kristus iš Judėjų karalystės, gimęs be žmogiškojo tėvo? Ar ne tas akmuo sugriovė visas pasaulio karalystes, tai yra stabų ir dvasių valdas? Ar tas akmuo neišaugo, netapo *didžiuliu kalnu* ir *nepripildė viso pasaulio*? Bet argi mes rodome pirštu tą kalną, kaip kad žmonėms gali būti parodytas jaunas mėnuo? Tarkim, kai žmonės nori pamatyti jauną mėnulį, sako: „Štai mėnulis, štai kur jis“, o jeigu ten yra tokių, kurie nesugeba išžiūrėti, tai jie klausia: „Kur?“ Tuomet jiems rodoma pirštu, kad matytų. Ir

kol pagaliau, rausdami iš gėdos, kad nepalaikytų jų aklais, sakosi matė, nors ir nemato. Bet nejaugi taip rodome Bažnyčią, mano broliai? Ar nėra ji atvira? Ar nėra matoma? Ar nejungia visų tautų? Ar nespildo tai, kas prieš tiek metų buvo pažadėta Abraomui, kad jo *palikuonyse bus palaimintos visos žemės tautos*⁶⁷? Vienam tikinčiajam buvo pažadėta, ir pasaulis buvo pripildytas tūkstančių tikinčiųjų. Ir štai kalnas, pripildantis visą žemės paviršių, ir štai miestas, apie kurį pasakyta: *Neįmanoma nuslėpti miesto, kuris pastatytas ant kalno*⁶⁸. O anie atsitrenkia į kalną. Ir kai jiems sakoma: „Kopkite!“, jie atsako: „Nėra kalno“. Ir geriau užsigauna į jį veidą, negu kad ieško ten pastogės. Vakar buvo skaitomas Izaijas; ir jeigu kuris iš jūsų nesnaudė ir ne tik akimis, bet ir ausimis, ir ne kūno, o širdies ausimis klausė, tas girdėjo: *Paskutinėmis dienomis bus matomas Viešpaties namų kalnas, patalpintas kalnų viršūnėje*⁶⁹. Argi gali būti kas nors taip matomas, kaip matomas kalnas? Bet yra ir nežinomų kalnų, nes jie yra tik vienoje žemės vietoje. Kas iš jūsų žino Olimpo kalną? Taip ir ten gyvenantys nežino mūsų Gidabos kalno. Tie kalnai užima tik dalį žemės. Bet anas kalnas ne toks, kadangi jis pripildė visą žemės paviršių, ir apie jį sakoma: *patalpintas kalnų viršūnėje*. Kalnas yra visų kalnų viršūnėje. *Į jį plauks visos tautos*⁷⁰. O kas klaidžioja po tą kalną? Kas daužo veidą, atsitrenkdamas į jį? Kas nežino miesto, pastatyto ant kalno? Ir nesisitebėkite, nes tas kalnas nežinomas tiems, kurie nekenčia brolių, kadangi vaikščioja tamsybėse ir nežino, kur einą, kadangi tamsybės užgulė jų akis. Kalno nemato: nesisitebėk, neturi akių. O kodėl neturi akių? Nes tamsybės jas užgulė. Kaip galime tai įrodyti? Kadangi nekenčia brolių, kadangi persekiodami brolius Afrikoje atsiskiria nuo viso pasaulio, nes nekenčia tų, kuriuos šmeižia už Kristaus taikos skelbimą, ir pakenčia tuos, kurie smerkiami už buvimą Donato pusėje.

AURELIJUS AUGUSTINAS (354-430) - Hipono vyskupas, vienas žymiausių Bažnyčios Tėvų ir įtakingiausių teologų. Neslūgstantį susidomėjimą jo raštais liudija nuolat pasirodanti naujos studijos bei sunkiai aprėpiamos bibliografijos. Šv. Augustinas - tai kertinė figūra, užbaigianti antikinės krikščionybės lai-

kotarpį ir nutiesianti tiltą į Viduramžius. Pilnas vidinių konfliktų, ieškojimų, nuėjęs stulbinantį dvasinės raidos kelią, įvairiapusiškas ganytojas ir teologas, filosofas ir polemistas, mistikas ir oratorius, savo autoritetu paženklinęs Vakarų krikščionybę, o ir sukėlęs nemažą aistrų bei ginčų (predestinacijos klausimu),

⁶³ Ps 118, 165 (S.)

⁶⁴ Ef 4, 2-3 (K.)

⁶⁵ Gal 6, 2 (K.)

⁶⁶ 1 Jn 2, 11 (K.)

⁶⁷ Pr 22, 18 (S.)

⁶⁸ Mt 5, 14 (K.)

⁶⁹ Iz 2, 2 (S.)

⁷⁰ Iz 2, 2 (S.)

Augustinas dažnai vadinamas genijumi, nors ir suvokiant tokio naujamadiško asmenybės vertinimo pretenzingumą (von Campenhausen).

Gyvenimą pašventęs tiesos ieškojimui, vingiuotais keliais atvedusiam jį prie tikslo, „išminties gelmę“ Augustinas atranda Kristuje (*Confessiones*) ir „įveikia“ klasikinės kultūros tradiciją, palenkdamas ją „krikščioniško mokslo“ principams (*De doctrina christiana*). Žinoma, Augustino mąstyme galime ieškoti platonizmo elementų - jis atsivertė būdamas neoplatonikas, - tačiau pagrindinis principas, persmelkiantis visą jo doktriną - siekimas grįžti Dievop („Tu sutvėrei mus tam, kad mes ieškotume Tavęs, ir mūsų siela tol kamuojasi, nerasdama ramybės, kol nenusiramina Tavyje“, *Conf.*, 1, 1) tik iš pirmo žvilgsnio primena Plotino „karališkąjį kelią“. Augustiniškasis grįžimas sklidinąs meilės, išlaikančios žmogų jo vietoje tvarinių hierarchijoje, meilės tvariniams Dieve, o ne spiritualisto, siekiančio tapti gryna dvasia, puikybės.

Viename pirmųjų traktatų Augustinas suformulavo savotišką pažinimo programą: „noriu pažinti Dievą ir sielą. Nieko daugiau? Nieko mažiau!“ (*Soliloquia* 1, 2, 7). Tačiau „pažinti“ adresuojamas ne tik intelektui, „pažinti“ kreipiamas į visas sielos galias. Tikėjimas, protas ir meilė neatskiriami tokia „pažinime“, kuris yra kelias į Tiesą. Visi „pažinimo“ objektai, tvariniai - tai Kūrėjo ženklas, rodantis kelią į Jį. Tačiau tik žmogaus siela, sutverta pagal Jo atvaizdą, todėl, nors visi tvariniai panašūs į Dievą, tik siela yra Dievo atvaizdas. Augustinas tiria žmogų, idant pažintų Dievą (*De Trinitate*), siekia pažinti Dievą, idant suprastų žmogų ir jo istoriją (*De civitate Dei*), bei Dievą ir žmogų kartu: „Kas Tu esi man?... Kas aš esu Tau?“ (*Confessiones*).

Spausdinamas tekstas - homiletinio komentaro Pirmajam Jono laišku (*Tractatus in epistolam Ioannis ad Parthos*), greičiausiai pasakytas kaip pamokslas 413-415 m., fragmentas - bene gražiausia temos interpretacija patristinėje literatūroje. Tekste randame egzegzetinio ir teologinio traktato bei pamokslų bruožų: komentuodamas eilutę po eilutės, Augustinas kiekvieną trumpai paaiškina, paskui pateikia platesnį teologinį komentarą ir išryškina kylančias problemas, išlaikydamas paprastą, neišsprusiam klausytojui suprantamą stilių. Pamokslų paveikumą stiprina įtampa, kurią Augustinas kuria, panaudodamas priešpriešas, suręstas iš (neva) prieštarų Šv. Rašto fragmentų (ryškiausias pavyzdys - *Aš jums duodu naują įsakymą, kad jūs vienas kitą mylėtumėte (Jn 13, 34) ir Mylimieji, aš jums nerašau naujo įsakymo, bet seną įsakymą, kurį nuo pradžios esate gavę (1 Jn 2, 7)*), ir, remdamasis Šv. Raštu, išriša jas: „Kodėl senas, jau girdėjote - kadangi jau esate pažinę. O kodėl naujas? Nes tamsa traukiasi, o tikroji šviesa jau šviečia (1 Jn 2, 8)“ (1, 10).

Tai nėra tik retorinių sugebėjimų pavyzdys, jis primena būdingą Augustinui „filosofavimo stilių“. Prisiminkime „Išpažinimų“ vienuoliktą knygą - susidūrimas su laiko paradoksis išlaisvina naujas galias, dvasinis pakilimas veda Augustiną tolyn, filosofavimas persipina su malda. Kita vertus, Augustinas - tai klasikiniu tapusio egzegzetinio veikalo „Apie evangelistų sutarimą“ (*De consensu evangelistarum*), kuriame atremiami priekaištai dėl evangelijų prieštaringumo, autorius. Visų teologinių problemų sprendimo jis ieško Biblijoje, tradiciškai laikydamas ją Dievo knyga, Jo paties padiktuota: „Klausykime Evangelijos taip, lyg Viešpats būtų šalia. Juk visi vertingi žodžiai, išėję iš Jo lūpų, mums surašyti ir mums saugomi“ (*Tractatus in Ioannis evangelium*). Augustinas siekia žvelgti į tai, kas teologiniu požiūriu esmingiausia, prasiskverbti gilyn į Šv. Raštą, surasti „vidinį“ sprendimą. Jis mąsto biblijiniais įvaizdžiais, citatos dažnai

neatskiriamai susilieja su tekstu (tai ypač pastebima „Psalmių komentaruose“ (*Enarrationes in Psalmes*)).

Augustinas pasitelkia ir filologinius argumentus (žr. 1, 2), tačiau ne taip, kaip jo amžininkas šv. Jeronimas, neteikia jiems daug reikšmės.

Texte nuosekliai aptariamos Žodžio įsikūnijimo, Kristaus aukos ir Dievo meilės temos, kurias jungia pagrindinė gija - Išganyto tema. Vystydamas lotyniškąją kristologijos tradiciją (dar iki Efezo (431) ir Chalkedono (451) susirinkimų), Augustinas gana tiksliai apibrėžė dviejų prigimčių, dieviškos ir žmogiškos, vienybę Kristaus asmenyje. Žodžio ir kūno santykį jis aiškino pagal analogiją su sielos ir kūno vienybe žmoguje (*In Ioan.* 19, 15). Augustinas naudojo vadinamąjį *communicatio idiomatum* principą: kadangi abi prigimtys sudaro vieną asmenį (bet nesusimaišo), kalbėdami apie Kristų galime teigti, kad Dievo Sūnus buvo nukryžiuotas ir kad Žmogaus Sūnus nužengė iš dangaus. Augustinas pabrėžė Kristaus - tarpininko - vaidmenį. Tik tarpininkas, kuriame yra abi prigimtys, gali užgrįsti neperžengiamą prarają tarp amžino ir nekintamo Kūrėjo ir mirtingo tvarinio. Atpirkimą Augustinas interpretuoja dvejopai. Tekste randame ankstyvojoje krikščionybėje paplitusios teorijos apie atpirkimą, kaip išpirką, atiduotą šėtonui, arba kaip jo teisių į žmonių atėmimą, užuominą: „nors velnias kėlė vergystės grėsmę, tačiau Kristaus krauju ta vergystė sunaikinta“ (1, 5). Tačiau Augustino išganyto doktrinoje svarbesnė kita interpretacijos linija: mus išlaisvina susivienijimas su Dievu, įvykiantis Kristaus kaip tarpininko dėka - nekaltojo mirtis ant kryžiaus atperka mūsų kaltę, ir Dievas mums atleidžia (*De civ. Dei* 10, 22; *De Trin.* 4, 15; 4, 17). Trečias Augustino soteriologijos bruožas - Kristaus kančios kaip pavyzdžio akcentavimas. Kristaus kančia atskleidė Dievo meilę mums, kuri turi sukelti mūsų meilę Jam, „nes nėra didesnio kvietimo meilei, nei pralenkimas meile“ (*De catechizandis rudibus*, 7). Augustinas ypač pabrėžia Dievo nuolankumą, apreikštą įsikūnijime ir lauzantį mūsų puikybės, nes „puikybės naikina meilę, vadinasi, nuolankumas meilę stiprina“ (1, 6).

Augustino mokymas apie Bažnyčią remiasi dviem principais. Pirmas - kristologinis viso Kristaus (*Christus totus*) principas. Pagal jį Kristus - galva, visuomet veikianti kūne - Bažnyčioje; Kristus ir Bažnyčia - vienas asmuo (1, 2). Antras - Šventosios Dvasios kaip mistinio kūno sielos principas, pagal kurį Šventoji Dvasia grindžia Bažnyčios vienybę. Todėl tik katalikų Bažnyčia yra Kristaus Kūnas, o Šventoji Dvasia už jo ribų nieko neapšviečia (*In Ioan.* 26, 13).

Bažnyčios vienybę Augustinas grindžia ir kitu būdu: Bažnyčia - tai meilės bendruomenė; jos nariai, vieno kūno dalys, turi būti susivieniję; vienybės principas - krikščioniška meilė. Priešingai donatistams, laikiusiems Bažnyčią šventųjų bendruomene, Augustinas ją vadina *corpus permixtum*; joje yra teisieji - Kristaus kūnas - ir tie, kurie nedalyvauja „nematomos meilės vienybėje“ (*De baptismo* 3, 26). Jie priklauso katalikų Bažnyčios bendruomenei, tačiau tik teisieji sudaro šventųjų bendruomenę (*De civ. Dei* 10, 6).

Meilės atmetimas ir neapykanta atskiria donatistus nuo Bažnyčios, nes nei papročių laikymasis, nei sakramentai (šv. Kiprijonas teigė, kad už Bažnyčios nėra nė sakramentų (žr. Naujasis židinys. - 1992. - Nr. 5. - P. 16-21)), o Augustinui artimas tradicinis Vakarų požiūris nepakeis Dievo meilės, per kurią tik ir galime susivienyti su Juo.

Tekstą iš lotynų k. (*Sources Chrétiennes*, N. 75. - Paris, 1984. - P. 112-146) vertė Jūratė Terleckienė.

S. D.

TYLOS ŠVENTĖ

LADISLAUS BOROS

Kalėdos daugeliui pažadina norą godoti nugrimz-
is tyloje. Jos sujūdina giliuosius sielos sluoksnius.
umpą akimirką panūstame pabūti vieni ir pamąs-
ti - dažnai tik miglotai - apie įvairius nekasdieniš-
is dalykus. Vienas kitas tą vienatvės laiką (gal viso
bo kelias minutėles) paskiria „gelmių“ meditacijai
net religiniams apmąstymams. Ta prasme mes
si švenčiame pasaulietiškas Kalėdas. Tai veikiau
isimąstymo „nuotaika“, savo keista galia užliejanti
us. Tačiau dažnai kaip tik per „paprastas mintis“
rentybė nori mus pasiekti. Juk kad ir kur atsivertų
nogiškoji būtis, visur išnyra Dievo paslaptis. Ko
ro, Dievą lengviausia rasti savaime suprantamuo-
s, artimuose ir paprastuose dalykuose; Dievą, kuris
ra arčiau negu mūsų pačių širdis. Apie ką dažniau-
ai galvoja „paprastas žmogus“ Kalėdų tylos aki-
irkomis?

Dažniausiai tuomet jo sieloje išnyra prisiminimai.
iekvieno žmogaus būtis kurioje nors tikrovės ker-
lėje laiko paslėpusi savo brangenybę, tai, ko negali-
ia atiduoti kasdienybei sunaikinti. Tai pilnakraujo
yvenimo, tylomis nukęsto skausmo valandos, laimės
ba liūdesio akimirkos, švelniškos meilės, nekaltiškos
raugystės, drovaus ilgesio potyriai, kurie menasi
udulio apimtam žmogui. Staiga atgyja žmogaus
eidas arba mirusio draugo judesys, spalva, nebe-
intis peizažas. Noriai panyrame ir įsisvajojame į
okius prisiminimus. Tai pati tikriausia mūsų gimtoji
astogė. Vėl atgyja brangūs ir mylimi dalykai. Su-
rantame, kad mūsų gyvenime slypi nepakartojamu-
ias ir maloningumas. Tokiomis akimirkomis „nu-
vinta“ seniai užmirštos išvalgos, patyrimas, taip
ažnai sudūžtantys į kietą dienos aiškumą, tačiau

svarbesni ir brangesni už visas išorinio pasaulio są-
sajas. Pavyzdžiui, gera būti nesavanaudiškam, liū-
dėti su liūdinčiais, alksti ir trokšti teisingumo, būti
tiesios širdies, gailestingam, romumu ir gerumu sėti
santaiką. Tų dalykų neįmanoma „išrėkti“ į pasaulį,
tačiau apie juos noriai galvojame ir slapčiomis mė-
gaujamės jų vidine paslaptimi. Visus kitus kasdie-
nybę paprastai pripildančius dalykus, kuriuos kiti
lygiai taip pat yra išgyvenę ir supratę ir lygiai taip
pat pažįsta, trumpam galima pamiršti, bet tik ne tuos
intymiuosius, švelniuosius ir trapiuosius, tylos aki-
mirkomis mumyse nejučiomis atgyjančius.

Apie ką tokios nuotaikos pagauti begalvotume,
viskas prieš mus stojasi apgaubta stebuklingu šydu
ir atsivėrusia esme kreipia į paslaptį, šiaip jau nema-
tomą. Todėl žmogus Kalėdoms nuolatos uždėdavo
stebuklingų istorijų aureolę. Tai kalėdinių nuotaikų
„paaiškinimas“: nepaisant savo tamsumo ir chaotiš-
kumo, žmogiškoji būtis yra gilesnė, mįslingesnė ne-
gu mąno kasdienybė. Būtent „stebuklo poreikis“ yra
mylimiausias žmogaus ilgesio kūdikis; jis religijose
yra tai, į ką dideliame kai kurių teologų bei filosofų
apgailėstavimui negalima numoti ranka kaip į pa-
prasčiausius prietarus. Stebuklo poreikiu žmogaus
sąmonė priešinasi tam, kas tuščia, kas yra Niekas.
Tikroji tiesa, tikrasis į būties sistemą perkeltas „ste-
buklo ilgesio“ turinys reiškia: iš įprastų dalykų pa-
saulio įmanoma prasiskverbti į neįprastų ir net ne-
prilygstamų dalykų pasaulį. Žmogus nėra beviltiš-
kai atiduotas nickingoms šio pasaulio sąsajoms. Blo-
gio patyrimas dar nereiškia, kad jis „nulemia“, kas
mes esame ir kokie nauji bei netikėti dalykai iš mūsų
gyvenimo dar gali gimti. Nors pasaulyje apstu var-

LADISLAUS BOROS (g. 1927) - vengrų kilmės austrų teolo-
is, Insbruko universiteto religijos filosofijos profesorius. Svarbesni
ikalai: „Mysterium mortis“ (Freiburg i. Br., 1971⁹); „Išganyta bū-
s“ (Erlöstes Dasein, 1968¹⁰), „Išlaisvinimas gyvenimui: Ignoto Lo-

jolos pratybos kaip mūsų dienų kelrodis“ (Befreiung zum Leben:
Die Exerzitien des Ignatius Loyola als Wegweisung für heute, 1979²).
Spausdinamą knygą „Kalėdų apmąstymai“ (Weihnachtsmeditation-
nen, 1972) skyrė iš vokiečių k. vertė Giedrė Sodeikienė.

žymų bei nerimo, vis dėlto jame yra galintis netikėtai prasiveržti slapas išganymas. Toje „kalėdinėje nuotakoje“ išnyra kažkas, kas šviesu, kas tyra, kas neturi nieko bendra su prietarais ir svajonėmis: nepaisant viso išorinio aiškumo, egzistuoja kelias iš tamos į šviesą, *illuminatio noctis* (nakties nušvitimas).

Todėl paprastas žmogus noriai švenčia Kalėdas sykiu su vaikais ir įmena vaikystės paslaptį. Žinia, tarpais jis mažumą nuliūsta. Ką reiškia tas tylus liūdesys, apninkantis sielą, kuomet mintimis grįžtame į vaikystę? Tai jausmas, jog kažką esame negrąžinamai praradę - išgyvenimo nuoširdumą, svarbiausią vaiko bruožą. Anuomet mūsų sielą taip pavergdavo įvykiai, daiktai bei jausmai, kad visai užmiršdavome save ir matydavome vien tai, kas atsiverdavo mūsų akims. Kaip visetas, vientisi ir nesusidvejinę, buvome šalia viseto. Mat nieko neskaičiuodavome, neteisindavome, „negrįsdavome“. Mes paprasčiausiai buvome „čia“ plačiai atmerktomis akimis, visiškai atsidavę pavergiančiam išgyvenimui. Tokie prisiminimai padeda nujauti tikrąją dažnai paviršutiniško ir sentimentalus palyginimo gelmę, kuomet vaikai vadinami angelais. Aišku, kad taip daroma ne todėl, kad angelai būtų meilios, gražios ir jaudinančios būtybės. Priešingai! Vis dėlto vienu požiūriu angelai ir vaikai panašūs - būties intensyvumu, apie kurį poezijos kalba mėgina prabilti Rilke: angelai esą „audringo kerinčio jausmo sūkuriai“. Jie ne tik išgyvena „žavėjimąsi“ pagavoje, liepsningame savo esybės atidavime, jie „yra“ žavėjimasis, pagava, atsidavimas ir užsimiršimas. Būtent tuo vaikai - ypač žaisdami - dažnai panašūs į angelus ir kaip tik to ilgisi suaugęs žmogus, kurio gyvenimą temdo daugybė rūpesčių ir vargų, savimeilė ir saviraiška, atlikti darbai ir uždaviniai.

Ypatingą meilę ir pagarbą paprastas žmogus Kalėdų laike dovanoja moteriai-motinai. Visų pirma joje jis pagerbia meilės prakilnumą, vadinamą švelnumo vardu. Juk švelnumas nėra koks nepilnavertiškumas ar silpnumas; veikiau tai savybė palankumo, mokančio saugoti meilės vertus pasaulio daiktus, su jais „elgtis“ kilniai ir santūriai. Į gyvenimo paslaptį moteris įterpta labiau tiesiogiai negu vyras, ji lengviau suvokia painias gyvenimo sąsajas ne tiek vadovaudamasi teorijomis bei sąvokomis, kiek visa esybe ir intuicija, gyvenimu. Kodėl gyvenime švelnumas yra toks svarbus ir reikalingas? Viena reikšmingiausių vertybių filosofijos įžvalgų yra išvada, kad aukštesnė

vertė žemesniųjų verčių atžvilgiu (jų kontekste) yra silpna, pralaiminti, nesaugi. Kokia silpna buvo evoliucijos procese pirmąsyk gimusi gyvybė, atsiradusi iš atsitiktinumų, atsitiktinumų supama, jų grėsmei palikta! Kokia bejėgiška buvo žmogaus dvasia, kuomet, nugalėjusi organinę sferą, pasiekė suvokiamumą - ieškanti, abejojanti, sukręsta, nešanti žmogų tolyn nuo šilto gyvenimo pagrindo! Kokios bejėgiškos yra dvasios aukštesnės įžvalgos kasdienių santykių pasaulyje (pavyzdžiui, kai švelnumas yra stipresnis už bet kokią jėgą): jos atrodo bergždžios, „nebrandžios“, „pasenusios“. Koks nieko vertas yra tylus žmogus mitrių kalbėtojų draugėje! Koks trapus yra grožis naudos pasaulyje! Kokia gležna yra viltis, kokia nevirta ir šlyjanti greta kitų „akivaizdžių“ dorybių! Kaip skurdžiai negailestingos tikrovės pasaulyje „įsikuria“ žmogus, besilaikantis Kristaus „etikos“ Kalno pamokslo prasme! Kaip lengvai sudūžta „svajotojas“, atsitrenkęs į kasdienybės faktus! Koks „naivus“ atrodys tas, kas gyvena pagal vidinius meilės reikalavimus, taigi mėgina būti pakantus, draugiškas ir

Ksenija Jaroševaitė. Švč. Mergelė Marija su Kūdikiu. 1990. Bronza. 12x14x8 cm. Alvydo Lukio nuos. Alvydo Lukio fotografija

Ksenija Jaroševaitė. Šv. Juozapas. 1990-1991. Bronza. 50x38x17 cm. Aut. nuos. Gintauro Trimako fotografija

nesavimyla, kas nesipučia, nesigiria ir nesipuikuoja, neieško asmeninės naudos, nepasiduoda pykčiui ir jo nelaiko, džiaugiasi tiesa, o ne neteisybe! Koks sve-timas mums atrodo žmogus, savo gyvenimą mėgi-nantis tvarkyti pagal visko, kas svarbiausia, esmę, pagal dangų! Galiausiai - koks bejėgis ir „nesantis“ Dievas yra kūriniuose! Nubrėžėme kylančią būties kreivę nuo gyvybės pabudimo iki jos užbaigimo ir visur matėme tą patį dėsnį: būties sklaida, gyvybės kilimas; įžengimas į tikrumą sykiu yra procesas, kuomet tai, kas švelnu, dar labiau švelnėja, nesaugus tampa dar nesaugesnis, priklausomas tam pa dar labiau priklausomas. Šia prasme kryžius yra visos gyvybės svarbiausias kosminis dėsnis, aukščiausią įkūnijimą įgyjantis Kristuje. Jausti gyvenimo svarbiausią dėsnį, jį vėl ir vėl išgyventi savo gyvenimu, kūnu ir siela, būti įterptai į pasaulio saugojimą - tai didysis moters pašaukimas. Ji yra būtybė, kuri, nors dažnai pati žaizdota, gal išverti po gyvenimo kryžiumi, nepalenkiamai ir tyliai laukdama prisikėlimo.

„Kalėdinės nuotaikos“ pagauti, noriai prisime-name ir senus žmones. Stengiamės juos pradžiuginti, ką nors padovanoti, rūpinamės jais labiau negu kitais. Jų gyvenimas užduoda širdį; norėtume jiems pabūti geri. Juk seną žmogų su šiuo gyvenimu be-sieja plonyčiai siūlai, bepalaiko seklios jėgos. Jis yra paliktas su galutiniais dalykais, kurių dėka žmogus apskritai dar gali gyventi. Pats jis, aišku, dažnai pagalvoja: kaip keistai prabėgo metai! Ar aš sapnavau gyvenimą, ar iš tikrųjų gyvenau? Daugybė dalykų, kuriuos kažkada maniau esant vertingus, dabar man apskritai nieko nebereiškia. Tarsi mano paties būtis būtų nutekėjusi tolyn: taip ir neįgyven-dinti sprendimai, grožybės, kuriomis neprisimėgavau iki soties, kova ir pasaulio nugalėjimas, kuriame mėginau įsitaistyti, kad dėčiausi tuo, kuo iš tikrųjų niekada nebuvau. O dabar esu uždarytas užbaigtoje būtyje! Niekada nebebūsiu kitas, tik tas, dabartinis, koks užaugau iš daugybės savo gyvenimo siūlymų. Nedaug man liko: vienas kitas akimirksnis iškentėtos vienatvės, garbingo pasiaukojimo minutės, laikas išverti su mylima būtybe, keli geri darbai, tarsi iš-plėšti iš širdies, pagalbos žvilgsnis, pirmoji meilė - nedaug. Tačiau būtent tai, kas mano gyvenime, taip sakant, įvyko „tarp kitko“, dabar atrodo vertinga. Galbūt taip samprotauja senas netekčių pamokytas žmogus. Ir jo širdyje gimsta švelni meilė viskam, kas

daroma tuščiai, tam, kas pasaulyje iššvaistyta, ne-reikalinga, netgi neprotinga. Jis atjaučia sėkmės apvil-tuosius, netobuluosius ir nevykėlius. Jis - jų likimo brolis. Taip senas žmogus saugo vieną brangiausių ir rečiausių pasaulio paslapčių - atlaidžią kantrybę. Kalėdinio jaudulio akimirkomis pasitaiko, kad pa-prastas žmogus suvokia tragišką ir gražų senolių likimą ir būna jiems nepaprastai geras, norėdamas atlyginti irzlumą ir nekantrą.

Kalėdiniais apmąstymams atsidavęs žmogus pajunta palankumą ir tiems, kurie ypač priversti patirti gyvenimo bejėgiškumą - vienišiams, su ku-riais norėtų pabūti, nesėkmių ištiktiems, kuriems pats norėtų tapti nauja viltimi. Jis galvoja apie pabėgėlius, kalinius, mirusius, galvoja apie „gyvenimą be šilumos“ ir mato savo paties egzistencinę padėtį. Jis prisimena ir liūdesio apniktus arba abejonių tamsoje klydinėjančius, tuos, kurie prarado tikėjimą, kurie nebegali išsivaduoti iš savo vienatvės kalėjimo. Atmintyje išnyra ir tie, kuriuos - galbūt netyčia - įskau-dino, kurie jam nepalankūs arba tiesiog jo nemėgsta. Tokią akimirką visiems norėtusi padaryti ką nors gera, viską atleisti ir visus atsiprašyti. Norėtusi būti žmogumi, kuris visiems gali duoti pastogę.

Koks „dieviškas“ yra tas kalėdinis ilgesys! Jis tarsi kyla iš širdies Išganytojo Dievo, kuris mus, pra-sižengėlius, apglėbia, elgetą priglaudžia, puolantį pašaukia prie savęs, yra visų nelaimėlių, perse-kiojamųjų, suklupusiųjų ir suvedžiotųjų Dievas. Į tą Dievą, kuris mumyse pačiuose laimina dalį, kuris nužengė į mūsų sielos prarajas, kuris dėl mūsų iš-vengė juodo mirties šešėlio, kuris mus aplanko, kai esame vieniši, benamiai, kuris švelniausia meile myli patį beviltiškiausią, kuris yra nepagiežingos ir todėl prašančios meilės Dievas.

Tokios godos lanko paprastą žmogų trumpomis Kalėdų tylos akimirkomis. Daug dalykų, kuriems skirtos jo mintys, gyvenime jį tik probėgšmais paliečia. Tai nėra „aukšti“ svarstymai arba „gilios“ mintys. Svarbiausia, kad jos gimsta dvasinėje palankumo atmosferoje. Žmogus neketina ką nors su jomis „veik-ti“. Jis paprasčiausiai su jomis būna, romus ir geras, be apsietimo žvelgia į gyvenimą. Jei tokiam žmo-gui kas pasakytų, kad tokiomis valandėlėmis jis galvojo lygiai taip, kaip apie mus galvoja Dievas, jis, ko gero, mestų nustebus! ar nusigandusį žvilgsnį. Jis nebūtų drįsęs patikėti, kad Dievo mintys tokios leng-vos, savaime suprantamos ir paprastos; kad Dievas

Žmogui gali būti toks artimas. Juk užsigalvojęs žmogus net neklausė Dievo, Jo neieškojo, o tik „atsidavė“ savo paties širdžiai. Vis dėlto „kalėdinėje“ nuotaikoje jį aplankė Dievas, kuris visur, net mūsų „Jo neieškojime“, dovanoja savo artumą: *Manęs ieško tie, kurie anksčiau nesiklausė, randa, kurie manęs neieškojo. Aš sakau: Štai aš, štai aš, tautai, kuri nesišaukė mano vardo* (Iz 65, 1). Laiškas romiečiams tą pačią mintį formuluoja stebėtinai interpretuodamas Pakartoto Įstatymo knygos tekstą (Įst 30, 11-14): *Nesakyk savo širdyje: Kas įžengs į dangų? - tai yra*

Kristaus atvesti; arba: Kas nusileis į bedugnę - būtent Kristaus iš numirusių atsiimti... Arti tavęs žodis: jis tavo burnoje ir tavo širdyje (Rom 10, 6-8). Kristus mums nesvetimas. Jis yra sutankinimas ir pakylėjimas visko, kas mūsų gyvenime tikra, teisinga, kas yra pasiaukojama ir teikia pagalbą. Tylon paniręs Kalėdų žmogus nujaučia Jį, savo amžinąjį brolių, kaip savo žmogiškosios veiklos prasminį centrą (savo širdyje) net tiesiogiai apie Jį negalvodamas arba manydamas esąs nuo Jo toli.

KALĖDINĖ ELEGIJA

LEONARDAS GUTAUSKAS

*

Kokios trumpos kerpšilių vasaros -
Porą mėnesių kvepia šienas,
Ir pasaulis kaip tėvas basas
Spalio vakarą lieka vienas.

Čia lietingas ruduo kaip raūdos,
Apkabinusios pūvantį kryžių,
Prie širdies pavargusios glaudžias...
Po mirties čia, tikiu, sugrįšiu.

Čia saulėgražos ratas sukas
Lyg malūno ratas sutręšęs.
Čia per dangų basas berniukas
Rankoj dalgio geležį nešas...

*

Kas aptiks paslaptinę ženklą
Pakrašty amžinos erdvės?
Kai drąsos visiems neužtenka-
Mes, prigludę aky avies,
Kažko ieškom tamsos brūzgynuos,
Kažką šaukiam žvilgsniu bailiu,
O ruduo lyg aklas mėgina
Rasti griežlę tankmėj žolių...

*

Kasmet liūdnesnės žiemos glaudžia
Rankas prie ankančių langų,
Kasmet stangrėjančiu lanku
Ledinis skliautas galvas spaudžia.

Kasmet mažesnę eglę statom,
Kasmet mažiau senų žaislų,
Žaisluos mažiau veidų bematom,
Į vieną sustumiam mažiau stalų.

Kasmet trumpesnę maldą tariam,
Nulenkę galvas - užmarštis
Lyg rūdys, édančios dantis,
Kasmet gilesnę raukšlę aria.

Ateis žiema, kai stalo neuždengsim
Sniegų baltumo staltiese. Tada
Beliks lig žemės žemei nusilenkti
Ir patikėt, jog negyvenom niekada.

*

Kalėdų vakarą vėlė
Prisės už stalo,
Jos rankoj - sniego dilgėlė
Lyg iš metalo.
Ir tu bijai - sustos širdis,
Dulkėtas, palšas
Ją lyg aguonom užmigdys
Senolės balsas.

JĖZAUS KŪDIKYSTĖS ISTORIJA

Viduramžių ikonografija ir jos šaltiniai

ÉMILE MALE

XIII amžiaus dailininkų vaizduojamos Jėzaus Kristaus kūdikystės scenos turi daug apokrifinių bruožų. Evangelinis pasakojimas čia taip glaudžiai persipina su legenda, kad juos sunku atskirti. Gimimo scenose mes taip įpratę matyti jautį ir asilą, jog nepagalvojame, kad nė vienas evangelistas nekalbėjo apie gyvulius prie prakartėlės. Iš tiesų tai minima tik apokrifinėje Marijos gimimo ir Išganytojo vaikystės evangelijoje¹. Legenda, be abejo, pramanyta Izaijo pranašystei bei neteisingai suprastam Habakuko fragmentui² pateisinti ir prigijo nuo pat Bažnyčios atsiradimo. Ji gyvavo ištikus amžius, nes jaudino širdis žmonių, susigraudinusių regint savo Dievą, kurį atstūmė žmonės, bet priėmė nuolankiausi gyvuliai. Liturgija, minėdama gyvulius Kalėdų šventės maldose³, šią tradiciją galutinai įtvirtino. XIII amžiaus dailininkai, senovinių kalėdinių scenų autoriai, niekada nebeužmiršo jaučio ir asilo.

Kartais mūsų katedrose pasirodo kita, labai nai viai Jėzaus Kristaus gimimą interpretuojanti tradici-

ja. Greta lovoje gulintios Švč. Mergelės matome dvi moteris, besirūpinančias Kūdikėliu Jėzumi, dažnai ir prausiančias jį vonelėje. Kartais viena moterų vaizduojama parišta ranka⁴. Tai pribuvėjos, apie kurias kalbama Marijos gimimo ir Išganytojo vaikystės evangelijoje. „Juozapas nuėjo ieškoti pribuvėjos, o kai grįžo į olą, Marija jau buvo pagimdžiusi vaikėlį. Ir Juozapas tarė Marijai: „Aš tau atvedžiau dvi pribuvėjas - Zelemę ir Salomę, jos laukia prie olos angos.“ Marija, tai girdėdama, nusišypsojo. O Juozapas jai pasakė: „Nesišypsok, bet žiūrėk, kad tau neprireiktų pagalbos.“ Ir jis paliepė vienai pribuvėjų įeiti. Ir Zelemė, prisiartinusi prie Marijos, tarė jai: „Leisk man tave paliesti.“ Ir kai Marija jai leido, pribuvėja garsiai sušuko: „Viešpatie, Viešpatie, pasigailėk manęs, niekada nebūčiau ko nors panašaus pagalvojusi; jos krūtys pilnos pieno, ir ji turi kūdikį, nors yra skaisti. Gimdant nebuvo jokio nešvarumo, nebuvo jokio skausmo. Skaisti ji pastojo, skaisti pagimdė ir skaisti pasiliko.“ Kita pribuvėja, vardu Salomė, gir-

ÉMILE MÂLE (1862-1954) - prancūzų dailės istorikas. 1898 m. apgynė doktoratą: *L'art religieux du XIII-e siècle en France (Étude sur l'iconographie du moyen-âge et sur les sources d'inspiration)*, ir pradėjo dėstyti krikščioniškosios dailės istoriją Sorbonoje. 1912-1925 m. dailės istorijos profesorius Sorbonoje, nuo 1925 m. - École française d'archéologie Romoje direktorius. 1927 m. priimtas į Prancūzų akademiją. Be disertacijos reikšmingos šios Mâle ikonografijos studijos: *L'art religieux de la fin du moyen-âge en France*, 1908; *L'art allemand et l'art français du moyen-âge*, 1917; *L'art religieux du XII-e siècle en France*, 1923; *L'art religieux après le concile de Trente*, 1932. Jos susilaukė daugelio leidimų ir buvo išverstos į kitas kalbas. Metodas analizuoti Viduramžių plastinio meno tematiką ir ją aiškinti pasitelkiant bažnytinę literatūrą, skiriant atskiras religinio jausmo vystymosi epochas bei fazes, suteikė impulsą vėlesniems panašaus pobūdžio tyrinėjimams. Mâle laikomas vienu ikonografijos metodo dailėtyroje pagrindėjų, o jo veikalai priskiriami dailėtyros klasikais.

Spausdiname veikalą *L'art religieux du XIII-e siècle en France*, 1898, III skyriaus „Istorinis veidrodis - apokrifai“ fragmentą, kurį iš prancūzų k. vertė Aukšė Kaškonaitė.

¹ *Evang. de Nativ. Mariae et Infant. Salvat.*, cap. XIV: *Tertio autem Nativitatis Domini egressa est beata Maria de spelunca et ingressa est stabulum et posuit puerum in praesepio, et bos et asinus aderabant eum.*

² *Iz 1, 3: Agnovit bos possessorem suam et asinus praesepe domusui ir Hab 3, 2: ἐν μέσῳ δύο ζώων ἠνωσθησθη.* Žinome, kad šv. Jeronimas šį aleksandrietiškojo vertimo fragmentą pataisė ir išvertė taip: *In medio annorum vivifica illud.* Bet senasis vertimas (*In medio duorum animalium cognosceris*) vis dėlto išliko; žr. Marius Sepet knygoje „*Les Prophètes du Christ*“ paskelbtą Pseudo Augustino pamokslą. Jokūbas Voraginetis (*Legend aur.: De Nativit.*, cap. VI) ir Liudolfas Kartūzas (*Vita Christi*, cap. IX) paaiškina jaučio ir asilo buvimą: tai tas pats asilas, kuris Švč. Mergelę nugabeno iš Nazareto į Betliejų, o jautį šv. Juozapas atvedė parduoti.

³ *O magnum mysterium et admirabile sacramentum ut animalia viderunt dominum jacentem in praesepio* - ši eilutė aptinkama XIII ir XIV amžių brevijoriuose (pvz., Arsenalo biblioteka, Nr. 107, f°107, Poissy brevijorius).

⁴ Ant *Aix-la-Chapelle* katedros relikvijų dėžutės; žr. Cahier et Martin. *Mélanges d'archéologie*, I série, t. I.

dėdama Zelemės žodžius, tarė: „Tuo, ką girdžiu, niekaip nepatikėsiu, jei pati neįsitikinsiu.“ Ir Salomė, prisiartinusi prie Marijos, jai tarė: „Leisk man tave paliesti ir įsitikinti, ar Zelemė sako tiesą.“ Marija leido, Salomė palietė ją, ir tuoj pat jos ranka nudžiūvo. Ir kentėdama didelį skausmą, ji ėmė labai gailiai verkti ir šaukti, sakydama: „Viešpatie, tu žinai, kad tavęs visad bijojau... Ir štai dėl savo netikėjimo tapau nelaimėle, nes išdrįsau suabejoti tavo Mergele.“ Jai taip bekalbant, pasirodė nepaprasto grožio jaunuolis ir tarė jai: „Prisiartink prie Kūdikėlio ir pagarbink, nes Jis yra pasaulio ir visų Juo tikinčių Išganytojas.“ Ir tuoj pat Salomė prisiartinė prie Kūdikėlio ir, šlovin-dama jį, palietė kraštelį vystyklų, į kuriuos jis buvo suvystytas, ir tuoj pat jos ranka išgijo.⁵

Tos pribuvėjos, pakviestos paliudyti Marijos nekaltybę, tas Kūdikėlio stebuklas, visas tas naivus pasakojimas anksti sužadino Bažnyčios Tėvų pasipiktinimą⁶. Bet šv. Jeronimo pyktis, nukreiptas prieš „apokrifų kvailystes“ (*deliramenta Apocryphorum*), nesutrukdė legendai išpopuliarėti. Viduramžiais ją perima Jokūbas Voraginetis, pakeitęs vienos pribuvėjų vardą: apokrifinės evangelijos Zelemė „Aukso legendoje“ tampa Zebele⁷. Liaudies vaizduotė naujai pagražino senąją temą. Kai kuriuose XII-XIII amžiaus poezijos kūriniuose, pvz., Provanso misterijoje, pribuvėjos pakeičiamos luoša moterimi, vardu *Anastasi* ar *Honestase*. Anastazija yra gimusi be rankų, bet vos ji patvirtina Marijos nekaltybę, rankos jai tučtuojau užauga⁸.

Viduramžių Bažnyčia, tokia atlaidi liaudies legendoms ir pati šia prasme būdama liaudis, leido dailininkams ne kartą pavaizduoti pribuvėjų istoriją.

Ją matome Liono katedros interjere ant apsidos kapitelio, Šartro katedros vakariniame fasade ant vieno iš kapitelių, sudarančių ilgą frizą, kuriame pasakojamas Jėzaus Kristaus gyvenimas⁹, taip pat viename iš *Laon* katedros choro vitražų ir *Mans* vitraže Švč. Mergelės koplyčioje, kuris skirtas Jėzaus Kristaus vaikystei. Be šių pavyzdžių, būtų galima paminėti daugelį kitų, bet jų ieškoti tektų ankstesnėse epochose. Šartro ir Liono kapiteliai yra XII amžiaus, o *Laono*

ir *Manso* vitražai priklauso XIII amžiaus pradžiai. Vėliau pribuvėjų legendos mūsų katedrose nebesutinkame. Taip pat neaptikau jos, peržvelgęs XIII ir XIV amžiaus rankraščius su miniatiūromis. Atrodo, kad begalinis senovinio pasakojimo naivumas pagaliau sukėlė priešišką Bažnyčią, ir nors ji dar ilgai leido pribuvėjoms rodytis misterijose, tačiau pašalino jas bent jau iš bažnyčių. XIII amžiuje dailininkai užmiršo krikščioniškojo meno pradžios laikais pasirodžiusį senovinį pribuvėjų ir Kūdikėlio motyvą.

Tarp visų Kristaus kūdikystės scenų liaudies vaizduotei daugiausia peno teikė išminčių pagarbinimas. Šios paslaptingos figūros, kurias Evangelija parodo gana neapibrėžtais kontūrais, žadino gyvą smalsumą. Legenda supažindina mus su visu tuo, ką šv. Matas nutyli. Mums pasakomi išminčių vardai, mes supažindinami su jų kelionės nutikimais, mums nupasakojamas jų gyvenimas ir net mirties aplinkybės. Pasak legendos, jie miršta kaip tikri krikščionys, pakrikštyti šv. Tomo kelionės į Indiją metu, o Kelno katedra pamaldžiai priima jų relikvijas. Viduramžiais kilmingos šeimos išminčius įskaičiuodavo į savo protėvių eilę. Netoli *Arly* esančios *Baux* pilies griuvėsiuose dar matyti herbiniis skydas, papuoštas žvaigžde, kuri liudijanti taurią šių garsių namų kilmę. Liaudis išminčius garbino savaip: jų vardai įpinami į užkalbėjimus, į burtus. Manyta, kad šie trys vardai, užrašyti ant riešo nešiojamoje juostoje, gydo nuo epilepsijos¹⁰.

Su išminčiais susijusios Viduramžių tradicijos nepaprastai gausios ir labai išraiškingos. Tolimieji Rytai, iš kurių jie atkeliavo, žadino vaizduotę. Į karalienės Sabos, į aukso ir smilkalų šalį nuklydusi fantazija nebegalėjo sustoti. Tarp kitų dalykų buvo pasakojama, jog išminčiai kilę iš Balaamo ir paveldėję senovės pranašo paslaptis¹¹. Buvo tvirtinama, kad aukso monetas, kurias jie atnešė Kūdikėliui, nukaldintos Abraomo tėvo Teraho, ir kad tai tos pačios monetas, kuriomis Jokūbo sūnus Juozapas sumokėjo sabiečiams už kvėpalus savo tėvo kūno balzavimui¹².

Įdomu, kad apokrifinei evangelijai, kuri prie kanoninės evangelijos pasakojimo beveik nieko ne-

⁵ *Evang. de Nativ. Mariae et Infant. Salvat.*, cap. XIII.

⁶ *Nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit. Ipsa [Maria] pannis involvit infantem ipsa et mater et obstetrix fuit.* (Hieronimus. *Contra Helvid.*)

⁷ *Legend. aur.: De Nativ.*, cap. VI.

⁸ Meyer P. *Romania.* - 1885. - T. XIV. - P. 497.

⁹ Šartro katedroje pribuvėjos Kūdikėlio neprausia.

¹⁰ Zr. Thiers. *Traité des superstitions*, de Montault B. *Bulletin monum.* - 1884. - P. 722.

¹¹ Ludolphus. *Vita Christi*, cap. XI.

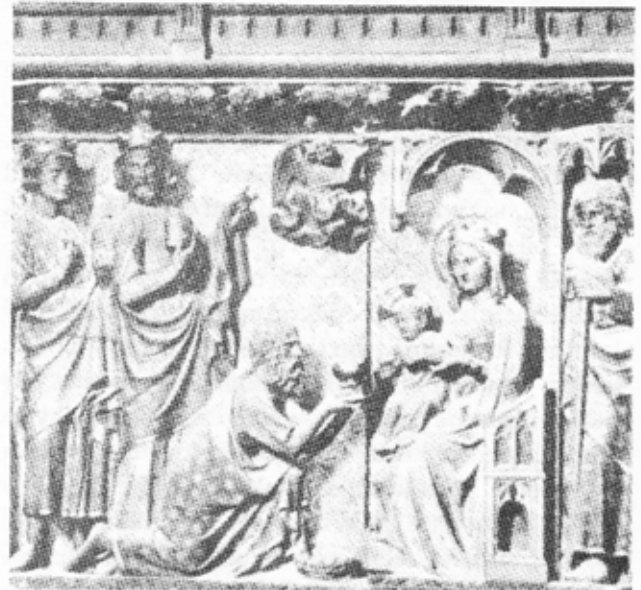
¹² Apie šias legendas ir jų šaltinius žr. Migne. *Dict. des apocryphes.* - T. 1. - Col. 470; T. 2. - Col. 1023-1025.

prideda, šios legendos nežinomos. Marijos gimimo ir Išganytojo vaikystės evangelija itin glausta, ir tai liudija kilmę iš ankstyvos senovės¹³. Tradicijos, susijusios su išminčiais, atkeliauja iš kitur; šis legendų ciklas formavosi ilgai. XIII amžiuje Jokūbas Voraginetis dalį pasakojimų apie išminčius pateikia dviejuose „Aukso legendos“ skyriuose¹⁴.

Jokūbas Voraginetis pasakoja, kad išminčių buvo trejetas, o jų vardai - Kasparas¹⁵, Baltazaras, Merkelis. Šie išminčiai drauge buvo ir karaliai. Savo šalyje jie kopdavo į kalnų viršūnes ir stebėdavo dangaus šviesulius. Juos vedusi žvaigždė turėjusi kūdikio veidą, o iš tiesų tai buvęs angelas, kuris pasirodęs ir piemenims¹⁶.

Kai kurios Jokūbo Voraginiečio užfiksuotos detalės sutinkamos XIII amžiaus dailės kūriniuose. Mūsų katedrose išminčių skaičius dar griežtai neapibrėžtas, pradžioje jų būna ne daugiau negu trys. Karališkai valdžiai priminti jie visuomet vaizduojami su karūnomis, o žvaigždė kartais turi angelo veidą. Guigue ir Bégule „Liono katedros monografijoje“ išspausdino XIV amžiaus miniatiūrą iš Šv. Jono lobiui priklausančio prancūziško mišiolio, kur išminčių pagarbinimo scenoje žvaigždės viduryje pasirodo angelo galvutė. Paryžiaus Dievo Motinos katedros choro pertvaroje dailininkas grakščiau interpretuoja tą pačią legendą. Čia žvaigždę jis įdavė ją kreipiančiam angelui į rankas.

Dailininkai dažniausiai laikėsi legendos, kuri išminčius vaizdavo įvairaus amžiaus. Vitražuose, barjefuose, rankraščiuose vienas karalius visada vaizduojamas seniu, kitas - brandaus amžiaus vyru, trečias - bebarzdžiū jaunuoliu. Pavyzdžių čia labai daug, ir mes pasitenkinsime, nurodę vieną žinomąsias - Paryžiaus Dievo Motinos katedros choro pertvaroje

Trijų Karalių pasveikinimas. XIII a. Choro pertvaros fragmentas. Paryžius, Dievo Motinos katedra

atvaizduotą išminčių pagarbinimą. Ši tradicija - be galo sena; jos laikosi jau XI amžiaus miniatiūristai¹⁷, bet atsirado ji daug anksčiau¹⁸. Seniausias šios legendos paminėjimas yra įdomiame fragmente, kuris priskiriamas Bedai ir kurį aptinkame jo kūrinius lydinčiuose *Collectanea*¹⁹. „Pirmas tarp išminčių, - sako Pseudo Beda, - buvo Merkelis, senis ilgais baltais plaukais ir ilga barzda... Būtent jis dovanojo auksą, dieviškosios karalystės simbolį. Antras, vardu Kasparas, jaunas, bebarzdis, skaisčiaveidis... pagarbino Jėzų, įteikdamas smilkalus - dovaną, rodančią Jėzaus dieviškumą. Trečias, vardu Baltazaras, tamsiaveidis [*fuscus*], barzdotas..., įteikdamas mirą, paliudijo, kad Žmogaus Sūnus turės mirti.“²⁰

Atrodo, kad Viduramžių kompiliatoriai į Pseudo

¹³ Cap. XVI.

¹⁴ *Legend. aur.: De Innocent., cap. X; De Epiphania Domini, cap. XIV.*

¹⁵ Vėliau - Gasparas.

¹⁶ Išminčių legendą literatūroje ir dailėje labai rūpestingai nagrinėjo Hugo Kehrler (*Die Heiligen drei Könige in Litteratur und Kunst.* - Leipzig, 1908). Jis parodė, jog išminčių skaičius iš pradžių buvo neapibrėžtas; Bažnyčios Tėvai gana anksti jį apribojo trimis. Pirmas iš Bažnyčios rašytojų apie karalius išminčius prabyla Origenas (*In Genesisim, Homilia XIV, 3*). Pirmaisiais amžiais po Kristaus dailininkai dažnai vaizduodavo du, tris, keturis ar net šešis išminčius. Skaičius trys galutinai įsigali tik nuo VI amžiaus. Apie karalių titulą, kuris tapo neatskiriamas nuo išminčių vardo, pirmas prabyla Tertulijonas, leisdamas suprasti, jog Arabijos ir Sabos karaliai, apie kuriuos kalbama psalmėse, yra išminčių simbolis (*Adversus Marcionem, lib. III, cap. III; Adversus Judaeos, cap. IX; De Idolatria,*

cap. IX). Bet iš tikrųjų išminčiai tampa karaliais tik V amžiuje Maksimo Turiniečio traktate ir Cezarijaus Arlicio veikaluose (VI a.). Ir tik X amžiuje dailininkai pradeda vaizduoti išminčius kaip karalius, su karūnomis ant galvų: seniausias pavyzdys randamas garsiajame Bazilijaus II „Menologe“ (Vatikanas), kuris datuojamas maždaug 976 m. Iki tol jie vaizduoti su frygų kepuraitėmis ir persų bei Mitros žynių anaksiridais.

¹⁷ Nacionalinė biblioteka, lotyniškas rankraštis 17325 (XI a.).

¹⁸ Rytietiška Ečmiadzino evangelyno rankraštyje pirmą sykį matome tris išminčius pavaizduotus kaip senį, brandaus amžiaus vyrą ir jaunuolį. Vakaruose ši praktika ima atsirasti tik Karolingų dinastijos pabaigoje (dramblio kaulo plokštelė Liono muziejuje, apie 900 m.).

¹⁹ *Patrol., t. XCIV.*

²⁰ Šis Pseudo Bedos fragmentas, kaip liudytų kai kurie ypač keisti žodžiai (*milcnus, hyacinthinus, mitrarium*), greičiausiai išver-

Bedos pieštus portretus nekreipė pernelyg dėmesio, nes savo knygoje jų neperrašinėjo. Tačiau dailininkai pasirodė mažiau išpuikę: tradicija, susijusi su išminčių amžiumi, jų dirbtuvėse gyvavo ilgą laiką²¹.

Reikia pažymėti, kad XIII amžiuje epitetas *fuscus*, kurį Pseudo Beda priskiria Baltazarui, nebuvo priimamas paraidžiui. Tikrai XV amžiuje vienas karalių išminčių pradamas vaizduoti juodaodžiu²². Šiai naujai interpretacijai dailininkus paskatino teologų komentarai. To meto pamoksluose buvo skelbiama, jog karaliai išminčiai aptinkami jau Senajame Testamente kaip trys Nojaus sūnūs - Semas, Chamas ir Jafetas, kurie simbolizuoja tris žmonių rases, tris pasaulio šalis, ateinančias nusilenkti Jėzui Kristui²³.

Viduramžių paminklai perteikia kai kurias keistas išminčių gyvenimo scenas, keliančias keblumų interpretatoriams. Amjeno katedros fasado dešiniajame portale, po didelėmis karalių išminčių statulomis matyti keli maži medalionai, kuriuose pasakojama jų istorija. Viename jų visi trys įsėdę į laivą ir rodosi plaukią į savo šalį; kituose vienas personažas įsako padegti laivą, ir šis sudeginamas²⁴. Viduramžiais tikintieji, gerai susipažinę su legenda, Amjeno bareljefuose be vargo atpažindavo išminčių sugrįžimo epizodą, kurį Jokūbas Voraginietis nupasakojo taip: „Kadangi Erodas paliepė žudyti nekaltuosius, jis buvo pakviestas laišku pas Cezarį, idant atsakytų į savo sūnaus kaltinimą. Vykdamas į Tarsą, jis sužinojo, jog trys karaliai išplaukė iš uosto laivu, ir įpykęs įsakė padegti visus laivus, pasak Dovydo pranašystės: *Jis sudegins Tarse laivus, apimtas rūstybės*“²⁵. Ši legen-

da, kaip ir daugelis kitų, gimė iš Senojo Testamento eilutės²⁶. Akivaizdu, kad ji buvo labai populiari XIII amžiuje²⁷, nes dailininkai dažnai sėmėsi iš jos įkvėpimo. Laivu grįžtančius išminčius matome viename iš *Soissons* bažnyčios apvaliųjų vitražų²⁸, taip pat Jėzaus Kristaus vaikystei skirtame vitraže, puošiančiame *Tours* katedros apsidos koplyčią²⁹.

Erodas taipgi patenka į legendinį išminčių ciklą. Visi tie pasakojimai, kuriais Pierre Comestor, Vincent de Beauvais, Jokūbas Voraginietis kelia mūsų pasibaisėjimą paskutiniais Erido metais, nepatenka į dailės kūrinius; iš jų menininkai perima tik vieną bruožą. Amjeno katedros fasado dešiniajame portale matome tris išminčius karalius, stovinčius priešais Erodą, o po šio statula - nuoga personažą, kurį du tarnai nardina į kubilą. Tai senasis Erodas, maudydamasis aliejuje, stengiasi atitolinti savo mirtį: „Ir Erodas jau turėjo septyniasdešimt ketverius metus ir sunkiai susirgo: smarkus karštis, puvimas ir pėdų tinimas, nuolatinės kančios, baisus kosulys ir su didžiuliu dvoku jį graužiančios kirmėlės, ir jis labai kentėjo; tada gydytojų nurodymu jis buvo įmerktas į aliejų, iš kurio ištrauktas jau pusiau miręs“³⁰. Erodas gyveno dar pakankamai ilgai, kad galėtų sužinoti, jog jo sūnus Antipatras neslėpė džiaugsmo, klausydamasis pasakojimo apie tėvo agoniją. Dievo rūstybė nuaidi šioje Erido mirties istorijoje, kurią išgarsino Comestor, įtraukęs ją į savo „Scholastinę istoriją“³¹. Taigi Amjeno skulptorius, po triumfuojančio Erido kojomis išradingai įkomponuodamas seną, nugalėtą Erodą, skelbė ateitį ir būsimą Dievo atpildą.

stas iš graikų kalbos. Atrodo, kad jis kilo iš labai seno „Tapybos vadovo“ (Žr. Kehrer. - T. 1. - P. 66, 67). Tad galimas dalykas, kad būtent rytiečiams kilo mintis kiekvieną išminčių vaizduoti kitokio amžiaus. O kalbant apie paslaptinguosius išminčių vardus, reikia pastebėti, kad pirmą kartą juos aptinkame VI amžiaus pradžios graikiškoje kronikoje, Merovingų epochos vienuolio išverstoje į lotynų kalbą (*Excerpta Latina Barbari*). Vardai čia pateikti tokia forma: *Bithisarea, Melichior, Gathaspa*.

²¹ Galų gale imta nustatinėti tikslų kiekvieno išminčiaus amžių. Viduramžiais iš tiesų buvo sakoma, jog vyriausias išminčius turėjo šešiasdešimt metų, jauniausias buvo dvidešimt, o vidurinis buvo keturiasdešimties. Tai galima interpretuoti kaip jaunatviško entuziazmo, brandaus proto ir senatvės patirties nusilenkimą Jėzui Kristui. Šis tikslus išminčių amžiaus aprašymas pateikiamas Petrus de Natalibus „Catalogus Sanctorum“, išspausdintame XV amžiaus pabaigoje.

²² Kehrer manė, jog seniausias juodaodžio išminčiaus pavyzdys yra *Thann* bažnyčios timpane, papuoštame skulptūromis. Kūrinys priskiriamas maždaug 1400 m. (Kehrer. - T. 2. - P. 224). Tačiau jis nepastebėjo, kad šio karaliaus išminčiaus galva priklauso daug vėlesniam laikotarpiui. Pirmi pavyzdžiai pasirodo tik XV amžiuje; jie daug dažnesni Vokietijoje nei Prancūzijoje, kur pasirodo labai vėlai.

²³ Tokia simbolika labai archajiška, ją randame Bedos komentaruose šv. Matui (lib. I, cap. II).

²⁴ Maury (*Essai sur les legendes*, p. 207) pirmas pamini Amjeno bareljefus, nors jų ir nepaaiškina.

²⁵ *Legend. aur.: De Innocent.*, cap. X; Vincent de Beauvais. *Spec. hist.*, VII, 93; Ludolphus. *Vita Christi*, cap. XI.

²⁶ *Tharsis* miestas, apie kurį kalbama ST, buvo identifikuojamas su Tarsu.

²⁷ Italijoje iki XVIII amžiaus buvo švenčiama Išminčių sugrįžimo šventė.

²⁸ Reprodukcijas žr. de Lasteiryre F. *Hist. de la peint. sur verre*, pl. XXV.

²⁹ Pirmame plane - Nekaltųjų vaikelių žudymas; Erodas, besitarantis su gydytojais; Michėjas, skelbiantis, kad Mesijas kilęs iš Betliejaus; Balaamas, rodantis į žvaigždę. Antrame plane dešinėje - angelo pažadinti išminčiai, keliaujantys per jūrą; degantys Tarse laivai; Erodas, įsakantis sudeginti laivus.

³⁰ *Legend. aur.: De Innocent.*, cap. X.

³¹ Comestor P. *Hist. scolast. in Evang.*, cap. XVI; Vincent de Beauvais. *Spec. hist.*, lib. VI, cap. c; *Legend. aur.: De Innocent.*, cap. X.

Evangelistų trumpai paminėtas bėgimas į Egiptą tapo vienu labiausiai liaudies vaizduotės pamėgtų siužetų. Legendiniame pasakojime Jėzus keliauja, apsuptas stebuklų. Jis tramdo drakonus ir laukinius žvėris, nuginkluoja plėšikus. Vanduo, kuriame skalbti jo vystyklai, prikelia mirusius. Prie apokrifinių evangelijų pateiktų legendų prisijungia koptų vietinės tradicijos ir net daugelis arabų išgalvotų pasakojimų³².

Viduramžiai kukliai sėmėsi iš šio turtingo legendų lobio. Vincent de Beauvais pasitenkina, perrašydamas mažiausiai pasakiškais aplinkybėmis perkrautą Marijos gimimo ir Išganytojo vaikystės evangeliją³³. Tuo tarpu Jokūbas Voraginetis pasirodo neįprastai santūrus³⁴. Dailininkai buvo dar santūresni: iš legendų gausos jie perėmė tik stabų kritimą.

Marijos gimimo ir Išganytojo vaikystės evangelija³⁵, o jos pavyzdžiu ir daugybė Viduramžių autorių, pasakoja, kad, įeidamas į Sotimo miesto, kitų dar vadinamo Hermopoliu, šventyklą, Jėzus priverčia kristi visus stabus, idant išsipildytų Izaijo žodžiai: *Išvydę Viešpatį, atėjusį ant debesies, drebės visi egiptiečių rankų kūriniai*. Išgirdęs apie šį stebuklą, miesto valdytojas, vardu Afrodizas, apsilankė šventykloje ir, išvydęs visas statulas sudužus, šlovino Jėzų. Tradicija priduria, kad vėliau Afrodizas atvyko į Galiją ir skelbė Evangeliją Narbonoje; buvo norima jį laikyti pirmuoju *Béziers* vyskupu.

Stabų kritimo istorija, kaip ir daugelis apokrifinių legendų, atsirado kaip pranašo žodžių pateisinimas. Bažnyčia šią istoriją priėmė ir leido dailininkams ją vaizduoti. Ji aptinkama visuose Jėzaus kūdikystei skirtuose tapybos ir skulptūros kūriniuose. XIII amžius legendai suteikia glaustą, beveik hieroglifinę formą. Čia nematome nei miesto, nei žynių, nei šventyklos, kaip kai kuriuose ankstesnių laikų dailės kūriniuose: stebuklui priminti pakanka dviejų nuo pjeestalų krintančių ir viduryje sudūžtančių statulų. Savitas *Mans* vitražas: egiptietiški stabai čia įvairiaspalviai, jų galvos - iš aukso, krūtinės - iš sidabro, pilvai - iš vario, mėlynai nudažytos kojos atrodo kaip iš geležies, o pėdos yra molio spalvos³⁶. Akivaizdu,

kad dailininkas prisiminė Nabuchodonosaro sapnuotą statulą, kuri tapytojui tapo tobuliausiu stabu.

Štai ir viskas, ką menininkams davė legenda. Vis dėlto galimas daiktas, kad iš pirmo žvilgsnio nereikšminga detalė, dažnai sutinkama bėgimo į Egiptą scenose, primena kitą legendinę tradiciją. Netoli keliaujančios Šventosios Šeimos dažnai matome medį. Ar tai tik laukų, kuriais eina keliautojai, ženklas? O gal veikia stebuklingas medis, apie kurį kalba apokrifai? Iš tiesų Marijos gimimo ir Išganytojo vaikystės evangelijoje skaitome, kad trečią kelionės dieną nuvargusi Švenčiausioji Mergelė atsisėdo po palme ir panoro vaisiaus. Šv. Juozapas atkreipia jos dėmesį į tai, koks aukštas tas medis. „Tada Kūdikėlis Jėzus nuo savo motinos Švenčiausiosios Mergelės Marijos rankų taria palmei: „Medi, palenk savo šakas ir savo vaisiais pamaitink mano Motiną.“ Vos išgirdusi jo balsą, palmė nulenkė savo viršūnę iki pat Marijos kojų. Jie galėjo nusiskinti palmės vaisių ir jais pasimaitinti. Rytojaus dieną išvykstant Jėzus tarė palmei: „Palme, įsakau, kad vieną tavo šaką mano angelas nuneštų ir pasodintų mano Tėvo rojuje. Tau atsidėkodamas noriu, kad tiems, kurie nugalės kovoje už tikėjimą, būtų sakoma: Jūs nusipelnėte pergalės palmės šakos.“ Jam taip bekalbant, pasirodė iš už palmės medžio Viešpaties angelas ir, paėmęs vieną jos šaką, nuskriejo dangaus viduriu, laikydamas šaką rankoje.“³⁷

Šis pasakojimas, kurį pakartoja Vincent de Beauvais³⁸, įvairiais variantais sutinkamas daugelio Viduramžių rašytojų kūriniuose. Vis dėlto, remdamiesi Kasiodoro fragmentu, visi jie palmę pakeitė persiku³⁹. Nors ir labai artimai sekdamas Gimimo evangelija, Vincent de Beauvais vis dėlto sutinka su Kasiodoro nuomone. Ši detalė savaip reikšminga. Paryžiaus Dievo Motinos katedros choro pertvareje prie asilu johančios Švenčiausiosios Mergelės matome apkibusį vaisiais medį, labai panašų į persiką. Jeigu teisingai spėjame, dailininkas norėjo priminti būtent dykumos medžio legendą. Medžio vaizdavimas daugelyje to laikotarpio meno kūrinių šią hipotezę daro labai įtikėtiną. Jis figūruoja Liono⁴⁰ ir *Tours*⁴¹ katedrų vit-

³² *Dict. des apocryphes*, t. 1, col. 995-996.

³³ *Spec. hist.*, lib. VI, cap. XCIII.

³⁴ *Legend. aur.: De Innocent.*, cap. X.

³⁵ Cap. XXIII.

³⁶ Juos paskelbė Hucher (*Vitraux du Mans*). Tai Švč. Mergelės koplyčios vitražas, skirtas Jėzaus Kristaus vaikystei.

³⁷ *Evang. Nativ. Mariae et Infant. Salvat.*, cap. XX ir XXI.

³⁸ *Spec. hist.*, lib. VI, cap. XCIII.

³⁹ Žr. Honorius d'Autun. *Spec. Eccles.* // *Patrol.*, t. CLXXII, col. 837 (medis vadinamas *persicus*); *Legend. aur.: De Innocent.*, cap. X.

⁴⁰ *Vitraux de Bourges*, pl. VIII.

⁴¹ Bourasse et Marchand. *Vitraux de Tours*, pl. VII. Šartro katedros senajame portale (kapitelyje) medžio nėra, tačiau Švč. Mergelė laiko rankoje palmės šaką.

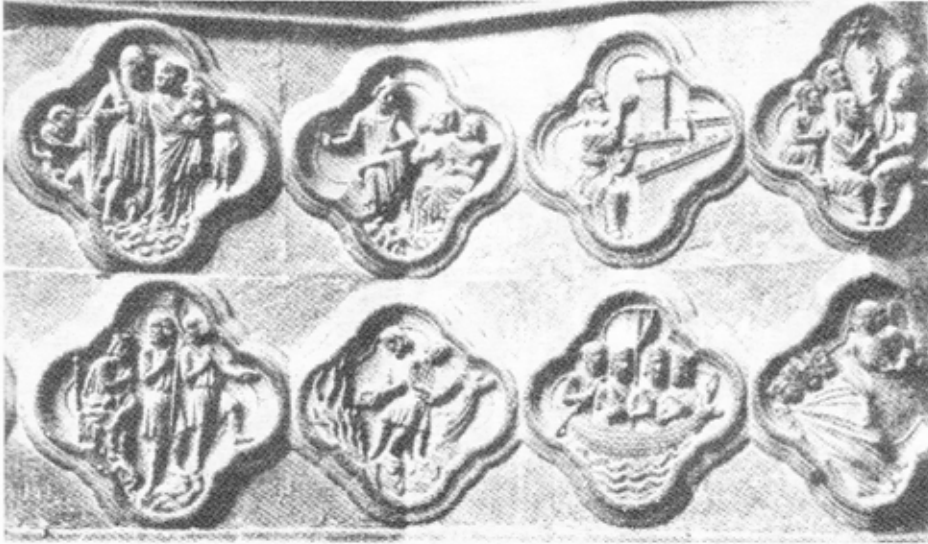
ražuose, vizduojančiuose bėgimą į Egiptą.

Taigi tokie yra XIII amžiuje dažniausiai sutinkami pabėgimo į Egiptą vaizdavimo apokrifiniai bruožai. Vis dėlto šiuo metu jau matome besirandant kitas legendas, kurios vėliau labai išpopuliarėjo ir dažnai įkvėpdavo menininkus, o ypač miniatiūristus⁴². Omenyje turime vagių ir javų lauko legendą.

Štai kaip šias abi tradicijas nupasakoja XV amžiaus inkunabulas: „Marija ir Juozapas visiškai neturėjo pinigų, o jiems reikėjo nešti Kūdikėlį ir bėgti į svetimą

klausti, ar jis nematęs moters, nešinos vaiku. „Taip, atsakė jis, kai sėjau šiuos javus.“ Tada žmogžudžiai pamanė, kad jis nežino, ką daro, nes javai turėjo būti pasėti prieš metus; tad jie pasuko atgal“⁴³.

Pirmasis epizodas pasiskolintas iš apokrifinės evangelijos⁴⁴, o antrojo pasakojimo šaltinio nepavyko rasti. Abu pasakojimai XIII amžiaus kompiliatoriams nebuvo žinomi: jų nerandame nei Vincent de Beauvais, nei Jokūbo Voraginiečio tekstuose. Tačiau abi šios legendos jau tada buvo žinomos, nes pasi-

Trijų Karalių istorija. XIII a. Amjeno katedros portalo fragmentas

šali laukine dykuma ir baisiais keliais, kuriuose jie sutiko vagis, tarp kurių buvo vienas, skaniai juos pavalgydinęs, kuris juos maloniai vedė ir parodė jiems kelią, ir sakoma, kad tai buvo gerasis vagis, kuris buvo išgelbėtas mūsų Viešpaties Kančia. Taigi, Dievo Motinai einant, jie sutiko žemdirbį, sėjantį javus. Kūdikėlis Jėzus įkišo ranką į maišą ir sviedė pilną saują javų ant kelio; tuoj pat javai tapo tokie aukšti ir tankūs, tartum būtų augę visus metus, o žmonės iš Erodo kariuomenės, kurie buvo pasiųsti nužudyti Kūdikėlį, atėjo pas tą žemdirbį, pjaunantį javus, pa-

rodė dailės kūriniuose. Javų lauko epizodą matome Aukso krante esančioje *Rougemont* bažnyčioje, datuojamoje XII amžiumi. Jį atpažįstame ir XIII amžiaus pabaigos sienų tapyboje, neseniai po dažais atidengtoje *Saint-Maurice-sur-Loire*.

Kalbėdami apie vagies legendą, galime paminėti, kad ji puošia XIII amžiaus Limuzino emalę, šiandien esančią *Cluny* muziejuje. Gerasis vagis, kurį galima atpažinti iš jo kardo ir ieties, pats neša Kūdikėlį ant pečių⁴⁵.

⁴² Žr. Nacionalinės bibliotekos lotynišką rankraštį 1158 (XIV amžiaus valandos) ir lotynišką rankraštį 921 (XV amžiaus valandos).

⁴³ „Apie kai kuriuos Kūdikėlio Jėzaus vaikystėje padarytus stebuklus“ (29 lapai, Lionas, leidimo metai nenurodyti, Nacionalinė biblioteka).

⁴⁴ *Evang. Infant.*, cap. XVIII. Gerasis ir blogasis vagys pavadinti *Titus* ir *Dummachus*.

⁴⁵ Nereikėtų visur įžvelgti vien gerąjį vagį. Liono katedros navoje personažas, lydintis Šventąjį Šeimą, yra Juozapo sūnus Jokūbas, kurį mini apokrifai; graikų dailininkai jį vaizduoja labai dažnai.

Juozas Mikėnas. Šventoji Šeima. 1929-1930. Pop., sangvinas. 64x49 cm. LDM. Gintauto Trimako reprodukcija

KALĖDŲ PASAKA

FRANÇOIS MAURIAC

I

Skurdus platanas, trokštantis oro, kilo viršum aukštų sienų kieme, į kurį ką tik buvome išleisti. Tačiau šiandien, išgirdę pono Garusto švilpuką, skelbiantį pertrauką, nesuklegome kaip paprastai. Buvo Kalėdų išvakarės, mums norom nenorom teko kulniuoti per priemiesčio purvą ir rūką ir jautėmės taip nuvargę, kaip gali būti nuvargę septynmečiai berniukai, sukorę penkiolika kilometrų pėsčiomis.

Pensio auklėtiniai avėsi šlepetes. Nenuolatinių įnamių būrelis, pasisukęs durų link, laukė pasirodant to ar tos, kurie turėjo ateiti ir išvaduoti nuo kasdieninės katorgos. Aš be didelio apetito kramsnojau žiauberę duonos ir visa širdim jau buvau kitur, persiėmęs artėjančio vakaro paslaptimi. Šio vakaro apeigos visuomet būdavo tos pačios. Mums reikės laukti už svečių kambario durų, kol bus uždegtos prakartėlės žvakės... Mama sušuks: „Galite įeiti!“ Įpulsime į kambarį, atgyjantį tik tą naktį. Mažulytės liepsnelės vilios mus į miniatiūrinį pasaulį, kur pie-menys ir gyvuliai susispietę aplink kūdikėlį. Naktinė lemputė, deganti Erodo pily dantytais bokšteliais, ant kalno iš suglamžyto vyniojamojo popieriaus, sudarys mums slaptingos, užgintos šventės iliuziją. Klūpodami ant kelių, giedosime įstabią giesmę:

Tvartas - jo gimti namai,
Šieno gabana - jo guolis,
Tvartas - jo gimti namai,
Lyg ne Dievo, o varguolio!

Širdis mums susigniauš nuo tokio Dievo paže-

minimo... Už prakartėlės kiekvienas rasime po paketą ir laišką, kur pats Dievas bus užrašęs mūsų didžiausią nuodėmę. Aš jau įsivaizdavau mus supančią negyvenamo kambario tamsybę: joks vagis, pasislėpęs už lamstuotų alkovo ir lango užuolaidų, nebegalėjo sulaikyti kvėpavimo. Mirusiųjų portretai ant sienų iš savo amžinybės klausėsi mūsų silpnų balsų. O paskui ateis naktis, kai vaikas prieš užmigdamas paskutinį kartą užmeta akį į batus apkaustytom nosim, didžiausius iš visų jo batų - jie, stovėdami židinio pelenuose, taip pat dalyvauja paslapy, kurią per kiekvienas Kalėdas veltui mėginau atskleisti; deja, miego bedugnei vaikas bejėgis atsisvirti.

Šitaip gyvenau ateitim tą palaimingą vakarą, pasukęs galvą į duris, kur turėjo pasirodyti mano auklė. Diena geso. Nors dar nebuvo keturių valandų, laukiau tikėdamasis, kad ji ateis anksčiau. Staiga kiemo kampe kilo klegesys. Visi vaikai puolė šaukdami: „Ei, mergaite! Ei, mergaite!“ Jie persekiojo ilgą mažą Žano de Blė garbanas. To garbanos atrodė bjaurios mūsų kirptoms galvoms. Tik aš vienas slapčia jomis grožėjausi, visų pirma todėl, kad jos man priminė mažą lordą Fotlerua garbanas; mane buvo sužavėjusi jo istorija, aprašyta 1887 metų „Šv. Mikalojuje“. Jei mane apnikdavo noras susigraudinti ir pravirkti, man pakakdavo žvilgtelėti į paveikslėlį, vaizduojantį mažą lordą motinos glėbyje, ir perskaityti užrašą po juo: „O taip, ji visuomet buvo jo geriausia, jo švelniausia bičiulė...“ Tačiau kiti vaikai neturėjo 1887 metų „Šv. Mikalojaus“; jie nežinojo, kad Žanas de Blė panašus į mažą lordą, ir persekiojo jį; o aš jaučiausi toks silpnas, kad nediršau jo užsistoti ir laikiausi nuošaly.

FRANÇOIS MAURIAC (1885-1970) savo kūrinuose ne sykį prisiminė gimtojo miesto Bordo gyventojus: *Commencements d'une vie* (1932), *Le Jeune Homme* (1926), *La Province* (1926), *Ecrits*

intimes (1953). Čia spausdinama novelė iš rinkinio *Plongées* (1938) rašytojui būdinga ir psichoanalitinių faktų krikščionišku traktavimu. Iš prancūzų k. novelę vertė Diana Bučiūtė.

Tačiau tą dieną mane nustebino tai, kad berniūkščiai šaukė ne tik „mergaite! mergaite!“, bet ir kitus žodžius, kurių iš pradžių nesupratau. Prislinkau arčiau, prisispaudęs prie sienos, bijodamas, kad mane gali pastebėti gaujos vadas, aršus Žano de Blé priešas ir persekiotojas vardu Kampanis. Jis buvo trečiametis, praaugęs mus visa galva - mūsų akimis, tikras milžinas, apdovanotas kone stebuklinga jėga. Taigi vaikai apsupo Žaną de Blé ir šaukė:

- Jis tiki! Jis tiki! Jis tiki!
- Ką gi jis tiki? - paklausiau vieno klasės draugo.
- Jis tiki, kad kūdikėlis Jėzus nusileidžia per dūmtraukį...

Nesusigaudęs paklausiau: „Na ir kas?“, tačiau jis jau buvo įsijungęs į bendrą chorą. Prisislinkau dar arčiau: Kampanis, prirėmęs mažąjį de Blé prie sienos, laikė suspaudęs jam riešus.

- Tu tiki tuo? Taip ar ne?
- Man skauda!
- Prisipažink, ir aš tave paleisiu...

Tada mažasis de Blé, nelyginant kankinys, išpažįstantis savo tikėjimą, garsiu ir tvirtu balsu pareiškė:

- Mama man tai sakė, mama negali meluoti.
- Ar girdite?- sušuko Kampanis. - Panelės mama negali meluoti!

Skambant mūsų pataikūniškam juokui, Žanas de Blé kartojo: „Mama nemeluoja, mama manęs neapgavo...“ Tą valandėlę jis pastebėjo mane ir pasakė:

- Bet juk tu, Frontenakai, gerai žinai, kad tai tiesa. Mudu ką tik per pasivaikščiojimą apie tai šnekėjome!

Kampanis atsisuko į mane, ir aš, veriamas jo žiaurais katiniško žvilgsnio, sulemenau: „Norėjau iš jo pasijuokti...“ Septyneri metai - silpnumo, bailumo amžius. Tą valandėlę priėjo ponas Garustas; berniūkščiai ėmė skirstytis. Nuėjome pasiimti savo palatų ir kuprinių.

Gatvėje Žanas de Blé pasivijo mane. Jį lydintis kamerdineris mielai pėdino šalia mano auklės.

- Tu gerai žinai, kad tai tiesa... bet pabijojai Kampanio, ar ne? Jo pabijojai?

Visiškai sutrikau. Išsigyniau, kad neišsigandau Kampanio... Ne, aš nežinaš, ar tai tiesa, ar ne... Galų gale tai ne taip jau svarbu, jei tik gauname žaislą, kurio prašėme... Bet iš kur kūdikėlis Jėzus žinojo, kad Žanas norėjo švino kareivėlių, įrankių dėžutės,

o aš - arklidės ir fermos?.. Ir kodėl žaislai buvo iš Universalinės parduotuvės?

- Kas tau sakė?
- Praėjusiais metais mačiau etiketes...

Žanas de Blé pakartojo: „Šiaip ar taip, jei mama man sakė...“ - ir pajutau, kad jis sunerimęs.

- Klausyk, - pasakiau, - jei norėtume nieku gyvu nemiegoti, mums reikėtų tik užsidegti žvake, pasiimti knygą arba įsitaisyti krėsele priešais židinį, kad tikrai pabustumė jam atėjus...

- Mama sako, jei nemiegi, jis neateina...

Parduotuvių šviesos krito ant drėgnų nuo rūko šaligatvių. Visa Griovių alėja buvo prikimšta krautuvių. Visa Griovių alėja buvo prikimšta krautuvių. Varvinome seilę į rausvus saldinius, apšviestus acetileno lempų; jie buvo per daug prasti, kad juos pirktume.

- Galėtume apsimesti miegą...
- Jis žinos, kad apsimetam, jis viską žino...
- Taip, bet jei tai mama, jina! įklus.

Žanas de Blé pakartojo: „Tai ne mama!“ Priėjome gatvės kampą, kur mums reikėjo išsiskirti iki pat Kalėdų atostogų pabaigos, nes Žanas rytojaus dieną turėjo važiuoti į kaimą. Įkalbinėjau jį pasistengti nemiegoti ir pats buvau nusprendęs nesumerkti akių. Paskui papasakosime viens kitam, ką būsime matę... Jis pažadėjo pasistengti. Nulydėjau jį akimis. Keletą sekundžių regėjau ilgą mergaitišką garbanas plaukstantis jam ant pečių; paskui mažas jo šešėlis ištirpo vakaro migloje.

II

Mūsų namai stovėjo netoli katedros. Kalėdų vakarą didysis Pė Berlano bokšto varpas pripildė naktį galingo gausmo. Mano lova virto laivo gultu, ir garsų audra nešė mane, sūpuodama ant šėlstančių bangų. Nuo mirkčiojančios naktinės lemputės į kambarį prigužėjo gerai man pažįstamų šmėklų. Lango užuolaidos, stalas, drabužiai, sujaukti ant krėslo, jau nebesupo mano lovos grėsmingu ratu: buvau prisijaukinęs tuos plėšrūnus. Jie saugojo mano miegą, kaip džiunglių gyventojai budėjo ties mažojo Mauglio guoliu.

Pavojaus užmigti nebuvo: didysis varpas padėjo man būdrauti. Įsikibau pirštais į lovos virbus: toks stiprus buvo įspūdis, kad mano kūną ir sielą liūliuoja maloni audra, nelinkinti nieko pikta. Mama pastūmė

duris. Mano akys buvo užmerktos, tačiau pažinau ją iš šilkinės suknelės šiugždesio. Jeigu tai ji prideda žaislų aplink mano batus, galvojau, turėtų tai daryti prieš išeidama į vidurnakčio Mišias. Stengiausi kvėpuoti kaip miegantis vaikas. Mama pasilenkė prie manęs, ir aš pajutau jos alsavimą. Visas mano ryžtas išgaravo: iššelio pagautas, staiga apsvijau rankomis jai kaklą ir prisispaudžiau prie jos. „Ak tu, padūkėli, padūkėli!“ - kartojo ji, apiberdama mane bučiniiais.

- Nori, kad jis ateitų, o nemiegi? Miegok, Ivai, mano aukseli, miegok, mielas mano berniuk, miegok, mano mažulėli...

- Mama, aš norėčiau jį pamatyti!

- Jis nori, kad žmonės jį mylėtų, jo neregėję... Tu gi žinai, per Mišias, tą akimirką, kai jis nusileidžia ant altoriaus, visi nulenkia galvas...

- Mama, gal nesupyksi- žinai, aš kartą nenulenčiau galvos, žiūrėjau ir jį pamaciau...

- Kaip? Tu jį matei?

- Taip! na tik... balto sparno kraštelį...

- Šiąnakt nereikia gulėti atmerktomis akimis. Geriausiai pamatysi jį per miegus. Kai grįšime iš bažnyčios, žiūrėk man, kad jau miegotum...

Ji uždarė duris, jos žingsniai nutolo. Uždegiau žvakę ir pasigrežiau į židinį, kur ruseno paskutinis nuodėgulyš. Batai stovėjo tenai, tarp metalinių pastovų, ties tamsaus kvadrato kraštu, ant suodžių ir pelenų. Pro tą atvirą angą ir veržėsi griausmingas varpo balsas, užliedamas kambarį nežemiška giesme; prieš pasiekdama mane, toji giesmė klajojo viršum stogų, baltose it pienas erdvėse, kurios Kalėdų naktį sėte nusėtos angelų ir žvaigždžių. Mane būtų nustebinęs ne Kūdikėlio pasirodymas tamsioje židinio angoje, bet, priešingai, - jei nieko nebūtų atsitikę. Beje, kažkas jau darėsi: mano batai, vis dar tušti, tie vargšai didžiuliai batai, neatskiriami nuo kasdieninio mano gyvenimo, ūmai ėmė rodytis keisti, nerealiūs; sakytum būtų stovėję ten ištisą amžinybę, sakytum berniuko batus staiga būtų palytėjusi šviesa, sklindanti iš kito, neregimo pasaulio. Paslaptis plazdeno taip arti, kad užpūčiau žvakę, bijodamas išbaidyti nematomus šios naktų nakties gyventojus.

Laikas prabėgo akimirksniu - be abejo, todėl, kad buvau atsidūręs už laiko ribų. Kažkas pastūmė duris, ir aš užsimerkiau. Iš šilkinės suknelės šiugždesio, iš popierių čežėjimo spėjau, kad tai turėtų būti mama. Tai buvo ir ji, ir ne ji; man dingojos, kad tai greičiau kažkas kitas, prisidengęs mamos pavidalu. Žinojau,

kad per tas neapsakomas vidurnakčio Mišias, kuriose aš nebuvau, mano mama ir broliai priėmė komunią ir grįžo į vietą, kaip ne kartą buvau matęs juos darant, sudėtomis rankomis ir taip nuleistomis akimis, kad visuomet stebėdavausi, kaip jie randa savo kėdes. Žinoma, tai buvo mama. Ji stabtelėjo prie židinio, paskui priėjo prie mano lovų. Tačiau Jisai gyveno joje: negalėjau atskirti jų vienas nuo kito; alsavimas, kurį pajutau ant plaukų, ėjo iš krūtinės, dar sklidinios Dievo. Kaip tik tą akimirką aš vienu metu nugrimzdau į mamos glėbį ir į miegą.

III

Rytą, kai reikėjo grįžti į pensiją, apsiaviau batus, kurie dalyvavo stebukle, o dabar vėl tebuvo vargani batai, apkaustyti lyg asiliuko kanopos, ir šlepsėjo per kiemo klanus aplinkui skurdų plataną, laukdami, kol aštuntą valandą suskambės skambutis. Šūkaujančių ir besivaikančių viens kitą vaikų spūstyje veltui ieškojau mergaitiškų Žano de Blė garbanų. Man knietėjo kuo greičiau atskleisti jam paslaptį, paaiškėjusią man... Kokią paslaptį? Mintyse rinkau žodžius, kurie padėtų man būti suprastam.

Žano de Blė garbanų vis dar niekur nebuvo matyti. Gal jis susirgo? Gal man dar ilgai neteks patirti, ką jis regėjo tą nemigos naktį? Kai įžengiau į klasę, mano akys sustojo ties vieta, kur jis paprastai sėdėdavo. Ten buvo įsitaisęs nepažįstamas vaikas, vaikas be garbanų. Iš pradžių nesuvokiau, kad tai ir yra Jisai. Nebūčiau jo nė pažinęs, jei jis nebūtų pakėlęs į mane savo mėlynų akių; dar labiau mane apstulbino jo laisva, nevaržoma laikysena. Jis buvo apsikirpęs ne taip trumpai kaip jo klasės draugai. Kirpėjas buvo palikęs jam gana ilgus plaukus, ir jis galėjo kairėje pusėje persiskirti juos sklastymu.

Dešimtą valandą, kai mus išleido į kiemą, puoliau ieškoti ir išvydau jį lyg mažą Dovydą išsitempusį prieš milžiną Kampanį, sakytum jis kartu su plaukais būtų praradęs savo silpnumą, o ne jėgą. Kampanis, išmuštas iš vėžių, paliko vaiką ramybėje, ir tas, atsisėdęs ant laiptelio, ėmė autis riedučius. Žiūrėjau į jį iš tolo, nedrįsdamas priėti artyn, ir man kiek maudė širdį nuo minties, kad jau niekad nepamatysiu saulėje švytint ir plaikstantis ant Žano de Blė pečių mažojo lordo Fotlerua garbanų! Pagaliau ryžausi:

- Na ir ką? Tu išlaikei žodį? Nemiegojai?

Jis sumurmėjo nepakeldamas galvos: „Negi tu iš tikrųjų manei, kad aš tikiu... kad esu toks kvaiša?“ O kai neatstojo: „Bet prisimink... nè dvi savaitės nepraejo...“ - jisai, dar labiau užsikniaubęs ant riedučių, ėmė tikinti mane, kad jis apsimetinėjęs, kad norėjęs tik mus paerzinti:

- Šiaip ar taip, mums jau aštuoneri! Mes nebe snargliai.

Jis kalbėjo nežiūrėdamas į mane, ir aš nebesusilaikęs uždaviau klausimą, kuris mane deginte degino:

- Na ir kaip? Mama tave apgaudinėjo?

Jis buvo priklaupęs ant žemės, norėdamas susiveržti riedučių raišteliu. Kraujas suplūdo jam į ausis, atlėpusias it Zefyro sparnai. Aš primygtinai kamantinėjau:

- Pasakyk, de Blè, tavo mama... Na kaip? Ji pamelavo?

Jis staiga atsitiesė ir įsmeigė akis į mane. Vėl pamačiau rūškaną, išraudusį veidelį, kietai sučiauptas lūpas. Jis persibraukė delnu galvą, lyg ieškodamas nukirptų garbanų, ir trūktelėjo petį:

- Ji man daugiau nemeluos.

Tada man nejučia išsiveržė žodžiai, kad mūsų mamos nemelavo, kad viskas tikra tiesa, kad aš mačiau... Jis mane pertraukė:

- Tu matei? Teisybė? Tu matei? Na ką gi, aš irgi mačiau!

Paskui jis pasileido ant riedučių ir iki pat pertraukos galo sukosi aplink plataną. Supratau, kad jis manęs vengia. Nuo tos dienos mūsų draugystė nutrūko. Kitais metais jo tėvai išvažiavo iš Bordo, ir man neteko girdėti, kaip susiklostė jo gyvenimas.

IV

Vienintelį kartą jaunystėje man pasitaikė Šventąją Naktį praleisti ne provincijoje su saviškiais. Tas vienintelis kartas, berods, buvo keleri metai prieš karą. Leidausi vedžiojamas po užeigas. Užmiršau jų pavadinimus, bet vis dar menu siaubingą savo liūdesį. Toje „barų“ atmosferoje Pè Berlano bokšto varpas gaudė manyje dar galingiau negu virš mano gimtojo miesto stogų. Jo griausmingas balsas gožė čigonų smuikus. Tai buvo viena tų gyvenimo valandų, kai esi tikras, jog išduodi. Mano sugėrovai nieko neiš-

davė, nes neturėjo iš ko rinktis. Galbūt kai kurių vaikystė ir buvo panaši į manąją, bet jie buvo ją pamiršę. Tik aš vienas tarp šių maisto kvapų ir paikų kupletų lalesio vaizduotėje vėl regėjau nuostabią Betliejaus salelę, švytinčią svečių kambario tamsumoj; tik aš vienas prisiminiau senovinę giesmę, bylojančią apie Dievo pažeminimą, paniekinimą. Nors buvau dar pačioje jaunystėje, anų žvakių liepsnelės virpėjo tokioje tolimoje praecity, kad tariausi esąs šimto metų. Tačiau jčiau, kaip jos degina mane. Ne, aš neturėjau jokio pasiteisinimo, nes buvau poetas, o poetas - tai širdis, kurioje niekas nesibaigia. Kurgi aš valkiojau, kur drįsau tą naktį valkioti savo vaikystę, vis dar nepaliekančią manęs?

Gėriau, norėdamas užmiršti savo kaltę. Juo daugiau gėriau, juo labiau toliau nuo savo draugų. Tačiau jų juokas erzino mane. Pakilau nuo stalo ir patraukiau baro link, į kampa, kur šviesa buvo ne tokia ryški. Atsirėmiau į barą, man įpylė viskio. Tą valandėlę, kai galvojau apie berniuką, vardu Žanas de Blè, staiga pamačiau patį Žaną de Blè, sėdintį ant taburetės greta manęs. Neabejojau, kad tai jisai. Ta pati melsva akis, kurią regėjau spindint savo viduje, švietė jauną išsekusį veidą, kurį būčiau galėjęs paliesti ranka. Pasakiau jam:

- Nereikėjo leisti, kad tau nukirptų garbanas.

Jis neatrodė nustebejęs, tačiau, sunkokai apversdamas liežuvį, paklausė:

- Kokias garbanas?

- Tas, kurias tau nukirpo per Kalėdų atostogas, 1898 metais.

- Na aišku! Tu mane laikai kažkuo kitu. Bet tiek jau to... Šįvakar aš beveik ir nesijaučiu pats savim.

- Esu tikras, kad tu - de Blè.

- Iš kur žinai mano pavardę?

Atsidusau, man palengvėjo: tai jisai! Tai iš tiesų jisai! Paėmiau jį už rankos:

- Žanai, tu atmeni plataną?

Jis nusijuokė:

- Plataną? Kokį plataną? Beje, žinai, mano vardas ne Žanas, o Filipas. Mano vyresnysis brolis buvo vardu Žanas... Gal tu mane palaikė juo?

Kaip skaudu! Taigi čia tebuvo jaunėlis Žano de Blè brolis, apie kurį jis kadaise man pasakodavo... Kaip aš galėjau apsirikti? Filipino veidas neturėjo švytėjimo. Staiga jis man pasakė:

- Jo garbanos... Žano garbanos... Prisimenu vieną istoriją...

Jis papasakojo man, kad jų motinos kambary, ant komodos, stovėjo užrakinta sidabrinė dėžutė. Žanas tikino Filipą, kad ten paslėptas lobis. Jis svajojo apie jį, bet motina nenorėjo parodyti, draudė jiems atidaryti dėžutę. Ji ir Žanas amžinai susiimdavo, amžinai stodavo vienas prieš kitą. „Jinai mylėjo jį labiau negu mane, - kalbėjo Filipas. - Širdies gilumoje jaučiu, kad jinai tik jį ir mylėjo... Bet kažkas juodu skyrė, nė nežinau, kas... Kartą Žanas išlaužė dėžutės užraktą... tai buvo pirmas jo išlaužtas užraktas, deja, ne paskutinis! Ir ką tu manai? Lobis pasirodė besas vaiko garbanos. Sakytum, mirusiojo plaukai. Žanas tuomet šėlte pašėlo, kaip jam kartais užeidavo... Žinai, koks jis būdavo tomis valandėlėmis. Jis nustojo putoti tik tada, kai senosios jo garbanos suliepsnojo židiny. Tą vakarą mano motina... Nežinau, kodėl visa tai tau pasakoju“. Jis vėl pradėjo gerti. Pagalvoju: „Jis kalba apie savo brolių būtuojų laiką“. Ir iš anksto nuspėjau atsakymą, kurio sulauksiu į klausimą, užduotą abejingu balsu: „Ar jis mirė?“

- Praėjusiais metais. Saigono ligoninėje... Laikraščiuose buvo žinutė, bet mes nesiuntinėjom pranešimų... Tik pagalvok! Juk visos tos istorijos, tas jo gyvenimo būdas...

Užuot paklausęs: „Kaipgi jis gyveno?“, sumurmėjau: „Taip, taip... žinau...“ Ir iš tikrųjų žinojau, kad Žano likimas - tai blogo berniuko, pražuvusio vaiko likimas.

Menu, kaip pėsčias grįžau į savo studentišką būstą. Skurdūs platanai stiebėsi viršum pinučių, viršum purvino asfalto ir skalavo šakas priešaušrio migloje. Dar daug žmonių šlaistėsi gatvėmis. Kaip dabar matau būrelį jaunuolių, nešančių į raudoną taksi girtą moterį. Toli toli nuo Kūčių nakties sambrūzdžio mano akys klydinėjo viršum stogų, tikėdamosi ledinėse erdvėse

išvysti angelus, pažadintus Pė Berlano bokšto varpo. Kartais girta galva būna nepaprastai šviesi. Jausdamas dvasios pakylėjimą - ne nuo vaikystės prisiminimų, o nuo pačios vaikystės, vis dar gyvos, nepaliekančios manęs, stebuklingai lengvai atkūriau Žano de Blė istoriją. Poetu aš buvau gimes, o tą naktį tapau romanistu ar bent jau suvokiau turįs tą dovaną, tą galią. Ėjau sparčiu, lengvu žingsniu, nešamas kūrybos sparnų. Laikiau rankose abudu jo likimo galus: mažas berniukas mergaitiškais plaukais, puoselėjantis širdy žiaurų reiklumą, galingą aistrą, visą sutelktą į motiną, o paskui vyras, dar beveik vaikas, merdintis ligoninės lovoje Saigone.

Vaizdavausi mokinį, kuriam motinos žodis yra šventas. Regėjau jo žvilgsnį tą akimirką, kai jis patyrė, kad jinai gali meluoti; atkreipiau dėmesį į nukirptas garbanas: plaukų nukirpimas ženklo jo sūniško atsidavimo galą... Čia baigėsi mano romano prologas, ir aš perėjau prie svarbiausių įvykių: jaunuolis ir motina, stoję į kovą vienas prieš kitą. Dėžutės scena tapo veiksmo ašimi: Žanas de Blė negalėjo pakęsti motinos užsispyrimo - toji, kuri jį pagimdė, norėjo prikelti vaiką, kurio jau nebebuvo, ir uždaryti vaikystės kalėjime, kad galėtų tvirčiau laikyti savo rankose. Vos jame pabudo vyras, toji kova pasisuko tragiška linkme: pirmoji draugystė, pirmoji meilė, pirmoji naktis, kai jis neparėjo namo, pinigų kaulijimai, nepadorios kompanijos, pirmasis sunkus nusi Kaltimas...

Atsiradau prie savo durų. Dienos šviesa baltino mano balkoną. Varpai skelbė ryto Mišias. Nors mane lenkė miegas, atsisėdau prie stalo, kaip buvau, su fraku, su gėle kilpoje, paėmiau plunksną ir švarų popieriaus lapą, - taip bijojau užmiršti mintis, atėjusias man į galvą. Ką tik užgimes romanistas atvėrė akis į liūdną mūsų pasaulį.

LUKO EVANGELIJOS KALĖDŲ ISTORIJA

RUDOLF SCHNACKENBURG

Klausantis arba skaitant šią istoriją, susidaro ne-
nutrūkstamo rišlauso pasakojimo išpūdis. Lukas yra
puikus pasakotojas; iš turimų padavimų jis renčia
pasakojimą, žemišką įvykį panardindamas dieviško
Apreiškimo švieson. Konkretiems žmonėms praneša-
mas juos pavergiantis ir persmelkiantis Apreiškimas;
apie jį jie pasakoja kitiems žmonėms.

Dėl įvairių priežasčių Kalėdų istorijos negalima
laikyti istoriniu „reportažu“. Tiesa, pradžioje mini-
mos istorinės datos: abejonių nekeliantis imperato-
riaus Augusto valdymo laikas (kurį patvirtina ir
Mt 2, 1) Erodo Didžiojo dienomis; gyventojų surašy-
mas mokesčių reikalu, įvykęs greičiausiai vėliau, 6
m. po Kr. (plg. *Apd 5, 37*); Betliejaus miestelis, pasa-
kotojui svarbus kaip *Dovydo miestas* (*Lk 2, 11*). Ta-
čiau visi kiti su Jėzaus gimimu susiję dalykai, ypač
piemenų scena, pakylėti į kitą supratimo lygmenį.
Ženklas, pagal kurį piemenys atpažįsta žadėtąjį
gelbėtoją, edžiose gulintis suvystytas kūdikis, įgyja
kitą prasmę - jis nebėra išorinis atpažinimo ženklas.
Jis tampa simboliu, Dievo minčių atskleidimu, pa-
žadu.

Legenda ar protokolas?

Drauge su Heinzu Schürmannu turime konsta-
tuoti: „Kalėdų istorija 2, 1-21 nėra nei istoriškas Jėzaus
gimimo protokolas, nei nuoširdi pamokymui skirta
legenda“¹. Atrodo, tarsi neprašmatnioje scenoje pa-
kilusi uždanga atidengtų nuostabų pasaulį, viską pa-
versdama giliaprasmiu pasaulio teatru.

Kaip dabartinė biblistika vertina istorinius rėmus,
galima spręsti pagal įžymaus Amerikos katalikų egze-
geto komentarus. Pasak Josepha A. Fitzmyerio, 1-5
eilutė yra „lukiškoji kompozicija“ su „ikilukiškojo“
padavimo elementais. Pastariesiems priskirtina pa-
grindiniai veikėjai Jėzus, Marija ir Juozapas, jų ryšys
su Nazaretu, santykis su vienu personažu gyventojų
surašymo (cenzo) dienomis (Judas Galilėjietis, plg.
Apd 5, 37). Gyventojų surašymas yra literatūrinė prie-
monė, panaudojama tam, kad Kūdikio tėvus būtų
galima nuvesti į Betliejų. Vėlesniais laikais rašęs Lukas
Jėzaus gimimą susieja su garsiuoju Romos impera-
toriumi Augustu ir skaitytojui pakiša mintį, kad tik-
rasis taikos ir išgelbėjimo nešėjas gimė Dovydo mies-
te. Piemenų ryšys su Betliejumi atsiranda per Dovy-
dą, kuris ganė savo tėvo Jesės kaimenes, ir per pra-
našystę (plg. *Mt 2, 6*). Trys dieviškajam kūdikiui 11
eilutėje teikiami titulai yra kilę iš Velykų tikėjimo.
Taip rašo Fitzmyeris Luko evangelijos komenta-
re².

Taigi darosi aišku, koku būdu atsirado Luko Ka-
lėdų pasakojimas. Bet ar mus patenkina toks „protin-
gas“ paaiškinimas, ar jis išsemia teologo Luko siekius?
Egzegetai, ginantys šią nuomonę, to jokių būdu ne-
tvirtina; jie tik tyrinėja paskirai paimtus gausius bib-
linius motyvus, įsiliejusius į evangelisto pasakojimą.
Mažumą paseksime jiems iš paskos; nereikėtų pasi-
duoti išpūdžiui, kad Lukas, pasinaudojęs turimomis
mintimis, naudė teologinį kilimą, kuris kaip toks
primena neįtikimą pamaldžią legendą. Visas pasako-

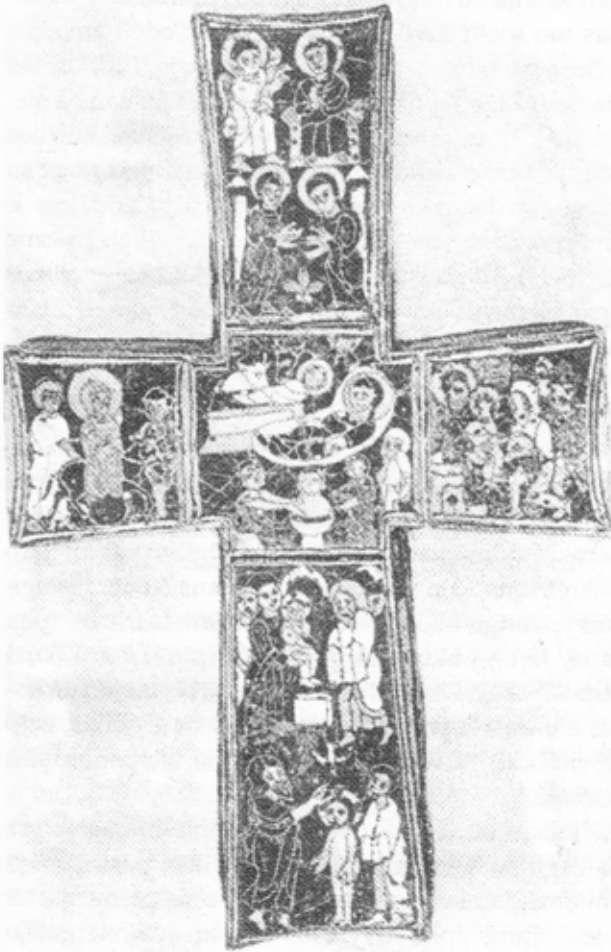
RUDOLF SCHNACKENBURG (g. 1926) - vokiečių biblistas,
Naujojo Testamento egzegezės specialistas, Viurcburgo universiteto
profesorius. Svarbesni veikalai: „Naujojo Testamento teologija“
(*Neutestamentliche Theologie*, 1963), „Krikščioniškoji egzistencija
Naujajame Testamente“, t. 1-2 (*Christliche Existenz nach dem Neu-
em Testament*, Bd. 1-2, 1967-1968).

Spausdinamą knygos „Dievas pasiuntė savo Sūnų. Kalėdų

paslaptis“ (*Gott hat seinen Sohn gesand. Das Weihnachtsgeheimnis*,
1990) skyrių iš vokiečių k. vertė Giedrė Sodeikienė.

¹ Schürmann H. *Das Lukasevangelium*. - Freiburg, 1990. - Bd.
1. - S. 97.

² Fitzmyer J. A. *The Gospel According to Luke I*. - Garden City
/ N.Y., 1981. - S. 392-417.

Popiežiaus Paskalio I kryžius. Fragmentas. IX a. pr. Emalis. Vatikano lobynas

jimas koncentriškai sutelktas apie Kūdikio gimimą, įvykusį konkrečiu laiku konkrečioje vietoje. Teologiškai - Dievo valios ir plano požiūriu - jį paaiškina angelų šlovė Betliejaus piemenų lauke.

ISTORINIAI RĖMAI (2, 1-7)

Istoriškai vertinant, didelių sunkumų sukelia šie faktai: gyventojų surašymas mokesčių reikalui (cenzas), kuris, pasak 1 eilutės, buvo numatytas visai imperijai ir įvyko Sirijos valdytojo Kvirino laikais. Turimi istoriniai šaltiniai kalba ne apie visuotinį imperijos cenzą, geriausiu atveju - tik apie paskirų provincijų (pvz., Egipto) gyventojų surašymą. Minimaliais laikais, būtent, dar prieš Erodo mirtį (4 m. pr. Kr.), Kvirinas nebuvo Sirijos valdytojas. Pasak Juoza-

po Flavijaus³, Kvirinas įsakė ir atliko cenzą 6 m. po Kristaus gimimo, ir tai buvo paskata kilti Judo Galilėjiečio vadovaujamam sukilimui (plg. *Apd 5, 37*).

Taigi Lukas klaidingai surikiuoja istorinius faktus; *Apd 5, 36* irgi klaidingai įvardija Teudo sukilimą kaip įvykusį pirma Judo Galilėjiečio sukilimo. Seniai išaiškinta, kad Luko istorinis požiūris miglotas. Kad ir kaip tokie dalykai šokiruotų mūsų į tikslumą orientuotą istorinę sąmonę, vis dėlto Luko žvilgsnis nukreiptas kitur.

Gelbėtojo gimimas

Pirmąjį Lukas pamini Romos imperatorių Augustą, kuris kaip minimas asmuo savaip reikšmingas Dovydo mieste Betliejuje gimusiam *gelbėtojui*. Taikos pasiuntiniu laikomas ir vadinamas Romos imperatorius priešpriešinamas tam, kuris nuo Dievo atneša tikrąją taiką. Augustas lemia išorinį vyksmą, sykiu nušviesdamas vidinį įvykį, dieviškojo Kūdikio gimimą. Garsiajame Prienos kalendoriaus įrašė (9 m. pr. Kr.) valdovo viešpaties gimimo diena aukštinama, nes ji „pasauliui buvo daiktų pradžia, kurie jo dėka yra džiaugsmo pasiuntiniai“⁴.

Čia imperatoriaus gimimas susišaukia su gelbėtojo Jėzaus gimimu, kadangi gimimo diena abiem atvejais atneša džiaugsmo žinią, „evangeliją“. Tačiau negalėtume tvirtinti, kad Lukas ypatingą reikšmę teiktų Augusto gimimui. Vis dėlto jau pats jo vartojamas vardas *ciesorius Augustas*, kuriuo vadintas imperatoriumi vainikuotas Oktavianas (*Sebastos* - prakilnūsis), išreiškia didelę autoriaus pagarbą. Tačiau žydų Mesijas kur kas ryškiau išsiskiria visus garbės titulus pelniusio Romos imperatoriaus fone.

Nepaisant visų su cenzu susijusių istorinių neaiškumų, abejonių nekelia viena: Jėzus gimė valdant Augustui. Taip nurodomas tikslus laikas, Jėzaus gyvenimo pradžią pakeliantis viršum visų mitologinių spekuliacijų. Jei ir egzistuoja simbolinis ryšys tarp Betliejuje gimusio Išganytojo ir graikų Asklepijo, „Išganytojo tarp sapno ir dienos“ (Eugen Drewermann), tai skaudūs istorinė šviesa, nušviečianti gimusį Jėzų, visai nepanaši į mitines sutemas, gaubiančias išganyto dievą Asklepiją.

Suprantama, kad piemenims nušvitusi Dievo

³ Flavius Josephus. *Antiquitates Judaicae*. Jüdische Altertümer (Übersetzt von Heinrich Clementz. - Wiesbaden, 1989), XVII, §355; XVIII, §1-5 n. ö.

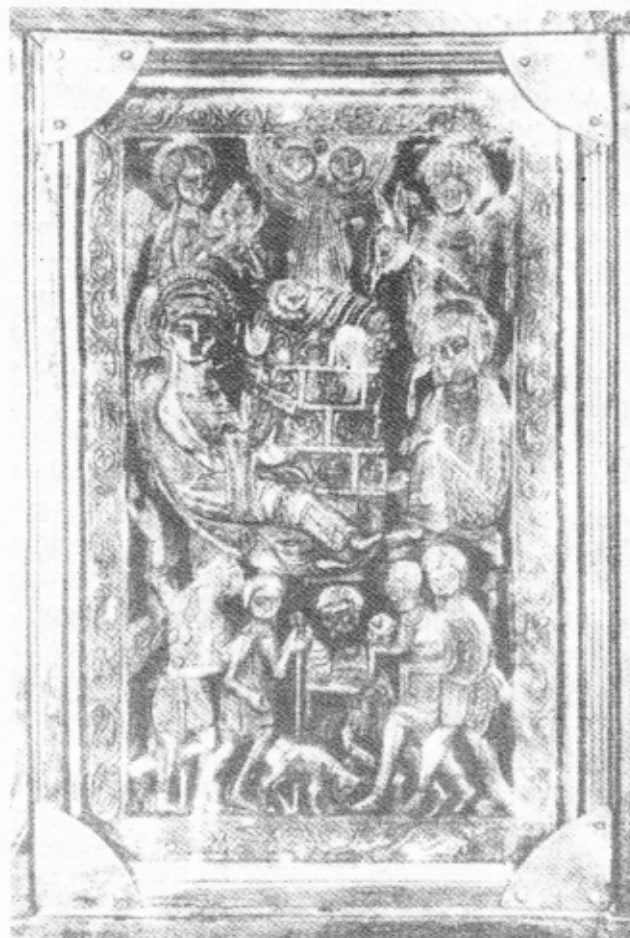
⁴ Deissmann A. *Licht vom Osten*. - Tübingen, 1923. - S. 313.

šlovės šviesa gimdo simbolinę sampratą, bet, kaip pamatysime, taip atsitinka vien dėl natūralių bibliinių priežasčių. Tačiau tai dar neleidžia visą vyksmą aiškinti simboliškai, vien sielos tikrovės lygmenyje - išganymo ilgesiu, tikėjimu nušvintančia šviesa, žmonių išganymo viltimi. Istoriniai rėmai, gimimas imperatoriaus Augusto laikais, palenkti gilesniam aiškinimui, kurį duoda apreiškiantis angelas ir dangaus kareivija. Angelo atnešta naujiena susijusi su *šiądien* Dovydo mieste gimusiu gelbėtoju (2, 11).

Betliejus - Dovydo miestas

Ryšys su Kvirino paskirtu gyventojų surašymu turi antraeilę prasmę. Juo norima paaiškinti vietos pakeitimą - kodėl vietoj Galilėjoje esančio Nazareto atsiranda Dovydo miestas Judėjoje. Kad Juozapas kilęs iš Dovydo namų ir giminės, pasakyta dar pranašaujant Jėzaus gimimą (1, 27), taip pat ir tai,

Jėzaus gimimas. Ikonostaso durų reljefas. 850-950 m. Medis. Kairas

kad Marija buvo jo sužadėtinė. Tikėtina, kad Juozapas tuo metu savo sužadėtinę parsivedė namo; jos iščiose jau buvo pradėtas pranašautasis Kūdikis. Bet čia nesiremijama Apreiškimo istorija. Pirmiausia nieko nerašoma apie didžiuosius lūkesčius, kuriuos Marijai turėjo sužadinti angelo žodžiai. Ji drauge su visais, girdėjusiais piemenis, stebisi jų žodžiais ir širdyje svarsto, mėgindama suvokti jų giliają prasmę (2, 18-19). Tikriausiai taip yra todėl, kad pasakojimas apie piemenis yra savarankiškas padavimas, Luko užrašytas ir nesuderintas su Apreiškimo istorija.

Pirmgimis

Dėl tolesnių - 6 ir 7 - eilučių nesutariama, ar jos yra Luko kūryba, ar kildintinos iš savarankiško padavimo. Marijos pagimdytas *pirmgimis* sūnus dar nėra ženklas, kad ji gimdys daugiau vaikų; taip pabrėžiama vien ypatinga šio sūnaus šlovė. *Pirmgimis* ypatingu būdu būdavo paskiriamas Dievui (plg. *Iš 13, 12 t.*); Lukui tai irgi žinoma (plg. *Lk 2, 23*). Jei taip išryškėja Dievo duota vaiko garbė; tai juo didesnis kontrastas yra pasakymas, kad tas Kūdikis, kaip ir visi kiti, buvo suvystytas ir, be to, paguldytas ēdžiose.

Tačiau būtent tai pasakojime apie piemenis yra naujagimio ženklas (2, 12). Jei Lukas pasinaudojo anuomet jau buvusiu pasakojimu apie piemenis, tai pasakojimu apie suvystytą kūdikį ēdžiose galėjo naudotis kaip tinkamu perėjimu. Kitas pastebėjimas: *jiems nebuvo vietos užeigoje*, tai yra, kad naujagimiui neatsirado kitos vietos, tik dar labiau pabrėžia kūdikio skurdą. Jis buvo bejėgis, bet vis dėlto sulaukė žmonių šilumos. Visos spekuliacijos apie *užei-gą*, turint galvoje anuometines sąlygas Betliejuje, išleidžia iš akių kuklų žodį „pastogė“.

PASAKOJIMAS APIE PIEMENIS (2, 8-20)

Nors Lukas turi laikytis istorinių rėmų, vis dėlto dėmesį prikausto pasakojimas apie piemenis, pirmiausia jo ilgis, poezija ir gyva vaizduosena. Dvigubu metodu - Apreiškimo angelu ir dangaus kareivija - atidengiama teologinė įvykio prasmė.

Piemenys, sergėję savo bandą

Dangiškojo Apreiškimo gavėjai yra piemenys, paprasti, bet tikėjimui atviri žmonės. Tai, kad jie naktį

Jėzus gimimas. Mozaikos fragmentas. Apie 1100 m. Daphni

sergėjo savo bandą, nėra atsitiktinis įvaizdis. Senajame Testamente „Dievo kaimenė“ yra dažnai vartojamas posakis Dievo ir Jo tautos ryšiui nusakyti. Čia Izraelis save suvokia kaip Dievo tautą: *Jis mūsų Dievas, o mes jo ganoma liaudis, jo rankų globojamos avys* (Ps 94, 7; 100, 3). Didžiajame skyriuje apie piemenis Ez 34 Dievas pats imasi prižiūrėti ganytojų paliktas ir kankintas avis, nuklydusias surenka ir nuveda į gerą ganyklą (34, 11-16). Jis joms paskiria vieną piemenį, *mano tarną Dovydą*, kuris jas nuveda į ganyklą (34, 23 t.). Taigi žvilgsnis nukrypsta į Dovydą, kurį Dievas, atmetęs Saulių, kaip mažiausiąjį iš Jesės sūnų nuo kaimenės pašaukia į karalius (1 Sam 16). Iš Betliejaus kilęs karalius išgirsta pranašystę, kad jo namai bus amžini (2 Sam 7, 13-16). Visa tai gimdo viltį, kad iš Dovydo namų ateis Mesijas; viltį liudija Ps 2, 5-9; Iz 7, 14-16; 9, 5-6; 11, 1-10 ir kitos vietos. Požiūris į ateisiantį Dovydo sūnų, savo tautos vaduotoją, prasiplėtė - gimė aukšti žodžiai apie tą pateptąjį. Jis vadinamas *Dievo Sūnumi* (2 Sam 7, 14; Ps 2, 7) ir yra *Emanuelis, Dievas su mumis* (Iz 7, 14; Mt 1, 23).

Mesijo paveikslas piešiamas ir angelo apreiškime Marijai (Lk 1, 31-33), tačiau Kalėdų istorijoje daugiau neberutuliojamas. Tai, kad Jėzus - Viešpats Mesijas, yra svarbiausia žinia, kurią piemenims apreiškia angelas. Per gimimą Betliejuje, Juozapo kilmę iš Dovydo namų (2, 4) ir angelo nuorodą į *Dovydo miestą* (2, 11) Mesijo, Išganyto nešėjo, apie kurį buvo pranašauta Senajame Testamente, laukimas iškeliamas

į pirmą planą. Toji pranašystė išsipildo dabar: *Šiandien Dovydo mieste jums gimė Išganytojas. Jis yra Viešpats Mesijas.*

Šioje scenoje piemenys nėra tik statistai. Jie gauna Apreiškimą ir perduoda jį visiems, girdintiems jų žodžius (2, 18). Jie yra Izraelio tautos atstovai; per juos tauta gauna didį džiaugsmą (2, 10). Juos dera traktuoti ne kaip atstovus vargšų ir pažemintųjų, kuriems savo žemiškąją veiklą paskirs Jėzus; tokiai nuomonei tekstas neteikia pagrindo. Tai ištikimi žmonės, naktį sergstintys savo bandą. Jie priklauso dideliame paprastų darbo žmonių sluoksniui, kurie, kaip ir pats Jėzus, sudaro tautos daugumą. Evangelijose vaizduojami piemenys (pvz., Lk 15, 3-5; Mt 25, 32; Jn 10, 1-4) nėra neturinti engiami žmonės. Pabrėžiamas vien jų rūpinimasis jiems patikėtomis avimis. Jie - ne avimis nesirūpinantys samdiniai (plg. Jn 10, 12 t.), o piemenys, nusipelnę šio vardo ir vykdančys savo uždavinį - prižiūrėti bandą.

Šiame pasakojime nerasime nei piemens idealo, nei romantiškų spalvų. Graikų ir romėnų piemenų dainos, kuriose aukštinamas piemenų gyvenimas kaip prisiminimas apie pirmykščius rojus laikus arba aukso amžių, neturi nieko bendra su piemenų paveikslu Kalėdų pasakojime. Tai blaivi kasdienybė, į kurią netikėtai įsiveržia dangiškas vyksmas. Tai

Jėzus gimimas. Mozaikos fragmentas. XII a. Palermas, Palatino koplyčia

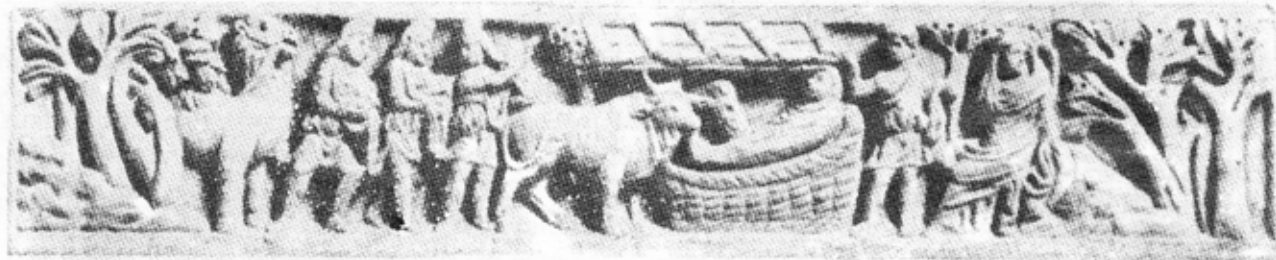
naktis, kurioje nušvinta dangiškoji šlovė. Po to piemenys vėl sugrįžta prie savo bandos.

Angelo naujiena (Lk 2, 9-11)

Piemenų patirtas ypatingas išgyvenimas literatūriškai susiejamas su *angelo pasirodymu*. Jau Zacharijui *Viešpaties angelas* praneša apie Jono Krikštytojo gimimą (Lk 1, 11-13), paskui *angelas Gabrielius* pasiunčiamas pas Mergelę Mariją pranešti, kad ji išrinkta būti Mesijo Motina (1, 26-33). Dangaus pasiuntinių pasirodymas yra biblinė stilistinė prie-

šventą siaubą susidūrus su Dievo kitoniškumu, antgamtiškumu ir nesuvokiamumu. Bet piemenų baimė tuoj pranyksta, angelams į juos kreipusis: *Nebijokite!* Tai, ką angelai turi pasakyti, nėra baisu, tai atneš didelį džiaugsmą. Angelo perduodama džiaugsmingoji naujiena yra lauktojo gelbėtojo gimimas. Pasirodžiusį angelą gaubia *Viešpaties šlovės šviesa*.

Scenos simbolika aiški: nakties tamsoje nušvinta skaisti, iš Dievo trykštanti šviesa. *Tamsybėje tūnanti tauta išvydo skaisčią šviesą* (Mt 4, 16). Šviesa reiškia gyvenimą ir džiaugsmą, ji išvaiko mirties šešėlius.

Trijų Karalių pasveikinimas. Sarkofago reljefo fragmentas. IV a. Akmuo. Roma, Laterano muziejus

monė, kuria siekiama perkelti savaime slaptą Dievo žinią į žmonių patyrimo sferą. Dangaus būtybių pasirodymą žmogaus pavidalu galima vadinti „mitiniu“. Tokiam dieviškam Apreiškimui mitas tampa galimybe, net vieninteliu įmanomu būdu išsakyti įvykį, kurio žemės sferoje neįmanoma perteikti žodžiais. Tai, ką reikia išreikšti, yra Dievo bendravimas su žmonėmis, kuriems Jis nori perduoti savo mintis ir atskleisti savo valią.

Tokie pranešimai perduodami įvairiais būdais - vizijomis (pvz., Iz 6), žodžiais (pvz., Jer 1, 4.11.13), sapnais (Mato evangelijoje kelis syk: 1, 20; 2, 13.19.22) arba paties dangaus pasiuntinio pasirodymu. Pasirodymą visuomet lydi pranašiški žodžiai, nurodantys, kaip jį suprasti ir įgyvendinti. Svarbiausia čia yra įsikišimas Dievo, kuris naudojami įvairiomis priemonėmis, idant būtų išgirstas, ir atskleidžia savo planus. Tai, ką toks mitas paaiškina, yra ne sielos išgyvenimas, sielos galių pažadinimas, fantazijos praturtinimas, postūmis atitinkamam žmogaus elgesiui, o iš Dievo kylantis judesys, nušviečiantis žmogų, suteikiantis jam naują supratimo galimybę ir stumiantis jį naujai elgtis. Tai į žmogiškąsias kategorijas įvilktas Dievo pasirodymas, Dievo atsivėrimas žmogaus imlumui.

Dievo pasiuntinio pasirodymas piemenų lauke sukelia, kaip įprasta pasirodant dievybei, baimę,

Tai dangiškojo pasaulio spindesys, simbolinė šventumo ir šlovės, taip pat Dievo galios bei pranašumo prieš pasaulį (*Kabod*) išraiška, kurie atsiskleidė Dievui pasirodžius Mozei ir tautai prie Sinajaus (plg. Pr 24, 15-17; 33, 18-23). Tik tokia kalba įmanoma perteikti tą nepaprastumą, kuris būdingas Dievo ir žmonių susitikimui.

Evangelisto teologinėms intencijoms pakankamai reikšmingi trys prakilnumo predikatai, angelo vartojami kalbant apie Kūdiki. Pirmiausia minimas *gelbėtojas* arba *išganytojas* (*Soter*), graikų - romėnų pasaulyje irgi garsus titulas, kuriuo būdavo vadinami dievai išganytojai, sudievinėti herojai ir valdovai. Graikiškoje Biblijoje taip vadinamas pats Dievas, o pirmą kartą krikščionybės laikais posakis pabrėžtinai taikytas Jėzui Kristui. Visa jo reikšmė atsiveria tik nukryžiuotojo Jėzaus išaukštinime: *Dievas išaukštino jį savo dešine kaip vadą ir išgelbėtoją*, kaip išganytoją visiems, kurie priima Evangeliją (Apd 5, 31). *Iš jo* [Dovydo] *palikuonių, kaip buvo žadėjęs, Dievas išvedė Izraeliui gelbėtoją Jėzų* (Apd 13, 23). Šiame titule sutelktas visas išganytojo ilgesys ir, žvelgiant į priekį, aprėpta visa žemiškoji Jėzaus veikla bei Prisiėlusiojo išganomasis veikimas.

Kiti du titulai - *Mesijas* (= Kristus) bei *Viešpats* irgi rodo viso Jėzaus kelio vertinimą. Ne taip, kaip ir nekrikščioniškame pasaulyje garsus titulas *gel-*

bėtojas, Mesijas susijęs su žydų lūkesčiais, kurie, krikščionių įsitikinimu, išsipildė Jėzaus asmenyje. Petras Jį pripažįsta *Dievo Mesiju* (Lk 9, 20), o mokiniams iš Emauso pasakoma: *argi Mesijas neturėjo viso to iškentėti ir įžengti į savo garbę?! (24, 26)*. Prisikėlime Jį *Dievas padarė Viešpačiu ir Mesiju* (Apd 2, 36). Sykiu čia išryškėja mintis apie *Viešpatį (Kyrios)*. Anų laikų pasaulyje tai irgi garsus titulas, dažnas ir valdovų kultė. Tačiau Lukui jis susijęs su dangiškuoju Jėzaus viešpatavimu po Jo prisikėlimo. Angelo apreiškimu įtraukus mintį apie Mesiją į atsišaukimą, sukuriama požiūris per išganymo istorijos prizmę, turintis didelę reikšmę atskyrimui nuo „mito“: gimęs Kūdikis įtraukiamas į išganymo istoriją, kuri nuo Senojo Testamento atiteka į Naujojo Testamento laiką ir „dabar“ išsipildo. Tai ne belaikis svarstymas, mite kondensavęsis įvykis, o istorinis įvykis, talpinantis priešistorės lūkesčius ir regintis jų išsipildymą Jėzaus asmenyje. Toks matymas neapsiriboja gimimo diena, bet išplečiamas į visą Jėzaus išganomąją veiklą ir Jo gyvenimo baigtį kryžiaus aukoje ir prisikėlime.

Tik turint visa tai galvoje, tampa suprantamas trigubas gelbėtojo, Mesijo ir Viešpaties vardas. Visas Jėzaus pasirodymas ir veikimas yra „medituojamas ir datuojamas grįžtant į Jo gimimą“⁵.

Ženklas: suvystytas kūdikis ėdžiose (Lk 2, 12)

Piemenys turi rasti gelbėtoją, gimusį Dovydo mieste Betliejuje, todėl jiems duodamas *ženklas*: suvystytas kūdikis, gulintis ėdžiose. Pirmą šlovinus lauktąjį mesiją, Išganytoją iš Dovydo giminės, šis ženklas juo labiau krinta į akis: paprasčiausias vaikas, be visa ko, gulintis neįprastoje vietoje. Tačiau būtent tai nori pabrėžti pasakotojas: Dievas savo mintis įgyvendina kitaip, negu žmonės tikisi.

Renkant Dovydą, Jesė parodo pranašui Samueliui septynis sūnus, kurių visų impozantiškas stotas patraukia pranašo žvilgsnį, tad vieną jis palaiko išrinktuoju, bet Dievas jam į lūpas įdeda žodžius: *Dievo akis žiūri kitaip, nei žmogus. Žmogus mato išorę, o Viešpats žvelgia į širdį* (1 Sam 16, 7). Dievas pašaukia žmones, kurie atrodo menki, bet vis dėlto turi įgyvendinti Jo išganymo planą. Evangelisto Luko atveju tai turi būti sykiu ir ateitin rodantis ženklas: jis nusako prieštaravimą, kurį vaikas patirs iš daugelio žmonių;

Trijų Karalių pasveikinimas. Mozaikos fragmentas. Popiežiaus Jono VII sakykla. 705-707 m. Roma, Šv. Petro bazilikos požemis

pasak senojo Simeono žodžių, tai bus prieštaravimo ženklas, daugelio Izraelyje nupuolimui ir atsikėlimui skirtas ženklas (Lk 2, 34). Ryškėja nerimastingas ir kančiose užsibaigiantis Jėzaus kelias. Žmogaus Sūnus neturi kur galvos priglausti (Lk 9, 58). Jo kelias baigiasi ant kryžiaus; lopšį ir kryžių skiria nedidelis kelio tarpas. Kaip piemenys rado ėdžias, nepasakojama; gana, kad Dievas piemenis nuveda ten, kur yra Marija, Juozapas ir Kūdikis.

Dangaus kareivijos garbinimas (Lk 2, 13 t.)

Žemiškasis įvykis dar glaudžiau susiejamas su dangumi. Angelo apreiškimą praplečia pasirodžiusi gausi dangaus kareivija. Tai įvyksta *ūmai*, netikėtai; visas Dievą supantis angelų pasaulis sukrunta. Dangus palinksta prie žemės ir savo spindesiu bei giesmėmis užlieja piemenų lauką.

Pašlovinimo giesmė yra ne noras („Garbė Dievui aukštybėse“), o giriamasis konstatavimas: Dievą aukštybėse pašlovina tai, kad gimė kūdikis Mesijas, o žemėje įsigali ramybė. Meniška konstrukcija dviejų žmonių pasauliui priešpriešina dieviškąjį ir juodu sujungia: Dievas aukštybėse - žmonės žemėje, Dievo šlovė - žemiškoji gerovė, Dievo išganomoji valia - jo klausantiems žmonėms. Dievo ramybė, hebrajiškojo *šalom* prasme aprėpianti visą žmonių trokštamą laimę ir išganymą, jiems dovanojama šiame kūdikyje. Suprantama, tam reikia įveikti nesantaiką bei karus,

⁵ Schürmann H. a. a. O., S. 112.

ir ne tik įveikti, bet veikiau gyventi be baimės, šventai ir teisiai, o tai atneš laimę ir džiaugsmą (plg. Lk 1, 74 t.). Jėzuse nušvintanti šviesa kreipia žmonių žingsnius į ramybės kelią (1, 79). Dievas žvelgia į tuos, kurie Jo klauso: tai žmonės, kuriems Jis maloningai atleidžia visas kaltes ir nuodėmes ir kuriuos priima į savo meilę. Tai nėra negausus išrinktųjų būrelis, tai ne tik „geros valios“ žmonės, o būtent taip ilgą laiką klaidingai buvo suprantamas lotyniškas vertimas (*bonae voluntatis*). Tai veikiau dieviškas pažadas visiems, principinis ir neapribotas.

Žinia, lieka šaukimas atsiverti dieviškajam išganyto siūlymui. Išganyto plane iš žmonių niekada neatimama laisva jų valia; tačiau šią valandą pirmiausia turi būti iškilmingai paskelbtas Dievo gailėstinumas ir meilė visiems žmonėms. Tai, kas vyksta danguje, nusileidžia į žemę; Dievo šlovė įsikūnija žemėje viešpatuojančioje ramybėje. Dangų ir žemę sujungia ramybės nešėjas Jėzus. Jėzui įžengiant į Jeruzalę (įžengimas dar labiau paryškina ramybės dovaną), šlovinamas Dievas: *Ramybė danguje, šlovė aukštybėse!* (Lk 19, 38). Tą pašventinimą talpina Kalėdų istorijos *Gloria*, primindama, kad visas žemiškasis vyksmas Dievo plane yra motyvuotas.

KALĖDŲ ISTORIJOS TEOLOGINIS HORIZONTAS

Tad ką gi Lukas šia istorija nori pasakyti skaitytojams? Pirmiausia - pateikti įvykį, kuris suprantamas tik vertinant jį Dievo požiūriu. Dangaus kareivija, šlovė, yra šios religinės naujienos centras bei kulminacija. To, kas anuomet įvyko, neįmanoma suvokti žmogaus mintimis. Tik išžvelgiantis pasaulio istorijoje Dievo valią įstengia suprasti šį įvykį. Savaimė tamsūs ir daugiareikšmiai pasaulio įvykiai tik tada įgyja prasnę, kai juos grąžiname į metafizinį ir metaistorinį lygmenį, kuriuo grindžiamas visas išorinis vyksmas. Žemiškuosius dalykus ir įvykius laiko dvasinė tikrovė, o viso to priežastimi esančią galią vadiname Dievu, kad ir kokia neįsivaizduojama

mums būtų dieviškoji tikrovė. Bet kadangi ji yra, ji neduoda ramybės žmogiškai, panašiai į dieviškąją dvasią. *Mes jame* [Dieve] *gyvename, judame ir esame*, sako Paulius savo kalboje graikų filosofams Areopage (Apd 17, 28).

Kita vertus, Lukas, pasakodamas Kalėdų istoriją, ypatingą Dievo valią nori išskirti Kūdikėlio Jėzaus gimimu. Todėl Juozapo ir Marijos nuvedimas į Betliejų reikšmingas tiek, kiek kilmė iš Dovydo namų ir gimimas Dovydo mieste Betliejuje įrodo žadėtąjį Mesiją. Svarbesnis yra varganas prieglobstis ėdžiose. Dievas veikia kitaip, negu galėtų žadėti karaliaus išganytojo gimimas. Tačiau tai, kad Jėzus gimė valdant imperatoriui Augustui, yra neabejotinas faktas, aiškintinas šiame horizonte. Ne galingas imperatorius yra pasaulio gelbėtojas, o bejėgis kūdikis lopšyje. Piemenims duotas ženklas padeda surasti jį, esantį nuošalyje.

Be Išganytojo gimimo istoriškumo, nušviečiama ir priešistorė. Dabar išsipildo ilgaamžis tautos išvauduotojo ilgesys. Gimimo valandą, *šiandien*, sutankėja visa išganyto istorija. Užčiuopdamas Biblijos išganyto istorijos mąstymą, Lukas atsisako bet kokio mitologinio aiškinimo. Jis ne nusigręžia nuo mito, bet savo vaizduosena faktiškai jį eliminuoja.

Tai, ką Lukas sąmoningai iškelia į pirmą planą, yra ėdžiose gulintio kūdikio išganomoji reikšmė. Apreiškimą atnešusio angelo trijuose predikatuose koncentruojasi išganyto skelbimas. Išganytojo pasirodymas sukelia didelį džiaugsmą; jame susiliejo visa tai, ką žada Evangelija: nuodėmių atleidimas, išvadavimas iš žmogystės kalėjimo, neregintų akių atvėrimas, ligonių išgydymas, vargšų išaukštinimas (plg. Lk 4, 18; 6, 20 ir kt.). Visa tai aprėpia džiaugsmo žinia; angelas skelbia visuotinį išganyimą.

Iš Dievo kylantį vyksmą dangaus kareivijos giesmė dar sykį pateikia visoje kosminėje platybėje. Dangus ir žemė susijungia, Dievo šlovė ir žmogaus laimė sutampa. Luko Kalėdų istorija yra grynai teologinė kalba, pateikiama tikėjimui atviriems žmonėms.

DVASIA IR KŪNAS

LEVAS KARSAVINAS

Negalimas pažinti visa ko Pradas, kuris (tiesiog ir per kuriamąjį savo veiksmą: tuo atmetamas vadinamasis panteizmas!) yra ir Visata, gimdo - pagimdė kitą save, savo Sūnų, vadinantį jį Tėvu. Atseit, jis dalijasi - pasidalija į save ir Sūnų, bet ir visiškai atsivienija - atsivienijo taja jėga, kuri išcina iš jo, Tėvo, per Sūnų ir kuri yra lygus Tėvui bei Sūnui Dievybės buvimo būdas (*trópos hypárxeōs*), lygi jiemdvim tos pačios Dieviškosios esmės, substancijos (nevykęs, bet įsigalėjęs esmės = usijos vertimas: *ūsio* ← *einai* = *essentia* ← *esse*) *hipostazė* (= *subsistencija*) arba asmenybė, *asmuo*. Tikslus ir visiškas Tėvo vaizdas būdamas (ne jo dalis, nes Tėvas visą save jam atiduoda), Sūnus ir pats dalijasi į tobulas savo *individuacijas* (arba *momentus*). Kiekviena jūdviejų yra jis pats bei visas jis; dalijasi tad ir ji į tokias pat asmenines savo individuacijas, arba momentus, ir taip toliau iki išsiskirstymo ribos (tik mūsų, netobulų žmonių nepasiekiamos), *iki nebūties*, iki nieko. Tuo būdu Sūnaus dalijimasis, išsiskirstymas - ne kas kita, kaip jo mirimas-mirtis, kur jis, visą save Tėvui atiduodamas, vėl su juo susivienija (Tėvas tarytum belieka vienas), Sūnaus saviuoka Tėvui. Bet Sūnus negalėtų mirti, kad negimtų iš Tėvo, ir nepilnas, netobulas, nedieviškas būtų jo buvimas, kad jis visas, kiekvienas jo momentas ir visi jie, neprisikeltų (atrodo, kad tada ir išsiskirstymo negalėtų būti). Tai gi Sūnus yra Dieviškasis *Gyvenimas per Mirtį*, gyvenimas, atseit gimimas (sutampąs su išsiskaidymu-mirimu), bei atsikėlimas, įmanomas todėl, kad trečioji Dievybės hipostazė yra „gyvybę teikianti“, „gaivinanti“ Šv[entoji] Dvasia. (Per Sūnų išcina Šv[entoji] Dvasia iš Tėvo: per Šv[entąją] Dvasią, galima sakyti, atsikelia Sūnus.)

Tuo būdu Sūnus sakosi esąs *Logas*, arba, anot senosios Bažnyčios tėvų žodžio, *auminė visata* (*kósmos noétós*), *Dieviškoji visa ko vienovė*. Kiekvienas

tos vienovės momentas miršta, kad vienas po kito atsirastų visi kiti, kurie irgi miršta, aukojamąja savo mirtimi atkeldami jį iš nebūties. Taip Dieviškoji visa ko vienovė įvyksta ir visuomet visa yra (!) pasiaukojamąja mirtimi savo momentų, sutampančia su pasiaukojamąja paties Logo mirtimi. Kiekvienas momentas savimi įvykdo, įkūnija Logą, niekuo nuo jo nesiskirdamas, ir taip pat visi momentai; o per mirtį visi momentai sudaro tobuliausią vienovę, nors savo kokybe (gėriau sakyti: „kokėjimu“) nuo vienas kito skiriasi. Dieviškoji visa ko vienovė - ne mūsų prasi-manytoji nekintamoji, tarytum sustingusi amžinybė, bet vyksmas - „vienkartinis“, nes nedera Dievui beprasmiškai kartoti savo atsivienijimą per išsiskirstymą, gyvenimą per mirtį, tiek pat nepabaigūs, kiek pabaigūs (= pažįstas, nusakas, apibrėžias save), nes Dievas aukštesnis, nei tiedvi koreliatyvios, t.y. bendro prado trokštančios, sąvokos. Dieviškasis vyksmas pabaigūs, nes Logas, visą save dalydamas, tuo save apibrėžia, ir kartu nepabaigūs, nes, Logui susivienijant su neapibrėžiamu Tėvu, išnyksta visa, kas apibrėžta. Logo išsivystymas negali būti vyksmas, kur momentai nebegrįžtinai nyktų, kur bent vienas jų nebūtų tobulas, vadinasi, nebūtų pats Logas, ir kur amžinas tobulėjimo judėjimas skirtųsi nuo nekintamosios tobulybės ramumo. Ir už tųdviejų sąvokų (judėjimas-ramumas) koreliatyvumo [yra] aukštesnis Dievas. Dievo Sūnaus ramumas (gali sakyti: nekintamumas) [yra] ne kas kita, kaip jo išsivystymo-judėjimo pilnatis, visuma, visa ko vienovė. Gražiai pasakė šv. *Augustinas*, kad Dievas yra *status mobilis et motus stabilis*. Ar kitaip galėtų Dievas Sūnus būti *Gyvenimas per Mirtį*? Dieviškasis išsivystymo vyksmas laikinis, tik tobulai laikinis, *visalaikinis*. Tas visalaikiškumas, visa ko vienovės kokėjimas bei reiškinys, neturi, savaime suprantama, trūkumų, „neigiamų ypatybių“, kurios daro mus, netobulus žmo-

nes, abstrahuojamo bei substancinamo mūsų „laiko“, netobulo laikiškumo vergais. Nei momentai visalaikiškume nebegrižtinai nyksta (nes per prisikėlimą jie ir amžinai yra), nei ateities laukti reikia. Visalaikiškumas - ne panaši į tariamąjį „laiką“ judančių momentų talpykla, bet, visa ko vienovę reikšdamas, [jis yra] patys tie momentai, jų visuma ir vienovė. Toks visalaikiškumo supratimas gražiai sutinka su Dievo nusakymu, kurį duoda šv. *Augustinas*. Bet sakyti, kad Dieviškojo vyksmo momentų nuoseklumas yra visalaikinis ir tobulas, reiškia manyti, kad jo esama ne iracionalaus, vadinasi, jokiū būdu ne įprasminamo, bet prasmingo, iš esmės dialektiško-logiško.

Visalaikiškumas maža kuo tesiskiria nuo *amžinumo*, jeigu iš amžinybės neišmetami Tėvo kuriamasis veiksinais (*per Sūnų*), žmonijos raida ir išganymas, Sūnaus įsikūnijimas, na - ir pats Dievo gyvenimas. Bet neįprastas ir atrodo, kad prieštarauja Bažnyčios mokslui, pripažinimas Dievo (Sūnaus) visaerdviniu. Tačiau išvengti tokio pripažinimo negalima, nebekalbant jau apie tai, kad be jo darosi neaišku, iš kur atsirado empirinis būties erdviškumas (vėl ne erdvė-talpykla, bet kokybė, „erdvėjimas“). Būties, kiek ją pažįstame, erdviškumas, o tiksliau - erdvėjimas, turi dvigubą reikšmę. Iš vienos pusės, jis tarytum skirsto būties momentus, galų gale - fizinius kūnus, atomus (geriau sakyti: juo reiškiasi jų išsiskirstymas). Iš kitos pusės, jis visus juos ir vienija (iš čia greičiausiai ir išaugo erdvės-talpyklos idėja). Netobuloji mūsų būtis netobulai ir išsiskirsto, arba erdvėja - ne iki skirstymosi pabaigos-nebūties, baidžiojo nieko, kurio kaip pasiekto dalijimosi galo mes nė įsivaizduoti nepajėgiam; visiškai mes, baigdami žemišką savo gyvenimą, dar nemirštame - netobula būtybė negali tobulai mirti. Aišku tad, kad netobuloji būtis visiškai ir neatsivienija. Maža to, joje vyrauja skirstymasis. (Šitas vyravimas, laisvame laisvo kūrinio nutolime nuo Dievo įsikerojęs, ir sukurstė tiek atomizmo, tiek materialistinės metafizikos atsiradimą.) Tuo būdu būties išsiskirstymas pasireiškia mums esanti lyg ir neperžengiama riba, sulaikanti judėjimą nekintamybė: erdviškumas-erdvėjimas virsta „erdve“, ir jau nebegalima randasi suderinti skirstantį „erdvės“ veikimą su vienijančiu jos veikimu. Vėl dvi koreliatyvios sąvokos verčia ieškoti bendro judviejų prado, kur priešybės ir (!) sutampa (*coincidentia oppositorum*, bet kartu ir išsiskyrimas!).

Empirinės, mūsų pažįstamos, atspindinčios vis dėlto tobuląją ir Dieviškąją, būties erdviškumo netobulumas reiškiasi tuo, kad jos nuo visų kitų atskirtas, apibrėžtas momentas neįleidžia kitų į savo vietą ir pats negali būti jų vietoje (aiškumo dėlei mes abstrahuojame čia laikiškumą nuo erdviškumo, tikrovėje neabstrahuotiną) ir kad tokiomis sąlygomis neįmanoma darosi visa ko vienovė, tik - šiek tiek apsistemintas agregatas momentų, kurie virsta panašiais agregatais, fiziniais kūnais. Bet įsivaizduokime (sakyčiau, su vaizduotės pagalba iš savo netobulumo, tad netobulai, išžiūrėkime į) tobulą visa ko vienovę ir tobulą jos erdvėjimą, visaerdviškumą. Čia kiekvienas visa ko vienovės, paties Logo, momentų visuomet ir yra, ir yra išnykęs; jis, kaip ir visi momentai, per tobulą mirtį bei atsikėlimą, gyvenimu per mirtį, yra ir savo vietoje, ir visur; jis virsta kūnu, bet mirdamas ir nustoja juo buvęs. Žinoma, visa tai vyksta laikine santvarka, bet laikinį vyksmą su jo santvarka visą visuomet suturi visalaikiškumas. Gi kuo tokia visa ko vienovė mažiau tobula, kaip neerdvinė (o kadangi erdviškumas nuo laikiškumo neatsiejamas, tai) ir nelaikinė, „grynai dvasinė“ vienybė, kurios negali sveikas nė įsivaizduoti?

Dieviškosios visa ko vienovės erdviškumas (kiek daugybė momentų atsiskiria nuo vienas kito ir tarytum savyje susikaupia) reikia pripažinti jos *kūniškumu*. Dievas Sūnus yra ir tobulas *Dieviškasis kūnas*, ne „gryniausioji dvasia“ (koreliatyvi kūnui), kaip paprastai tvirtinama. Sūnaus erdviškumas yra jo „kūnėjimas“, ne „įsikūnijimas“, kuris verčia manyti, kad prieš įsikūnydamas Sūnus neturėjo kūno, tik dvasią. Sūnus - nei dvasia be kūno, nei kūnas be dvasios, bet gimdamas, dalydamasis Jis - *Dieviškasis kūnas*, kurio protui neįkandamą vienybę (→ vienijimąsi → vienovę) vadiname *dvasia*. Mūsų žodžiai nesutinka su tradicine Dievo (kaip gryniosios dvasios) sąvoka ir atrodo, kad su Bažnyčios mokslu. Tačiau apaštalas Povilas, turėdamas omeny ne žmogų Jėzų, bet Dievo Sūnų, sako, kad Kristuje visa Tėvo pilnatis gyvenanti kūniškai (plg. *IV-osios evangelijos*: „Žodis buvo kūnas“). Kalbėdamas apie prisikėlusį iš mirusiųjų Kristų, Povilas kalba ir apie jo sutobulėjusį; „dvasinį“ kūną. Tas kūnas išnyksiąs kartu su Kristumi, kada jis, visa pajungęs Tėvui, pats paskutinis save jam pajungsiąs, kad būtų Tėvas (*ho theós!*) visa visuose. Bet argi Dievo amžinybėje-visalaikiškume gali kas nebegrižtinai išnykti? Žmonės,

pagal Bažnyčios mokslą, prisikels su kūnu. Bet Viešpaties Malda kalba apie tikrąjį (ne metaforišką!) žmonių *gimimą* iš Tėvo, jų išsūnijimą (žinoma, per Kristų), o Bažnyčios tėvai ir mokytojai (visai nuosekliai) - apie jų, tad ir jų kūno (!) sudievinimą-sudievėjimą (*theosis, deificatio*). Tai mūsų tik spėjama bei laukiama; mums, netobuloms, „laikinėms be visa“ būtybėms, tai tik „bus“. Bet visalaikiškume visa, kas „bus“, visuomet ir „buvo“, ir „yra“.

Taip kiek atsiveria mums Šv[enčiausiosios] Trejybės paslaptis. Nebe pažinimui neprieinama, „sąsą“ ir visatai bei mums abejingą dogmą išpažįstame, bet - žinoma, netobulai, apytikriai ir miglotai, kaip burtininkas veidrody - pradėdame matyti, kas tai yra Dievo esmė ir trys jos buvimo būdai, arba hipostazės, Dievo gyvenimas per mirtį savo Sūnuje, gyvoje, asmeninėje visa ko vienovėje: kaip tasai gyvenimas yra ir veikimas bei Tėvo kūrimas iš nieko per Sūnų, kuris išgano, sutobulina ir sudievina laisvai netobulą kūrinį; kaip Dievo gyvenimas-veikimas - kuriamasis veikimas yra ir jo savižina, apsireiškimasis sau pačiam per Sūnų ir jo, Tėvo, leistai visatai - per žmogų, žmogaus savižinoj ir pažinime.

Mes mėginome metafiziškai, bet su Bažnyčios dogma neprasilenkiant, įprasminti mažą Trejybės mokslo dalį, tą, kuri būtina reikalinga tolesniems mūsų tyrimams. O reikalinga ji todėl, kad Trejybė sudaro būties ir jos pažinimo pradą, išvados iš kurio turi būti padėtos viso mokslo pagrindai. Mums sako ir bažnytinių sinodų nutarimai patvirtina, kad Trejybės mokslas protu neįrodomas. Žinoma, neįrodomas. Tačiau *įrodymu* nuo *Aristotelio „Logikos“* („Organono“) atsiradimo laikoma net ne tiesioginė objekto intuicija, arba įžiūra, kuri gali būti ir klaidinga, o bendros abstrakčios sąvokos išvedimas iš bendresnės ir abstraktesnės, „rūšies“ (*species*) iš genties (*genus*) dedukcija. Bet pačios bendriausios sąvokos (sakysim, „kategorijos“) iš niekur jau nebeišvedamos, atseit, įrodytos būti negali. Tuo būdu pirmam žvilgsniui darininga aristoteliškoji abstrakčių bendrų sąvokų karalystė, galima sakyti, kabo ore, nepaliesdama nei žemės (konkrečios individualios būties: žinojimas tegalys būti tik apie tai, kas bendra), nei dangaus, nes pačios bendriausios sąvokos neįrodomos ir geriausiu atveju mūsų hipotezės tėra. Kreipdamies į Trejybę, mes ir statome prieš tuos hipotetinius būties bei mokslo pradus išvedamus iš Trejybės pradus. Be abejonės, daug čia sveria neišsemia-

mas paties Trejybės mokslo turtingumas ir jo tvarkanti, sisteminanti galia, kuri be jokių sunkumų ir vidujinių prieštaravimų visa suderina, visam randa jo vietą, viską aiškina. Svarbi ir loginė-dialektinė išvedamų pradų sąsaja (plg. aristoteliškųjų kategorijų tabelės „atsitiktinumą“). Bet svarbiausia yra, kad, remiantis tais pradais visatai pažinti, aiškėja glūdinti kraipiančiose visatos vaizdą teorijose tikrovė, kuria jos ir tegyvena, paskiri faktai savaime susideda į darnią sistemą, ir visata atskleidžia savo buvimo prasmę. Tuo tarpu hipotetiniai pradai išsivystydami tampa prieštarogomis ir objektyviai būčiai prieštaraujantiomis, t.y. pačios save griaunantiomis teorijomis (pvz. *Kanto* fenomenizmu, solipsizmu, evoliucionizmu, pragmatizmu, egzistencializmu..., apskritai - neigiančia objektyvią būtį idealistine ir neigiančią pačią tikro, neabejotino žinojimo galimybę materialistine metafizika): jos - tų pradų *reductio ad absurdum* yra. Vis dėlto mums nepakanka tokio „Dieviškųjų“ pradų pranašumo. Išvados iš pradų gali būti būtinos ir neabejotinos. Argi tai reiškia, kad patys pradai - ne mūsų subjektyvios „idėjos“, atrodo arba nesąmoningi prasimanymai? Ar Dievas yra, ar tik mūsų mintis apie jį, subjektyvi „Dievo idėja“ (plg. ontologinį šv. *Anzelmo* argumentą)? Dieviškieji pradai (net pati Trejybė) tik tada turi mums reikšmės, jeigu jie iš tikrųjų yra, jeigu mes juos iš tikrųjų ir tikrai pažįstame. Tuo būdu mes grįžtame prie Šv[enčiausiosios] Trejybės kaip prie Dievo savižinos ir čia ieškome neabejotinos tiesos, viso mūsų žinojimo pagrindo, prieiname Dievą iš mūsų pažinimo, iš „gnoseologinės“ pusės.

Taip padarė Trejybės mokslo įkūrėjai - *Origenas* ir genialus pagonis *Plotinas*. Žmogaus savižiną analizuodami ir joje absoliutų jos pradą, Dievo savižiną, radę, padėjo juodu savo išvadomis to mokslo pamatus. Ilgainiui, filosofijai smunkant, išgaravognoseologinė, paskui ir jos grindžiama ontologinė Trejybės prasmė. Trejybės dogma, tikėjimo (*fides ex auditu*) objektas belikdama, rados nebesuprantama ir nebeteko gyvybinės savo įtakos krikščionies gyvenimui (plg. - *omnia opera divinitatis ad extra sunt communia, d.f. !*). Tiek to. Kad galėtų Dievo savižina būti žmogiškosios pradas bei pagrindas, antroji turi būti glaudžiausiai susijusi su pirmąja, žmogus nuo Dievo, kaip jo iš nieko sukurtas, besiskirdamas, turi būti su juo ir vienas, sudaryti su juo dvejybę (visos protingos būtybės - visa ko vienovė). Kitaip sakant, Dievas

Sūnus turėjo įsikūnyti, priimti *žmogaus* kūną, pasidaryti žmogus-individas Jėzus Kristus. Savo vienumą (dvejybę) su Sūnumi ir turėjo galvoj apaštalias, sakydamas, kad per jį kalba pats Kristus ir kad jis turi Kristaus protą. Kaip ten bebūtų, savižinos pavidalu Dievas mums aiškiausiai sakosi esanti Trejybė, žmogus - Dievo sukurtoji trejybė. Iš tikrųjų nenusakomas pradas išsiskirsto į save, kaip irgi nenusakomą (nes jame, kad pažinimas būtų tobulas, pilnas, nieko neturi būti, o jis [vis] dėlto tebėr) pažinimo subjektą, ir į save, kaip pažinimo objektą, kuris, visas subjektas (tėvas) būdamas, turi būti objektas-subjektas ir skirstydamasis tapti visa ko vienvė; bet subjektą vienija su objektu-subjektu *lygi* jiemdvim vienijamoji galia, kuri negali būti nei antras, nes skirstymasis negali būti vienijimasis, nei pirmas, nes antrojo ji nusakoma kaip einanti iš subjekto (tėvo).

Visa tai nereiškia, kad žmogaus savižina tobula. Ji susijusi su Dieviškąja, bet lengva klaidingai laikyti Dievišku tai, kas tik netobulam žmogui tepriklauso. Žmogus (visi žmonės) yra laisvai netobulas, atsiskyres nuo Dievo, nors gyvena tik vienumu su juo. Kaipgi gali būti tobula žmogaus savižina?

Visų pirma, žmogaus savižina, arba savęs paties pažinimas, skiriasi nuo jo pažinimo kitų objektų (būtybių, daiktų). Mat netobulas žmogus atsiskiria ne tiktai nuo Dievo, bet ir nuo visų kitų būtybių. Jis tarytum užsidarė individinio savo buvimo srityje ir jos ribos - tiesa, čia siaurėjančios, čia platinančios - neperžengia. Jis nesijaučia ir vienas esąs su žmonija, su kitomis būtybėmis, su pasauliu; negali iki galo išsiaiškinti tokių klausimų, kaip: kodėl žmonės panėši į vienas kitą, koku būdu jie tarpusavyje bendrauja, kodėl mintijimo dėsniai bendri visiems žmonėms ir, reikia manyt, visoms protingoms būtybėms, ir pan. Jo „aš“ (savimonė, *Se[1]bstbewus[s]tsein, самознание*), kuris yra individuacija aukštesnių - šeimos, tautos, žmonijos - „aš“, retai į juos tepakyla ir su jais susilieja. Todėl žmogus negali pažinti kitų žmonių ir apskritai būtybių, kaip pats save (tai tegalima tik pakilimu į aukštesnį „aš“), ir savižinos vietą užima pažinimas, kuris turi mažesnę tikrumą, nes pažįstamas objektas dalimi pasilieka anapus individo sąmonės, jo sukauptos, susiaurintos. (Iš čia ir auga abejojimas objektyvia būtimi ir jos neigimas, „didžiausias filosofijos skandalas“.) Vis dėlto ir „užsidaręs savyje“ individas ne tiek jau yra nuo visko atsiskyręs, kaip kad

pats ir kiti filosofai mano. Die[vul]je galima skirti „tiesioginė“ savižina nuo savižinos per kuriamąjį veiksmą. Žmogaus pažinimu atsispindi antroji, bet ne visai, nes netobulajame žmoguje kūrimas nėra dar baigtas.

Antrą, didžiausią dalį žmogaus žinojimo sudaro *bendros* sąvokos, ir mokslas iki paskutiniųjų laikų tesidomėjo tuo, kas yra bendra. Nuo pat pradžios žmonių mintijimas vystėsi iš konkretiško į abstraktišką. Ta apibendrinamoji žmogaus proto tendencija yra giliai įsišaknijusi troškime pažinti visa ko vienvė ir tapti jos momentu. Tačiau netobulas žmogus, netobulos visatos, ne visa ko vienvės, bet, sakysim, „sistemos“ momentas, nepajėgia pažinti visa ko vienvės. Jis tepažįsta arba jos vienvė, vienumą kaip atsietą nuo konkrečių savo reiškinų (momentų) abstrakčią vienybę, kur ir norėdamas negali matyti atskirų konkrečių jos momentų, arba - kelis jos momentus, kuriuos tegali susydyti vieną su kitu ir su ja pačia, jam čia ir kaip abstrakti nebematoma, tiktai abstrakčiomis bendromis („priežasties“, „koordinacijos“) sąvokomis. Negali net sakyti, kad jis tą „vienybę“ ir kitas „bendrybes“ tiktai pažintų: savo netobulumo verčiamas, tik pažymi, „ženklina“ jas arba simboliais (simbolis - tai konkretus daiktas, augalas, gyvulys, žmogus, kartu reikšdinąs visą panašių daiktų rūšį), arba - europiečių kultūroje - bendromis sąvokomis. Jos aprėpiamo objektyvaus turinio atžvilgiu bendroji sąvoka yra visa ko vienvės individuacija, savo netobulumo dėlei - daugianga vienvė; bet protui ji - nežinia kaip egzistuojąs tuščias ženklas. Kadangi tókios daugiangos vienvės, net netobulos, net „sistemomis“ virstančios, išsivysto kiekviena kaip tam tikra savo momentų *hierarchija*, ir jos, koordinuotos ir subordinuotos, tarpusavy santykiauja, tai visiškai natūralus bei suprantamas daiktas, kad aristoteliškųjų sąvokų karalystė nepilnai, vienašališkai, bet atvaizdavo tikrovę. Iš čia savime rieda mėginimas tapatinti bendrąsias sąvokas, bent dalį jų - „idėjas“, „vertybes“, - su nekintama amžinybe, o tikrą kintančios, amžinai, kaip atrodo, žūstančios, bet dar nepasiduodančios proto pažinimui konkretybės buvimą neigti. Užuoť Dieviškųjų pradų santykius su Dievo kuriama visata gvildenus, keliama aikštėn nauji pradai, kurie net savo abstraktiško-savarankiško, nuo konkretybės atsieto buvimo įrodyti negali, nei iš kur jie atsirado (plg. vis dar nepasibaigusį „realistų“ ginčą su „nominalistais“).

Tačiau, trečia, ne vien nepakankamai, klaidingai aiškinamos bendrosios sąvokos išveda žmogaus protą iš tikrojo kelio ir kraipo visatos vaizdą. Savyje užsidares žmogus visa išnaudoja egoistiniams savo tikslams pasiekti. Viskuo, kas išeina iš jo gyvenamosios srities ribų, jis nesirūpina. Bet be išėjimo iš jų, be gyvo bei nesavanaudiško bendravimo su kitais žmonėmis ir pasiaukojamos meilės jiems, be žmogaus „aš“ pakilimo į aukštesnį „aš“, būtinos sąlygos bendravimo su kitomis būtybėmis, užsidaresio siekimai darosi menkesni, ir jiems ima vyrauti rūpinimasis gyvuliškomis, biologinėmis reikmenimis, troškimas visus kitus paversti savo įrankiais ir didžiuotis viešpataujant. Šitiems tikslams žmogus pajungia, iš jų į visa *utilitaristiškai* žiūri. Tatai atitraukia jį nuo gyvybiškiausių, religinių-metafizinių problemų: jį patenkina ir apytikris, miglotas žinojimas. O čia pasirodo, kad protavimas bendromis sąvokom[is], savotiška proto stenografija, labai tinka ir praktiniams, utilitaristiniams uždaviniams aiškinti, apibrėžti bei spręsti. Ir žmogus racionaliai (racionalizmas yra organiškai susijęs su sąvokų apibrėžtumu, su tuo, kad visa ko vienovė nusmunka iki sistemos) tvarko ir planuoja savo veiklą ir tiki bendrųjų sąvokų buvimu, nesikvaršindamas galvos klausimu, kas ir kaip jos yra; vadinasi, nežiūrint utilitaristinės jo veiklos, žmogus sąmoningai ar nesąmoningai išpažįsta *idealistinę* metafiziką. Be tosios idealistinės metafizikos nė pats atkakliausias materialistas negali apsieiti, kaip negali jis nusikratyti „skausmingu“ klausimu apie „sielos“ santykius su „kūnu“.

Pagaliau, ketvirta, netobulo žmogaus žinojimas (tiek savižina, tiek pažinimas) - tai, apskritai imant, atskirtas nuo jo veikimo ir gyvenimo, grynai teorinis žinojimas. Tuo tarpu Dievo žinojimas yra ir jo veikimas, ir jo „išsivystymas“, ir jo gyvenimas, ir viskas. Iš čia išplaukia, kad, žmogui savo žinojimo tikrumą susivienijimu su Dievu įsigyjant, grynai teorinis pažinimas (tiek įžiūra, tiek išvados iš pradų) negali būti visai pagrįstas, neabejotinas. Iš tiesų teoriškai bet ką įrodžius ir visas abejones pašalinus, kyla [vis] dėlto žmogui klausimai: ar ne klaidingi buvo, tik jo nepastebėti, visi jo samprotavimai? ar neapgauna jo protas (t.y. nesąmoningai jis pats), „įsivaizduodamas“, iš nieko kurdamas tai, ko nėra? Pagaliau ir be jokių klausimų abejoja žmogus teoriškai sau neabejotiniais dalykais, ir tiek. Tai nebe teorinis abejojimas, bent ne vien teorinis, bet visą žmogų reikšdiną *esminis*, kurio

gelmėse pastebima „valios“ silpnumas, noro susivienyti su Dievu stoka, mažas to noras, Dievui ir viskam, išskyrus savo ramybę, abejingumas. (Čia reikia kalbėti apie gimtąją žmonių nuodėmę ir tragiško žmonijos išsivystymo užuomazgą.) Vis dėlto ir esminis abejojimas gali būti nuveiktas savižinos-pažinimo veiklumu, kada, kratydamasis savo vienašališkumo, žinojimas organiškai virsta veikliu meilės gyvenimu ir kaip geras medis sužydi gerais vaisiais, kada *visas* žmogus pažįsta. Toks žinojimas atitinka tai, kas krikščionijos senovėje vadinama buvo *gnoze* (žinoma - tikra, ne „eretiška“) ir, be abejo, *tikėjimu* (*pistis, fides*), *gyvu* tikėjimu, t.y. natūraliai gimdančiu gerus darbus. Mat krikščioniškasis tikėjimas - ne pasitikėjimas kitų žmonių, kad ir autoritetingiausių, žodžiais, ne *fides ex auditu*, kuri įsiviešpatavo religiniam entuziazmui atšalus. Iš esmės ir sulig savo tikslu tikrasis tikėjimas yra *viso* žmogaus vienijimasis su Dievu ir grindžiamas tuo vienumu veiklus žinojimas. Šito tikėjimo negalima statyti prieš žinojimą (kaip kad statomas pasitikėjimas, *fides ex auditu*), nes jis turi žinojimą savyje ir yra, kaip turi būti aišku iš mūsų samprotavimų, jo pagrindas, taip, jog visas mokslas yra tikras ir pagrįstas tik tiek, kiek jis krikščioniškas. Dėl tokios tikėjimo prigimties net nepažįstančio tiesos žmogaus veikimas gali tapti ir jos pažinimu, taip pat, kaip ir pažinimas tampa veikimu. „Mylėkite vienas kitą ir pažinsite, kad Dievas yra meilė“. (Iš tikėjimo prigimties bei reikšmės migloto nujautimo ir išaugo filosofiskai menka *pragmatizmo teorija*.)

Dievas iš nieko kuria žmoniją (kiekviename jos momente, žmoguje - individe, ir juose visuose) laisvą; galima tad drąsiai pasakyti, kad žmonija pati iš nieko atsiranda, arba, į Dievo šaukimą gyventi per mirtį - sudieveti atsiliepdama ir su Dievu bendradarbiaudama, pati save kuria. Betgi ji ne tobulai, ne visai, ne pakankamai nori sudieveti, atseit, gyventi *per mirtį* (!), ir Dievas išpildo netobulą jos norą, kad per blogą nebaigiamumą merdėjimo be mirties ji ir be gyvenimo pagaliau panorėtų. (Dievas kuria žmogų per Sūnų, kuris ir tam miršta, kad atsirastų ir visai sudievetų kitas laisvas jo Dieviškumo subjektas, bet sudievējęs tas subjektas sava pasiaukojamąja mirtimi gaivina, atkelia iš nebūties mirusį dėl jo Sūnų; šiaip - nebūtų sudievējęs. Tačiau tikrovėje vyksmas, sutrukdytas žmogaus laisvo netobulumo, vis dėlto nepanaikintas, nes Dievas patį netobulumą padarė sutobulėjimo priemone.)

Netobula žmonija labiau atsiskyrus nuo Dievo, nei viena su juo. Jos ir visatos (visata juk ją indivi-
vidėja, kaip tik dar mažiau tobulai, ir gyvulija, ir
augalija, ir medžiaginė, „materialinė“ būtimi) atstas
nuo Dievo sąlygina jos kūniškumą, kuris iš esmės
skiriasi nuo Dieviškojo (nors įsikūnydamas Dievas jį
ir sudiešina, ir savu daro). Iš tikrųjų, žmonijos at-
siskyrimas yra ir „vidujinis“ jos išsiskyrimas, be to,
jos, netobulosios žmonijos, nenugalimas „kūrinio
kūnas“, kiek panašus į kalėjimą. Žmonijos kūnas - tai
organinis-medžiaginis pasaulio išsivystymas, vyks-
mas, kur viskas stengiasi tapti viskuo, kur kiekvie-
nas žmogus gimsta, verčia savimi kitus žmones, kitas
būtybes, negyvus daiktus ir, nuolat mirdamas, išsis-
kaidydamas, jais virsta, nors dėl pasaulio ir savo
netobulumo nevisai. Žinoma, taip pat yra tas vyks-
mas ir kitų pasaulio individuacijų - gyvulijos, augali-
jos... - kūnas. Žmonija skiriasi nuo jų, kaip ir jos nuo
viena kitos, ne tuo, kad ji savinasi vieną pasaulinės
medžiagos dalį, o jos - kitas; bet jos visos yra kiek-
viena savas, vienintelis pasaulio aspektas, pavidalas,
kokėjimas. Visas pasaulis turėtų būti (ir tobulybėje
yra, o mums, netobuliems žmonėms, dar „bus“) ž-
monija, visas - gyvulija, visas - augalija, visas - dės-
ningai riedanti „negyva“ medžiaga, ir būti dėl to
vienybė. Netobuli būdami, mes aiškiai to suprasti
negalime, bet mirimas - mirtis ir visalaikiškumas tie-
sia kelią vis aiškesniam to supratimui: mes taip ne-
tobuli esame, jog visą laiką tobulėjame (ne klaidin-
gos pozityvistinės progreso teorijos prasme!), nors
pasiekti tobulumo savo netobulybėj ir negalime. Visos
būties ir mūsų netobulumas aiškina ir tai, kodėl ne
iš karto pasiduoda pažinimui ir nusakymui „aukš-
tesnės“ už individą žmonijos individuacijos, irgi turi
kiekvienas savo kūną (= savo momentų kūnų dau-
gingą vienovę) „socialiniai asmenys“, kodėl filoso-
fuojuojantieji romantikai ir visokios rūšies fašistų vadai
laiko jas (tautą, socialinę grupę ir pan.) atskirai, ana-
pus empirijos ribų egzistuojančiomis būtybėmis, ku-
rių pažiūras bei valią jie vieni neklaidingai skelbią.

Visa tai galvoj turint, ir reikia spręsti atskiro
žmogaus, *individuo kūno* problema. Individo kūnas
yra, pirma, žmonijos kūno-vyksmo momentas, antra,
ir individualinis vyksmas - savo išsivystymas nuo kū-
dikystės iki mirties, o turbūt net toliau. Šito, tik visa-
laikiškumu visai išaiškinamo fakto paneigti negali-
ma; šiaip įpulsime į subjektyvistinės-idealitinės gno-
seologijos ir pagaliau agnosticizmo bedugnę (žino-

ma, jeigu nuosekliai protausime). Net ir pripažinę
kūną vyksmu, mes tebeskiriam kūną kaip formą ir
plaukiančią per jį, kaip per vamzdį, jo medžiagą,
arba „materiją“. Bet „materijos“ be formos negalima
nė protauti, o „forma“ nuolat kinta. Tuo būdu nei
forma be materijos egzistuoja, nei materija be for-
mos. Tėra tik nuolat kintanti forma, formuojanti
materiją, kuri nuo jos neatsiejama ir, gali sakyti, yra
ji pati, arba kintanti ir savo forma virstanti materi-
ja. Čia nepadės vaizduotis, kaip paprastai daroma, ben-
drają kūno formą, bendriausius jos bruožus teturin-
čią sąvoką, nes bendra sąvoka yra tikrai ženklas, kuris
čia apima visą konkretų kūno formos vyksmą. Spe-
cialiems mokslams (biologijai, fiziologijai...) tokia są-
voka praktiškai būtina, bet filosofuojant nereikia nė
valandėlei užmiršti *įrankinę* jos reikšmę. Ir, be to,
mes labai blogai pažįstame savo kūną, negalime tiks-
liai jo ribų nustatyti; negalėtume ir tada, jeigu pa-
sisektų mums valandėlei kitai sustabdyti jo kitėjimą.
Iš tikro mes pažįstame, be abejo, ne objektų vaizdus,
kopijas arba „atspindžius“ (šita gerokai pasenusi *re-
prezentacionizmo* teorija, savamoksliams filosofams
nepastebint, tiesiog veda į agnosticizmą: neigia patį
galimumą pažinti tikrovę), bet pačius objektus, tad
ir atitolinčią nuo mūsų „erdvę“. Tačiau pagauna daik-
tą ne mūsų dvasia, smegenyse ant „turkiško balno“
šokanti, tiek pat ir neatskiriamas nuo jos mūsų kū-
nas. Nuo mano matomo einančio žmogaus iki mano
akių, kur jis sumažėjęs viršum kojomis apsiverčia, ir
mano smegenyse eina vienas tolydinis medžiaginis
vyksmas, kuris kai kur - smegenyse, akyse, o gal jau
pačiame žmoguje - virsta ir mano organiniu, dvasiš-
ku-kūnišku vyksmu. Nesuprantu, kodėl aš turiu
laikyti tikru modernišką teoriją, kad objektyvus
vyksmas virsta ir mano kūniškos dvasios, arba dva-
siško kūno, vyksmu mano akyse arba smegenyse, o
ne šventojo Bažnyčios tėvo *Augustino* nuomone, kad
per savo akis aš išleidžiu dvi ploniausias nematomas
lazdeles, kuriedvi apčiuopia daiktą, šiuo atveju - pra-
einantį žmogų. Nesu Augustino nuomonės šalinin-
kas, bet praeinantis žmogus (žinoma, ir kiekvienas
mano pagaunamas objektas) yra *mano sąmonės fak-
tas* (šiaip negalėčiau nieko apie jį žinoti) ir, dėl jos
vienumo, pati mano sąmonė. O kaigi sąmonė gali
būti bekūnė? Tiesa, nepastebima čia visur organinės
mūsų kūno veiklos. Bet žmogaus kūnas ne tikrai
organiškai veikia ir ne visur, kaip ne visuomet ir ne
visur žmogus pažįsta. Patvirtina, kad kūnas nesiri-

boja tariamuoju saviapibrėžtumu, gausingi faktai, kuriuos nuo sena iškelia visokios rūšies „okultistai“ ir pripažįsta daug rimtų bei garsių mokslininkų, nusikračiusių mokslo prietarais. Deja, tie faktai - levitacija, materializacija, jutimo eksteriorizavimas ir kt. - vis dar nepakankamai ištirti ir naudojami tik naivioms „teorijoms“, kompromituojančioms jų šalininkus, pagrįsti. Bet prieikime prie problemos iš kitos pusės. Ar miręs mano organizmo narvelis tebėr mano kūnas, ar ne? O patekęs mano organizman (per kraujo perliejimą) svetimas eritrocitas, kada ir kaip darosi jis mano kūnas? Arba ir gyvas mano eritrocitas kartu yra ir pats sau gyvenęs mano kūne, kaip aš gyvenu pasauly, savaimingas kūnelis, ir mano kūno momentas, mano kūnas? Kvėpuodamas aš išmetu laukan daug mirusių savo kūno dalelių ir suimu savin nemažiau dalelių, buvusių kitų būtybių kūnas arba negyvų daiktų elementai. Kada ir kaip pirmosios nustoja buvusios mano kūnas (ir ar visai nustoja?), antrosios - juo virsta? Aš iš dalies tiesiog pažįstu (matau), iš dalies apytikriai įsivaizduoju (vaizduotė - tai savotiška pažinimo rūšis) savo kūną, net vidujinius jo organus. Bet niekuomet ir niekur nematau aš tikrai savo kūno, visur - nebesuskaidomą jo mišinį su kitų būtybių kūno dalelėmis ir neorganinės medžiagos elementais. Tas pats reikia pasakyti apie kiekvieno žmogaus kūną. Bet taip ir turi būti, jeigu teisingi buvo mūsų samprotavimai. Žmogus - individas savinasi žmonijos - pasaulio kūną, pats išsiskirdamas iš žmonijos (= jos išskiriamas) (vadinasi, gimdomas (= gimdamas iš) *dviejų*, vyro ir motinos, kurių susivienijimas Kristuje-Loge yra žmogiško kūno su Dieviškuoju Logo kūnu ir Logo dvilypiškumo apsišėškimas). Individas išsiskirsto, susiliedamas su žmonijos - pasaulio vyksmu taip, jog lygiai galima pasakyti, kad ir pats vyksmas vyksta, ir juo - individas. Tuo individas ima būti, gimsta, kad gyventų per mirtį, nes jis - ne bekūnė dvasia, nei kūnas be dvasios (kuris atsiradęs tučiuojau subyrėtų ir nieku taptų), bet kūnėjanti dvasia, arba vienijąs save, dvasėjąs kūnas. (Mes statome vienybę - dvasią prieš daugovę - kūną dėl aiškumo, prisitaikydami prie įprastų terminų bei sąvokų. Tikrovėje dvasia ir kūnas - ne dvi „būtybės“, substancijos“, „galios“ ar pan., bet du tos pačios būtybės (čia - žmogaus) veikimo būdai, du jos aspektai.) Tačiau žmogus ne tik sutampa su žmonijos - pasaulio vyksmu, [bet] ir transformuoja jį. Jis pažįsta vyksmą kaip patį save, arba

jame, juo pažįsta save vyksmas. O tuo pažinimu žmogus-vyksmas iš tikslingo, bet spontaniško, nei būtino, nei laisvo, darosi laisvas ir daro laisvą vyksmą, nuveikdamas jo ir savo spontaniškumą kaip kartu su laisve išskylančią ir ją nusakančią būtinybę. Netobulosios žmonijos momentas, individas, yra netobulas. Būdamas tobulas (koks jis „bus“), turėtų individas tapti viskuo, vieninteliu pasaulio aspektu, bet ne dėl savo noro visa įsiurbinti, o per aukojamąją savo mirtį, per saviuką kitiems žmonėms (ir kitoms būtybėms), kurie irgi per saviuką ji iš mirties atkeltų, jo gimimą su jo atsikėlimu tapatindami. Bet netobulas žmogus bijo visiškai mirti, nenori savęs kitiems aukoti, išskiria sau iš pasaulio tam tikrą sritį, kur „užsidaro“ ir stengiasi gyventi nemirdamas. Veltui! Nemirštant gyventi negalima; ir žmogus nuolat miršta, tik netobulai, o todėl tobulai ir gyventi negali - merdi iki netobulosios „pirmos“ žemiškos mirties ir po jos - amžinai. Tiek to. Minėtoji sritis ir yra individo kūnas, kurį jis laisvai sutvarko ir kuris reiškiasi organiška (kiek santykiauja su gyvomis būtybėmis) ir neorganiška savo veikla. (Pabrėžiame, kad netobulo žmogaus elgesys nėra esminis blogis ir jo savyje neturi. Mat blogis - ne kas kita, kaip *privatio boni*, gėrio trūkumas, arba mažumas.)

Mes esame grįžę prie „skausmingo“, mūsų nusakyto ir iš esmės jau išspręsto klausimo: *kaip dvasia santykiauja su kūnu*. Paprastai sakoma ne „dvasia“, bet „siela“. Tačiau *sielos* sąvokos dėl jos, sąvokos, daugiaprasmiškumo geriau vengti. Iš tikro čia tvirtinama, kad siela galinti gyventi be kūno ir su juo tik susieta, čia siela vaizduoja[ma] tobulo kūno pavidalu ir jai priskiriami kūno bruožai. Pradžioje „siela“ reiškė gyvybę arba žmogaus „antrininką“, kuris gyvenęs žmoguje, bet galįs gyventi ir išorėje jo, net po jo mirties, ir kuris dėl to tam tikra prasme (panašiai, kaip žmogaus vardas arba paveikslas) esąs ir pats žmogus (plg. *Levy-Brüllio* aikštėn iškeltą *loi de la participation*). Nuo sena ėmė vadinti siela abstraktų (!) kūno gyvenimo bei veikimo pradą. *Aristotelis* skiria žmoguje daug tokių sielų: augalinę, gyvulinę. *Descartes* pirmas pamėgino griežtai atskirti sielą, jos erdviškumą - kūniškumą neigdamas, nuo kūno ir... priėjo prie dirbtinių, neišsprendžiamų problemų bei nesąmonių (pvz., pripažinimas gyvulių neturinčiais sielos; čia tik *kantininkai* *Descartesą* teprašoko savo tvirtinimu, kad negalima esą įrodyti kito žmogaus psichinio gyvenimo). Tačiau ir po *Descartes* žmonės,

neiškirus nę pačių garsaus filosofo sekęjų, tebe-sivaizduoja sielą, turinčią tokį ploną, „tobulą“ kūną (absoliučios vienybės, dvasios negalima nę įsivaizduoti), vadinasi, perkelia „skausmingą“ klausimą į abstrakcijų sritį ir ramiai sau tyrinėja „sielos“ santykiavimą su kūnu kaip dviejų kūnų santykiavimą, visai materialistiškai. Todėl mes ir nevartojame klaidinančio žodžio „siela“. Bet jeigu mes pakeičiame „sielą“ „dvasia“, tai savaime išnyksta ir pats „skausmingas klausimas, nes *jokio dvasios santykiavimo su kūnu įprasta žodžių prasme nėra ir negali būti*. Kaipgi, sakys mums, negali būti, kada geras smūgis per galvą atima žmogui sąmonę, o dėl per didelio susijaudinimo tūlas žmogus miršta? Šventa teisybė. Bet kalbėti čia apie dvasios ir kūno tarpusavio santykiavimą turi prasmės tik tada, jeigu dvasia ir kūnas yra du atskiri, kad ir sujungti vienas su kitu dalykai (dvi „būtybės“, „substancijos“ ir pan.), o ne du tos pačios būtybės kokėjimai arba aspektai. O veikiančio dvasią kūno ir veikiančios kūną dvasios [įspūdis], atrodo, susidaro todėl, kad nesigilindami į lygiai pasireiškiantį ir savimonės kitimu, ir kūno veiksmis, ir visos organinės bei medžiaginės aplinkos vystymusi vyksmą, mes negvildename labai sudėtingo ir toli gražu neištirto vyksmo, bet abstrahuojame - ištraukiame iš jo du jo momentus: kūną ir savimonę, izoliuojame juodu, „daiktiname“ juodu ir pagaliau aiškiname judviejų koordinacijlą su pagalba priešasties sąvokos, kuri pati aiškinimo reikalinga ir tik medžiaginiams objektams, fiziniams kūnams tyrinėti tetinka. Ir būdinga, kad po kruopščiausių tyrinėjimų pasilieka neaišku, *kaip* bekūnė dvasia gali būti kūno paveikta arba jį paveikti, o mokslinė tyrinėtojo sąžinė neleidžia jam aprimti.

Mums rūpi konkrečiau pažinti žmogaus dvasios kūnėjimą, kuris yra ir jos egzistavimas. Jau paties savęs pažinimas (t.y. savimonės, „aš“ atsiradimas) rodo atskirtus vienas nuo antro pažinimo subjektą ir nustojančią savo veiklumo pažinimo objektą (savimonės turinį), tam tikrą, nors net pasieny su pirmuoju labai neaiškų antrojo apibrėžtumą ir bent vietą, „centrą“, iš kur iškilo pirmasis ir kur jis nuo mūsų slepiasi. Tas pirmykštis žmogaus erdvėjimas-kūnėjimas darosi aiškesnis, savimonei išsivystant į savižiną, objekte, kurio momentai yra „toliau“ nuo vienas kito, kaip nuo subjekto, ir labiau apibrėžti nei objektas (žmogaus mintys, impulsai, jausmai). Dar aiškesnis, beveik apčiuopiamas tas žmogaus erdvi-

kumas-kūniškumas pažinime.

Jau seniai, maždaug prieš 50 m., psichologai pastebėjo, kad žmogaus sąmonės momentų tarpe yra tokių, kuriuos jis pažįsta kaip savo paties „aktus“, ir tokių, kurie, jo pažįstančios save sąmonės, savimonės reiškiniai tebebūdami, kartu atrodo jam ir „duoti“, nes nuo jo nepareina, nėra jo „aktai“, kaip antai - jautimas, kad ausy skamba ar bado, kad savaimingai susitraukia raumuo, mirkčioja akis, kai kurie skausmai, bet ir tūlos mintys, „idėjos“ (plg. Sokrato „daimoną“ ir objektyvaus idėjų buvimo teoriją). Taigi anapus arba gilumoj „duotojo“ savo sąmonės reiškinio žmogus jaučia, neaiškiai pažįsta kitą to reiškinio subjektą arba substratą esant, su kuriuo pačiame reiškinny susilieja (šiaip joku būdu negalėtų pažinti jo buvimo ir jo buvimą įsivaizduoti: kitas subjektas arba substratas būtų jam tikra *Ding an sich*), bet kuris vis dėlto skiriasi nuo jo, žmogaus, kaip objektyvi būtis. Žmogus pažįsta, kai kitas subjektas arba substratas yra (= vadinamas[is] „egzistencialinis sprendimas“, kuris neranda sau vietos kantiškame fenomenizme, nors be jo negali būti ir „fenomeno“ sąvokos), nes su juo ir vienijasi. Bet žmogus nepajėgia tiesiog pažinti, *kas* yra tas subjektas (substratas). O vienijasi su juo žmogus ne tik tai jo ir savęs reiškinny; žmogus, skirdamasis nuo jo, ir be savo bei jo bendro apsireiškinimo, „prieš“ apsireiškinimą ir „po“ apsireiškinimo, yra su tuo subjektu (substratu) ir vienas. Kaip tai gali būti, vėlėliau turi išaiškinti sąmonės analizė. Tuo tarpu mums rūpi kas kita. Savo sąmonėje žmogus pažįsta ne tik savo paties momentus, bet ir momentus, kurie reikšdina kitus subjektus arba substratus, *pačią objektyvią būtį*. Nieko tad nuostabaus, kad daug „duotųjų“ žmogaus sąmonės momentų yra susiję su jo kūnu. Juk jo kūnas - tai nebeišskaitomas savo paties ir kitų organinių bei fizinių kūnų mišinys: jį pažindami, mes būtina ir objektyvią būtį pažįstame. Nuo savų momentų žmogus yra, savaime suprantama, mažiau nutolęs, kaip nuo „duotųjų“ jam. Man net atrodo (bet tai gali būti ir tyrinėtojo įkarščio vaisius), kad surišti su medžiagine būtimi, su daiktais, momentai labiau tolsta nuo manęs nei tie, kurie sieja mane su organine būtimi, su gyvomis būtybėmis, ypačiai su žmonėmis. Šiaip ar taip, sąmonės erdvėjimas-kūnėjimas prieina (dėl savo netobulumo - reliatyvų) savo galą. Jos erdviškumas pagaliau sutampa su visiems žinoma fizine „erdve“, o jos, žmogumi-individu virstančios, kūnas organiškai-

medžiagiškai skiriasi nuo kitų kūnų. Ir nors organiškai savoj veiksmis tas kūnas labiausiai syja su organiškais kūnais, jokiū būdu negalima niekinti medžiaginės būties ir žiūrėti į ją tiktai kaip į žemiausią, netobuliausią pasaulio išsivystymo laipsnį. Ji turi savo prasmę ir reikšmę. Ji viena terodo didžiausią pasaulio objektų, daiktų apibrėžtumą, kuris yra būtina tikslaus pažinimo sąlyga. Neatsitiktinai *logika*, tiksliai apibrėžiamų sąvokų mokslas, auga ryšium su medžiaginės būties tyrinėjimu (jau *Aristotelis*, kad ir rėmėsi pirmiausia biologija, apimaterialino savo „formas“ ir sąvokas; *stoikai* nuėjo dar toliau, o dabartinei logikai jie ne mažiau reikšmės turi). Neatsitiktinai ir mokslas apie negyvąją būtį (fizika, astronomija, chemija ir kt.) pasižymi pavydėtinu gamtamoksliui, o ypač humanitariniams mokslams tikslumu. Jeigu žmogus turi save tobulai pažinti, jis privalo, taip sakant, „sudaiktėti“, tobulai save apibrėžti, o tai reiškia visiškai, iki galo, iki nebūties išsiskaidyti. Tobulojo pažinimo problema sakosi tobulojo gyvenimo per mirtį problema esanti. Visiško išsiskaidymo netobulas žmogus nenori. Todėl jis nebegali tobulai su objektyvia būtimi susivienyti, o tuo ją tikrai pažinti ir panaikinti nuvertinančius jo pažinimą abejojimus.

Taigi žmogaus-individo *savimone* (jo „aš“) tapdama, sąmonė bematant kūnėja. Bet individo kūnas nėra tiktai jo kūnas, ir visai suprantama, kad su kūnu yra surišti „duotieji“ žmogui jo savimonės-savižinos momentai. Gražiai aiškina šitą faktą mūsų *emocijos*, kuriais pasireiškia didžiausias savimonės-savižinos (ne sąmonės ir pažinimo) erdviškumas. Iš tikro mes kalbame apie „slegiantį“ mus, „sunkų“ liūdesį, apie „pakeliantį“ bei „traukiantį“ mus entuziazmą, jaučiame sielvartą kaip svetimą, gulintį mummyse kūną, net apytikriai lokalizuojame tuos jausmus (meilės skausmą - širdies srityje). Laikyti visa tai kalbos metaforomis nėra jokio rimto pagrindo jau todėl, kad metafora, t.y. pavadinimas sąmonės reiškinio žodžiu (bendra sąvoka), taikomų medžiaginės būties reiškiniams, pati turi turėti pagrindą, kuris tegali būti konkretus bendros sąvokos turinys: „panašumo“ dalinės tapatybės esama. Metaforų teorija sveria ne daugiau, kaip *W. Jameso* (mūsų nuomone netiesiog patvirtinąs) prasimanymas, kad emocijų reiškimasis kūno vyksmais yra, girdi, pačių emocijų priešastis.

Emocijose savižina darosi ir glūdinčios jose objektyviosios būties pažinimas. Neabejotinas mūsų (ne tiktai mūsų!) kūno dalyvavimas savo jutimo orga-

nais (akimis, ausimis ir t.t.) objektyvios būties pažinime griežtai skiria tą pažinimą nuo savižinos. Žinoma, ir čia mano pažįstama objektyvi būtis tebelieka *mano* sąmonės faktas ir „dalimi“ savižinos objektas. Bet, viena, vyrauja vis dėlto „anapusinė“ objektyvi būtis; antra, mes tarytum užmirštame, nepastebime, kad ji yra ir *mūsų* sąmonė, ir esame pripratę, pažindami daiktą, kreipti dėmesį tik į jo objektyvumą, kurio neigimas priveda prie vidujinių prieštaravimų sklidinančio ir tuo save griauančio fenomenizmo. Tuo būdu atsiveria bedugnė tarp vienišo žmogaus „aš“ ir objektyviosios būties, peržengiama tiktai to aš pakilimu į aukštesnį „aš“, atseit, pirmojo ištirpimu antrame (plg. „panteistinius“ jausmus, kada žmogus tapatina save su vandenynu, šlamėjančia giria, audra, ir aukojimą savo gyvybės už šeimą, socialinę grupę, tėvynę). Objektyvios būties pažinimas su jutimo organų pagalba visuomet yra vyksmas, kuriame dalyvauja siejamas jo su pagaunamu objektu (būtybe ar daiktu) žmogaus kūnas. Tas vyksmas bent iš dalies yra organiškasis žmogaus kūno veiksmas. Bet vis dar neaišku, kur jis nustoja buvęs pažįstančiojo organiškasis, arba kaip ir kur susilieja su irgi organišku kito žmogaus, pirmojo pagaunamojo, vyksmu, jeigu, pavyzdžiui, žmogus žiūri į kitą žmogų todėl, kad antrasis to nori ir į jį žiūri. Antra vertus, niekas neįgalioja mūsų manyti, kad žmogus savo kūnu dalyvauja vyksme tik organiškai, net ir tada, jeigu mes priskirsim prie organiškųjų chemiškų, elektriškų ir pan. kūno veiksmus. Neabejotinai nustatyti *telepatijlos* reiškiniai taip pat negali būti be žmonių kūno dalyvavimo.

Nelabai pagrįsti, kad iš karto ir neatmetami, esą atrodo tie mūsų spėliojimai. Bet juos remia ir kiti faktai, pirmiausia tikslinga, racionaliai visa planuojančio žmogaus veikla. Protu savo tikslus nusakęs, žmogus įsikiša į objektyvų pasaulio vyksmą ir mažiau ar daugiau planingai veikia aplinką (daiktus, būtybes, žmones), „transformuoja gamtą“ savo rankomis, apskritai savo dvasios-kūno veikimu, bet grynai fizinėmis, mechaninėmis priemonėmis. Panašiai veikia aplinką ir gyvulys, tik prasčiau (nors plg. skruzdėlyno veiklą) ir ne proto, bet instinkto, kurio nė nepažįsta, verčiamas, „nesąmoningai“, spontaniškai, o vis dėlto tikslingai. Tačiau, kas yra *protas* (*ratio*) ir iš kur jis atsirado žmoguje ir blykšteri net kai kuriuose gyvuliuose (kaip antai, genialiajame „Samsone“, beždžionė)? Žmogus savo raidos metu nebete-

ko būdingų gyvuliams (ypač insektams) rūšies instinktų, nors dažniausiai veikia spontaniškai, „nesąmoningai“ - tikslingai. Dar neseniai daug gamtininkų ir filosofų (jų tarpe *Bergsonas*) griežtai skirdavo instinktą ir protą kaip du maža bendra teturinčius būtybių prisitaikymo prie gamtos būdus. Dabar įsivyravo sveikesnė nuomonė, kad protas išsivystė iš instinkto ir gali būti pavadintas sutobulėjusiu instinktu. Iš čia išeina, kad ir veikimo tikslingumas, kuriuo mes, žmonės, tiek didžiuojamės, yra įsikerėjęs instinkte - labai svarbi išvada tikslingai visatos santvarkai suprasti, nešaukiant talkon transcendentinės Apvaizdos. Mano galva, pats protas naujų tikslų, apskritai imant, neišgalvoja, bet semia juos iš tampančio juo, protu, „protėjančio“ instinkto, o kada, nuo instinkto atsiskirdamas ir savo reikšmę perdėdamas, ir išgalvoja, tai negali kaip tinkamas jų įvykdyti ir dažniausiai klysta bei kraipo normalią vyksmo eigą (plg. racionalistiškas pastangas pertvarkyti visuomenę didžiosios prancūzų revoliucijos metu ir ant šakių kilojančių pasidavimą nesąmoningam gamtos išmintingumui romantikų reakciją). Protas pažįsta instinktą ir tuo atsiskiria nuo jo, arba - protėdamas instinktas pats save pažįsta - išsiskiria, arba, tiksliausiai, nei protas, nei instinktas, bet kokėjas jais žmogus. (Dėl aiškumo turime naudotis „metodologiniu“, sąlyginiu žmogaus kokybių „substanciniu“.) Protas „registruoja“ ir prasmina tikslingą spontanišką veikimą, kuris [vis] dėlto didžiausia dalimi lieka, kaip ir buvęs, spontaniškas (plg. „pasąmonės“ tyrinėjimus, S. Freudo psichoanalizę). Tatai jokiū būdu nereiškia proto niekinimo ar žeminimo. Protas, „instinkto savižina“, daro jį lankstų, gali jį pakeisti, net sustabdyti, ir per protą žmogus įsigyja laisvę. Daugiau: protas randa būties *prasmę*, tikrąjį jos tikslą, kad dėl jos bei savo netobulumo ir turi abstrakcinėmis sąvokomis naudotis. Savaiame suprantama, mes nė manyt nemanome laikyti nesąmoningą spontaniškumą, nei laisvą, nei būtiną, (1) pasaulio tobulėjimo reiškiniu arba net (2) tikrąja jo protėjimo-prasmėjimo užuomazga, nors netobulo empirinio pasaulio išsivystymas ir atrodo antrąjį tvirtinimą remias. Pripažinti, kad pasaulis tikrovėje auga iš spontaniškumo į laisvinimą ir įprasminimą savęs per žmogų, reiškia tvirtinti, kad jis, Dieviškajai Tobulybei nė kiek nedalyvaujant, pats save iš nieko kuria, nes kas valandėlė jis darosi visai naujas, koks dar niekuomet nebuvo. Tiesa, iki šiol tokiai nuomonei, visatos atsira-

dimo teorijai, tebeatstovauja, patys to nežinodami, vadinamieji evoliucionistai (darvin[in]inkai ir kiti), kurie kartu - *o, sancta simplicitas!* - tiki, kad *ex nihilo nil fit*. Mums su jais nepakeliui. Netobulasis empirinis pasaulis gali riedėti iš spontaniškumo į laisvę, iš nesąmoningumo į protavimą žmoguje ir tapti vis nauju, dar nebuvusiu tiktai todėl, kad jo tobulumas, jis pats kaip tobulas, ontologiškai yra „anksčiau“ nei jo netobulumas. Jis semia nauja ne iš savęs - nepilno, netobulo - ir ne iš nieko, bet iš savo paties pilnaties, arba tobulybės, kuri traukia jį savin per netobulą savo vaizdą jame kaip tikras jo tikslas arba idealas. Netobulybė atskiria save nuo tobulybės, bet tobulybė neatskiria ir neatskirta, priešingai - turi savyje netobulybę kaip integralinę savo dalį. Tačiau tobulybė gali traukti netobulybę savin tiktai todėl, kad antroji pati spontaniškai ir laisvai, savo būtinumą-netobulumą nuveikdama, jį traukiasi. (Taip kuria Dievas šįkart tikrai iš nieko tobulą visatą-žmoniją per laisvo jos netobulumo įkūrimą. Tiksliau sakant, Jis kuria negalimą pažinti, kaip ir Jis pats, protui neįkandamą substratą, kuris pradeda gyventi per mirtį, Dieviškumą, Dievą savin suimdamas.) Tobulybė suturi netobulybę ir tokią, kokia ji yra (tuo būdu kiekvienas mūsų darbas daromas ir kiekvienas mūsų žodis sakomas amžinybėje), ir, be to, ją sutobulina.

Mes apsiribojame šitomis trumpomis ir gal ne visai aiškiais pastabomis, nes čia knieti mums kita problemos pusė. Spontaniškai instinkto tikslingumui proto prigimtį išaiškinus, laisvas bei prasmingas žmogaus veikimas lengvai *quo ad nos* įsijungia į pasaulio kūnų, tiek organinių, tiek didžia[us]ia dalimi fizinių, „negyvų“, santykiavimą tarpusavyje. Tai vyksmas, kur per išsiskaidymą-išnykimą (o žmoguje - dar per sąmoningą ar nesąmoningą ir tada netobulą mirtį) viskas virsta viskuo, vyksmas, tik maža dalimi organinis, kurį mes stengiamės nusakyti. Įprasto mums abstraktiško-racionalistiško galvojimo veikiami, esame linkę, iš vienos pusės, spiritualinti žmogaus dalyvavimą tame vyksme: žiūrėti į žmogaus veiksmus kaip į visiškai nuo kūno atsieto dvasinio proto padarinius, nežinia koku būdu [sikūnijus[ius] ir išorėję žmogaus atsidūrusius, iš kitos pusės, visus neorganinių veiksmų santykius mėginame išaiškinti materialistiškai: su priežastingumo kategorijos arba (atsargiau, „moksliščiau“) koordinacijos sąvokos pagalba. Tačiau iš koordinacijos sąvokos jokiū pelno mes negauname. Juk ji tekonzstatuoja faktą ir atsaisako

Ji aiškinti. Kai dėl priežastingumo kategorijos, ji pati aiškinimo reikalauja; o išaiškinimas priveda prie netiktų išvadų. Iš tiesų priežastis ir padarinys (du daiktai arba daikto pavidalu kuo tiksliausiai apibrėžiami, daiktinami dalykai) turi kai kur sutapti, būti ir viena, dvejybė. Šiaip lieka neaišku, kaip vienas daiktas gali paveikti kitą, nuo jo atskirtą daiktą (žiūr. smulkų klausimo analizę kad ir Sigwarto „Logikoj“). Priežastis ir padarinys yra du momentai, kuriais apsieiškia ir kuriuose (kaip ir kituose savo momentuose, jeigu jie yra) teegzistuoja „aukštesnis“ momentas, judviejų „vienybė-dvejybė“. Juodu santykiu tarpusavyje, vienas antrą veikia per jį, i jį pakildami, jame „ištirpdami“, mirdami. Kadangi visatą sudaro tam tikra jos individuacijų-momentų hierarchija, tai kildami aukšty, mes pagaliau prieiname momentą, kurio bent vienas momentas yra protinga, prasmingai veikianti gyvoji būtybė. O tai reiškia, kad apsieiškiantis tuo momentu „aukštesnis“ momentas prasmingai-tikslingai veikia ir kaip kita savo individuacija, nors pastaroji ir būtų nesąmoningas augalas arba negyvas, materialus daiktas. Svarbu, kad net negyvas daiktas tikslingai-prasmingai veikia ne aukštesnio savo momento verčiamas, bet spontaniškai. Tuo būdu aiškėja tikrai nuostabūs pasaulio darnumas bei tikslingumas be to, kad mes šauktume talkon pasaulio dvasią arba transcend[ent]linę Apvaizdą, arba Likimą. (Mes nei Dievo Apvaizdą, nei likimą neigiame, tik jų transcendentškumą, darant juos *mechaniškai* žmones verčiančiais ir pasivergiančiais „faktorais“. Ir Apvaizda, ir likimas veikia žmoguje ir kaip pats laisvas žmogus, ir su jais sutampa tobulojo žmogaus „valia“.)

Vis dėlto minėtasis proto ir tik ką mūsų aprašytojo vyksmo spiritualinimas (gali sakyti ir „idealizavimas“) atsiliepia. Mes nepastebime vyksmo kūniškumo. Problema išsiaiškina ryšium su sąmonės problema.

Kaip nemaža mūsų vartojamų terminų, terminas „sąmonė“ - daugiareikšmis. Dažniausiai sąmonė vadin[ame] savimonę, savęs pažinimą. Šia prasme žmonės sako (ir kitaip, atrodo, jau nebe pasakys): „sąmoningas žmogus“, „sąmoningas atsakymas“, „sąmoninga veikla“, „sąmoningumas“, „nebetcko sąmonės“ ir „be sąmonės“, „nesąmoningai“. Bet ilgainiui atsirado aibė žmogaus veiksmų, norų, jausmų, net minčių, kurių jis nepastebi ir tiesiog nepažįsta, „nesąmoningų sąmonės“ reiškinų. Taip išėjo aikštėn

kita žodžio „sąmonė“ prasmė, ir dėl sklandumo „nesąmoningą sąmonę“ ėmė vadinti *pasąmonė*.

Bet kas yra žmogaus sąmonė, neatsiskirianti nuo pasąmonės ir ją savyje turinti arba greičiau pati joje esanti, ne savižina, ne savimonė, o sąmonė? Be abejo, žmogus turi teisę bei pagrindą kalbėti apie savą sąmonę. Kiekvienas jos momentas gali pasidaryti žmogaus pažįstamas; ir žmogus nemato, neįaučia jokios ribos, kuri trukdytų jam pažįstant vis labiau gilintis i savo pasąmonę-sąmonę ir kuri jį nuo jos skirtų, tolintų. Bet ar žmogaus-individo sąmonė tėra jo vieno? Žmogus pažįsta joje daug tokių jos reiškinų, kurie neabejotinai turi dar ir kitą, pažįstančiojo žmogaus (ne jo sąmonės!) išorėj esantį subjektą ar substratą, bendrų žmogaus ir kito subjekto-substrato kokėjimų. Jis net pažįsta kiek (platoniskai sakant, „povainikiniu pažinimu“) ir paties to subjekto-substrato buvimą. To negalėtų būti, kad subjektas-substratas nebūtų sąmonė, o sąmonė - pats žmogus. Bet, žmogui bent kiek pažįstant, sąmonė jau virsta jo pažinimu ir ind[i]vidėja kaip atsiskiriantis nuo kitų subjektų ir objektų žmogus, jo „aš“. Taigi čia mes turime nebe sąmonę, bet pažinimo užuomazgą, pradinį pažinimą, kuris todėl ir miglotas, ir abejonių kelia, kad pradinis. Sąmonė nėra žmogaus tiesiog pažįstama, bet netiesiog[ia], per išvadas iš mūsų pradų ir stebėjimo, kaip atsiranda savimonė ir pats pradinis pažinimas, galima šis tas apie ją sužinoti. Ji yra pati Dievo iš nieko šaukiamoji-kuriamoji visa ko vienovė, kuri individėja-aktualėja, įvyksta savo momentuose; netobula, nes netobuli visi jos momentai, ir jau todėl skiriantisi nuo Dievo, kad ir tobulėjanti-dievėjanti ir sutobulėsianti. Ji - ne dvasinė būtis, kaip paprastai manoma, painiojant su sąmonė savi-monę ir savižiną, bet turi turėti kūną ir turi. Kaipgi neturėtų, jeigu jos reiškiniai, ji pati, yra visi mūsų pagaunami žmonės, būtybės, daiktai ir jų erdviskumas, ir jų kūnas?! Sąmonė yra, o todėl taip pat turi kūniškai apsieiškti ir aprašytasis materialinis-protinis vyksmas, arba, plačiau, pasaulio vyksmas. Bet - koku būdu? koks, jeigu galima taip pasakyti, medžiaginis jo pamatas?

Tyrinėdami atskirus daiktus arba atskiras būtybes, mes lengvai kalbame apie jų materijos formą ir jų kūną, kurį vaizduojamės su pagalba jo „bendrosios formos“. Bet kai mums rūpi pažinti pasaulio vyksmas, kuris įvykdo visa ko vienovę, svarbus mums ne reliatyviai pastovus susistabilizavusių ar-

ba mūsų stabilizuotų atskirų būtybių kūnas, o pats jų tapimas vienos kitomis per pakilimą į aukštesnę individuaciją ir mirtį. Čia svarbus mums pats vykimas. Vykimas-vyksmas, žinoma, ne kas kita, kaip pats vykstant jo subjektas, pasaulis-žmonija; ir galima laikyti to vyksmo visumą pasaulio kūnu. Tačiau kadangi mums čia knieti ne vyksmo visuma („rezultatas“), į kurią *abstrahuojant* žiūrima kaip į stabilizuotą, į nekintamybę, bet vyksmas kaip toks, vykimas (savaiame suprantama, ir čia mūsų abstrahuojamas), tai stabilizuotas pasaulinis kūnas, bendroji jo forma, mums netinka. Mes primygtinai klausiame: kuo kūniškai apsireiškia pasaulis kaip vyksmas? arba (prasčiau, bet ne tiksliau): kokia medžiagine būtimi jis remiasi? Ir štai kokį atsakymą gauname. Pasaulis apsireiškia kūniškai perėjimu visų savo momentų vienas į kitą, atseit, kiekvieno jų atsiradimu-augimu-atsikėlimu, medžiaginiu bei netolydin[il]u vyksmu. Pasaulio kūnas - tai visi jo nuolat kintą momentai su visu jų kūniškumu ir nė vienas jų. Pavadinkim šitą pasaulio kūną arba pasaulio kūno aspektą - mes visai [ne]neigiam kito to kūno aspekto, „*stabilinio*“ kūno ir jo reikšmės - „*dinaminio*“. Jis atkreipia mūsų dėmesį į amžiną pasaulio judėjimą, esminį ir mažiau netobulo mūsų proto iškraipytą nei pasaulio ramumas, kuris iš esmės judėjimo visuma bei vienovė yra. Mes čia susiduriame ne su logiška, bet su *dialektiška* visatos būseną. Jeigu logika turi reikalą su tiksliai apibrėžtomis, nekintančiomis sąvokomis, tai dialektikoj bendroji sąvoka (kuri negalėtų atsirasti be logikos) visą laiką kinta, nyksta ir virsta kita, ją neigiančia. Reikia vengti jau *Hegelio* padarytos pavojingos tiesos pažinimui klaidos - nemanyti, kad pati sąvoka tiesiog virsta kita, ją tarytum iš savęs gimdo. Iš tikro, pažindami objektą, mes jį apibrėžiame, o paskui, lygindami tuo būdu gautą apibrėžtą sąvoką su *pačiu* objektu, vėl jį įsižiūrėdami savo pažinimui patikrinti, pastebime, kad *objekte* liko, kas mūsų neapibrėžta ir mūsų apibrėžimą, mūsų objekto sąvoką neigia. Iš čia kaip iš paties objekto savaiame rieda nauja jo sąvoka, irgi vienašališka, tad verčianti mus vėl kreiptis į objektą. Kitaip sakant, sąvoka virsta kita ne tiesiog, bet per pakilimą į „ankstesnę“, galų gale - į patį objektą. Užmiršti tai - reiškia taip pat kraipyti dialektiką, kaip ir tapatinant ją su vulgarišku išsivystymo mokslu. Esam jau matę, kad logikoje bendrosios sąvokos šaknijasi pačioje būtyjje ir tikrai todėl turi objektyvinę reikšmę. Taip pat ir dialektiškoji ben-

droji sąvoka ne pati sau egzistuoja, bet ženklina dauginą konkrečių vyksmų vienovę. Konkretėdama dialektika darosi žmonijos, pasaulio istorija ir pagaliau tikras, ne vulgariškas, visokių filosofų suprastintas, masių supratimui tinkamiausias, išsivystymo mokslas. Ji, ne logika, ne šliaužiantis stebėjimas konkretybės ir paskirų faktų lesinėjimas, turi pamatuoti visą žinojimą, nes būtis pirmiausia yra išsivystymas, vyksmas, o jos logiškumas atitinkamo aiškinimo reikalingas.

Taigi dvasios („sielos“) santykių problema pasirodė esanti dirbtinė, materialistiška, prasimanyta ir atmestina. Ir jokio „skausmingumo“ ji neturi. Faktiškai susijęs su ja „skausmingumas“ ką kita reiškia.

Žmogus bijo mirties ir dėl baimės apsikvaišęs nori amžinai gyventi nemirštant (tiesa, Dievas tą nesąmonę įvykdė kaip priemonę laisvam žmogaus sutobulėjimui per jo panorėtą, bet jam nebenorimą amžiną merdėjimą). Matydamas, kad jis nuolat miršta, ir materialistiškai manydamas, kad temiršta jo kūnas, kartu miglotai pažindamas, kad jo gyvenimas žemiškąja mirtimi nesibaigia, yra ir pomirtinis, žmogus įsivaizduoja savo nemirtingą, nes, girdi, nekintančią dvasią (sielą). Tikrai kas tada reikia daryti su kūnu ir vis dėlto viliojančiasi žemės gyvenimu? Žodžiu, minėtosios atmestinės problemos „skausmingumas“ tikrovėje yra ne kas kita, kaip paslėptas, dažniausiai neįprasmintas *nemirtingumo*, amžino gyvenimo troškimas.

Žinoma, žmogaus, juo labiau - jo sielos (kuri gali būti suprasta kaip neaiškus tobulojo žmogaus vaizdas), labiausiai - bekūnės dvasios nemirtingumas, arba amžinas pomirtinis gyvenimas be mirties (be kurios negali būti gyvenimo), reikia griežtai atmesti. Taip pat atmestina ir *metempsychozės* hipotezė. Ją tegali ginti žmonės, kurie, kaip kad VII-VI [a.] prieš Kristaus gimimą indai, nevertina žmogaus individualybės ir nežino, nesupranta, kokios jos esama. Mat žmogaus individualybė yra neįmanoma be viso konkretaus jo gyvenimo, be visos jo aplinkos. Vaizduoti save ne tikrai paukščiu arba bežd[ž]ione, bet ir kitu žmogumi reiškia neigti savą individualybę ir individinį Kristaus asmenį (todėl ir pavojinga žmogui, o religiška - abejotina aktorius profesija). Tačiau jeigu nėra nemirtingumo ir metempsychozės (kuria

betgi atsispindi iškraipyta visa ko *vienovė*), tai be jokių abejonių yra, viena, amžinas pomirtinis žmogaus gyvenimas per mirtį, kuri yra ir amžina jo kančia (teologiškai sakant, pragaras), antra, amžinas tobulas žmogaus gyvenimas, turįs savyje kaip integralinę savo dalį ir žemišką, ir šitą irgi aprėpiantį „pragarišką“ jo gyvenimą. Ypatinga, galima sakyti, centrinė vieta priklauso čia žemiškam žmogaus gyvenimui. Tik žemėje žinoma mums tikrai nuostabi žmogaus kūno sandara, ir be galvos smegenų, rodos, negali būti protavimo (kad ir gali kūnas bei smegenys tobulėti). Su smegenimis yra neperskiriamai susietas ir pomirtinis žmogaus protavimas, tad su žemišku žmogaus kūnu (ir netobulu, ir sutobulėjusiu). Vaizduodamies pomirtinį savo kūno likimą, mes apytikriai bei miglotai pažįstame tikrą jo būseną, o po mūsų mirties kaip tik šitas pažinimas virs tikru ir pergyvenamu. Kri[k]ščionybė paradoksaliai, bet teisingai paskelbė (Irano religijos įpėdžiui) žmonių prisikėlimą su kūnu, su tuo pačiu, žemiškuoju, ir jo sutobulėjimą. Taigi visalaikiškume žmogus visuomet, amžinai miršta bei miręs (be mirties negalėtų jis

ir su Dievu susivienyti), bet visuomet, amžinai ir atsikelia. Jis yra, ir jo nėra, vadinasi, jis gyvena per mirtį.

Po visa, kas išdėstyta, nėra, rodos, jokie reikalo įrodinėti mūsų išvadas apie pomirtinį žmogaus gyvenimą. Savaimė suprantama, tebelieka neaiškumų, ir, gilinantį į problemą, jų vis daugiau atsiranda. Taip,antai, ne visai aišku: koku būdu tobuloji žmonija turi savyje ir save, kaip nenuveikiamai netobulą ir kartu kaip nuve[i]kusių savo netobulumą, sutobulėjusią; kaip netobuloji žmonija pereina nepereinamą ribą, kuri skiria ją nuo jos tobulumo; kodėl blogis, kuris tik gėrio trūkumas arba mažas gėris tėra, atrodo žmonėms esąs esminis blogis, ir kaip jis perprasminamas, kad visata galėtų sutobulėti, ir t.t., ir t.t. Tačiau kad visa būtų mums visai aišku, mes ne tobulėtume netobulai, bet būtume jau sutobulėje, peržengę nepereinamą ribą (ap. *Povilas* sako *mesotoichon, средостение*) per tobulą „antrąją“ mirtį, [su] kuria tik nedaugelis žmonių, gal tik vienas žmogus, tapdina „pirmąją“, netobulą.

LEVAS KARSAVINAS (1882.XII.1 - 1952.VII.12) visą savo gyvenimą buvo „ypatingas atvejis“. Akademinės karjeros pradžioje, dar Rusijoje, jis ne tik laikytas vienu perspektyviausių Sankt Peterburgo medievistų, bet ir nuolat kaltintas subjektyvizmu, iracionalumu, net estetizmu. Priverstinėje emigracijoje vienu tarpu tapo euraziečių judėjimo ideologiniu lyderiu, tačiau po kelerių metų šio judėjimo atžvilgiu užėmė gana skeptišką poziciją¹. Po pirmosios tremties pasirinko ne kokį Vakarų Europos universitetą, bet katalikišką Kauną, beje, ne be komplikacijų². Galop - Abezės lageris Komijoje, kur parašyti paskutiniai Karsavino darbai³. Kai kurie rankraščiai jau paskelbti⁴.

Šį kartą publikuojame Karsavino traktatą „Dvasia ir

kūnas“, parašytą lietuvių kalba apie 1951 m.⁵ Jo tema - klasikinė: sielos ir kūno santykis. Iškart reikia pasakyti, jog „sielą“ čia atstoja „dvasia“, ir tai daroma dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia, „sielos“ sąvoka pernelyg aptraukta istorinių reikšmių luobo. Jos vartoseną tektų nuolat riboti ir tikslinti. Antra, „dvasios“ sąvoka reikalinga kaip analogas trečiajam Švč. Trejybės asmeniui (nuo šv. Augustino tebesitęsianti tradicija). Taigi - tai nulemta metodinių ir dalykinių priežasčių. Sielos ir kūno santykio problema traktate rutuliojama iki teologinių-metafizinių klausimų sprendimo. Kūrinys faktiškai pradedamas ir baigiamas teologiniais svarsymais: nuo trinitarinės problematikos iki eschatologijos ir soteriologijos. Tai atsispindi ir traktato sąraangoje, kurios schema būtų tokia:

¹ Raudeliūnas T. *Levas Karsavinas, euraziečiai ir Lietuva // Regnum: Kūryba ir kriterijai*. I. - V., MCMXCI. - p. CVII-CVIII.

² Raudeliūnas T. *Levas Karsavinas ir Lietuva // Kultūros barai*. - 1990. - Nr. 12. - P. 50-53.

³ Pirmasis juos trumpai aptarė Bronius Genzelis; žr. Genzelis B. *Paskutiniai Levo Karsavino darbai // Laikas ir idėjos. Filosofijos istorijos baruose*. - V., 1980. - P. 222-234. (Deja, beveik su visomis autoriaus išvadomis negaliu sutikti. Jau pats rankraščių suskirstymas „pagal turinį“, t.y. filosofiniai traktatai ir teologiniai-filosofiniai apmąstymai, yra nesupratimas. Kita vertus, reikia būti visiškai neskaičiusiam Karsavino, norint jam priskirti teiginį: „žmogaus žinios apie pasaulį yra ne kas kita, kaip jo nuomonė“ (p. 229). Taip pat nemanau, jog Karsavinas „priartėjo“ prie fenomenologinės filosofijos, nebent pastarąją redukuotume į elementariausią introspekciją.)

⁴ *Autoriaus pasikalbėjimas su pozityvistu ir skeptiku „Dvasios ir kūno“ proga // Laikas ir idėjos...*, p. 234-241; *Apie tobulybę // Bal-*

tos lankos. - 1991. - Nr. 1. - P. 16-39 (pastaroji publikacija pasižymi rimtu trūkumu - blogai išverstos svarbios lotyniškos citatos; netrukus turėtų pasirodyti dar viena to paties traktato publikacija žurnale „Problemos“); *Viešpaties maldai įsisąmoninti // Katalikų kalendorius žinynas*. 1989 (C). - K.-V., 1989. - P. 172-180. Be to, yra skelbta Karsavino eilėraščių. Neskelbti liko keli įdomūs darbai: *Pagrindinės šiuolaikinės metafizikos idėjos* (rusų k., devyniolikos lapų sąsiuvinis, bet tekstas perspausdintas ir mašinėle; atrodo, jog drauge su šiuo traktatu čia yra ir dalis Karsavino komentarų savo sonetams); *Apie refleksologiją ir ginčus dėl jos* (rusų k., dvylika pieštuku prirašytų lapukų); *Kai Kurbe ir Mile...* (rusų k., devyni pieštuku prirašyti lapukai). Visi tekstai yra Vilniaus universiteto rankraštyne (F-151).

⁵ Traktato originalas (F-151-9) yra dvidešimt septyni pieštuku prirašyti puslapiai, taip pat perspausdinti mašinėle.

Švč. Trejybės struktūros, dieviškųjų asmenų tarpusavio santykių dinamikos ekspozicija; laikas ir visalaikiškumas: atmetama mechanistinė laiko samprata; erdvė ir visaerdviškumas: atmetama erdvės kaip talpyklos idėja (Newtono mechanika); dvasia ir kūnas trinitariniame kontekste; įrodymas ir žinojimas; žmonijos kūnas; individo kūno problema; dvasios ir kūno santykis; sąmonė; pragaras.

Toks platus temų diapazonas visiškai suprantamas. Jeigu sutiksime, kad Karsavino pažiūros gali būti rekonstruotos kaip *sistema* (o tai nėra savaime suprantamas dalykas), tai prasminga klausti apie jos pamatinį principą, kuris „palaiko“ šią sistemą, atsispindi kiekvienoje jos dalyje ir gali būti išvestas iš kiekvienos jos dalies. Be abejo, toks principas yra *visa ko vienovės idėja*. Pati savaime ji gali būti įvairiai interpretuojama, bet Karsavinui ji reiškia štai ką: egzistuoja tik Dievas. Jeigu tokį supratimą įsivaizduosime plastiškai (kaip siūlo ir pats autorius), tai visa ko vienovės idėja yra ne „pradžią“ arba „Archimedo taškas“, bet „centras“, kuris skleidžiasi į visas puses. Todėl traktato tema tėra atskira visos sistemos *variacija*. Iš šios perspektyvos neturėtų stebinti įvairios digresijos, kurios tarsi apsunkina skaitymą.

Centrinę traktato idėją galima suformuluoti labai trumpai. Pradžios knygos žodžiais, žmogus yra Dievo paveikslas. Taip pat reikia prisiminti, jog tobula visa ko vienovė ir Dievas Karsavinui yra sinonimai. Todėl psichofizinė problema (ypač Descartes ir jo pasekėjų kontekste) yra fiktyvi. Tarp sielos ir kūno nėra jokio abipusio priešastingumo, juo labiau jie „nefunkcionuoja“ kiekvienas savarankiškai. Žmogus, būdamas netobula visa ko vienovė, aktualizuojasi tiek dvasia, tiek kūnu. Toks aktualizavimasis yra kosminio skaidymosi rezultatas.

Nedera pamiršti, jog Karsavinas visada yra dar ir apologetas. Traktatas turėtų būti argumentas stačiatikybės (*karsaviniškos* stačiatikybės, t.y. jo supratimu - tiesiog krikščionybės) naudai. Traktatas įdomus ne tiek savo naracine konstrukcija, kiek jame sustingdyta patirtimi. Mums byloja daugiaamžės Rytų krikščionybės atstovas. Jis įsitikinęs ne tiek savo, kiek Tradicijos teisumu. Rašytas Abezės lageryje, traktatas alsuoja įsitikinimu, kad pasaulis leistas Dievo ir bus (yra) išganytas.

Traidenis Raudeliūnas

KELIO ŽENKLAI

IVO ANDRIČ

GYVENTI

Ivo Andričius - ambasadorius Berlyne. Iki 1937

IVO ANDRIČ (1892-1975) gimė Travnike, pradinę mokyklą baigė Višegrade, gimnaziją Sarajeve, filosofiją studijavo Zagrebe, Krokuvoje, Grace. 1921-1941 m. dirbo diplomatinėje tarnyboje įvairiuose Europos miestuose. 1961 m. už literatūrinę kūrybą paskirta Nobelio premija.

Kūrybinį kelią pradėjo eilėrašciais (išėjo du rinkiniai), vėliau

Yra liaudies pasakojimų, kurie pasidarė tokie bendražmogiški, jog užmirštame, kada ir kur juos girdėjome ar skaitėme, tačiau atsimename kaip savo pačių išgyventus. Toks yra ir pasakojimas apie jaunuolį, kuris, klajodamas po pasaulį ir ieškodamas laimės, išėjo į pavojingą, nežinia kur vedantį kelią. Bijodamas pasiklysti, jaunuolis pakelė augančiuose medžiuose kirvuku iškirto ženklus, kad paskui galėtų pagal juos sugrįžti.

Tasai jaunuolis - visuotinis ir amžinas žmonių likimo įsikūnijimas: vienoje pusėje pavojingas ir nežinomas kelias, o iš kitos - būtina sąlyga, kad žmogus nepasiklystų, orientuotųsi ir paliktų savo kelyje pėdsakus. Ženklus, kuriuos paliekame po savęs, ištinka toks pat likimas kaip ir visa ką, kas žmogiška: jie išnyksta arba užmirštami. Gal tie ženklai apskritai liks nepastebėti? Gal niekas jų nesupras? Vis dėlto jie reikalingi, nes natūralu ir būtina, kad žmonės perduotų vieni kitiems savo patirtį ir visa, ką naujo pasiekė. Jeigu tie trumpi ir neaiškūs ženklai ir neapsaugos mūsų nuo klaidžiojimų ir išbandymų, tai bent palengvins tuos klaidžiojimus ir išbandymus, įtikinę, kad mes ne pirmi ir ne vieninteliai, kuriuos visa tai ištinka.

poezijos atsisakė, rašė vien proza. Pagrindiniai kūriniai - istorine tema, romanai „Drinos tiltas“ (1945), „Travniko kronika“ (1945), apysakos „Sakmė apie vizirio dramblių“ (1948), „Prakeiktas kiemas“ (1958), daugelis apsakymų. („Drinos tiltas“ ir apysakų bei apsakymų rinktinė „Prakeiktas kiemas“ išleisti lietuvių k.)

Ivo Andričius yra parašęs ir keletą esėjinių darbų apie serbų klasikus Vuką Karadžičių, Peterą Negošą, dailininkus Jovaną Bijeličių, Pjerą Križaničių, Francisco Goya. Rašytojas tarsi klausia: kur einame, kokia mūsų kelio prasmė? Panašius klausimus jis kelia ir savo pastabose bei apmąstymuose, kuriuos rašėsi per visą gyvenimą. Pirmą kartą tokių minčių rinkinys išėjo 1924 m., pavadintas „Kelio ženklai“. Vėliau jis ne kartą buvo papildomas. Pateikiame pluoštą rašytojo minčių iš šios knygos. Iš serbų-chorvatų k. vertė Stasys Sabonis.

Man seniai aišku, jog nebūtų prasmės, tiesiog neįmanoma būtų gyventi, jeigu gyvenimas būtų toks, koks atrodo iš pirmo žvilgsnio, jeigu visi daiktai reikštų tik tiek, kiek pasako jų pavadinimai, ir nieko daugiau. Tačiau aš žinau: kiek gyvenimas apima savo paviršiumi, savo pločiu, tiek pat eina į gilumą. Nematomos, paslėptos gyvenimo galimybės milijonus kartų didesnės negu tos, kurias matome paviršiuje.

Tik šitaip įmanoma pakelti gyvenimą ir mintį apie mirtį.

Laikas man didžiausias stebuklas. Laiko suvokimas, laiko išnaudojimas, laiko jautimas - visa tai man tiesiog mįslė, kuri iškyla kiekvieną dieną. Bet kuriuo paros metu, ir dieną, ir naktį, ir sapne, ir tikrovėje jaučiu laiką kaip elementą, malonų ir naudingą arba kenksmingą ir griauinantį, jaučiu, kaip žmogus jaučia orą, ugnį, vandenį. Dūstu nuo laiko stokos arba jaučiu, kaip jis žudo mane, degina, o kartais plaukiu jame, patirdamas dievišką palaimą. Ir kiekvieną akimirka žinau, kad laikas yra skaudi iliuzija, lemtingų mūsų būties dūžių suma - nieko daugiau. Prieš pirmą dūžį, kaip ir po paskutinio, tęsiasi begalinė mūsų nebūties amžinybė, neišmatuojama, nepaaiškinama, nesuvokiama, lydinti visas mūsų mintis, atodūsius, žodžius ir kąsnius.

Žmonėms reikėtų iš anksto aiškinti, kad nebijotų laiko. Iš visų žmogaus baimių ši mažiausiai pagrįsta ir pateisinama, ji remiasi iliuzija ir saviapgaulė. Labai anksti, dar vaikystėje, žmogus regi laiko dykumą. Ji atrodo kupina pavojų ir nesibaigianti, todėl jis griebiasi visko, kad išsigelbėtų nuo jos. Šitaip mes, bėgdami nuo nesamos laiko ir tuščių dienų dykumos, susiduriame su grėsmingais įvykiais ir piktais žmonėmis, kurie mus išnaudoja, griebiamės darbų, kurie išsekina mus, susiviliojame netinkamomis pramogomis ir ydomis, kurios užtraukia gėdą ir pražūtį. Blaškomės kaip akli paukščiai, be jokio reikalo, nepastebėdami, jog prieš mūsų akis nėra nei speiguotų, nei karštų dykumų, o tikrai vienintelis mūsų gyvenimo žemiškas laikas, būtina egzistavimo dalis.

Aktyviai gyvendamas kartais staiga pajuntu, kaip viskas pračina, kaip visi daiktai palieka pasaulį ir žmogus žmogų. Tada sugrįžtu į vienatvę, į tikrą savo

sąmonės tėvynę. O mano vienatvė - tai ne tyluma ir sustingimas, ne tamsa ir nesąmoningumas, bet visų žmonių likimų ir gyvenimo poreikių šauksmas ir klyksmas nuo pat pasaulio pradžios ligi šios dienos, tai sūkuringas judėjimas begalinių saulių - toji, kuri mus šildo, palyginti su jomis, tik žaisliukas, - tai milijonų visatos varpų gausmas. Ir toji begalinė, bevardė visata persmeigta šviesos kalavijo - mano sąmonės.

Skausmai, kylantys dėl įgimto jautrumo, dėl prieštaravimo tarp mano vidinio gyvenimo ir viso to, kas vyksta aplinkui mane, dėl neišsprendžiamo svajonės ir tikrovės žaidimo, bėgant metams tie skausmai retėja, vis mažiau kamuoja mane. Tačiau visą mano būtį vis labiau apima laikinumo jausmas, kuris tarsi kokia liga neduoda man ramybės. Ir tai nepriklauso nuo mano amžiaus ar aplinkos. Ne. Čia svarbiausia - laikas apskritai, laikas kaip toks. Su baimė, su šypsena, kone su pasitenkinimu stebiu, kaip slenka minutės. Tolumoje - nesuvokiama, bevardė akimirka, kada laštelės paskutinė minutė, ir laiko versmė amžiams išseks. Ir aiškiai matau: pasaulio grumtynėse su lemtingu praeinančiu laiku aš tarsi perbėgėlis stoju į laiko pusę, vadinas, į tą, kur mirštama ir išnykštama. Matau pasaulį tarsi didžiulį kūną, iš kurio nelyginant kraujas bėga laikas, ir tasai kūnas nepastebimai, tačiau be paliovos kas minutę silpnėja. Ir tame visuotiniame tvane, kuris yra mūsų gyvenimas, mūsų laikas ir šis pasaulis, aš plaukiu ant lyties, vadinamos laikinumu.

Visas nesėkmes ir išbandymus galima apibendrinti: žmogaus gyvenimo negandos kyla iš to, kad jis pernelyg geros nuomonės apie save. Ir blogiausia, kad pats to nesuvokia; tokia nuomonė susidaro savaime, mes to nejaučiame, kol nepamatome pasekmių.

Tai nuveda žmogų į daugybę klystkelių ir neteisingų išvadų. Savo nesėkmių, nepasitenkinimo ir gyvenimo priežasčių jis ieško tenai, kur jų būti negali.

Ilgą ir absoliuti vienatvė nėra tokia sustingusi ir monotoniška, kaip gali atrodyti tiems, kurie jos nepažįsta. Kaip ir aktyviam gyvenimui, jai būdingas permainingumas ir prieštaravimai. Kartais ji - kaip vaistai, nuo kurių nepalengvėja, kartais kelia nuobodulį kaip kasdienybė, nuo kurios žmogus bėga,

kartais ji saldi ir svaiginanti tarsi nuojauta, jog gausi kitą, dar didesnį malonumą.

Taigi gyvas žmogus negali pabėgti nuo permainingumo, nes permainingumas yra pagrindinis žmonių gyvenimo požymis; kinta visos jo formos, nuo kasdieninių iki neįprasčiausių.

Kas neskausminga - ne gyvenimas, kas nepraeina - ne laimė.

Maža žmonių, kurie pagrįstai gali pasakyti, jog pažįsta save, ir dar mažiau tokių, kurie iš to pažinimo gali pasidaryti teisingas išvadas apie savo gyvenimą. Daugelis nemato ir neįaučia nei pačių savęs, nei savo santykių su aplinka, nei su laiku, kuriame gyvena, nei su žmonėmis, su kuriais bendrauja; jie nepažįsta kaip reikiant nei savo silpnybių, nei sugebėjimų, nemato nė savo galios ribų, dėl to dažnai būna bailūs ir neišradingi, nepasiima iš gyvenimo, ką galėtų pasiimti ir kas reikalinga, o dar dažniau peržengia tas ribas, darydami sau žalą ir gėdą. Juos vilioja ir apvilia svajonė, o protas pakankamai neapšviečia jiems kelio, arba tik tiek, kad pamatytų savo klaidas, bet per vėlai, ir tada belieka gailėtis ir atgailauti. Tokiems žmonėms nuo pat pirmo iki paskutinio žingsnio gresia pavojus, ir jie patys pavojingi, nuolatos klumpa, susiduria su aplinka ir anksčiau ar vėliau pražūva.

Skaitydamas (ar žiūrėdamas), kaip kai kurie tikintieji niekina ir persekioja tuos, kurie netiki, pagalvok, kad šitaip jie nesąmoningai keršija už savo silpną tikėjimą. Tai dažniausiai pernelyg uolūs fanatikai. Žiūrint į tokį reiškinį, kilo mintis: ar ne geriau būtų netikintiesiems, kad tikintieji tvirčiau tikėtų tuo, ką jie vadina savo tikėjimu?

Žmogus, kuris nori valdyti ir nuo kurio, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, priklauso žmonių ir žmogiškųjų vertybių likimas, privalo žinoti, suprasti ir juo labiau nujauti. Nesvarbu, ar jo valdžia ribojasi šeimyniniu ūkiu, ar apima didelę valstybę. Visų pirma toks „valdovas“ turi žinoti ir suprasti ar bent nujauti, kokios yra žmogaus psichinių ir fizinių galimybių ribos, ką žmogus gali pagaltuoti, pasakyti ir padaryti, skatinamas daugelio neaiškių savo instinktų, kurie kinta nuo gimimo iki mirties. Jeigu to nežino, niekada negalės gerai ir protingai valdyti ir

vadovauti ne tik žmonėms, bet ir dviem katėms ar trimis viščiukams.

Tie, kurie valdo ir nuoširdžiai siekia, kad visuomenė tobulėtų ir keistųsi į gerąją pusę, turi žinoti, jog be atvirų ir aiškių priešininkų yra ir kitokių kliūčių - nematomų, todėl dar pavojingesnių.

Būtinoms, didelėms ir naudingoms permainoms, kurios griauja senas kasdieninio gyvenimo normas, žmonės priešinasį dėl savo įpročių ir asmeninių interesų arba dėl tuščios garbės. Vidinė jėga juos traukia atgal, jie nori būti tokie, kokie yra. Ir kai naujosios permainų jėgos nustumia į šalį senąsias, jos nemiršta, tebegyvuoja, kantriai laukia ir sumaniai išnaudoja bet kokį pretekstą, kad galėtų sugrįžti į pirmąją padėtį.

Taigi tie, kurie kovoja dėl naujovių ir geresnio gyvenimo, be žinomų priešų, turi ir nematomų pačioje žmonių prigimtyje; jie yra konservatorių sąjungininkai.

Pas mus, kai žmogus užima valdžios postą ir mano, jog pakankamai įsitvirtino jame, suįžūlėja, užsiaugina pagurklį, vaikščioja išpūtęs krūtine; visa tai - iš savo galios pajautimo, išpuikimo ir nutukimo, kuris visada lydi valdžios žmones.

Toks žmogus labai greitai vaizduotėje susikuria iliuziją, kad jis be galo svarbus ir didelis, o kartu vis auga abejonė: gal jo svarbos ir didumo žmonės nemato ir kaip reikiant neįvertina? Tada jis stengiasi kiekviename žingsnyje akivaizdžiai ir garsiai rodyti savo galią.

Tie, kurie iš tikrųjų myli savo gimtąjį miestą, kurie jam ištikimi ir turi kantrybės gyventi vienoje vietoje, *savajame* mieste, ir pasilieka jame net tada, kai poreikiai gena žmogų ieškoti kitos vietos, kur lengviau pragyventi, - tikrai jie gali pajusti nuostabias, šviesias akimirkas kaip atpildą už savo pastovumą ir atsivadimą: tokiomis akimirkomis jų monotoniškas ir sunkus gyvenimas staiga tampa apstus, prabangus ir nepaprastai gražus.

RAŠYTI

Vieno koncerto metu man pasivaideno pusiau perkirstas akmeninis tiltas. Perkirstos arkos pusės

stengėsi vėl susijungti ir tarsi brėžė neišlikusios arkos liniją. Tai grožio ištikimybė ir nesitaikstymas, grožio, kuris greta savęs toleruoja vieną vienintelę galimybę: nebūtį.

Tik iškentėtas skausmas gali būti meniškai pa-vaizduotas.

Ar pagalvojate kada apie istoriją, kurios niekas nežino, apie įvykius, kurie palaidoti, pirmiausia - tyloje, o paskui užmarštyje? Juk teisybė, kad žmonės mėgsta daug kalbėti, bet taip pat žinoma, jog gali ir tylėti.

Apie gražiausius ir baisiausius dalykus vis dėlto niekada nekalbama.

Mintis apie amžinybę ir gyvenimą po mirties sukūrė visa tai, ką vadiname žmonių darbais šiame pasaulyje. Ji iš esmės ir yra žmogiškojo gyvenimo pradžia ir visų jo nelaimių ir netobulumo priežastis. Žvelgdami į amžinybę kaip į be galo tolimą, nepasiekiamą pavyzdį, mes audžiame savo trumpą, painų gyvenimą. Tik šitaip visa tai įmanoma ir paaiškina: ir mes, ir gyvenimas, ir mūsų pajėgos bei valia jį gyventi.

Kai išjungiu telefoną, norėdamas ramiai padirbėti, nesijaučiu ramiai ir patogiai. Atrodo, jog kažką praleidau, kažką apgavau ir jog šitaip susikurta ramybė netikra, ne tokia, kokios man reikia darbui. Tai primena situaciją, kai išgeriu migdomųjų ir užmiegu, bet žinau (ir miegodamas žinau), jog mano miegas ne toks, kokio reikia sveikam žmogui.

Tada vėl įjungiu telefoną ir dirbu - trukdomas, blaškomas, bet geriau nusiteikęs.

Kai liaujamės žaidę, kai su amžiumi išblėsta mummyse žaidimų poreikis ir tikėjimas žaidimų „tikrumu“ („Senas šuo nemėgsta žaisti“, - sako priežodis), lendame į tankią, neįžengiamą girią, kurioje reikia susirasti ir prasikirsti taką į laukymę, į šviesą, į laisvą kelią. Kartais tam reikia viso gyvenimo. Toje tankynėje, kuri iš esmės ir yra mūsų „rimtas gyvenimas“, mums tiek lengviau ir geriau, kiek dar likę mummyse žaidimų noro ir sugebėjimo retkarčiais visiškai jiems atsiduoti ir gauti juose atgaivos bei jėgų toliau ieškoti išėjimo iš tankynės.

Skaitant gerus rašytojų kūrinius, prieš mūsų akis vyksta stebuklai. Dažnai sakinio pradžioje sujaudina kokia nors mintis, mes stabtelime apstulbę ir išsigandę. Nepatikėję klausiamo: ar tai įmanoma? Negi gali įvykti tai, ką aš nujaučiau? Ar čia toji pati mintis, apie kurią ne kartą galvojau? Ar gali būti, kad dar kažkas tai yra matęs ir jautęs?

Ir perskaitę iki galo įsitikiname, jog iš tikrųjų taip yra, susimąstome ties tuo sakiniu dėkingi ir laimingi, kad mums teko didžiausia dovana, kokią gali gauti žmogus skaitydamas: pajuntame, jog niekada nesame vieniši, nei sunkiausiomis, nei gražiausiomis valandėlėmis, nei su didžiausiomis savo abejonėmis, nei su drąsiausiomis išvadomis, nes mus sieja su kitais žmonėmis daugybė paslaptinių ryšių, kurių nė nenujaučiame, kuriuos mums atskleidžia „mūsų“ rašytojas.

Tai išganinga.

Kai esu priverstas pasisakyti apie savo literatūrinį „talentą“ ir pašaukimą, apie savo kūrybinį darbą ir gyvenimo tikslus, kalbu kaip aklas apie spalvas ir formas.

Daug, labai daug kalbama apie autobiografinius duomenis rašytojo kūryboje. Tuščiažodžiautojai kritikai ir literatūros istorikai, dažniausiai nesugebantys giliau išanalizuoti kūrinio, su juo susijusių visuomeninių judėjimų ir permainų, visokiais būdais skverbiasi į rašytojo gyvenimą ir paprastai daro klaidingas išvadas.

Nepakanka vieno gyvenimo, kuriuo remiantis galima būtų paaiškinti visa tai, ką duoda geri rašytojai apie žmones ir žmonių santykius. Rašytojų nupiešti vaizdai ir išgyvenimai yra ne jų, bet žmonių, antraip jie neatrodytų mums kaip mūsų pačių.

Tokie literatūros kūrinių analizuotojai, apakinti savo asmeninių instinktų, nežino kito fakto, daug įdomesnio ir žymiai arčiau tiesos. Ir tasai faktas byloja priešingai, negu įrodinėja kritikai. Būtent, kiek rašytojas iš to, ką rašo, ką stebi, apie ką mąsto, perkelia į savo gyvenimą. Kaip tas ilgas stebėjimas ir žmonių piešimas jį keičia, sekina ir - taip dažnai atsitinka - susargdina profesine liga: apnuodija medžiaga, su kuria dirba.

Jie nenujaučia, kokias kartais slogias ir baisias istorijas rašytojas pasakoja pats sau, nes negali iš jų išsivaduoti, ir jos temdo brangias jo gyvenimo valan-

das, kartais žymiai daugiau ir sunkiau, negu tikri išgyvenimai.

Jeigu kas surašytų viską, ko mes reikalaujame ir „tikimės“ iš menininko, susidarytų baisus sąrašas, ir mes patys išsigąstume. Pirmiausia norime, kad jis pasaulio suvokimu ir vaizdavimo būdu būtų artimas mums; o juk kiekvienas mūsų esame skirtingo skonio ir mąstymo. Pageidaujame, kad jis būtų darbštus ir sąžiningas, kad ne tik neturėtų žmogiškų silpnybių ir ydų, bet ir niekad nepavargtų, nesirgtų, negyventų savo malonumui ir, ko gero, visai negyventų. Reikalaujame, kad jis būtų stiprus ir sveikas, visapusiškas, nuolat atsinaujinantis, neįprastas ir drauge ištikimas savo manierai; trumpai tariant - kad atitiktų mūsų susikurtą paveikslą. Norime, kad jis būtų tyras kaip angelas, nuoširdus kaip mažas vaikas, tvirtas kaip uola, jautrus kaip drebulės lapas, ir svarbiausia - kad sistemingai pagal metų laikus rodytų savo produkciją, kad toji produkcija būtų turtinga ir atitiktų kokybinius ir kiekybinius mūsų lūkesčius. Vos tik kūrybiniame procese pastebime mažiausią pertrauką arba „kokybės“ smukimą, kaltiname tik „savo“ menininką.

Be to, dar reikia pridurti, jog reikalaujame, kad mėgiamas ir gerbiamas menininkas nevengtų mūsų draugijos, dalyvautų visuose mūsų pokalbiuose, visoje mūsų veikloje, visuose mūsų džiaugsmuose ir rūpesčiuose, kad niekuo neišsiskirtų iš mūsų ir mūsų draugų ir nei kalbomis, nei elgesiu, nei veido išraiška nerodytų savo kūrybinių kančių ir rūpesčių.

Tokiomis sąlygomis iš principo leidžiame sau nepaisyti nedidelio jo išsiblašymo, kai kurių keistumų, retkarčiais pasitaikančių pabėgimų iš mūsų aplinkos, o į jo darbus žiūrime kaip į savo kūrybinę produkciją, pripažįstame juos ir santūriai giriame. O po kūrėjo mirties, stovėdami ant *paaukštino* prie kapo krašto, kai jis guli užkaltame karste po mūsų kojomis, skelbiame jo darbus šedevrais, kuriuos reikia patalpinti į mūsų kultūros lobyną kaip turtingą palikimą didiesiems palikuonims.

Dažnai dieną ir naktį (ypač naktį) klausiu savęs, ar aš rašau apie tuos, kurie kenčia, ar iš tikrųjų matau tuos, kurie kenčia, ar aš pats kenčiu ir aprašau savo paties kančią.

Nereikia baimintis dėl naujų meno formų, ne-

turime būti nepakantūs joms vien todėl, kad jos naujos. Naujovės gimsta visur aplink mus, ir jeigu mes, pragyvenę žydėjimo ir jaunystės metus, negimdome jų ir nejuočiame tokio poreikio, dar nereiškia, jog pasaulis sugedo ir viskas eina niekais. Tai kaip tik ir yra įrodymas, jog dar gyvename, ir kiti auga šalia mūsų. Kodėl turime jaudintis, jeigu kartais tos naujos formos mus šokiruoja? Mūsų pareiga jas patikrinti ir ištirti (čia ir yra mūsų brandumo pranašumas!), ramiai nustatyti jų esmę ir vertę; turime išsiaiškinti, kaip tie jauni žmonės priėjo prie jų - ar ieškodami naujų vertybių ir galimybių, ar vaikydami naujovių dėl naujovių. O senatviškas irzlumas - bejėgiškumo simptomas, jis niekam ir niekuo nepadedą.

Menas panašus į gyvenimą tuo, jog atrodo kaip žaidimas, o iš tikrųjų yra velniškai rimtas dalykas ir juo rimtesnis, juo panašesnis į žaidimą.

Dažnai manoma, kad žmogus, kuris parašė kelis romanus ar apsakymų knygas, gali tiksliai atsakyti į bet kurį klausimą, visais atvejais pareikšti kompetentingą, teisingą ir galutinę nuomonę. Iš esmės klaidinga ir pražūtinga mintis! Priešingai, rašytojai yra žmonės, kuriems ir patiems dažnai ir labiau negu kam kitam reikia žodžio, padedančio išverti ir susiorientuoti svajonių labirintuose ir moralinėse krizėse, kurios neretai juos ištinka. Ir nesunku įsivaizduoti, kaip tokiais atvejais jaučiasi rašytojas žmogus, kai iš jo reikalaujama lemiamo sprendimo, užuot ištiesus jam pagalbos ranką.

Pirmiausia nepasitenkinimas savimi, o po to ir visu pasauliu visada buvo ir tebėra pagrindinė mano vidinė būsena, nepaisant laikino gero nusiteikimo ir mąstymo akimirku, kurias galėjau ir spėjau išreikšti.

Homo balcanicus. Stebiu žmones, pradedančius savo kelią moksle, poezijoje, kino filmuose, ir daugelyje jų matau tą pačią bėdą.

Kiekviename meno ar mokslo kūrinyje reikia bent truputėlio savęs atsižadėjimo, būtina akimirka nustumti į antrą planą ir užmiršti savo asmenį ir asmeninius interesus. Tik trumpą valandėlę, tik vienas, laikinas valios aktas. Tačiau anie žmonės ir to neįstengia padaryti. Todėl to, ką jie savo talentu, meistriškumu ir turimomis žiniomis sukūrė, negalime

laikyti menu ar mokslu, nes kiekviename štriche, kiekvienoje eilutėje stirkso jų bergždžias, plikas ir nepasotinamas AŠ.

Tai, kas svarbiausia gyvenime, kas mus palaiko, kuo vadovaujamės, nėra nei menas, nei literatūra. Mes tik nusigriebėme jos, nes neturėjome ko nusigriebti šiame gyvenime, kurio niekada kaip reikiant nepamatėme, juo labiau nesupratome ir neišmokome. Tame gyvenime ir mūsų pačių niekas niekada nėra tiksliai įvertinęs ir teisingai supratęs. Tokio

gyvenimo stebuklas yra tai, kad mes apskritai, nors ir užuolankomis, sunkiai, perėjome per jį. Literatūra iš tikrųjų tėra tik pretekstas, tik rodyklė, *nur ein Gleichnis*.

Svajonė nepaiso jokių įstatymų ir dėsnių, neturi jokių tikslų, išskyrus savo žaismą, nepripažįsta nei nuoseklumo, nei atsakomybės. Svajonė neturi atminties ir mato, nepripažįsta jokių varžtų, ji negali pasitenkinti ir nurimti, kol nenusilpsta ir neišsenka.

Religija

KONTEMPLIATYVIOS KAIP KARMELETĖS, VEIKLIOS KAIP JĖZUITAI

Jadvyga Stanelytė (sesuo Gema) dauge-
liui žinoma kaip „Caritas“ sambūrio viena
steigėjų ir veiklių darbininkių, kaip to paties
pavadinimo žurnalo bendradarbė. Ne vienas
girdėjo apie jos veiklą Eucharistijos bičiulių
sąjūdyje, apie teismo farsą ir kalinimą sovietini-
aisiais laikais. Daug mažiau žinoma apie jos
kaip Eucharistinio Jėzaus seserų kongregaci-
jos vienuolės gyvenimą. Būtent šia tema su
ja kalbėjosi *Birutė Ruzgienė*.

*Kiekvienos kongregacijos atsiradimą
paprastai nulemia tam tikros aplinkybės.
Kokios gi lėmė jūsų susikūrimą?*

Manychiau, kad tos aplinkybės buvo
istorinės. Kai Lietuvoje buvo uždaryti
visi vienuolynai, o religinis gyvenimas
labai persekiojamas, tėvelis Pranciškus
Masilionis (1902-1980), dirbdamas Šiau-
liuose, Jėzuitų bažnyčioje, plėtė veiklą
tarp žmonių ir stiprino katechizaciją. Jis
matė, kad reikia gelbėti Lietuvą. Tuomet
Dievas jam suteikė gal didžiausią iš jo
turėtų charizmų - įkurti naują vienuoliją
toku metu, kai visos veikusios buvo iš-
ardytos. Mažai tuomet seserys veikė,
nors, aišku, dirbo kiek galėjo. Tėveliui ši
mintis kilo tikriausiai Šventajai Dvasiai
veikiant. Reikia manyti, kad jam tai buvo
nelengva, nes jėzuitai dėl nuolankumo
įžado išvis negali pretenduoti į aukštas
vietas, o čia, šiaip ar taip, įsteigėjas...
Bet, matyt, Dievas taip norėjo, o jis Die-
vo minčiai nesipriešino. Tad 1947 m.
spalio 11 d. ir buvo įsteigta mūsų kon-
gregacija. Spalio 11-oji (tais laikais -
Marijos motinystės diena, dabar perkel-

ta į Naujuosius Metus) tapo kongregaci-
jos gimimo diena: tą dieną mus patvirti-
no arkivyskupijos valdytojas Stanislo-
vas Jokūbauskis.

Taip ir pradėjome veikti, po truputėlį,
nes sąlygos buvo sunkios. Niekada ne-
turėjome uždaro naujokyno, kaip galė-
jom, taip ruošėmės, stengėmės gyventi
kartu. Sunku buvo, bet, kaip Šventajame
Rašte parašyta, kur didesnė nuodėmė,
ten gausesnė ir malonė, kur sunkesnės
sąlygos, ten didesnė Dievo parama.

*Jūsų kongregacija laikoma veiklia
vienuolija. Dabar, kai sąlygos keičiasi,
ar ketinate ką nors keisti, ar laikysitės
tokio pat išorinio gyvenimo būdo?*

Pagal Tėvelio mintį ir troškimą, kurį
jis nuolat pabrėždavo, mes turime būti
kontempliatyvios kaip karmelitės ir
veiklios kaip jėzuitai. Žinoma, tai labai
aukštas idelas, kurio dar siekti ir siekti.
Nebūsime uždaros, ne tokios esame
įsteigtos. Žinoma, kiekviena vienuolija
norėtų turėti uždarus namus, su klauzūra,
kad būtų galima pasirengti, tačiau mes
kol kas tokių sąlygų neturime.

*Kiek seserų dabar yra jūsų vienuoli-
joje?*

Jei skaičiuotume su visomis postu-
lantėmis, tai virš šimto, o jei tik priė-
musias amžinuosius įžadus, tai apie 60.
Naujokių turime septynias.

*Gal galėtumėte truputėlį plačiau pa-
kalbėti apie jūsų šeimos dvasingumą?
Kaip sickiate įgyvendinti priesaką - būti*

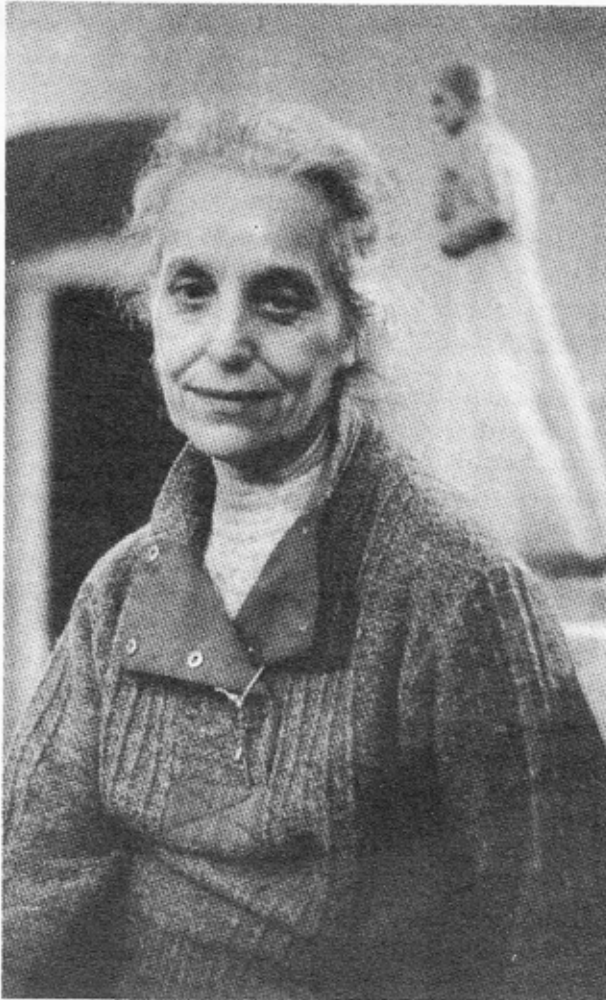
*dvasingoms kaip karmelitės ir veiklioms
kaip jėzuitai?*

Matote, apie savo dvasingumą sunku
spręsti, lengviau kalbėti apie dvasinę
praktiką. Mums, seserims, privaloma pu-
sė valandos apmąstymų kiekvieną rytą.
Kasdien kalbame tris dalis rožančiaus,
nes tai mūsų brevijorius - nuo anų laikų,
kai pastarojo neturėjome. Dabar jau turi-
me oficialų, vienuolijoms patvirtintą, ir
jei kuri sesuo kalba brevijorių, turi tai
daryti visas skirtas valandas ir dar sukal-
bėti vieną dalį rožančiaus. O jeigu ne, tai
ir visas tris dalis rožančiaus. Be to, yra
kasdienė penkiolikos minučių Švenčiausio-
siojo Sakramento adoracija. Bent pus-
valandį reikia skaityti Šventąjį Raštą ir
dvasinio turinio knygas.

Vakarinė sąžinės sąskaita turi trukti
bent dešimt minučių, nors Tėvelis norėjo
ir mes praktikuojame penkiolika minu-
čių. Galbūt atrodo kiek daugoka sąžinę
tikrinti penkiolika minučių. Tačiau tai
kartu ir padėka Viešpačiui, ir palaimos
prašymas, ir atsiprašymas, žodžiu, tam
tikras apmąstymas. Yra dar vakarinės bei
rytmetinės pamaldos. Tokie tat pagrindi-
niai kasdieniai reikalavimai. Žinoma,
labiausiai stengiamės suprasti Dievo va-
lią, ją vykdyti ir veikti taip, kaip Viešpats
nori: ne savęs ieškoti, bet aukotis.

*Bet ar yra koks ypatingas dvasingu-
mo bruožas, kuriuo jūs skirtumėtės nuo
kitų veiklių kongregacijų?*

Turėtume pasižymėti ypatinga meile
Eucharistijai, nes Tėvelis steigdamas mus
pavadino Eucharistinio Jėzaus seserų

Jadvyga Stanelytė.
Juozo Griekienio nuotrauka

persekiojimų metu, negalėjo viešai veikti. Mums atrodė geriausia glaustis prie eucharistinio Jėzaus ir mokytis veikti tyliai, paprastai, neieškant pagyrimo, nesidemonstruojant ir netrokštant, kad kas įvertintų mūsų pastangas. Svarbiausia - viską daryti Dievo garbei. Galbūt tą darbą priskirs sau kas kitas, o mūsų niekas nepastebės, tačiau mes džiaugsimės.

Visą tą laikotarpį, kai susikūrėte ir veikėte daugiau ar mažiau pogrindyje iki šių dienų, į ką labiausiai koncentravosi jūsų, kaip šeimos dėmesys? Kur sudėta didžiausia auka? Turiu omenyje jūsų šeimos išorinę veiklą.

Į katechizaciją - tiek vaikų, tiek suaugusių ir šeimų. Tėvelis buvo labai plačios širdies, jis norėjo viską apimti ir mums sakydavo: „Eikit, sesutės, visur, kur tik galite: dirbkit su vaikais, su jaunimu, su motinom, net su vyrais.“ Tas jo visuotinumas, noras visa apimti, kartais gal net nelabai konkretus, įkvėpė ir mus. Susiorganizavo Eucharistijos bičiulių sąjūdis, rengėm rekolekcijas vaikams, šeimoms, jaunimui, katekizavome. Eucharistijos bičiuliai tais laikais buvo savotiška mokykla, kur galėjai pramokti pagrindinių dalykų - katekizmo, Bažnyčios istorijos, asketikos, net šiek tiek dogmatikos. Dirbom, kas buvo svarbiausia ir reikalingiausia Tėvynei ir Bažnyčiai - ir „Kronikai“ medžiagą rinkom, ir Šiluvos kelionės rengėm... Organizavom rožančiaus kalbėjimą, o paskui keitimąsi rožančiumi - visa tai prasidėjo nuo Šiluvos kelionių.

Spaudoje tos kelionės taip ir nebuvo plačiau prisimintos. O juk išoriškai tylios ir tarsi stichiškai susiformavusios, jos buvo sąmoningai organizuojamos. Kaip tai prasidėjo?

Pirmiausia buvo susirinkimas Šiauliuose (Eucharistijos bičiuliai kartkarčiais rinkdavosi pasitarti), ir tuomet atėjo toks įkvėpimas. Mums visiems tyliai pasimeldus, aš kažkaip širdim paklausiau Marijos, ko ji norėtų, kad mes Dievo garbei jai padarytume. Tyliai taip paklausiau ir tą

kongregacija. Žinoma, ir meile tam, kas siejasi su Eucharistija - Marijai, be kurios neįmanomas Jėzus kaip žmogus, taip pat kunigijai, nes ir be kunigo neįmanoma Eucharistija, bei Šventajam Tėvui. Šiuo atžvilgiu visos kongregacijos stengiasi, tačiau mes turėtume pasižymėti ypatingomis pastangomis ir polinkiu į eucharistinę adoraciją. Kiek patyriau iš sesučių ir savo pačios gyvenimo, turbūt pats Viešpats taip pasuka, kad visos pas mus ateinančios kažkaip ypatingai, net iš vaikystės yra pamilusios Eucharistiją.

Kiek pamenu, vaikystėje niekad nemokėjau melstis prie jokio kito altoriaus, tik prie didžiojo, kur yra Eucharistija. Mažai tesupratau, kas tai yra Eucharisti-

ja, bet net Marijos ieškodavau visada prie altoriaus, o ne kur kitur: ten ją rasdavau arčiausiai. Ir turbūt visos, kurios čia atėjo, turi kokį nors ypatingą bruožą, kreipiantį į Eucharistiją. Iš Eucharistijos meilės ir kilo Eucharistijos bičiulių sąjūdis, ne tik mūsų kongregacija. Sunkais laikais organizavom jaunimą, kad kiek galėdamas jis padėtų Bažnyčioje. Viskas rėmėsi Eucharistija; mums atrodė, kad iš jos ateina didžiausia pagalba, nes kas gali daugiau padėti, kaip Jėzus, kuris gyvas tarp mūsų. Tiems laikams tai labai tiko, nes Eucharistijoje Jėzus veikia pasislėpęs - niekas Jo nemato, Jis dažnai paliekamas vienas, ir Jo veikimas neregimas. Ir Eucharistijos bičiuliai, ypač

akimirką išgirdau tarsi vidinį balsą: „Ateikit pas mane pėsti, kalbėdami rožančių.“ Kai pasakiau kitiems, visi sutiko, ir taip viskas prasidėjo. Po pirmos kelionės maniau, kad tai viskas, bet sutikau kunigą Tamkevičių, o jis ir klausia: „Ar daugiau nebedarysite? Argi ne kiekvienais metais?“ Jis taip pastūmėjo, ir aš pamaniau, kad gal tikrai Viešpats nori, jog kiekvienais metais keliautume. Kai jau buvo nebegalima keliauti, iškėlėm mintį, kurią labai palaikė kunigas Svarinskas: reikia eiti keliais aplink Šiluvos bažnyčią, jeigu jau kitaip nebegalima. Ir taip kasmet keliasis ėjo tai daugiau, tai mažiau žmonių, kol galų gale atgavom laisvę. Buvom nusprendę tol eiti, kol atgausim. Kai kas dar siūlė organizuoti atgailos keliones, tačiau dabar, laisvėje, yra kam tai daryti, jei tik nori. Bent aš visada laukiu, kol Apvaizda ką pasakys. Ir pagal savo temperamentą nesu veiklos žmogus, todėl ir nesiveržiu. O Apvaizda dabar lyg ir nieko nebesako. Atsirado kas eina - jaunimas, ateitininkai ir kiti, o mūsų ir amžius nebetas, ir Viešpaties paraginimo lyg nejučiu. Dabar kitos pareigos, kiti reikalai, ir mes stengiamės laikytis to, ką Viešpats paliepia.

Kokios dabar jūsų pareigos kongregacijoje?

Esu vyresniosios pavaduotoja.

Daug metų buvote kongregacijos magistrė. Kokį skirtumą matote tarp dabar į kongregaciją ateinančio jaunimo ir anksčiau kartų?

Daugiausia teko dirbti su Eucharistijos bičiuliais, ir kai buvo persekiojama, draudžiama, daugiau mačiau ugnies, užsidegimo. Dabar jaunimas - dažnai be blogos valios - nelabai orientuojasi, iškrinka, pasiduoda visokioms įtakoms. Bet laisvė yra geras dalykas, dabar daug daugiau galimybių, tik reikia tinkamai jomis naudotis ir būti budriems. Per tuos 50 priespaudos metų tik atskiri židinėliai buvo sąmoningesni, o kitiems nebuvo tokių galimybių. Kai užplūdo laisvė su

visomis srovėmis, jiems sunku atsilaikyti. Na, bet jaunimas - kaip jaunimas, visada gražus, siekiantis kažko nauja ir veržlus.

Man atrodo būtina, kad žmonės nepamirštų maldos, kad neatsisakytų vidinio artumo su Viešpačiu. Mokslas - gerai, tačiau daug yra mokytų ir maža tikinčių. Jeigu mokslas eina drauge su tikėjimu ir malda, jis padeda, o jei atima laiką iš maldos, iš mūsų vidinio artumo su Viešpačiu, tai gali vesti ne prie Dievo, bet į šalį.

Grįžote iš Kazachstano, kur buvote misijose. Kaip ten patekote? Kaip tuos kraštus pasiekė Eucharistinio Jėzaus sėserys?

Šitas darbas prasidėjo nuo Bulgarijos. Sovietiniais laikais važiuodama dirbti į Bulgariją, susipažinau su viena moterimi, kuri paskui išvažiavo į Kazachstaną. Kadangi buvom pažįstamos, po lagerio (aš buvau lageryje) ji mane labai kvietė, ir aš kasmet nuvažiauvusi pabūdavau ten po mėnesį, pusantro. Dabar ta moteris ten labai gražiai veikia. Ji - našlė, keturių, jau suaugusių vaikų motina, įstojusį į mūsų kongregaciją. Ir daugiau stoji norinčių, yra viena ukrainietė, kitos - vokiečiai, nes vokiečių ten daugiausia. Visos mergaitės nuoširdžios, geros, tikrai ieškančios Dievo, su jomis gera dirbti, jos labai geravalės, tikrai religinio auklėjimo kiek trūksta: dauguma - neseniai apsikrikštijusios, kitos - iš netikinčių šeimų, bet visur matyti Viešpaties veikimas. Tikrai - kuo sunkesnės sąlygos, tuo didesnė Dievo palaima ir labai gilus tikėjimas. Kas jau tiki, tas ypač gerbia Eucharistiją.

Jei Viešpats laimins, ten turėtų veikti mūsų kongregacijos dalis, sudaryta iš vietinių, nors ir ne kazachų tautybės, bet ten gimusių, ten augusių merginų. Tikėsimės, kad Viešpats laimins, ir mums pavyks ten įsitvirtinti. Vienuolijos - labai reikalingos, kaip vienas kunigas yra pasakęs: „Ten, kur neįsitvirtinusios vienuolijos, neįsitvirtinusi nė katalikų Bažnyčia.“

Dabar turbūt pagal laisvės sąlygas šiek tiek tvarkote ir konstitucijas, ir savo gyvenimo būdą. Kokios bus tolimesnės jūsų veiklos gairės? Istorinės sąlygos padiktavo jūsų susikūrimą, turbūt kažkaip diktuoja ir dabartinį gyvenimo etapą?

Dabar sunku pasakyti, kaip Apvaizda pakreips, kadangi, kaip sakiau, Tėvelis mūsų kongregaciją įsteigė labai plačiai veikti. Turbūt artimiausias tikslas turėtų būti naujokyno namai, kad mergaitės būtų galima deramai parengti. Paskui, jei turėsime sąlygas, galėsime ir mokyklą, ir darželių įkurti, nes visa tai pagal mūsų regulą leidžiama. Kol kas laukiam, ką Apvaizda padiktuos. Darbų ir dabar yra, tačiau negalima sakyti, kad mūsų jėgos didelės; mes jau ir amžiumi nebejaunos, ir sveikata ne tokia stipri. Dedame viltis į jaunimą - yra kelios studentės, viena studijuoja Prancūzijoje, dvi - Amerikoje. Laukiame jų grįžtant, pasirodusių ir dvasia, ir žiniomis, kad galėtų vadovauti, padėti, gal ir aukštojoje mokykloje dėstyti - kaip Viešpats patvarkys.

Ko linkėtumėt savo kongregacijai?

Norėtusi, kad mūsų kongregacija pagal tą dvasią, kuri slypėjo steigėjo širdyje, būtų tikrai kontempliatyvi ir veikli, o veiklumas eitų iš maldos. Tai tinka ne tik vienuolijai: pasaulyje daug veikiančių ir, atrodo, gražiai veikiančių, bet nedaug šventųjų. Žmogus dažnai veikia ar dėl temperamento, ar dar kokiomis intencijomis vadovaudamasis. O taip norėtusi, kad vienintelis mūsų troškimas būtų didesnė Dievo garbė! Dievo siekti, Dievą pažinti ir mylėti. Manau, kad būtų ypač pagal mūsų dvasią, jeigu Eucharistinio Jėzaus kongregacija viską darytų tikrai dėl Dievo, be jokio noro, kad kas sužinotų ar įvertintų, o tik siekdama padaryti ką gera. Visa kita palikime Dievui, tegu tai nekelia mūsų širdims jokių rūpesčių.

O skaudžių rūpesčių tikriausiai būta jūsų kongregacijos kelyje...

Deja... Po dvidešimt metų veiklos pagrindyje dalis seserų pradėjo nebesutarti su steigėju ir rengti naują regulą. Iš pradžių mes, dauguma seserų, net nieko nesupratom. Kai vyresnioji pradėjo skųstis nebesusikalbanti, iš pradžių manėm, jog ji neteisi, bet paskui paaiškėjo kas kita. Sunku pasakyti kas, atrodo, ir mums, ir anoms seserims nieko nežinant ir nesuprantant, inspiravo skilimą. (Gal čia ir saugumas padarė įtaką, nes kongregacijos, ypač Tėvelio labai nemėgo, kadangi ji buvo įkurta, kai kitos išnaikintos.) Jos truputėlį keitė regulą, išbraukė veiklą su jaunimu ir tai, kas pavojinga, kas neleidžiama. Šiandien, kai esame laisvi, atrodo, nebereikėtų skirti tų regulų, galima būtų ir susijungti. Ir mes, ir, rodos, jos, dedame pastangas, noro turime, tačiau dar neaišku, kaip ten bus. Yra kliūčių, juntamas kažkoks keistas pasipriešinimas. Didžiausias mano noras būtų, kad vienuolija dėl Dievo garbės vėl būtų viena, nes ypatingų skirtumų reguloje tikrai nėra. Tačiau ši žaizda tebėra atvira. Žinoma, galima ir atskirai dirbti, gali būti kelios kongregacijos šakos, bendras liktų tik vardas ir steigėjas. Tėvelis prieš mirtį labai liūdėjo ir prašė daryti viską, kad

KATALIKŲ BAŽNYČIA LOTYNŲ AMERIKOJE

Nenuostabu, kad Lotynų Amerikos Bažnyčios padėtis europiečiams sunkiai suprantama. Mane apstulbino kolegos krikščionio „komplimentas“. Jis pasakė, kad mūsų Bažnyčia „stipri“, nes ji priešinasi Romos Bažnyčios mokymui!

Mes tai vadiname veikiau silpnumu, trūkumu, o ne jėga. Kita vertus, dauguma katalikų, pasauliečių ir dvasininkų (ir vyskupų, ir vienuolių) daro visa, kas įmanoma, sunkiomis sąlygomis sekdami popiežiaus mokymu. Išikimybė, atsidavimas ir dėkingumas vis dar tebėra krikščioniškos dorybės, kurios nesigėdijant praktikuojamos Lotynų Amerikoje.

Mes buvome neteisingai vaizduojami masinių informacijos priemonių ne tik Europoje, bet ir namie. Žinoma, žmogiš-

susijungtume. Kai ana pusė norėjo, kad Tėvelis patvirtintų jų regulą, šis prieš mirtį pasakė įsteigęs tik vieną kongregaciją, todėl niekuo negalys padėti.

Keisti vardą dabar neturime teisės, nes įsteigėjas yra miręs ir kito vardo nepaliks. Todėl vadinamės taip, kaip iki šiol, ir galim tik mėlstis ir pasitikėti Viešpačiu: gal ir sueisime į viena.

Norėtusi palinkėti, kad ne tik mūsų kongregacija, bet visos seserys, visos kongregacijos gražiai sutartų. Darbo mums visada užteks, todėl dirbkime visi ranka rankon, visi Dievo darbą, kaip skirtingos gėlės vienoje puokštėje. Gražu, kai puokštėje gėlės vienuolios, bet gražu ir kai jos įvairios, tik svarbu kaip sudėtos - jei viena su kita nesipyksta, jei nepriešingos, tai visus džiugina. Svarbu ką gražaus padaryti Bažnyčioje ir visai nesvarbu, kas tai padarys. Tai mus ir jungtų, nes skaldo būtent pavydas, mintys apie kito garbę. Gal dažnai nesąmoninga ir labai subtili, bet, man atrodo, tai didžiausia mūsų bėda. Jei pavyktų šitai išgyvendinti ir vienintelis troškimas būtų darbuotis Viešpaties vynuogyne, tai pasaulis tikrai taptų gražesnis. Svarbu darbą paremti, juo džiaugtis ir kartu jungtis, argi ne?

ka manyti, kad tai, kas išspausdinama, visada nešališka.

Ką nors tvirtinti apie Bažnyčią Lotynų Amerikoje rizikinga, nes tai ištisas žemynas, nors daugybė dalykų mums, lotynų amerikiečiams, bendra. Vis dėlto manau galys padaryti keletą apibendrinimų, kurie gal nebūs visai nepagrįsti: gerai pažįstu savo šalį ir esu gana ilgai gyvenęs užsienyje.

Lotynų Amerika unikali tuo, kad tai nauja visuomenė, iš esmės besiskirianti nuo europietiško modelių ir nuo savito pačios Amerikos kelio. Už šį Naująjį Pasaulį turime būti dėkingi daugiausia Bažnyčiai. Ji integravo abiejų visuomenių šviesuosius dalykus, spalvas ir šėšėlius. Žinoma, procesas toli gražu nepasibaigė, ir vienur regime ateities perspektyvas, kitur - praeities tvirtoves.

Turbūt didžiausia klaida, kurią ste-

bėtojas europietis gali padaryti, tai pasipiktinti didžiuliais kontrastais tarp kles-tinčių apvakarietiškesnių miestų ir atsilikusio kaimo. Kontrastai egzistuoja, bet ar laikysimės marksistinio požiūrio ir teigsime, jog visi turtingi žmonės - vagys? Žinoma, ne. Sakyti, kad turtingas žmogus pats, savo jėgomis pasiekė sėkmę, būtų krikščioniškiau, negu kaltinti jį dėl kitų skurdo. Deja, marksistinė analizė dėl savo primityvumo ir pomėgio dramatiizuoti dar ilgai gali mus lydėti masinės informacijos priemonėse.

Kita marksistinė liga, kankinanti masinės informacijos priemones - priešus prie išvadų apie Bažnyčios padėtį Lotynų Amerikoje (ar kur kitur), viską vertinti politinės, ekonominės arba ideologinės galios požiūriu.

Bažnyčia turi mažai ką bendra su jomis: niekinama daugumos Vyriausybių, jei ne tiesiog persekiojama, Misijų žemėje priklausoma nuo Visuotinės Bažnyčios labdaros, ir skelbianti dviejų tūkstantmečių senumo žinią, ji nepanaši į jokią kitą galią. Lotynų Amerikoje (ar Europoje) jos autoritetas yra religinis ir moralinis.

Mes skiriamės tuo, kad Lotynų Amerikoje vyriausybės (demokratinės ar autoritarinės) žmonių akyse neturi didelio moralinio autoriteto. Tad Bažnyčia užpildo šią erdvę, ir jos padėtis gali atrodyti tvirtesnė nei Europos visuomenėse. Kai Lotynų Amerikos vyriausybės išmoks pelninti žmonių pasitikėjimą, jos galės įgyti ir moralinę valdžią, bet Bažnyčios vaidmuo dėl to nenukentės, nes kompetencija remiasi (tai yra, turėtų remtis) kitokiu pagrindu.

Žinoma, teoriškai trinties neturėtų būti, bet tikrovėje būna daug kolizijų. Tik nedaugelis vyriausybėse ar valdžios sferose gali pakęsti poveikį, kurį Bažnyčios daro žmonių sąmonei (tačiau tai yra problema ir Europoje).

Kas ta išlaisvinimo teologija?

Išlaisvinimo teologija buvo įteigta mums, lotynų amerikiečiams, kaip pirma autentiška teologijos rūšis, gimusi Lotynų Amerikoje. Kiekvienas minties is-

torikas turėtų žinoti, jog taip nėra. Išlaisvinimo teologijos ištakos siekia penkto dešimtmečio pabaigos Prancūzijos ir Vokietijos teologijos fakultetus. Tuo metu į marksistinę istorijos analizę buvo žiūrima kaip į mokslinį visų visuomenės problemų sprendimą. Jei pridėsime pernelyg pabrėžiamą antropologizmą („Žmogus yra Dievo saviapsireiškimas“, kaip sakė Karlas Rahneris) ir įmesime keletą krikščioniškos kalbos kąsnelių, tai gausime pagrindą išlaisvinimo teologijai.

Šių europietiško idėjų praktines išvadas Lotynų Amerikoje iš tiesų padarė kai kurie teologijos studentai, lanke Europos fakultetus. Žmogaus istorinės būties absoliutizavimas ir dialektinis materializmas išugdė teologiją, kuri buvo krikščioniška tik savo kalba. Kristaus auka ant kryžiaus buvo laikoma pralaimėjimu, nes blogos socialinės sąlygos vyravo ir po jo mirties. Kiekvienas krikščionis turįs pasiaukoti, idant Žemėje įsigalėtų marksistinis ekonominis rojus. Priemonės tam pasiekti - įnirtinga klasių kova ir kastro marksizmo socialinė įtampa.

Neturėtume per daug kaltinti kunigų, kurie pasidavė masinių informacijos priemonių spaudimui ir buvo suvilioti visužinių jaunų teologų prestižo. Prisiminkime, kad prieš penkerius metus tarp intelektualų Vakaruose buvo madinga būti kairiam (ar bent jau operuoti marksistinėmis sąvokomis, kad nebūtum apšauktas imperializmo agentu). Ar galime kaimo ganytoją, sukrėtą parapijiečius slegiančių neteisrybių, pulti už tai, kad jis skelbė išlaisvinimo teologiją? Praėjus dvidešimt metų, viską matome aiškiai ir apibrėžtai. Bet tada tuos tamsius vandenius „visi“ priėmė kaip stebuklingą vaistą. Tuos „visus“ masinės informacijos priemonės vaizdavo specialistais ir teologais.

Vis dėlto manau, kad ganytojus reikia kaltinti. Marksizmas iš esmės remiasi neapykanta, skirta sukelti socialinei nesantaikai. Krikščionybės mokymas, priešingai, skelbia meilę ir teisingumą esant kiekvieno žmogaus gyvenimo taisyklei.

Esminiai išlaisvinimo teologijos iškelti klausimai buvo labai patrauklūs ne

vien intelektualiniu, bet ir pastoraciniu požiūriu: kuo mano, kaip konkretaus istoriško žmogaus, veiksmai gali prisidėti prie Kristaus atpirkimo? ar mano veiksmai turi reikšmę amžinybei, ar aš esu visiškai išgelbėtas?“

Išlaisvinimo teologijos atsakymas buvo radikalus: Kristus viso labo davė man pavyzdį, ir aš turiu vėl viską pakartoti iš naujo. Tokia teologija gali būti apibūdinta kaip hiperpelagianizmo erezija.

Ačiū Dievui ir Šventajam Tėvui, Lotynų Amerikos vyskupai (ir dauguma kunigų bei vienuolių) nusigręžė nuo išlaisvinimo teologijos prieš daug metų iki jos biologinės mirties po marksizmo žlugimo. Išlaisvinimo teologijos sunykimas nepaveikė nei Lotynų Amerikos Bažnyčios vaidmens, nei pozicijos. Teologinės problemos dėl šios teologijos pasibaigė po to, kai Tikėjimo mokslo kongregacija paskelbė du nurodymus šiuo klausimu (devintame dešimtmetyje). Tačiau kietakakčiai liberacionistai (30 metų senumo šaunieji vyrukai) iš šių dviejų dokumentų sukūrė dialektinę paskaitą (tezė - antitezė) ir tebelaukia pasirodant trečio.

Kita vertus, nors politinė situacija Lotynų Amerikoje iš esmės pasikeitė, mes pasiliegame ekonominėje duobėje, ir egzistuoja socialinė nelygybė, susijusi su žemyno masto skurdu. Bet socialinė Bažnyčios doktrina gali labiau prisidėti prie naujųjų demokratijų apšvietimo, negu išlaisvinimo teologija, bandžiusi jas sudeginti.

Kuba ir Haiti

Šios valstybės tik patvirtina, kad išlaisvinimo teologija yra žuvęs reikalas. Kuba yra muziejaus eksponatas, o Castro - Lotynų Amerikos karalius Tutanchamonas. Ir reikia susitaikyti su tuo, kad Haiti nėra Lotynų Amerikos avangardas. Asissido prezidentavimas Haiytyje įrodo išlaisvinimo teologijos nesėkmę. Viskas buvo skirta jo pasisekimui: pagrindinių bendruomenių geranoriškumas, išlaisvinimo teologų maldos ir patarimai, Vakarų, kurie norėjo

klestinčio Haiti, pagalba. Ir vis dėlto jam nepavyko. Po metais trukusios vyriausybės pareigūnų kritikos Asissidas negalėjo pateikti vyriausybės plano, net alternatyvaus. Bloga nuotaika ir plačiagerkliškumas nėra tinkamiausios sąlybės Trečiojo pasaulio šaliai valdyti.

Katalikų santykiai su protestantais

Oficialiai įtampos tarp jų nėra. Dažnai skirtingų krikščionių konfesijų galvos ir katalikų vyskupai gerai pažįsta vienas kitą. Tačiau nuoširdumas greit dingsta, leidžiantis žemyn hierarchijos laiptais, ir gali virsti neapykanta bei skirtingų konfesijų tikinčiųjų priešišku.

Kaip sako senas priežodis, peštynėms pradėti reikia mažiausiai dviejų žmonių. Ir čia katalikų vyskupai pasielgė protinai ir tvirtai. Viena vertus, jų atsakymas nebuvo reakcingas („dantis už dantį“), tačiau jie vedė tikinčiuosius savo aiškiu mokymu ir pavyzdžiu. Mano šalies Vyskupų Konferencija šia tema parašė laišką (1989). Ar bereikia teigti, kad galinga ir intensyvi krikščioniškos tautos evangelizacija prieštarauja tokiam ekumenizmui, kokį mes įsivaizduojame?

Taip, galima kalbėti apie prievartą ir jėgą ekonomine prasme. Šalyje, kur minimalus atlyginimas yra 100 JAV dolerių, kai kurios denominacijos siūlo 500 dolerių kiekvienam, kuris savo namuose išnuomos kambarį maldų susirinkimams.

Kodėl gi puolimas, nukreiptas prieš krikščionių vienybę, finansuojamas iš išorės? Atsakysiu, remdamasis „svogūno“ principu.

Pirmas ir išoriškiausias atsakymas yra politinis. Kai kurie JAV vyriausybės patarėjai manė, kad išlaisvinimo teologija yra Lotynų Amerikos Bažnyčios veidas. Kadangi šis judėjimas rėmė marksizmą, JAV, vadovaudamosi šaltojo karo logika, turėjo paremti kokio nors pavidalo opoziciją, pvz., protestantizmą. Kas nors gali pasakyti, jog tai netiesa, nes finansinė pagalba prasidėjo dar iki šaltojo karo ir tebetiekama dabar. Čia prieiname antrą atsakymą, šiek tiek gilesnį.

Lotynų Amerikos Bažnyčios moralinis autoritetas yra nuolatinė kliūtis dau-

geliui vyriausybų (taip pat ir mūsų), kurios norėtų elgtis su tauta kaip su karvių banda. Mūsų žmonių (ir ispanų, ir čiabuvių amerikiečių) kultūra yra giliai įleidusi šaknis į religinę praktiką. Naujos pasaulio tvarkos pranašai norėtų, kad mes nustotume giedoti „Salve Regina“ ir progreso vardan išmoktume „Dieve, išgelbėk Ameriką“. Iš tiesų esu girdėjęs, kaip Jungtinių Valstijų himnas buvo giedamas Gvatemalos protestantų bažnyčioje visų susirinkusiųjų. Tai buvo siaubinga. Katalikų Bažnyčiai visiškai svetimas bet koks nacionalizmas ar internacionalizmas. Ji yra Visuotinė ir supranta, kad vienybė - tai viena, o vienodumas - kita. Politinės vienybės (arba, kaip dabar, ekonominio paklusnumo ir gerų manierų) vardan mes išgyvename savo kultūros naikinimą. Šiais metais visi buvome liudininkais begėdiško Kristupo Kolumbo puolimo vien už tai, kad jis buvo tikintis ir prisidėjo prie krikščionybės atnešimo Naujojo Pasaulio žmonėms.

Svogūno viduryje yra neapykanta Dievo karalystei. Ji nėra logiška (neapykanta visada buka), bet nuo to netampa mažiau reali. Keliamas tikslas padalyti krikščionybę į „bažnyčias“ maždaug po 500 žmonių. Per tyrimus, kuriuos atlikome 1988 m., mieste su 50 tūkst. gyventojų (Sololá) buvo 25 % protestantų, priklausančių maždaug 15 denominacijų. Didžiausia jų apėmė 20 % (2 500) ir buvo sudaryta iš tarpusavyje silpnai susietų susirinkimų. Ši denominacija turi gana taiklų „Dievo žmonių susirinkimo“ pavadinimą.

Žinoma, naujosios sektos kai kam patrauklios. Jos ugdo stiprų priklausymo bendruomenei jausmą. Savo suėjimuose praktikuojamos visos dinamiškų maldų ir apeigų rūšis, jos teikia tikintiesiems įdvasintą artumo Dievui jausmą. Šis pojūtis - gerai žinomas miržas (o ne mistinis išgyvenimas), daugelį krikščionių suklaidinęs ir atvedęs į erezijas bei amoralų elgesį. Šiuo klausimu neseniai yra pasisakiusi Tikėjimo mokslo kongregacija (1989 m.).*

Nenoriu sudaryti įspūdžio, kad Jungtinių Amerikos Valstijų vyriausybė per-

sekoja Lotynų Amerikos Bažnyčią. Priešingai, JAV vyriausybė nepaprastai jautri religiniams ir moraliniams klausimams. Tačiau ten yra kai kurių pareigūnų ir neoficialių patarėjų (pavyzdžiui, misteris Nelsonas Rockefelleris aštuntame dešimtmetyje), kurie gerai žino, kaip nukreipti Amerikos vyriausybės galią (ir Amerikos mokesčių mokėtojų lėšas panaudoti) savo siaurų pažiūrų įpiršimui.

Sektų ateitis aiški. Arba jos plis grandininės reakcijos būdu, arba sunyks. Mat jų narių karingumas labai trumpalaikis (apie 5 metai). Po to jie pavargsta nuo psichofizinių pojūčių (žmogaus dvasiai reikalingas atgamtinis penas) ir paprastai pasitraukia į skepticizmą ir nepasitikėjimu aptvertą pilį.

Gvatemalos Bažnyčios padėtis

Taip, Gvatemaloje prezidentu tapo išrinktas protestantas. Tai tik įrodo brandumą Bažnyčios (ypač jos hierarchijos), kuri atsisakė dalyvauti rinkimuose. Tai nėra Bažnyčios reikalas. Žmonės gali laisvai pasirinkti, ką nori. Rinkimai yra pasaulietinio gyvenimo, o ne ekleziascinio pasaulio dalis. Kad žmonėms būtų užtikrinta laisvė, vyskupai patarė parapijų ganytojams nepalaikyti jokio kandidato ir nepropaguoti jokios politikos.

Protestantų Bažnyčios ir susirinkimai, priešingai, rengė masinius mitingus mūsų dabartiniam prezidentui paremti. Šalyje, kuri vaizduojama kaip 30 % protestantiška, prezidentas Serrano gavo 26 % balsų pirmame rinkimų rate. Mano nuomone, protestantų Bažnyčios negerbia Gvatemalos žmonių sąžinės laisvės (principo, kuris puoselėjamas krikščioniškos moralės). Katalikų požiūris rodo antrojo rinkimų rato rezultatai: prezidentas Serrano tapo išrinktas 53 % balsų dauguma. Vadinas, už jį balsavo daug katalikų, o tai, mano nuomone, yra gerai. Politikos ir religijos nereikia nei maišyti, nei painioti.

Kiek man žinoma, prezidentas Serra-

* Žr. *Rytietiškos meditacijos formos ir krikščioniškoji malda: Tikėjimo mokslo kongregacijos raštas // Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 2. - P. 40-48.*

no buvo doras, aukštos klasės Gvatemalos biznieriūs. Jei jo prezidentavimas ir nebuvo toks ryškus, koks turėjo būti, tai tik todėl, kad iš ankstesnės vyriausybės jis paveldėjo penkis aplaidumo ir išlaidavimo vardais prabangos metus.

Bažnyčios nūdiena Lotynų Amerikoje

Man regis, ateitis nėra negali atrodyti šviesiau: seminarijos pripildytos, kunigai veikliai atsiliepią į vyskupų nurodymus, o mūsų vyskupai - geri ir rūpestingi ganytojai. Lotynų Amerikos Vyskupų sinodas Santo Dominge šių metų spalį padės giliau suvokti esamą situaciją. Visi geri vaisiai yra, žinoma, iš Dievo ir Dievo tautos, kuri ištikimai laikėsi Bažnyčios tradicijų ir mokymo didelio sąmyšio dogmatikoje laikais.

Išlaisvinimo teologija mums turi būti pamoka, kad apreikštosios tiesos nėra politinės pažiūros. Tiesos susmulkinimas į tolygaus svorio pažiūras - tai komunistinis nuodas. Mes vis dar turime kovoti su šia liga tiek teologijoje, tiek filosofijoje.

Išlaisvinimo teologija mirė, ir bus geriausia, jeigu ją gailiaširdiškai ir oriai palaidosime. Kadangi ji pagrįsta aktyvizmu ir rezultatais (užmirštant priemonių ir būdų jiems pasiekti tinkamumą), dabar, kai jau žinome, kad vaisių nebus, medį galima drąsiai nukirsti.

Išlaisvinimo teologija neturi „autorių teisių“ socialinei neteisėbei pasmerkti arba panaikinti. Nuo pat pirmosios evangelizacijos Amerikoje laikų Bažnyčia nurodydavo vyriausybėms jų klaidas ir trūkumus. Skirtumas tarp išlaisvinimo teologijos ir pirmųjų evangelistų vertinimo yra tas, kad pastarieji nesiekė konfrontuoti su pasaulietine valdžia, o dirbo išvien su ja. Prisiminkime tėvą Las Casas, kuris aštriai kritikavo kolonijinę Ispanijos vyriausybę XVI amžiaus Amerikoje, tačiau visada dirbo kartu su ispanų valdžia ir jos padedamas.

Amerikos Bažnyčia sensta. Galbūt ji ne tokia krintanti į akis, ne tokia triukšminga kaip ta, kurią išlaisvinimo teologija siekė įtvirtinti mūsų žemėje. Galbūt ji nebeipatenka į laikraščiu antraštes, bet

daro tai, ką privalo daryti: skleidžia Kristaus mokymą. Tai, o ne išvedimas iš krizės yra jos vaidmuo.

Jos metodai irgi „nauji“: malda, pašalumas vyskupui, ištikimybė ir solidarumas.

Tikriausiai šios Bažnyčios hierarchija neišspręs nė vieno neatidėliotino nūdienos klausimo (prisiminkime, kad jie buvo išventinti kaip dvasininkai, o ne „Don Kichotai“ ar „Rambo“). Bet dedu galvą, jog ateities Bažnyčioje

tai padarys eiliniai pasauliečiai.

Pablo Torrebiarte

Specialiai „Naujajam židiniui“ parašytą kun. Pablo Torrebiarte (Sololá vyskupija, Gvatemala) straipsnį iš anglų k. vertė Giedrė Sabonytė.

DVIDEŠIMT PENKERI METAI BE FELIKSO KUDIRKOS

1967 m. gegužės 7 d. Los Angeles mieste mirė pedagogas lituanistas, zanavykas Feliksas Kudirka (buvo gimęs 1901 m. rugpjūčio 28 d. Ramoniškių k., Žvirgždaičių vls., Šakių apskr.). Gražiausias jaunystės dieneles jis pašventė Telšių gimnazijos ir Kunigų seminarijos mokiniais, mokydamas juos lietuvių kalbos, vokiečių okupacijos metais Raseiniuose būdamas gimnazijos direktoriumi, o tremties metais - Hanau lietuvių stovyklos mokytoju.

Apie Feliksą Kudirką nėra jokių žinių „Lietuvių enciklopedijoje“, nors, kiek man žinoma, jis taisė daugelio leidinių korektūrą. Jį pamiršo Los Angeles visuomenės veikėjai, su kuriais iki mirties dirbo kaip BALF'o direktorius, lituanistinės mokyklos mokytojas, ateitininkas ir įvairių organizacijų paskaitininkas.

Anot Pauliaus Jurkaus, Kudirka buvo kietas mokytojas, „labai daug reikalavo iš mokinių, daug raudono rašalo liejo į mūsų paprastus, juodus ir sutrintus sąsiuvinius“. Poetės Aldonos Prižgintaitės liudijimu, „kas turėjo gabumų rašyti eilėraščius ar prozą, tuos skatino rašyti. Gimnazijoje veikė gana gausūs literatū ir kalbininkų būreliai, kuriuos jis globojo. Uoliai lankydavosi, duodavo savo patarimus“. Mokytojas Kudirka lėmė ir tai, kad anuometinis jo mokinys Telšių gimnazijoje Vytautas Mačernis pasuko literatūros kryptimi (poetas draugams Kaune ir Vilniaus universitetuose dažnai pasakodavo apie savo mokytoją). Kudirka nebuvo nei vadas, nei koks didvyris ir niekad nenorėjo būti. Purtėsi, kratėsi, jei

kas priekinė jį stūmė. Jis buvo šviesuolis ir švietėjas pilna šių žodžių prasme. Tiesus, ramaus charakterio, kilnios sielos, lietuvis inteligentas. Tobulai mokėjo gimtąją kalbą, nes tai buvo jo profesija ir pašaukimas. Šimtinės mokinių kalbos išmokė. Ir kaip išmokė! Kruopščiai ir be jokių spragų. Sakytume - su kudirkišku fanatizmu ir aistra. Prel. Jonas Kučingis prisimindavo: „Mokytojas Feliksas Kudirka griebė visus mokinius be pasigailėjimo, bet už tai išmokė žemaičius mokinius gerai lietuvių kalbos. Jis Telšių gimnazi-

joje paruošė daug rašytojų ir poetų: Vytautą Mačernį, Paulių Jurką, Alfonsą Gričių, Aldoną Prižgintaitę ir kitus. Nors man jis įtepė per egzaminus dvejetuką, nepykstu už tai ir šiandien. Jis buvo geras ir tvirtas lietuvių kalbos žinovas. Už tai mes, žemaičiai gimnazistai ir buvę seminaristai, likome jam amžinai dėkingi...“

Feliksas Kudirka kelis kartus man sakėsi: „Nelabai norėčiau rašyti knygas ir būti jų autoriumi, nors parašyti galėčiau. Turiu nemažai žinių sukaupęs savo atmintyje apie Lietuvą, jos literatūrą, is-

Feliksas Kudirka

Kultūra

toriją, rašytojus, kalbininkus, poetus ir visuomenininkus bei didžiuosius valstybės vyrus. Bet mano mylimiausias ir prie širdies arčiausias darbas - tai kitų autorių parašytus raštus braukti ir taisyti lietuvių kalbą taip, kaip mane išmokė Vytauto Didžiojo universiteto profesoriai kalbininkai. Tai mano įprastas ir pamėgtas

darbas ir meilė gimtajai kalbai, kuriai jaunystėje ruošiausi“.

Dr. Grigas Valančius jį apibūdino kaip „Rimoniškių Jobą“. Kudirka buvo kilnus žmogus, ėjęs per gyvenimą tiesiu keliu, žadinęs lietuviybę ir tarnavęs Lietuvai kasdieniniu triūsu.

Kazys Karuža

KALĖDINIS MIRAKLIS IR PRAKARTĖLĖ

Kartu su papuoštu medžiu kalėdinė tradicija katalikų pasaulyje yra tapusi prakartėlė, kurią italai vadina *presepio*,

prancūzai - *crèche* (pastarąjį žodį perėmė ir anglai), vokiečiai - *Krippe*. Šie žodžiai reiškia „ėdžias“, į kurias, kaip pasakoja šv. Lukas, buvo paguldytas gimęs Kūdikėlis Jėzus. (Ispanų *belén* kilo iš Betliejaus miestelio vardo.)

Prakartėlė. Fragmentas. XVIII a. Neapolis, Museo della Certosa di san Martino

Yra Jėzaus gimimo scenų su šimtais natūralaus dydžio figūrų, įtaisytų bažnyčiose ar pastogėse, kur jas galima apžiūrėti už tam tikrą mokesį, yra naminių prakartėlių su keliomis colio aukščio figūrėlėmis, raukšlėtais kalnais iš klijais patepto balta pudra apibarstyto popieriaus, sidabrinės folijos upėmis, tikrų samanų lankomis, spindinčiais tvenkiniais iš veidrodžio šukių. Kiekvienoje prakartėlėje būtina vaizduojamas Jėzus, Marija, Juozapas bei jautis ir asilas, šildę Kūdikį savo kvapu, Trys Karaliai, keli piemenys, avys ir tvartas ar apšviesta ola, kur viskas vyko, ir galiausiai - žvaigždė, rodžiusi Karaliams Gimimo vietą. Tačiau kartais net mažutėse prakartėlėse būna daug daugiau įvairių personažų. Sceną pajvairina nuostabą keliančios figūros: įprastiniu darbu užsiėmę amatininkai, vandenį nešanti moteris, egzotiškai apsirengę svetimšaliai. Pertraukę darbą ar sustoję kelyje, jie visi žvelgia į dangų, kuriame angelai tarp spindinčių žvaigždžių giesmėmis šlovina Viešpatį. Kurti ir komponuoti naujus personažus tikrai gali įkvėpti puikūs apokrifinės Jokūbo protoevangelijos puslapiai: „Aš, Juozapas, ėjau ir - nepaėjau. Žvelgiau į orą - oras gi iš nuostabos apmiręs; žvelgiau aš į padangių skliautą - stovėjo jis sustojęs, ir sparnuočiai padangėje sustingę neplasnojo; žvelgiau į žemę - stovėjo ten dubuo, prie jo išsitiesę darbininkai ir rankos jų - dubenyje: kramtyt pradėję jie nekramtė, ištiesę ranką imti - neėmė, į burną dėjo - neįdėjo: žvilgsniai visų į dangų buvo išmeigti. Regėjau: avys ėjo ir iš victos nejudėjo, piemuo joms šerti kėlė ranką - ranka sustingo pakelta; žvelgiau žemyn į upės srovę, ten, mačiau, ožiukai gerti tiesė snukučius, bet nebe-gėrė. Mačiau, kaip visa, kas tik kilo bėgti, iš karto buvo sustabdyta“*.

Jėzaus Gimimo vaizdavimo tradicija iš tiesų nuaušta iš elementų, perimtų iš apokrifinių evangelijų. Apie Jėzaus gimimą oloje, toje vietoje, kur ėda gyvu-

* Apokrifinė Jokūbo protoevangelija, 18, 2. - Katalikų kalendorius žinynas, 1989 (C). - K.-V., 1989. - P. 214.

liai, pasakoja Pseudo Matas bei Jėzaus vaikystės aprašymai kitose rytietiškos evangelijose, bet ne kanoniniai tekstai. Pseudo Matas kalba ir apie jautį su asilu. Kanoninėse evangelijose nerasime nė *Trijų* Karalių: ten minimi tiesiog Rytų išminčiai. Apie jų skaičių, titulų bei kitas būdingas detales sužinome tik iš Jėzaus vaikystės aprašymo Armėniškos evangelijos puslapiuose.

Religijos istorijoje prakartėlė turi tikslią gimimo datą: 1223 metų Kalėdos. Būtent tą naktį šv. Pranciškus Asyžietis sumanė švęsti Kalėdas, vaidinant sceną, kurią Betliejuje išvydo nustebę piemenys. Šv. Pranciškus paprašė ištikimą sekėją atgabenti jautį ir asilą, taip pat ėdžias su šieniu. Viską jis įtaisė oloje netoli savo atsiskyrėliškos buveinės *Grecio* ant *Rieti* supančių kalnų. Naktį skaisčiai šviečiant pilnačiai, jis paprašė skambinti varpais. Draugėn suėjus gretimo kaimelio gyventojams, kardinolas Ugolino dei Conti di Segni aukojo šv. Mišias, o Pranciškus skaitė ir komentavo Evangeliją. Tuomet pamaldus riteris ir pamatė ant šventojo rankų pasirodžiusį Kūdikį. Visi dalyviai išsidalijo šieną, ir šis pagarsėjo kaip turis stebuklingų galių. Toks poetiškas įvykis neklaido spėlioti, kad jau žymiai anksčiau Viduramžiais būta papročio miraklio forma vaidinti Kristaus gimimą. Šiaip ar taip, būtent šv. Pranciškaus sumanymas sukėlė gyvą at-

garsį ir padėjo paplisti šiam kalėdiniam papročiu. Laikui bėgant gyvus personažus pakeitė dirbtinės figūros, ir prakartėlė įgijo tokią išvaizdą, kaip šandien (nors kai kuriose Europos vietovėse, įskaitant Britaniją, „gyvos“ prakartėlės išliko iki mūsų laikų).

Seniausią skulptūrinę prakartėlę, datuojamą maždaug 1289 m., sukūrė žymus Toskanos skulptorius Arnolfo di Cambio. Ji buvo skirta laikyti vienai švenčiausių krikščionių relikvijų - tikrų ėdžių, į kurias buvo paguldintas Kūdikėlis Jėzus, likučiams iš Romos *Santa Maria Maggiore* bazilikos (penkiems mažiems lentos gabalėliams). Bėgantis laikas sunaikino kitas Viduramžių prakartėles, pagamintas iš medžio ar terakotos. Šios ypatingos skulptūrinės tradicijos pėdsakus vėl aptinkame tik XV a. pab. Tai Neapolio bažnyčiose išlikusios kelios medinės statulos, kurias sukūrė Alamanno šeimai, kilusi iš lombardiškos ir vokiškos atšakų. Renesanso epochoje suklestėjo nuolatinę vietą bažnyčių koplyčiose gavusios prakartėlės, kurių nebereikėjo kasmet montuoti Kalėdoms artėjant. Unikalią formą prakartėlė įgijo Pietų Italijoje, Apulijoje ir Lukanijoje: akmeninės statulos buvo statomos dirbtinio akmens, kartais - netašytų blokų grotose, pakankamai aukštoje, kad šlaitus būtų galima „nusagstyti“ avimis, piemenimis, dūdmaišius pučiančiais muzikantais ir išvagoti keliais,

kuriais traukė Trys Karaliai su palyda. Puikių šitokių prakartėlių pavyzdžių yra Altamuroje, Cassano delle Murge, Materoje. Šiaurės Italijoje prakartėlės tradicijos pagrindu susiklostė *Sacro Monte* - aukštai kalnuose statoma citadelė, sudaryta iš daugelio koplyčių, kurių kiekvienoje paspalvintų statulų grupė vaizduoja „gyvą“ sceną iš Jėzaus gyvenimo. Atėjus barokui, būtent Neapolyje prakartėlių menas tapo įspūdinga ir spalvinga palankumo viskam, kas teatrališka, egzotiška, vaizdu, groteskiška ir anekdotiška, apraiška. Garsių ir kilmingų šeimų pasididžiavimu tapo prabangios prakartėlės. Turtingi patronai patys asmeniškai prižiūrėdavo meistrų darbą. Atskiras prakartėlės dalis darydavo skirtingi amatininkai. Vieni specializavosi gaminti tik figūrų galvas, kiti - liemenis, rankas ar kojas, tretieji rengė manekenus, ketvirtieji kūrė įvairias detales. XVIII a. buvo teatro šimtmetis, ir prakartėlių gamybai šioje epochoje teko labai svarbi vieta. Tiesa, šis užsiėmimas turėjo mažai ką bendra su religija ir Bažnyčios praktika. Prakartėlės kurtos aristokratų namams, o ne miesto bažnyčioms. Šandien Neapolio, Miuncheno ar Niujorko muziejuose neapolietiškos prakartėlės liudija gimtojo miesto kultūros istoriją.

G.J.

Parengta pagal publikaciją anglų k. žurnale „FMR“ (1984, Nr. 7).

PRALAIMĖJIMO PAMOKOS

Į rinkimų baigtį galime pasižiūrėti kaip į politikų darbų ir rinkėjų apsisprendimo išvestinę, todėl svarstydami buvusios komunistų partijos pergalės priežastis išskirkime du aspektus - politikų ir rinkėjų atsakomybę.

Politikų atsakomybę apibrėžia jų klaidos. Vieną ir tą pačią esminę klaidą padarė ir pralaimėjusieji, ir nugalėjusieji. Iki rinkimų niekas nenumanė tikrosios padėties, vyraujančio rinkėjų nusistaty-

mo; laimėti ruošėsi mažne visos bent kiek reikšmingesnės partijos ir judėjimai, išskyrus nugalėtojus. Klaidingas realių savo galimybių vertinimas nulėmė pirmųjų aroganciją, antrųjų nepilnavertiškumo kompleksą. Politinė arogancija dešinėje (išskyrus krikščionis demokratų) ir centre reiškėsi daugiau ar mažiau agresyvia laikysena (liūdna pirmenybė čia tenka kai kuriems radikalesniems Sąjūdžio veikėjams). Tokią psichologiją galima paaiškinti įsitikinimu, kad po rinkimų tereikės atseikėti komunistams

paskutinį *coup de grâce*. Kai sapnuojasi absoliuti pergalė, visi kiti atrodo nereikšmingi veiksniai, todėl lengva leisti sau vadinti komunistais liberalus, pažangiečius ar Lietuvos lenkų sąjungos vadovus. Savo ruožtu centro partijos ir judėjimai negailėjo gražos Sąjūdžiui ir jo lyderiui. Mažosios partijos Sąjūdį destruktyvumu, amorfiškumu, radikalizmu, o jo lyderį - konfrontacine politika, vienasmeniškais sprendimais. Ilgainiui kai kurios centro jėgos ir jų lyderiai ne ką benusileido Sąjūdžiui totalinio pra-

sivardžiavimo kampanijoje. Kita vertus, centristų kaltinimus galima atgręžti prieš juos pačius. Mažąsias partijas galima laikyti Sąjūdžio kopijomis - mažais sąjūdžiukais, kuriuose tas pats savo galimybių pervertinimas kurstė ambicijas ir stiprino lyderių vištakumą, todėl jie nepajėgė sudaryti net centrą vienijančios koalicijos, ką ir kalbėti apie normalius santykius su dešiniaisiais. Galiausiai visos partijos kilo iš Sąjūdžio, ir bendros šaknys nulėmė žymiai didesnę panašumą, negu centristams atrodė. Jei sąjūdininkams galvas apsuko įsitikinimas, kad jie vieni pajėgs priveikti komunistus, tai centristai tarėsi patys įstengsį sutvarkyti viską, pradedant ūkiu ir baigiant deputatų etika, ir neskausmingai nustumti buvusią komunistų partiją į jai priderančią vietą. Politikų atitrūkimas nuo tikrovės, gyvenimas politinėje migloje kurstė bevaises, sekinančias tiek dešinę, tiek centrą tarpusavio kovas. Daugiausia dėl jų taip skaudžiai pralaimėjo Sąjūdis, o centras liko už parlamento sienų. Didesnė atsakomybė, kaip įtakingesniai judėjimui ir faktiniam iniciatoriui, tenka Sąjūdžiui ir jo vadovams. Tačiau centro jėgos taip pat turi prisiimti atsakomybės dalį. Neverta apsigaužinti, kad su vidurio koalicija rezultatai būtų buvę iš esmės kitokie, juo labiau - dėl pralaimėjimo kaltinti vien Sąjūdį ir komunistus. Sąjūdis padėjo sunaikinti centrą, centras padėjo pralaimėti Sąjūdžiui.

Paradoksalu, kad LDDP gyveno ta pačia vizija, kaip ir Sąjūdis. Yra ženklų, rodančių, kad ji nesitikėjo laimėti (per striukas sąrašas, sutrikimas po pirmojo rato). Rinkiminę ekskomunistinės partijos laikyseną sąlygojo Sąjūdžio pergalės baimė, nepilnavertiškumo kompleksas. Tai reiškėsi dvilypiai - masinėse komunikacijose pasižymėta palyginti santūria laikysena su kai kuriomis simptomiskomis išimtimis (pvz., Virmantas Velikonis televizijoje), tuo tarpu agresyvumas putojo vietose, susitikimuose su savais rinkėjais ir Vytauto Petkevičiaus „Opocijose“. Tiesą sakant, vartyti viešos antisąjūdinės agitacijos nebuvo jokio reikalo, kadangi tai puikiausiai atstoją Sąjūdžio

ir centro jėgų peštynės. Bet LDDP laimėjo ne vien todėl, kad buvo mandagesnė. Jos agresyvumas gal buvo kiek geriau adresuotas tiek taikinio, tiek klausytojų atžvilgiu, bet buvo ir žymiai mandagesnių už ekskomunistus (pvz., nuosaikiųjų ar centro judėjimai), o nuo kracho gero mis manieromis neišsigelbėjusių. Agresyvumas pats savaime nebuvo lemiamas rinkimų baigties veiksnys.

Kokį meniu politikai siūlė rinkėjams rinkiminės kampanijos metu? Dešinėje tradiciškai dominavo patikrinti patriotiniai motyvai (vėl reikia daryti išimtį krikščionims demokratams), centro partijos turėjo daugiau ar mažiau artikuliuotas praktinės veiklos programas (galėtume išskirti liberalų ir socialdemokratų programas). Formaliai žiūrint, šios partijos, matyt, buvo geriausiai pasiruošusios rinkimams. Formaliai todėl, kad ir tos daugeliu atžvilgiu galbūt neblogo idėjos nuėjo permek. Dauguma rinkėjų pasirinko tai, ką žadėjo LDDP. Šioji žadėjo daugiau vien dėl to, kad nesitikėjo laimėti, ir akcentavo konkrečias problemas: paramą didžiosioms gamykloms, žemės ūkiu bendrovėms, „žemę tiems, kurie ją dirba“, galų gale Kremliaus koridoriuose „išsėdėti“ pigesnę kurą. (Todėl per spaudos konferenciją po pirmojo rato teko skubiai aiškinti: „Mes nieko nežadame.“) Bet jeigu Sąjūdis būtų žadėjęs tą patį vargu ar rinkėjai būtų tuo patikėję. Ko gero, labai pagrįstas spėjimas, kad žmonės balsavo ne už partijas ir pažadus, bet už lyderius. Šiuose rinkimuose Algirdo Brazausko charizma pademonstravo didesnę trauką, negu Vytauto Landsbergio. Galimas dalykas, socialdemokratų kėdžių Seime gavo ne dėl programos, bet dėl to, kad sąrašė turėjo gan ekstravagantišką asmenybę Kazimierą Antanavičių, jau pora metų visuose reitinguose populiarumu nelabai atsiliekantį nuo anų dviejų. Santykinė krikščionių demokratų sąjungos sėkmė, matyt, aiškintina mums egzotiška Kazio Bobelio figūra. Tik krikščionių demokratų partijos sąrašas pasirodė gerai, neturėdamas charizmatinių asmenybių, tačiau visai gali būti, kad jį žmonės rinkosi ne pagal kokias po-

litines nuostatas, o kaip tikintieji.

Politinių veikėjų charizma nėra vien jų asmeninio patrauklumo klausimas. Daugiausia ji priklauso nuo to, ką simbolizuoja žmonėms. Vytauto Landsbergio pozicijas gerokai susilpnino padarytos klaidos, dažnai sutampančios su paties Sąjūdžio klaidomis, be to, su jo asmeniu paprastai siejami įvairiausi gyvenimo sunkumai. Tačiau vien tuo pralaimėjimo nepaaiškinsi. Ko gero, lemiamą vaidmenį suvaidino tai, ką Algirdas Brazauskas kaip asmenybė pozityviai simbolizavo daugeliui rinkėjų - buvusį santykinai neblogą ir patogų gyvenimą, kai žmonės neturėjo rūpesčių, globojami valstybės ir ją personifikuojančių asmenų. Anas gyvenimas, palyginti su dabartine suirute, džiunglių įstatymais, vis augančiu individualizmu, daug kam galėjo atrodyti patriarchalinė idilė. Tokios pastorinės esmės - paternalizmas, globojanti, kartais baudžianti visokius neklaužadas šeimos galva. Rinkimai parodė, kad didelė dalis žmonių tebeprisimena Algirdą Brazauską kaip tokios šeimos vyresnįjį, tėviškai gražinusių Katedrą, buvusį nekeliančios didelių problemų „žingsnis po žingsnio“ taktikos šalininką, tėvo teise retsykais pabarantį karštakošius vaikus. Dabartinis rinkėjų pasirinkimas gali reikšti fundamentalią žymios žmonių dalies prisirišimą prie sovietinio gyvenimo būdo. Tai būtų didžiausią nerimą keliantis šių rinkimų rezultatas. Jei tokia prielaida teisinga, ekskomunistų apkaltinimas kėslais įtraukti Lietuvą atgal į kokio nors pavidalo SSRS'ą šauna pro šalį. Kam kompromituotis tokiais užmačiomis, jei giluminis, intymus pačių žmonių prisirišimas prie sovietinio gyvenimo priakina žymiai stipriau, negu formali, išorinė politinė priklausomybė! Vadinasi, Michailas Gorbačiovas buvo teisus, kai višėdamas Lietuvoje aiškino netikįs, kad lietuviai taip jau nori laisvės: mitinginis kvaitulys praesis, tada jie suprasia, kad atsiskirti reiškia „pjauti per gyvą mėsą“ („rezatį po živomu“). Vadinasi, tik Michailas Gorbačiovas pakankamai blavivai (ir ciniškai) įvertino Lietuvos visuomenės sovietizacijos laipsnį. Mūsų poli-

tikai tikrosios padėties neįsivaizdavo nė iš tolo, įskaitant ir LDDP veikėjus, jeigu šie tariasi laimėję savo „naujos socialdemokratinės orientacijos“ dėka.

Tokiame kontekste iškyla rinkėjų atsakomybės klausimas. Kaip žinia, demokratinėje sistemoje rinkėjai visada teisūs, todėl moralizuoti jų atžvilgiu beprasmiška. Bet demokratinuose kraštuose rinkėjai už pasirinkimą atsako savo gerove ir laisvės pilnatve. Ar galime kalbėti apie Lietuvos rinkėjų atsakomybę, jeigu apsisprendimo akstinas buvo senų gerų laikų nostalgija? Rinkėjai, kuriems nereikia nei normalios gerovės, nei laisvės, už nieką neatsako, vadinasi, yra nepakaltinami. Jei nėra rinkėjų atsakomybės, nėra ir piliečių. Tada renkamos asmenybės, o pasirinkimo kriterijus - prie to buvo taip, o prie ano - anaip. Abstrakčios politinės idėjos rinkėjams beprasmes, jie nemato ryšio tarp, sakysim, prekybos laisvės idėjos ir savo gyvenimo, užtat labai gerai žino, kad prie Landsbergio „priviso spekuliantų“. Todėl mūsų rinkėjų atžvilgiu moralizuoti dar beprasmiškiau. Privačiai, aišku, galima reikšti pasibaisėjimą numanomomis moralinėmis, politinėmis, galiausiai istorinėmis tokio pasirinkimo pasekmėmis, bet politikai tam neturi teisės, jų prerogatyva - prisiimti atsakomybę. Kai rinkėjai neatsakingi, politikų atsakomybė išauga keleteriopai. Būtina perlaužti situaciją, išvesti žmones iš patriarchalinės dykumos, sukurti politinę visuomenę. Siekdami tokio tikslo, politikai iš esmės kovoja už savo ateitį: nebus politinio gyvenimo, nereikės nė politikų, juos vėl išstums „tėvo teisė“.

Grafologai žino, kad rašysena atspindi žmogaus charakterį, jie taip pat žino, kad keičiant atskirų raidžių parašymą, galima keisti charakterį. Politikai gali gelbėti politinį gyvenimą, taisydami savo klaidas, kurios drauge yra bendrės mūsų visuomenės būklės simptomai. Pagrindinė dešinės ir centro politikų klaida (savo įtakos pervertinimas ir įsitikinimas, kad kiekviena partija atskirai gali viską sutvarkyti) taip pat turi paternalizmo elemento, kurį galima pašalinti tik bendra-

darbiaujant. Po rinkimų jau tapo akiivaizdu, kad dešinė neapsieis be centro, centras - be dešinės. Centro jėgoms atėjo laikas pripažinti, kad dešinieji kol kas yra vienintelė jėga, galinti konkuruoti su ekskomunistine partija; dešiniams nėra kur ieškoti pagalbos, tik centre. Vadinasi, turi baigtis totalinis dešinės ir centro karas. Reikia mėginti atstatyti normalius neformalius santykius, laikytis taikaus sambūvio ir savitarpio nepuolimo. Padėti galėtų kelios paprastos taisyklės: kalbame tik apie savo klaidas, apskritai labiau rūpinamės savimi, o kritikuojame pirmiausia konfidencialiai. Laikas išmokti kiek įmanoma priimti vieniems kitus tokius, kokie esame, ir nepamiršti, kad galutinis sprendimas vis dėlto priklauso rinkėjams. Iki rinkimų tokie dalykai buvo neįmanomi. Tarpusavio batalijose prisikaupė labai rimtų, net asmeninės neapykantos sąskaitų. Vargu ar galima tikėtis, kad centro partijos panorės turėti reikalų su tokiu Sąjūdžiu, koks jis buvo iki rinkimų, ir atvirkščiai. Čia iniciatyvą pirmiausia galėtų parodyti Sąjūdis, kuriam reikia rimtai reformuotis. Atrodo, atėjo laikas steigti normalią politinę partiją su gyvybingomis ir kūrybingomis struktūromis, pajėgiomis tvarkyti kasdieninį darbą. Pralaimėjus negalioja per Sąjūdžio II suvažiavimą skambėję priekaištai, kad valdančios partijos įsteigimas yra kelias į totalitarizmą. Labai svarbu įgyvendinti tai, kas mėginta daryti trečiame suvažiavime, kai Piliečių chartijos žmonės nesėkmingai stengėsi nukreipti Sąjūdį ramesne, konstruktyvesne vaga. Dabar jau būtina apmąstyti vadinamuosius radikalus, ir partijos steigimas būtų patogus būdas tai padaryti. Galbūt Sąjūdyje prasminga turėti radikalų frakciją, kad žmonės galėtų aiškiai suprasti, kokį svorį jie turi? Jeigu bus matyti, kad Sąjūdyje esama įtakingo nuosaikiojo elemento, tai padės gerokai pritraukti rinkėjų, o radikalų privengiantys centristai turės su kuo bendradarbiauti. Aišku, visuomenė norės patirti, kokia Vytauto Landsbergio pozicija šiais klausimais.

Centro partijoms dabar patogus lai-

kas pirmiausia susitarti tarpusavyje ir ieškoti kontaktų su dešine. Lengviausias kelias - per krikščionis demokratų, kurie buvo mažiausiai įsivėlę į peštynes ir labai tinka tarpininkauti. Daug priklausys nuo Sąjūdžio atsinaujinimo sėkmės, tačiau reikšmingas ir centro persiorientavimas. Sąjūdžiui galima padėti atsinaujinti tik per bendradarbiavimą. Iki rinkiminių „švonderiavimų“ faktiškai buvo atsisakymas daryti bet kokią įtaką, politinio partnerio naikinimas (tiesą sakant, tai kraštutinių Sąjūdžio veikėjų psichologijos veidrodinis atspindys), vadinasi, iš esmės - ne politinis veiksmas. Bendradarbiauti reiškia padėti vieni kitiems keistis. Dešinės ir centro partnerystės pagrindu galėtų būti gana organiškasis pasidalijimas prioritetais. Bent jau pradžioje Sąjūdis galėtų būti tam tikras nepriklausomybės garantas, krikščionys demokratai tradiciškai puoselėtų universaliąsias vertybes, o centras tiektų programinę įrangą žemės ir ūkio reformai. Tačiau tam reikia, kad kiekvienas pripažintų: visi šie prioritetai reikalingi ir verti visokeriopos pagarbos.

Jeigu dešinės ir centro konfrontaciją pavyktų įveikti, iš esmės pasikeistų visas politinis spektras. Daugiausia sąjūdininkų ir antisąjūdininkų telkimosi nulemtas dabartinis susigrupavimas virsėtų tolydžia dešinės-kairės tąsa, kurioje kai kurios jėgos iš dabartinio centro, tarkim, tautos pažangos judėjimas arba liberalai, atsидurtų dešiniau už Sąjūdį, o socialdemokratai - kairiau.

Normalios politinės partnerystės tarp centro ir dešinės kūrimas turėtų padėti atsisakyti konfrontacijos su buvusia komunistų partija politikos. Kam ypač sunku tai padaryti, tą turėtų įtikinti pragmatiški sumetimai - beprasmiška įrodinėti kieno nors kagėbizmą, jeigu tai tik didina to žmogaus šansus būti išrinktam. Frontalinis komunistų puolimas tik sustiprino paternalizmo pozicijas, todėl reikia ieškoti aplinkinių kelių. Čia Sąjūdis galėtų gerokai pasimokyti iš centro partijų. Partnerių paieškos idėja galioja ir LDDP atžvilgiu tiek, kiek ten įmanoma rasti jėgų, griauančių patriarchalinę

mūsų visuomenės sanklodą. O tą sanklodą efektyviausiai griaua ekonominė ir žemės reforma. Šiokia ar tokia, ji jau prasidėjo ir galbūt jau yra negrįžtama. Politinė visuomenė auga kartu su kiekvienu žmogumi, kuris reformų dėka gali pasirūpinti savimi, arba, Tomo Akviničio žodžiais, tampa savęs paties priežastimi. Didžiausia klaida, kokią ekskomunistų partijos atžvilgiu gali padaryti dešinė ir centras - tai tiesiog laukti jų klaidų, pvz., neokomunistų ekonominės politikos kracho. Opozicijai būtina peržengti paternalistinio žaidimo taisykles ir reikalauti iš valdančiosios partijos ne karšto vandens ir benzino, bet reformų tęsimo. Juo labiau reikia paisyti ribos, už kurios valdančiosios partijos kritika virsta valdžios apskritai diskreditacija. Tai savo kailiu išbandė Sąjūdis, ir vien dėl to neverta tos pačios nuostatos taikyti gavusiam daugumą oponentui.

Kas po rinkimų laukia partijos nugalėtojos? Pirmiausia, atsakomybė ir ne lengvas pasirinkimas: ar vykdyti žadėtą populistinę politiką, ar tęsti reformas? Kompromiso tarp šių alternatyvų, ko gero, nėra. Populistinė politika toliau įtvirtins nopolitinę situaciją, paternalizmą, atavistinę rinkėjų sąmonę, toliau skatins balsuoti už maitinančią ranką.

NUBAUSTŲJŲ TAUTŲ BYLA

Vietoj Sovietų Sąjungos atsirado 12 valstybių: 12 tautų, keletą dešimtmečių priklausiusių sovietinei federacijai, tapo laisvos. Formaliai žiūrint, SSRS subyrėjimas lyg ir išsprendė buvusios imperijos tautines problemas. Nei Ukrainos, nei Gruzijos, nei kokios kitos buvusios sąjunginės respublikos tautinės vėliavos jau nebeplevėsuos tradicinės Pavergtųjų tautų savaitės, minimos JAV, renginiuose. SSRS žlugimas betgi nėra formaliai neišlaisvino tų tautų, kurios ir liko sovietinės valdžios sukurtose autonominiuose respublikose, srityse ar visai neturėjo savo valstybinių darinių. Ypač skaudus stalininio valdymo metais deportuotų tautų likimas.

Ar norės neokomunistinė partija atsispirti šiai pagundai, ar vakariečių taip mylimi nomenklatūriniai pragmatikai turi partijoje pakankamą bazę, kad atsvertų kartu su jais į Seimą atėjusius senuosius fundamentalistus? Populistinė alternatyva reikštų valstybinio sektoriaus stiprinimą pramonėje ir žemės ūkyje. Tuomet labai sustiprėtų paternalizmas ir jo politinė forma - kažkas panašaus į „liaudies demokratiją“ buvusiam socializmo lageryje, kai vienpartinė sistema prisidengia kelių marionetinių partijų figos lapeliu. Rimtesnėje perspektyvoje tai reiškia visišką ekonominę stagnaciją ir krachą, drauge ir savaiminį, jau nebeskausmingą politinės nepriklausomybės praradimą. Tokia perspektyva, manau, turėtų suvienyti didžiausius priešus dešinėje ir centre, o jungtinė opozicija nepageidautiną raidą turėtų pajėgti sustabdyti.

Šiaip ar taip, LDDP likimas labai problemiškas ir priklauso nuo to, kas gi laimėjo: ar fundamentalistai, ar hipotetinis pragmatinis elementas? Atrodo, šiuose rinkimuose daugiau laimėjo pralaimėjusieji. Jie bent jau gavo unikalią galią atsinaujinti, ir tik nuo jų pačių priklauso, kiek šia galimybe bus pasinaudota.

Virginijus Valentinavičius

Tarptautinės organizacijos, stebinčios žmogaus teisių padėtį pasaulyje, šiandien priskaičiuoja 10 buvusios SSRS tautų, prieš savo valią deportuotų iš gimtųjų vietų ir iki šiol neatgavusių visų teisių. Tai balkarai, čečėnai, ingušai, kalmukai, karačajai, korėjiečiai, Krymo totoriai, kurdai, Pavolgio vokiečiai ir turkai-meschai. Net jų trėmimo istoriją iki šiol gaubia daugybė paslapčių: galima tik apytikriai numanyti, kiek žmonių buvo išstremta, kiek žuvo pakeliui į tremties vietas ir tremtyje, kiek išliko iki mūsų dienų. SSRS žlugimas nepagreitino šių tautų teisių atstatymo proceso, o kai kuriais atvejais reabilitaciją netgi apsunkino. Buvusios sąjunginės respublikos, tapusios nepriklausomomis valstybėmis, atsisakė priimti formalį atsakomybę

už darbus, kuriuos kažkada padarė Kremliaus vadovybė. Tuo tarpu įstatymai, įpareigojantys rūpintis tautinių mažumų ir mažųjų tautų teisėmis, neretai veikia prieš jas: centrinė valdžia „iš viršaus“ reguliuoja tų tautų gyvenimą, užuot leidusi joms pačioms apsispręsti.

Deportacijų istorija ir priešistorė

Viena svarbiausių formalų priežasčių, dėl kurių buvo nubaustos Šiaurės Kaukazo tautos, kalmukai, Pavolgio vokiečiai ir Krymo totoriai - tariamas jų masinis kolaboravimas su vokiečiais, okupavusiais dalį SSRS teritorijos, bei šnipinėjimas Vokietijos naudai. Šiandien galutinai įrodyta, kad kolaborantų procentas šiose tautose nebuvo didesnis negu rusų ar ukrainiečių. Į čečėnų ir ingušų žemes vokiečiai nė nebuvo įžengę, o su Pavolgio vokiečiais po karo susijungė ir jų tautiečiai iš Leningrado, pergyvenę visus blokados sunkumus. Žymiai labiau tikėtina, kad selektyvi deportacija turėjo kur kas gilesnes istorines priežastis.

Masinis vokiečių vežimas iš Pavolgio ir Krymo prasidėjo tuomet, kai dar nebuvo aišku, kiek ilgai truks Vokietijos-SSRS karas ir kiek toli pasistūmės Vokietijos kariuomenė. 1941 m. rugpjūčio 28 d., praslinkus vos mėnesiui nuo karo pradžios, pasirodė dekretas, apkaltingas vokiečius šnipinėjimu ir pasirengimu aktyviai veikti, kai tik bus duotas signalas iš Vokietijos. Tų pačių metų rugsėjo 7 d. formaliai panaikinta vokiečių teritorinė autonomija. Daugiau kaip milijonas vokiečių atsidūrė Kazachstane ir Vidurinėje Azijoje. Vėliau prisidėjo dar ketvirtis milijono - vokiečiai, išvežti darbams į Vokietiją, karo belaisviai ir pabėgėliai, per britų ir amerikiečių malonę grąžinti sovietinei valdžiai.

Vokiečiai pasirodė Rusijoje dar Kotrynos II laikais, agituojami masiškai keltis į Volgos apylinkes, atleidžiami nuo karinės tarnybos, apdovanojami kitomis privilegijomis. Daugumą pastarųjų panaikino dar Aleksandras II. Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečiai buvo laikomi nepatikimu užnugariu, tačiau masinių trėmimų nebuvo. Tik Antrasis pa-

saulinis karas tapo lūžio tašku, nuo kurio prasidėjo Pavolgio vokiečių tautinių teisių varžymai.

Nėra žinių nė apie žymesnę Krymo totorių kolaboravimą su okupantais. Tačiau esama pagrindo manyti, kad jie pelnė Kremliaus valdžios nemalonę dėl kitų priežasčių. Rusija galutinai prisijungė Krymą 1783 m. po ilgų ir dažnų karų su Osmanų imperija. Totoriai ir visas Krymas su savitomis tradicijomis nekėlė pasitikėjimo nei Rusijos carams, nei jų įpėdiniams bolševikams. Tremti totorius pamažu pradėta jau XIX a., ypač po Rusijai nesėkmingo Krymo karo 1854 metais. Po bolševikų perversmo totoriai siekė nepriklausomybės, tačiau atkakli kova baigėsi tik autonominės sovietinės respublikos sukūrimu.

Pirmomis trėmimo dienomis išvežta apie 190 000 totorių. Deportacija prasidėjo naktį, kai žmonės miegojo, nebuvo leista pasiimti nei maisto, nei būtiniausių daiktų.

1942 m. vasarą Vokietijos kariuomenė, sėkmingai puldama, prasiveržė į Šiaurės Kaukazą, užėmė kalnų perėjas ir Kalmukijos stepes ir pasistūmėjo iki Vladikaukazo (tuometinės Ordžonikidzės). Nors po keleto mėnesių į Šiaurės Kaukazą sugrįžo sovietų kariuomenė, 1942 - 1943 metų įvykiai tapo formaliu pretekstu drastiškai pakeisti ne vienos tautos likimą.

Čečėnams ir ingušams gedulo diena tapo 1944 metų vasaros 23-oji, beje, sovietinės armijos šventė. Tą dieną ginkluoti kareiviai, pasirodę miestuose ir kaimuose, vykdė įsakymą „perkelti“ čečėnų ir ingušų tautas į naujas gyvenamąsias vietas. Autonominė respublika formaliai panaikinta, o žemė išdalyta kolonistams. Su savimi leista pasiimti tik tiek daiktų, kad bendras svoris neviršytų 20 kilogramų.

Dar anksčiau nubaustos tautos dalį pajuto karačajai, jau 1943 metais pradėti „perkeldinėti“ į Vidurinę Aziją ir Kazachstaną. Jiems (matyt, dėl deportavimo patirties stokos) leista pasiimti 100 kg bagažo, bet jis tik apsunkino tremtinius - neatsitiktinai karačajų nuostoliai

kelionėje buvo santykinai dideli.

Balkarus pradėta tremti (taip pat į Vidurinę Aziją bei Kazachstaną) 1944 metų kovo 8 dieną. Balandžio 16 dieną laikraštis „Socialist Kabardino-Balkarii“ pradėjo vadintis „Kabardinskaja pravda“, o tai simboliškai reiškė balkarų autonomijos panaikinimą.

Pastarųjų šimtmečių Šiaurės Kaukazo tautų istorija - ištisinis priešinimasis Rusijos ekspansijai, ir trėmimai, matyt, buvo galutinės „didžiojo brolio“ pergalės vainikas arba keršto išraiška.

Čečėnai, iki XII a. krikščionys, vėliau priėmė islamą, pelnytai laikomi viena paslaptingiausių ir išdidžiausių tautų Šiaurės Kaukaze. Jų vado Šamilio pergalės prieš gerai ginkluotą Rusijos armiją tapo legendinėmis. Rusijos generolas Jermolovas įkūrė Grozno (pagal Jono (Ivano) Rūsčiojo vardą) tvirtovę, turėjusią tapti Rusijos ekspansijos centru.

Trečio dešimtmečio pradžioje bolševikinei Rusijai pavyko pajungti savo įtakai daugelį Šiaurės Kaukazo tautų. 1922 m. sudaryta Čečėnijos autonominė sritis, 1934 m. ji sujungta su Ingušija, o 1936 m. paskelbta Čečėnijos-Ingušijos ASSR.

Pasigilinus į čečėnų ir ingušų istoriją, nesunku pastebėti, kad Antrojo pasaulinio karo pabaigoje centrinė valdžia Maskvoje bene pirmą kartą pajuto galinti pribaugti šių nepaklusnių tautų rezistenciją. Tokio šanso ji negalėjo praleisti ir besipriešinančius ėmė naikinti ypatingai žiauriai. Manoma, kad pakeliui į tremties vietas ir pirmais tremties mėnesiais žuvo apie ketvirtadalis visų ištremtųjų.

Karačajai, kurių žemės prie Rusijos buvo prijungtos 1828 m., irgi garsėjo nepaklusnumu tiek carinei, tiek bolševikinei valdžiai. 1922 m. dalis Stavropolio krašto paskelbta Karačajų autonimine sritimi. 1929-1930 m. per antisovietinį sukilimą buvo sušaudyta apie 3 000 karačajų ir balkarų.

Jau Mikalojus I buvo priėjęs išvadą, kad vienintelis būdas palaužti kalniečių pasipriešinimą - nušluoti juos nuo žemės paviršiaus. Čečėnų ir ingušų nerekrūtavo carinė armija, o Antrojo pasaulinio

karo pradžioje jie demobilizuoti ir iš sovietinės. Kiekviena proga Kaukazo tautas buvo stengiamasi supriešinti. Autonominė respublikų ribos ne kartą kaitalios ir galiausiai sureštos taip, kad nė viena tauta savo žemėje nesijaustų šeiminkė, kad visos turėtų kuo plačiau vartoti rusų kalbą, o galiausiai pagalbos savo tautiniams interesams apginti prašytų Didžiojo Brolio. Ar ne todėl čerkesai, giminingi abchazams ir net gruzinams, buvo „suporuoti“ su tiurkų grupės kalba kalbančiais karačajais, o ta pačia kalba kalbantys balkarai priversti gyventi su kabardiniais, giminingais čerkesams? Įdomu, kad čečėnų, karačajų ir balkarų sąskaita savo teritoriją padidino Gruzija (gal tai Josifo Visarionovičiaus dovana savajai respublikai?), o dalis ingušų žemių prijungta prie Osetijos. Ortodoksai osetinai, kurių kalba yra iranėnų grupės, Stalino laikyti beveik gruziniais, todėl, matyt, premijuoti tokiu pat būdu.

Balkarai, čečėnai, ingušai, karačajai buvo nepaklusniausi, nuo jų ir pradėta. Nesunku betgi numanyti, kad panašus likimas rengtas ir kitiems - Kaukazo nacionalines problemas reikėjo „išspręsti“.

Kartu su Šiaurės Kaukazo tautomis ištremti ir kalmukai - bene toliausiai į vakarus gyvenusi budistų tauta, kalbanti kalba, panašia į mongolų. 1942 m. vokiečiams buvo pavykę sulipdyti kalmukų kavalerijos korpusą, tad prisidengiant šiuo faktu 1943 m. gruodžio 27 d. Kalmukijos ASSR ištrinta iš žemėlapių.

Stepių klajokliai kalmukai niekad nesiejo savęs su caro imperija, bet iki bolševikinio perversmo ypatingai diskriminuojami nebuvo. 1919 m. dauguma kalmukų parėmė baltagvardiečius ir šitaip nusipelnė Kremliaus nepasitikėjimą. Beveik 100 000 kalmukų deportacija vyko ypatingai žiauriai - kalmukai tremti daugiausiai į Omsko sritį, Chantų ir mansių autonominių rajonų, kur teko gyventi visiškai neįprastame klimato, atsisakius tradicinių verslų.

Kurdai deportuoti iš Užkaukazės į Vidurinę Aziją dviem etapais. Pirmuoju 1937 m. iškeldinti gyvenusieji Turkijos pasienyje, antruoju 1944 m. - iš kitų

SSRS vakarinės dalies rajonų. Tarpukario laikotarpiu 80 000 kurdų visose Užkaukazės respublikose turėjo savas tautines mokyklas, laikraščius, netgi karines formuotes sovietinėje armijoje. Kurdai niekad nebuvo formaliai apkaltinti kokiais nors nusikaltimais, tačiau iki pat 1957 m. jų judėjimo laisvė griežtai ribota, be oficialaus leidimo draudžiant išvykti iš specialiųjų gyvenviečių.

Bene mažiausiai žinoma apie *turkų-meschų* (dar vadinamų Meschetijos turkais ar Meschetijos gruziniais) trėmimus. Manoma, kad ištremta apie 110 000 turkų-meschų, žinoma trėmimų pradžios data - 1944 m. lapkričio 15-oji.

Dėl šios tautos kilmės tebesiginčija ir istorikai, ir lingvistai. Labiausiai paplitusia nuomone, tai turkų etninė grupė, gyvenusi atokiau nuo Anatolijos turkų ir patyrusi nemažą gruzinų įtaką. Anot kitų, tai gruzinų gentis, kaip ir adžarai priėmusi islamą, bet suturkėjusi labiau už juos. Yra ir laikančių turkus-meschus azerbaidžaniečiais. Patys jie pabrėžia savo turkišką kilmę. Turkai-meschai formaliai irgi nebuvo kaltinami kolaboravimu su SSRS priešais, nors buvo pavienių nuteistųjų už ryšius su Turkijos žvalgyba.

SSRS *korėjiečiai* gyveno teritorijoje tarp Amūro ir Usurio upių, 1860 m. atimtoje iš Kinijos. Po 1910 metų, kai Korėjos pusiasalį okupavo Japonija, Rusijos korėjiečių bendruomenė pasipildė ir politiniais pabėgėliais. Nors šios tautybės žmonių skaičius regione siekė 200 000, korėjiečiams taip ir nebuvo suteikta jokia teritorinė autonomija, o 1937 m. spalį-gruodį apie 180 000 jų išvežta į Kazachstaną ir Vidurinę Aziją. Jokio formalaus kaltinimo taip ir nepateikta.

Netikra reabilitacija

1956 m. įvykusiame slaptame SSKP CK plenumo tuometinis generalinis sekretorius Nikita Chruščiovas, kalbėdamas apie žmogaus teisių pažeidimus stalinizmo epochoje, paminėjo ir už tariamą bendradarbiavimą su naciais neteisėtai nubaustas bei iškeldintas tautas. Prie jų buvo priskirti balkarai, čečėnai, ingušai, kalmukai ir karačajai. Ge-

neraliniis sekretorius betgi nė žodžiu neužsiminė apie Pavolgio vokiečius ir Krymo totorius, nepaminėjo korėjiečių, kurdų ir turkų-meschų. Pastarųjų trijų tragedija galbūt formaliai ir nesiečia su Antrojo pasaulinio karo padariniais, tuo tarpu vokiečiai ir totoriai nutylėti sąmoningai. Chruščiovinė reabilitacija, kaip vėliau paaiškėjo, apsiribojo prisipažinimu, kad padaryta kažkas ne taip, bet apie teisingumo atstatymą, nuosavybės grąžinimą, žalos atlyginimą nebuvo nė kalbos. Linkta prie naujo *status quo* įteisinimo, grindžiant jį teiginiu, kad „perkeltosios“ tautos jau „įleido šaknis“ naujose vietose, ir jų grąžinimas atgal reikštų dar vieną deportaciją. Tik pačių čečėnų ir kalmukų pastangos grįžti į tėvynę privertė naująjį Kremliaus valdžią formaliai atkūrinėti buvusias autonomines respublikas ir kitus tautinius autonominius darinius.

Čečėnijos-Ingušijos autonomija formaliai atkurta 1957 m., tačiau jos sienos daugeliu atvejų pakeistos ne deportuotų tautų naudai. Čečėnų žemėse 1957 m. jau gyveno per pusę milijono naujų atvykėlių, ir grįžtantys čečėnai savo respublikoje tapo tautine mažuma. Ingušams taip ir nebuvo perduotas vadinamasis Priemiesčio rajonas ir kairiakrantė Vladikaukazo dalis, laikoma Ingušijos sostine. Šiandien Priemiesčio rajonas tapo vis pavojingesniu ingušų ir osetinų, besistengiančių būtent čia apgyvendinti pabėgėlius iš Pietų Osetijos, nesantaikos židiniu. Osetijos pusėje tebėra ir Angušo gyvenvietė su senomis kapinėmis, ingušų laikoma šventa vieta, iš kurios pavadinimo kilęs ir pats tautos vardas.

1989 m. Čečėnijos-Ingušijos ASSR gyveno 950 000 čečėnų, sudariusių 57,8 % gyventojų, 210 000 ingušų (12,9 %). Apie 23 % gyventojų buvo rusai. Apie 50 000 čečėnų tebegyvena Kazachstane, iki šiol čečėnams neleista grįžti į gimtąsias vietas Dagestane, kur dabar gyvena lakai, beje, atkelti čia taip pat ne savo noru. Tebesitęsia čečėnų ir ingušų supriešinimo kampanija, suaktyvinta ypač po to, kai generolo Dudajevio vadovaujami čečėnai paskelbė respublikos ne-

priklausomybę.

Nors čečėnų skaičius artėja prie milijono, atsiranda nebologos galimybės kalbos ir tautinės kultūros vystymui, čečėnų ir ingušų bendruomenės susiduria su rimtomis problemomis: respublikoje tebegyvoja klaninė visuomenės sankloda, o klanų vadovai tiesiogiai suaugę su komunistine nomenklatura. Per 80 % čečėnų gyvena žemiau skurdo ribos, ir tai verčia juos emigruoti arba imtis nelegalių verslų. Priešingai, negu tvirtina Čečėnijos prezidentas, respublikos ekonomika beveik šimtu procentų integruota į Šiaurės Kaukazo ir Rusijos struktūras, o tai, kad iki 1992 m. vidurio nė viena valstybė taip ir nepripažino Čečėnijos nepriklausomybės, rodo, kad ja iki šiol nepasitikima.

Karačajai, taip pat „reabilituoti“ 1956 m., vėl buvo sujungti į autonomiją su čerkėsais. Šiandien *Karačajų-čerkėsų autonominėje srityje* jie sudaro vos 31,2 % gyventojų (42,4 % gyventojų - rusai, 9,7 % - balkarai). Apie 10 000 karačajų (iš bendro 156 000 skaičiaus) tebegyvena tremties vietose. Autonominėje srityje karačajų kalba eina vos vienas laikraštis, keletą valandų per dieną šia kalba prabyla radijas, o vaikai daugiausia renkasi ... rusiškas mokyklas.

Ne geriau atrodo ir balkarų situacija. Jų yra beveik dvigubai mažiau - 85 000, o *Kabardos-Balkirijos autonomijoje* tai tesudaro 9,4 % gyventojų (48,2 % - kabardinai, 32,0 % - rusai). Nėra nė vienos tautinės mokyklos, nors karačajų-balkarų kalba (ja kalba abi šios tautos) transliuojamos televizijos ir radijo laidos.

1958 m. atkurta *Kalmukijos ASSR*, atidarytos tautinės mokyklos, imta leisti knygas, tačiau ir čia nebuvo nė kalbos apie kompensacijas ar teises į išlikusį nekilnojamą turtą. Kai kas, tiesa, sako, kad tai nebuvo svarbiausia problema - nuosavybę bolševikai konfiskavo dar pirmaisiais valdymo metais. 1989 m. surašymo duomenimis, buvusios SSRS teritorijoje gyveno 174 000 kalmukų, daugiausiai savoje autonominėje respublikoje, kur jie sudarė 45,5 % gyventojų. Antra pagal dydį tautinė grupė (37,7 %) buvo rusai.

Kitų penkių tautų, minimų šioje apžvalgoje, likimas dar liūdnas.

Tiktai 1964 m. rugpjūčio 29 d. pasirodė dekretas, kuriuo pripažįstama: kaltinimai, iškelti vokiečiams 1941 m., neturėjo realaus pagrindo. Dekretas betgi buvo paskelbtas tik vietinėje spaudoje rajonų, kur gyvena didesnės vokiečių grupės. Visa Sovietų Sąjunga nesužinojo apie jo egzistavimą ir toliau laikė vokiečius priešais ir išdavikais. 1974 m. vokiečiams formaliai leista sugrįžti, tačiau *Pavolgio vokiečių autonomijos* atkūrimas tuomet pavadintas „netikslingu“. Kaip žinia, taip liko iki šandien. Dešimtys tūkstančių buvusios SSRS vokiečių linke ieškoti laimės emigracijoje. Vakarų Vokietija, per visus pokario dešimtmečius mieliai priiminėjusi imigrantus kaip politinius pabėgėlius, stengiasi stabdyti ar bent reguliuoti vokiečių tautybės imigrantų antplūdį. Rusijos prezidento pažadas atkurti teritorinę vokiečių autonomiją Pavolgyje, taip pat atstatyti visas kitas vokiečių teises, kol kas nėra pradėtas įgyvendinti. Vietoj to stengiamasi suskaldyti vokiečių organizacijas ir diskredituoti judėjimo aktyvistus. Šiaip ar taip, beveik du milijonai vokiečių iš buvusios SSRS respublikų turi pagrindo tikėtis, kad jų problemų sprendimas vis labiau internacionalizuosis, o tai nuteikia optimistiškai.

Korėjiečių nuotaikos, atrodo, žymiai pesimistiškesnės. Tiktai 1982 m. Jurijus Andropovas, tapęs SSKP generaliniu sekretoriumi, įvardijo korėjiečius kaip lygiateisę SSRS tautą. 1989 m. surašymo duomenimis, korėjiečių buvo 439 000. Daugiausia jų tebegyvena Uzbekijoje (183 000), po 100 000 Kazachijoje ir Rusijos europinėje dalyje, apie 40 000 Sachaline ir vos 30 000 savo istorinėse teritorijose. Korėjiečiai palyginti gerai išsilavinę, nors išsilavinimas rusiškas (tautinių mokyklų kol kas nėra). 1985 m. Uzbekijos pedagoginiame institute pradėta rengti korėjiečių kalbos mokytojus, vėliau korėjiečių kalbos katedra įkurta ir Vladivostoko universitete. Alma Atoje 10 000 egzempliorių tiražu leidžiamas laikraštis „Koryo Ilbo“ („Tarybinis ko-

rėjietis“), kitas nedidelis laikraštėlis leidžiamas Sachaline. Kazachijos radijas tris kartus per savaitę transliuoja korėjietiškas laidas, planuojamos ir televizijos programos. Tačiau didelė dalis korėjiečių jau nutautėję - tik pusė jų korėjiečių kalbą laiko gimtąja.

Nors SSRS santykiai su Pietų Korėja pastaraisiais metais vis gerėjo, o bendrauti su šia šalimi linkusi ir Rusija, ir Kazachija, Seulo atstovai nesisūlo primti korėjiečių kilmės emigrantų iš buvusių SSRS respublikų. Atrodo, kad Pietų Korėjos valdžia labiau suinteresuota palaikyti gerus santykius su Maskva, o ne remti išsklaidytą tautiečių bendruomenę. Oficialiai laikomasi nuomonės, kad kviestis buvusios SSRS korėjiečius į Pietų Korėją nėra tikslinga, nes gyvenimas šioje šalyje jiems atrodysias „pernelg keistas“.

Turkai-meschai taip pat neturi vilčių, kad kas nors už buvusios SSRS sienų jais rūpinsis ar domėsis. 1968 m. gegužės 30 d. dekretu pripažinus turkams-meschams lygias teises su kitomis SSRS tautomis, jiems nebuvo leista grįžti į Gruziją, vėl motyvuojant tuo, kad jie jau „įleidę šaknis“ Uzbekijoje ir Kazachijoje. Grįžimo bylą apsunkino ir tai, kad dauguma turkų-meschų niekaip nesutiko prisipažinti esą gruzinais.

1989 m. po riausių Ferganoje įvyko savotiška antroji turkų-meschų deportacija. Apie 16 000 šios tautos žmonių išvežta iš Uzbekijos į Rusiją ir dar labiau išsklaidyta. Iki šiol beveik pusė visų turkų-meschų (apie 100 000) gyvena Uzbekijoje, 30 000 - Kirgizijoje, beveik tiek pat Kazachijoje ir vos apie 2 000 Gruzijoje. Paskelbus Gruzijos nepriklausomybę, turkų-meschų viltys grįžti į tėvynę dar labiau priblėso. Buvęs prezidentas Zviadas Gamsachurdija sutiko su turkų-meschų repatriacija tik ta sąlyga, jeigu jie pripažins gruzinišką kilmę ir priims Gruzijos pilietybę. Panašios pozicijos, beje, laikosi nemaža dalis gruzinų. Konfliktai Osetijoje ir Abchazijoje turkams-meschams taip pat nepadeda. Naujoji Gruzijos valdžia yra pažadėjusi derėtis su turkų-meschų reprezentantais,

tačiau derybos dar neprasidėjo.

Kurdų, kurių šiuo metu apie 150 000 yra pasklidę po buvusias SSRS respublikas, ateitis taip pat visiškai neprognozuojama. Visos kitos šalys, kuriose kurdai gyvena, visai stengiasi, kad jų teritorijoje neatsirastų kurdų valstybė ar teritorinė savivalda. Kurdai, niekada niekieno niekuo neapkalinti, taip ir liko oficialiai nercabilituoti. O ir atsiradus galimybei kurti savivaldą, vargu, ar karo draskomoje žemėje tarp Armėnijos ir Azerbaidžano ji atneštų šiai tautai džiaugsmo.

Krymo totoriai tuoj po Stalino mirties ėmė atkakliai kovoti už savo teisių atstatymą. 1957 m. birželį pasirodė pirmoji masinė peticija (surinkta apie 6 000 parašų), raginusi reabilituoti totorius, bet į ją atsiliepta masiniais areštais. 1967 m. rugsėjo 9 d. paskelbta, kad kolektyvinės totorių kaltės nėra, tačiau tai padaryta ne visoje SSRS teritorijoje. Totorių pastangos atstatyti savo teises Kryme iki pat gorbačiovinės pertvarkos pradžios buvo laikoma nusikalstamomis.

Šiandien Krymo totoriai, lyg ir turintys teisę į vietinę savivaldą, atsidūrė Rusijos ir Ukrainos ginčo dėl Krymo centre. Bandymas skelbti Krymo nepriklausomybę tikriausiai nepatenkins nei Rusijos, nei Ukrainos. Dauguma totorių, grįžtančių į Krymą, linkę veikiau rinktis Ukrainą, bet Kijevas nenori sutikti su didesne vietine savivalda ir neplanuoja duoti totoriams ką nors daugiau už tautinės mažumos statusą.

Ar galima šiandien prognozuoti tolesnę nubaustųjų tautų bylos eigą? Ar kalbos apie Kaukazo federaciją, Kazachijos ir Uzbekijos kantonizaciją, Krymo neutralitetą yra galimos realybės atspindys, ar tik nevykęs geopolitinių fantazavimų vaisius? Viena aišku: procesas, prasidėjęs Vidurio Europoje ir Baltijos valstybėse, nesustojo. Dabartinės Rusijos ir kitų buvusios SSRS respublikų laukia dar ne vienas sunkus išbandymas, o jų pečius slegia atsakomybė ne tik už bolševikų, bet ir už Rusijos carų politiką.

Egidijus Vareikis

APIE JONĄ ZENKEVIČIŲ IR KITUS

Įimdama į rankas knygą apie jaunuosius Simono Daukanto draugus*, nepaprastai džiaugiasi jos pasirodymu, nes XIX a. Lietuvos kultūros raida, ypač dailės istorija, anaipol nėra pakankamai žinoma ir visapusiškai įvertinta. Studija, kurioje daugiausia dėmesio skirta vienam žymiausių praėjusio amžiaus dailininkų, turėtų užimti svarbią vietą mūsų kultūros istorijos bibliografijoje. Gausi faktinė medžiaga, surinkta iš archyvinių ir kitų iki šiol nepanaudotų šaltinių, išvalgūs pastebėjimai gerokai papildė mūsų žinias apie tą sudėtingą kultūrinio

pakilimo Lietuvoje laiką, kurį žymėjo tiek iš bajorų, tiek iš valstiečių kilusių inteligentų entuziazmas. Tačiau, mano supratimu, autorius kiek susiaurino „Simono Daukanto bičiulių“ bei jų gyvenimo aplinkos vaizdą. Nekeldama sau tikslo parašyti išsamią daugiasluoksnės ir įvairiems „tešiniams“ atviros knygos recenziją, norėčiau pareikšti kelėtą pastabų bei papildymų, liečiančių pagrindinį ir man artimiausią jos aspektą - tapytojo Jono Zenkevičiaus gyvenimo istoriją.

Pirmiausia nustebino ilgi autoriaus svarstymai, ar verta apskritai rašyti apie Joną Zenkevičių. Sunku atsikratyti įspūdžio, kad Egidijui Aleksandravičiui vienintelis šio dailininko vertės lietuvių kultūrai įrodymas ir matas - Simono Daukanto portretas. Atrodo, kad tik kaip šio portreto kūrėjas ir portretuojamojo idėjų perėmėjas jis nusipelnė istoriko dėmesio ir pagarbos. Tad ir norisi paklausti, ar autorius rimtai mano, kad menas - tai „tik spalvų kontrastai ir mirgėjimas, [...] tik saldaus mėgavimosi arba estetizmo objektas“ (p. 69). XIX a. vidurio dailininkai, vis labiau akcentavę savo kūrybos kaip visuomeninės misijos pobūdį, rūpinęsi meno kaip tautos kultūrinio savarankiškumo garanto vystymu, nedarė skirtumo tarp patriotinių aspiracijų ir profesinio meistriškumo; jiems tai buvo natskiriama. Todėl tiesiog nesuprantama, kodėl dailininko biografas tiek mažai dėmesio skiria tam, kas menininkui svarbiausia - jo kūrybai. Taigi tapytojo Jono Zenkevičiaus kūrybinės biografi-

jos požiūriu knygą tegalima traktuoti tik kaip atspirties tašką tolesniems tyrimėjimams.

Erudicijos ir intuicijos dėka knygos autoriui dažnai pavyksta iš keleto faktų atkurti įvykius. Tačiau kartais iškelta hipotezė įgyja įtaigumo tik dėl vaizdaus pateikimo. Daug vietos skyręs Kražių miestelio ir gimnazijos aprašymui, autorius galėjo, mano manymu, plačiau pasidomėti būsimąjo dailininko piešimo mokytojais, neapsiribodamas vien Mykolo Kuliešos asmeniu. Žinoma, Kuliešos pedagoginiai gabumai, kūrybinis palikimas ir „filomatiška“ praeitis vilioja jį traktuoti kaip pagrindinį Jono Zenkevičiaus mokytoją, tačiau objektyvumo dėlei vertėtų paminėti, kad ir pirmasis mokytojas Jokūbas Lensi buvo ne šiaip sau „prancūzų kilmės dailininkas“ (p. 44), bet taip pat Vilniaus universiteto dailės katedrų absolventas. Nuo 1798 m. jo pavardė sutinkama Pranciškaus Smuglevičiaus studentų sąrašuose, kur pažymėta, kad atvykęs iš Vienos ir studijuoja savo lėšomis¹. 1811 m. jis gavo meno kandidato laipsnį ir nuo 1812 iki 1822 m. dirbo piešimo mokytoju Kaune, taigi kurį laiką buvo Adomo Mickevičiaus kolega. Trumpai tedirbęs Aleksandras Marcinkevičius, vilnietis, nuo 1823 m. studijavęs piešimą ir tapybą pas Joną Rustemą bei skulptūrą pas Kazimierą Jelskį², gal ir nespėjo palikti žymesnio pėdsako Zenkevičiaus gyvenime, tačiau taip teigti apie paskutinį piešimo mokytoją Adolfą Revkevičių nėra jokio pagrindo. Tiesa, apie jį turimų žinių skurdas, bet vien dėl to atmesti pačią įtakos mokiniams galimybę mažų mažiausiai

*Aleksandravičius E. *Prieš aušrą*. - V.: Žaltvykslė, 1990. - 184 p. - 10 000 egz.

¹ VUB RS, f. 2, b. DC 15, l. 14-15.

² VUB RS, f. 2, b. KC 104, l. 72-73.

neatsargu. Juokinga teigti, kad mokytojas skyrė mažai dėmesio savo dėstomam dalykui dėl to, jog vedė (p. 51-52). Juk Zenkevičius siuntė piešinius į Peterburgą 1841 m., t.y. jau ketvirtus metus mokomas Revkevičiaus, tad manyti gerus re-

Jonas Zenkevičius. Motinos portretas. XIX a. antra pusė. Pop., akv., baltalai. 20x17,5. MAB rankraštynas. Juozo Griekienio reprodukcija

zultatus esant ne šio mokytojo, o išimtinai Mykolo Kuliešos, iš mokyklos išėjusio 1837 m., nuopelnu - gerokai subjektyvu. Tokių mažai pagrįstų vertinimų ir skubotų išvadų yra ir daugiau. Pavyzdžiui, išryškinant ir akcentuojant Daukanto įtaką jauniems menininkams tarsi užmirštama, kad tos kartos žmonės skaitė ir Teodorą Narbutą, ir Adomą Mickevičių, ir, be abejo, Juozapą Ignatą Kraševskį, su kuriuo Zenkevičius greičiausiai buvo asmeniškai pažįstamas. Bent jau Tado Goreckio ir Kraševskio artimos pažinties paliudijimą randame šio Zenkevičiaus draugo laiške Stanislovui Fiorentiniui: „[...] Pasi-matysi tikriausiai su mylimu Ignu Kraševskiu, išbučiuok jį kuo širdingiausiai ir pasakyk, kad tegul ant manęs nepyksta, jog į paskutinįjį laišką dar neatsakiau“³.

Nors žymiausiu tapytojo užsakovu

iškeliamas Vladislovas Narbutas, iš visų jo užsakytų paveikslų išskiriamas Daukanto portretas, trumpai sustojama prie Motiejaus Valančiaus ir tik prabėgom paminimi Tado Kosciuškos, Adomo Mickevičiaus, Stepono Čarneckio ir Henriko Dembinskio atvaizdai. Pastarasis taip mažai domino Egidijų Aleksandravičių, kad net buvo paverstas Dombrovskiu (p. 94). Bet juk tiek draudžia-mojo poeto, tiek 1794 m. sukilimo vado, tiek Stepono Čarneckio, garsaus XVII a. karvedžio, dalyvavusio kovose su Švedija bei Rusija, tiek pagaliau Henriko Dembinskio, Napoleono I armijos karininko, 1831 m. sukilėlių būrio vado, 1849 m. Vengrijos sukilimo dalyvio, portretai lygiai reikšmingi užsakovo interesų ratui ir jį jaudinusioms idėjomis nušviesti. Gana sklandžiai papasakotoje Daukanto portreto sukūrimo ir tolesnio likimo istorijoje taip pat ne viskas iki galo aišku. Kaip suprasti, kad Mykolo Brenšteino užrašuose apie dailininkus, saugomuose Varšuvos Nacionalinės bibliotekos rankraščių skyriuje, Simono Daukanto ir Motiejaus Valančiaus portretai paminėti du kartus, vienur nurodant, kad jie Zenkevičiaus sukurti 1851 m. ir 1918 m. įsigyti Lietuvių mokslo draugijos už 3 000 rublių, o kitur - kad nutapyti 1850 m., 1910 m. buvo Jono Jokubauskio dvare Ketūnuose, o „vėliau savininko padovanoti Lietuvių mokslo draugijai“⁴? Pailniavą didina 1927 m. išleistas meno ir senienų rinkinių aprašas, kuriame nurodyta, jog Telšių apskrities Šauduvos dvaro savininko Juozapo Svirtūno rinkinyje yra Tado Goreckio ir Jono Zenkevičiaus darbų, ir išvardyti visi Ketūnų dvare buvę paveiksai, tarp jų ir Valančiaus bei Daukanto portretai⁵.

Įdomumo dėlei galima priminti, kad Bronius Kviklys „Mūsų Lietuvos“ 4 tome Šauduvos dvarą ir jo savininką Juozapą Kundrotą vertina kaip vieną lietuviybės atsparos taškų XIX-XX a. sandūroje, tuo

tarp Ketūnų dvaro valdytoją Jakubauskį (Kviklys rašo: Jakubovskis) apibūdina kaip apylinkių lenkintoją, kuriam veikti trukdė tik žemaičių užsispyrimas. Tuo noriu iliustruoti, kaip radikalai gali keistis žmonių charakteristikos, ypač kai kalbama apie gyvenusius sudėtingų istorinių permainų laikotarpiu ir galbūt neįvertinami visi jų veiklos aspektai. Drauge kyla mintis, kad mus dominantys portretai į Lietuvių mokslo draugiją galėjo patekti vėlesnių Šauduvos savininkų dėka. Juk ir Brenšteinas neteigia, kad juos padovanojo būtent Jakubauskis.

Palikę precizišką portretų istorijos tyrimą ateičiai, grįžkime prie Zenkevičiaus darbų. Keista, kodėl knygos autorius net neužsimena dailininką buvus dar vieno garsaus lietuvių - Antano Baranausko - portreto autoriumi. Net jei šios drobės istorija ar buvimo vieta nežinoma, pats jos egzistavimo faktas nurodytas lengvai prieinamame Lietuvos istorijos ir kultūros paminklų sąvade⁶ ir galėjo susilaukti tapytojo biografo dėmesio, juo labiau, kad biografijoje akcentuojami lituanistiniai aspektai. Tarp Zenkevičiaus piešinių, eskizų ir akvarelių, saugomų Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekos rankraščių skyriuje (f. 320), yra ir jauno kunigo, labai primenančio Antaną Baranauską, portreto eskizas su užrašu: „prelatas“ (b. 686). Net besidomint ne kūryba, o tik pačiu dailininku ir variant jo piešinius, įdomu pasidairyti po dirbtuvę (b. 304), pažvelgti į jo motinos portretą (b. 707), į inteligentiškus jo brolių Otono ir Rapolo veidus (b. 319, 614). Tik signatūrų dėka galime atskirti, jog pirmasis pieštas 1848 m. Tado Goreckio, o antrasis - Jono Zenkevičiaus 1849 m. Kaune. Kartu tai dar vienas faktas, liudijantis dailininkų draugystę. Signatūra ant kruopštaus piešinuko, vaizduojančio šiaurės elnią (b. 556), patvirtina, kad 1850 m. kovo 18 d. Zenkevičius buvo Peterburge. O štai žaviuose skrybėlėtos ponios portretėliuose iš kelionių albumo (b. 697-698) įrašai „garlaivyje“ ir „ant denio“ bei data rodo, matyt, tikslią tapytojo išvykimo iš Italijos dieną: 1858 m. bir-

³ LCVIA, f. 1135, ap. 22, b. 48 (Jolantos Širkaitės nuoroda).

⁴ VNB RS, Sign. II-10 648/1, l. 241-242.

⁵ Chwalewik E. *Zbiory Polskie...* - W.;

Kr., 1927. - T. 2. - P. 223.

⁶ LTSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas. - V., 1988. - T. 1. - P. 116.

želio 25 d. Suradus mielą dukters portretėlį, netenka prasmės ilgi svarstymai apie dailininko vedybas. Peržiūrėjus laisvus, gyvai nupieštus, kartais sentimentalius, kartais tolimus bet kokiai idealizacijai eskizus iš natūros ar karikatūriškus, net groteskinius figūrų piešinėlius, pažvelgus į gerokai romantizuotą peizažą (b. 316) ar rimties ir dramatiško kupiną natūrmortą su kaukole ir kryžiumi (b. 694), akivaizdu, koks netikslus teiginys: „Zenkevičius siekė tapyti klasiką ir gyventi klasikoje“ (p. 135). Nedidukai, apsitryne, bet daug sakantys apie patį dailininką lapo pakraščiuose (b. 329) piešti kompozicijų eskizai, kuriuose išviegiamas sapnuojantis Gediminas, Vilniaus Aukštutinė pilis su rusų kareiviais papėdėje, kovos sūkurėje besiplaikstančios vėliavos su Vyčiu ir Gedimino stulpais, griūvantys senieji Vilniaus rūmai. O šalia - eilavimo bandymas:

*cegły z nich sprzedając nie pyta
sumienia
To stały gość Wilna! To jest Duch
niszczenia
(Jų plytas parduodant, sąžinės
neklausiama
Tai nuolatinė Vilniaus viešnia! Tai
naikinimo Dvasia).*

Tarp parengiamųjų piešinių didesnėms kompozicijoms randame ir keletą iki šiol nežinomų religinių paveikslų eskizų („Šv. Juozapas“ (b. 623), „Marija su Kūdikiu“ (b. 703), „Dieviškųjų dorybių alegorija (Tikėjimas, Meilė, Viltis)“ (b. 706), „Mozė prie liepsnojančio krūmo“ (b. 324) ir kt.). Žinoma, kad Zenkevičius, kaip ir daugelis kitų jo amžininkų tapytojų (Boleslovas Ruseckas, Adomas Šemešys, Vincentas Slendzinskis, Karolis Rafalavičius, Karolis Ripinskis, Tadas Goreckis, Rožė Parčiauskaitė ir kt.), daug tapė bažnyčioms. Nesinorėtų tos kūrybos besąlygiškai priskirti prie darbų, tapomų iš būtinybės, galvojant tik apie pragyvenimą. Prie religijos linko daug tos kartos kūrėjų, ieškojusių taurių idėjų ir dvasingumo. Juk ir Zenkevičius knygoje cituojamame laiške rašo nusivylęs prancūzais, matydamas jų polinkį į materialines ver-

tybes, jų visišką „Širdies reikalų sunykimą - dvasingumo ir net tikėjimo stoką“ (p. 127). Dailininkai savo darbus neretai tiesiog aukodavo bažnyčioms. Panašus faktas žinomas ir Zenkevičiaus biografijoje: 1860 m. remontuojant Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčią, jis kartu su Vladislovu Majernovskiu restauravo ten esančius paveikslus, neimdamas už tai jokio atlyginimo⁷. Tarpsukiliminiais metais, ypač po 1863-ųjų, kai buvo uždarinėjamos bažnyčios ir vienuolynai, kai stiprėjo rusifikacija ir stačiatikybės diegimas, religinė tapyba įgavo naują -

Jonas Zenkevičius. Dukters portretas. XIX a. antra pusė. Pop., piešt., kreidelės. 21,2x16. MAB rankraštynas. Juozo Grikenio reprodukcija

savos kultūros ir tikybos išlaikymo bei stiprinimo, priešinimosi carizmui prasmę. Kartais tuose darbuose nesunku išvėgti net politines aliuzijas (pvz. Zenkevičiaus 1861 m. tapytame šv. Filomenos - įmestos į kalėjimą, tačiau žinančios apie greitą išsivadavimą - paveiksle). Atsižvelgę į vyskupo Motiejaus Valančiaus rūpinimąsi naujų bažnyčių statyba, senųjų remontu ir puošyba, taip pat gilų jo religingumą, galima daryti prielaidą ir apie jo įtaką bent jau tiems dai-

lininkams, su kuriais teko susidurti. Šis Zenkevičiaus ir Valančiaus santykių aspektas knygoje visai nepaliestas.

Be abejo, reikėtų atsižvelgti ir į galimas „nazariočių“ mokyklos bei „lietuviškojo Overbecko“ - Adomo Šemešio įtakas. Šio keisto likimo tapytojo ir dailės kritiko, keletą metų išbuvusio tremtyje už dalyvavimą slaptose organizacijose, poeto Vladislavo Sirokomlės draugo ir jo portreto autoriaus, artimo Vincento Dmachausko bičiulio, aistringo Adomo Mickevičiaus gerbėjo Aleksandravičius visai nemini. Tuo tarpu Zenkevičiui išvykus į užsienį, Šemešys gyveno jo bute ir naudojosi jo dirbtuve. Laiške Aleksandrui Valickiui jis rašė (drauge nurodydamas dar vieną, iki šiol nežinomą, Zenkevičiaus adresą): „Tapytojas Zenkevičius, išvažiuodamas į užsienį, ieškojo ko nors, kas užimtų jo butą - aš jį užėmiau. Turiu erdvų apstatytą butą ir visai gerą dirbtuvę [...] Turėsiu kur tave patalpinti be jokių suvaržymų [...] Adresas: Savičiaus gatvė, buv. Augustinų vienuolyno pastate, tapytojo Zenkevičiaus bute“⁸. O štai dar viena apmąstymams medžiagos duodanti informacija 1858 m. pradžioje Šemešio iš Vilniaus rašytame laiške tam pačiam asmeniui: „[...] turiu čia antrą pažįstamą aklą literatą - tai mano buvęs Universiteto laikų kolega [Šemešys studijavo ir literatūrą - R.J.] Romualdas Zenkevičius, nedidelio talento, bet kilni siela!“⁹

Kalbėdamas apie Zenkevičiaus gyvenimą Vilniuje ikisukiliminiais metais, Aleksandravičius daugiausia dėmesio skiria jo ryšiams su Mikalojumi Akeičiu ir pagrindinei veiklai. Visiškai kurioziški atrodo autoriaus svarstymai, ar dailininkas netapo profesionaliu revoliucionieriumi tik dėl to, kad iš partinės veiklos tuomet dar negalima buvo pragyventi (p. 152). Manau, vertėtų plačiau patyrinėti Zenkevičiaus ryšius su Eustachijumi Tiškevičiumi, Adomu Honoriu Kirkoru, Vladislovu Sirokomle, savo dailės rinkinyje turėjusiu du jo darbus -

⁷ Kurjer Wileński. - 1860. - Nr. 44. - P. 432.

⁸ VNB RS, Sign. II-2976, l. 204-205.

⁹ Ten pat, l. 209.

Tado Goreckio paveikslas „Pilgrimai Vatikane“ kopiją ir 1858 m. iš natūros tapytą „Fornarinos namelių“¹⁰, taip pat kitais tuo metu Vilniuje gyvenusiais dailininkais ir negausiais mecenatais. Juolab, kad knygoje ne kartą daugžodžiau jama apie žymiai tolimesnius ir antraeilus dalykus - Isakijaus soboro statybos peripetijas ar rusų šnipio biografijos detales.

Daugiausia gijų Vilniuje, atrodo, siejo dailininką su Hilarijum Lenskiu. 1889 m. Alfredas Römeris laiške Liucijonui Uziemblai rašė, kad grįžęs iš užsienio Zenkevičius kurį laiką ūkininkavo pas Lenskį Baltosios Vokės dvare¹¹. Žinant, kad ir Vilniuje dailininkas gyveno Lenskio name ir turėjo ten dirbtuvę, galima manyti šį dvarininką buvus jo globėju. Dėl nesuprantamo abejingumo nusprendęs nebesidomėti paskutiniais dailininko gyvenimo dešimtmečiais, knygos autorius, atrodo, nė nepažvelgė į Mokslių akademijos bibliotekos rankraščių skyriuje saugomą Lenskių archyvą, antraip tikrai būtų sužinojęs, kad Lenskio namas XIX a. pabaigoje buvo Vilniaus g. Nr. 35, kad Lenskio tikra sesuo buvo grafienė Aleksandra Leduchauskienė (Ledóchowska). Jos tapatumą su grafine, pirkusia šv. Filomenos paveikslą, dar reiktų įrodyti, tačiau tokia prielaida galima. Beje, Lenskiai turėjo dvarų ir giminių Baltarusijoje, o tiksliau neidentifikuota „grafienė Ledukovska“ iš Minsko mūsų kultūros istorijoje žinoma kaip Daukanto brolio Aleksandro globėja¹². Palikdama ateities tyrinėtojams plačiau panagrinėti šios šeimos genealogiją ir ryšius su kultūros veikėjais, manau esant reikalinga paminėti tik tai, kad Lenskio Baltojoje Vokėje pastatytos bažnyčios inventoriuje (1911 m.) nurodyta, jog šoniniame altoriuje yra Zenkevičiaus ant skardos tapytas „Nukryžiuoto Kristaus“ paveikslas¹³. Kad Lenskis nebuvo

abejingas kultūros reikalavimams, liudija ir jo vėlesnės fundacijos Lenkų mokslo mylėtojų draugijai Vilniuje, ir testamente įrašytas pavedimas „išmokėti 800 rublių kun. Lubiancui Jėzaus Širdies bažnyčios statybai. Bent dalis tų pinigų skirta apmokėti dailininkui Vivulskiui, kuris labai daug prie tos statybos dirba, bet mažai gauna“¹⁴.

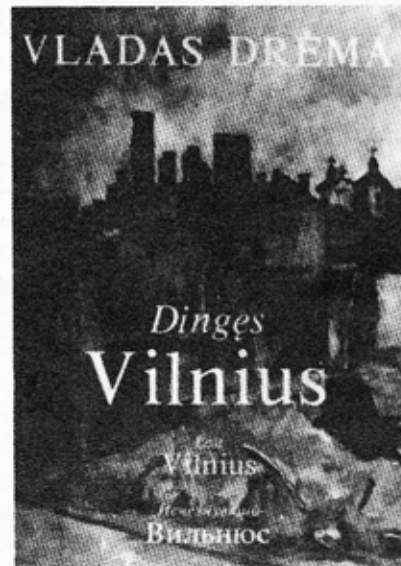
Norėčiau dar atkreipti dėmesį, kad rašant apie „gyvąjį paveikslą“ (p. 163) ar dėl netikslaus vertimo, ar dėl neapsižitūrėjimo gerokai pakeista cituojamo teksto prasmė. Minimame straipsnyje apgailestaujama, kad „gyvasis paveikslas“ ne visai pavykęs, pageidaujama, kad ateityje tokie „paveikslai“ būtų statomi pagal kokią nors žinomą vietinio poeto poemą ir rašoma: „tikriausiai tokios rūšies vaidinimai reikalauja daug darbo ir net išlaidų, tačiau esame įsitikinę, kad išlaidos sugrįžtų [...], juo labiau, kad tokie dailininkai, kaip ponai Majeranovskis, Zenkevičius, Ylakavičius, Strausas ir kiti *neatsisakytų* [pabraukta mano - R.J.] partiti ir padėti“. Taip pat manau, kad net vertimuose nederėtų rašyti, kad eina „ant miščių“ (p. 121) ar „ant šv. Jono“ (p. 157). Tai jau ne originalaus teksto kolorito išlaikymas, o grubios kalbos klaidos.

Baigiant šias pastabas belieka pasakyti, kad atidžiau pažvelgus į Zenkevičiaus kūrybą bei jos vietą platesniame Lietuvos dailės ir apskritai kultūrinio gyvenimo kontekste, būtų tekę pripažinti, kad ji ne tiek jau daug skyrėsi nuo kitų to meto dailininkų, lietuviškai galbūt nekalbėjusių ir tiesiogiai lituanistine veikla neužsiėmusių, kūrybos. Nė kiek nemenkinant paties Zenkevičiaus ir suvokiant jo individualumą, tačiau atsiskius XX amžiaus pradžios nacionalumo sampratos, būtų aišku, kad ir jo kolegų veikla bei siekiai buvo skirti Lietuvai, kad ir jų kūryba buvo lietuviška - temomis,

idėjomis, dvasia. Tuomet gal ir XIX a. profesionaliosios dailės palikimas nebūtų traktuojamas tarsi koks tikro kultūros suklestėjimo priešaušris. Tik knygos pavadinimą tektų pakeisti ne tokiu poetišku, tačiau tikslesniu. Tiesiog - „Prieš „Aušrą““.

Rūta Janonienė

MIESTO REKONSTRAVIMO VAIZDAS

Dail. Rimantas Gibavičius

Vilnius... Koks jis mums, jame gyvenantiems? Koks jis jums (ir mums), išikūrusiems jame ar aplinkui jį kelių šimtų arba kelių dešimčių kilometrų spinduliu? Koks jis tiems, kurie į jį atvyksta iš toliau, trumpam? Kiekvienam savitas, kitoks, visoks. Nors ne visada.

Dažniau jis jaučiamas nei suvokiamas. Dažniau matomas nei pažįstamas. Dažniau girdimas nei išklausomas. Rečiau pastatai, gatvės nei istorinės, nacionalinės ir valstybinės reikšmės formulės, frazės...

Mes einame ir važiuojame jo gatvėmis, skersgatviais, kertame aikštes, kartais prisėdame, jei yra suoliukų. Taip iš namų į darbus, į kavines, parduotuves, turgavietes, pro kioskus, įstaigas, kontorą. Į įstaigas ir į kontorą. Ir taip kiek-

¹⁰ Obst J. *Wycieczka do Boreikowszczyzny // Litwa i Rus. - 1912. - T. 3, zes. 2. - P. 96.*

¹¹ MAB RS, f. 151-231, l. 1-2. Tame pat laiške Römeris prisimena, kad 1850 m. Zenkevičiaus dirbtuvė Vilniuje buvo Visų Šventųjų vienuolyno pastate (Jolantos Šir-

kaitės nuoroda).

¹² Merkys V. *Simonas Daukantas. V., 1991. - P. 69.*

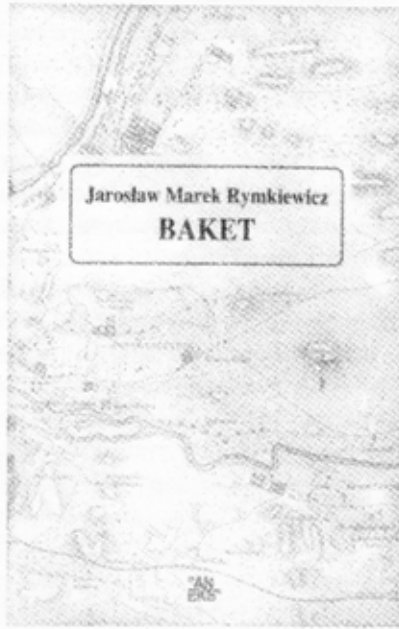
¹³ MAB RS, f. 116, b. 104.

¹⁴ MAB RS, f. 116, b. 1434, lapai nenumeruoti.

vieną dieną, trumpiausiu keliu, lyg matematikai ar kelininkai, arba mokiniai - iš taško A į tašką B, po to atgal, kitur ir vėl, kad tik tiesiau, greičiau, arčiau... Yra dar vakarinis Vilnius, yra savas bei svetimas Vilnius. Yra draugų ir bičiulių, priešų ir viršininkų gyvenamas ir vaikštomas Vilnius. Turime ir svečių miestą. Tada jis virsta paminklų kompleksu. Tada prisimename, ko mus išmokė, ką patys skaitėme, ką matėme, girdėjome. Ir pradame: Vilnelės ir Neries santaka, slėnis, kalvos, Pilis, Žemutinių rūmų kasinėjimai, Katedra, Universitetas, Šv. Onos bažnyčia, Rotušė, Aušros Vartai, Šv. Petro ir Povilo bažnyčia, Verkiai... Dabar dar televizijos bokštas, Antakalnio kapinės, suvenyrų parduotuvės, „Stikliai“... Drauge vardiname: Gediminas, Vytautas ir Jogaila, Žygimantas Augustas su Barbora Radvilaite, šv. Kazimieras, Puškinas, nors dabar gal jau ne, Adomas Mickevičius, Muravjovas, Čiurlionis, Basanavičius, Pilsudskis su Želigovskiu, Molotovas ir Ribentropas, Sniečkus, Justinas Marcinkevičius, Jaunimo teatras, „Sąjūdis“, Gorbačiovas, Landsbergis... Rečiau gal - gotika, barokas, klasicizmas, „Montvilos kolonija“, Nasvyčiai (nors dėl pastarųjų - nežinau)... Žodžiu, legendos, truputis faktų iš istorijos ir dabarties. Iš knygų, patirties ir pasakojimų. Iš knygų - ypač. Tai vadovėliai, albumai, bukletai, atvirukai.

Vilnius susilaukė daug knygų ir knygelių. Kai kurios iš jų - skaitantiems, dauguma - vartantiems ir žiūrintiems. Aš rašau ir vieniems, ir kitiems. Apie du Vilniaus matymo, mąstymo ir suvokimo tipus. Apie dvi knygas - Vlodo Drėmos „Dingusį Vilnių“¹ ir Jaroslavo Mareko Rymkiewicziaus „Baket“².

Kodėl pasirinktos būtent šios knygos? Pats paprasčiausias paaiškinimas būtų - abi jos apie Vilnių, be to, dar apie „dingusį Vilnių“, abi palyginti naujos ir simptomiškos šiam laikui. Abi priskirtinos moksliniams veikalams - istorijos

mokslui. Abiejų knygų autoriai stengiasi rekonstruoti miesto vaizdą, pasitelkę panašius šaltinius: ikonografinius ir rašytinius. Abu regi miestą kaip tam tikrą kultūros darinį ir telkinį.

Tačiau tais panašumais viskas ir pasibaigia. Ir ne tik todėl, kad viena knyga išleista Londone, o kita Vilniuje, kad vienas autorių lietuvis, o kitas - lenkas. Miestą jie įsivaizduoja labai skirtingai. Koks gi tas jų Vilniaus įvaizdis, kaip jie jį kuria ir kodėl jis toks?

Drėmai miestas - tai jo architektūra, gatvės, aikštės, priemiesčiai, „pastatų konstrukcija ir puošyba“. Šį mokslininką domina tik tie architektūros paminklai, kurie jau nebeegzistuoja, bei tie, kurie ilgainiui vėlesnių savininkų ar vartotojų buvo rekonstruoti, perstatyti, papildyti naujomis formomis.

Rymkiewiczziui „dingęs Vilnius“ - ne jo architektūros, visuomenės ar literatūros istorija. Jis stengiasi atkurti, atstatyti, kaip pats rašo, gyvenimą Vilniuje, tiksliau, Vilniaus gyvenimą. Jam svarbu, ką miesto pastatuose, gatvėse ir aikštėse veikė vilniečiai ir atvykėliai: universiteto dėstytojai ir studentai, gim-

nazistai, caro vietininkai, policmeisteriai, hipnotizuotojai, magnetizieriai, rašytojai, poetai, muzikantai, gydytojai ir vaistininkai, bukinistai, mylimosios ir meilužės. Ne abstrakčiose gatvėse ir pastatuose, bet butuose ir namuose su numeriais, savininkais, gatvėse su pavadinimais. Ką darė jose žmonės su pavardėmis ir vardais, tiksliai tais metais, tą mėnesį ir dieną.

Drėmos miesto rekonstravimui vertingiausi ir reikalingiausi ikonografiniai šaltiniai: miesto planai, brėžiniai, schemos, paveikslai, piešiniai, graviūros. Rašytiniai šaltiniai - dokumentai arba tai, kas gali būti palaikyta dokumentu - tik pagalbinė medžiaga.

Rymkiewiczziui būtent rašytiniai šaltiniai yra turtas, kurio paieškos, vartyimas, dėliojimas kaip pasiansas ir leidžia dirbti su Vilniaus istorija. Tai laišakai ir laiškėliai, raštėliai, skundai, raportai, prisiminimai, grožinė literatūra, periodika, muzikos tekstai, kitų mokslininkų parašyti darbai. Jam ikonografija tik padeda apibrėžti atskiro įvykio vietą, erdvę. Ypač tada, kai ji turi įtakos pačiam įvykiui.

Drėma užsibrėžė pagal surastus vaizdus atkurti Vilniaus architektūros istoriją ir ją aprašyti nuo ištakų, „nuo pirmo akmens po miesto pamatais“ iki XX a.pr., iš dalies - iki šių dienų. Bet tai jau ne Vilniaus architektūros kūrimo, o griovimo laikas. Tas laikas labai ryškus šio autoriaus knygoje. Drėmos knyga ir joje pateikta istorija turi ir pradžią, ir pabaigą.

Rymkiewiczziaus istorija - labai trumpas laiko tarpsnis. Tai 1823-1824 metai, tiksliau, keli tų metų mėnesiai. Tačiau tie mėnesiai įvykiais, reiškiniais ir veikėjais, susijusiais ar nesusijusiais (o tai irgi ryšys) su filomatų ir filaretų politiniais procesais, susiveja asociacijomis, išsklinda magnetiniais laukais ir apimavo ne šimtmetį. Pats autorius šios serijos savo knygas³ apibrėžia taip: Vilnius

¹ Drėma V. *Dingęs Vilnius*. - V.: Vaga, 1991. - 404 p.: iliustr. - 40 000 egz. - Kaina sutartinė.

² Rymkiewicz J.M. *Baket*. - Londyn: ANEKS, 1989. -

³ Rymkiewicz J.M. *Zmut*. - Institut Lite-

racki (Paryž): NOW-a (Warszawa), 1988; Rymkiewicz J.M. *Baket*. - Londyn: ANEKS, 1989.

ir vilniečiai XIX a. Faktiškai jo Vilniaus istorija turi savo laikinį, o drauge ir dvasinį branduolį, tačiau neturi pradžios ir pabaigos. „Kronikos nepasibaigia, tarusiu ir baigiu, kadangi nieko daugiau nebeatsitiko. Tarp dviejų įvykių visada pavyks įterpti dar vieną įvykį, o jei du įvykiai ir labai glaudžiai vienas prie kito priglus, tai ir tada visada atsiras dar kokios informacijos, kurią galėsi tarp jų įterpti.“⁴ Ir taip be galo... Ir juo labiau autorius gilinasi į kokią nors problemą, įvykį, juo daugiau randa su juo susijusių rašytinių šaltinių.

Drėmos knygoje viskas atvirksčiai. Medžiaga, kuria jis naudojasi, vis menksta, traukiasi. Todėl, kad šiam autoriui vertingiausia, kas sena, kas nauja, kas pasikeitę. Todėl, kad išbraižyta ir išpiešta daugiausiai senoji, centrinė Vilniaus dalis. Tolstant nuo jos, vis mažiau vaizdų, įamžinančių tolimesnius rajonus - naujamiestį, priemiesčius, miesto apylinkes. Pagaliau todėl, kad piešia ir braižo žymiai mažiau žmonių, nei rašo.

Medžiagos, su kuria dirbama, pobūdis veikia ir požiūrį į atkuriamą miestą, sufleruoja ir formuoja vertės ir tiesos kriterijus. Drėma stiprus jaučiasi tik tarp patikrintų, objektyvių faktų, duomenų iš dokumentų, matydamas nupieštą pastatą ar jų grupę. Jis ieško estetiškai ir istoriškai reikšmingų zonų, pastatų, puošybos. Jo tekstas depersonalizuotas. Rymkiewiczzius, pasirinkęs labai subjektyvius šaltinius, kurie neretai neigia vienas kitą, ieško greičiau paneigimų nei patikslinimų ir patvirtinimų. Jis nesidomi tuo, kas stabilu ir objektyvu, kas regima. Šis autorius kelia hipotezes, kalbasi su veikėjais, skaitytojais, ginčijasi su mokslininkais ar giria juos. Jis dažnai įterpia savo praeities ir dabarties refleksijų. Tikra jam tai, kas įdomu, kas gražu ir paradoksalu. Vertinga - kas gyva, natūralu ir keista. Ypač - kas keista. Jo knyga individualizuota, personalizuota, subjektyvuota. Lyg praėjusio šimtmečio Vilnius jam būtų jo miestas, o žmonės, ten ir

tada gyvenę - jo pažįstami. Įdomu, kad Rymkiewiczzius tapatų, bent jau erdvinį Vilniaus vaizdą atkuria jame nebuvęs, neapsilankęs.

Visa tai atsispindi ir net diktuoja knygų struktūrą. Drėmos veikalas - labai gricžtos loginės sandaros, atitinkas miesto raidą, jo architektūrines ir urbanistines zonas. Rymkiewiczziaus knyga - be skyrių, pauzių, pertraukų, neturinti nuoseklios raidos, siužeto. Čia hipotezę keičia hipotezė, asociacijos kyla iš asociacijų. Ir šokinėjama laike bei erdvėje.

Drėmos knygoje viskas aišku, pagrįsta, tobula, estetiška. Drauge viskas nutolę ir svetima. Rymkiewiczziaus - asmeniška, sava, pažįstama. Kartu - klaidu, ydinga, paslaptinga, net antgamtiška. Žodžiu, Drėmos knyga - tradicinis istorinis (mokslinis) veikalas, Rymkiewiczziaus - tradicinis eseistinis (irgi mokslinis) kūrinys.

Pradėtą priešybių grandinę galima tęsti ir tęsti. Viena kategorija išvedama iš kitos, vienas pūvis parodo, atveria sekančius. Jau paminėtų neatitikimų turėtų užtekti, norint pradėti dėstyti apie atkuriamo Vilniaus įvaizdžio dėsningumus abiejose knygose ir iškelti hipotezę dėl šaltinių įtakos tokiam įvaizdžiui, miesto sampratai ir knygos apie miestą tipui net nepriklausomai nuo autoriaus turėto tikslo, nuo jam žinomo, iš anksto susikurto miesto paveiklo, o gal portreto.

Priminsiu, kad vienas iš jų daugiau siai remiasi ikonografinė, kitas - verbali medžiaga.

Drėmos pasirinktas kelias atveda prie materialaus kultūrinio miesto atstatymo. Gyvenimo elementai surandami rašytiniuose šaltiniuose. Apie to ar ano pastato arba komplekso reikšmę miestui (pvz., kas yra katedra, rotušė, kas vyko aikštėse, parkuose) mes žinome ne iš pateiktų vaizdų, bet pradėjus veikti mūsų kultūrinei atminčiai ir patirčiai. Simbolinis žymėjimas netinka miesto ikonografijai. Tiesa, architektūra gali pasakyti apie socialinę pastatų priklausomybę, funkciją, epochos dėmesį vienoms ar kitoms kul-

tūrinėms tradicijoms, polinkį į tuos ar kitus pastatų tipus. Drėma tik užsimena apie jau nustatytą, žinomą, paveldėtą istorinę ar socialinę pastato reikšmę. Jam svarbiau „didžiosios estetikos“ reikalai, stilių ir absoliutaus grožio problema. Aksiologijos iš viso nėra. Klasikinis, racionalus ir šaltas estetiškumas, mano nuomone, visai neturi jokio ryšio su kasdienybės estetika, kuri be semantikos, be vertinimo neišsiverčia. Pasinaudodami Jurijaus Lotmano teze apie tai, kad miestas turi savo kodą ir savo tekstą, galime teigti, jog Drėma atstato tekstą, žino kodą, bet vienintelį kodą, o tas kodas ir trukdo perskaityti tekstą.

Rymkiewiczziui miestas turi ir tekstą, ir kodą, ne vieną ir ne du, turi savo vardą, laiką ir erdvę, turi kūrėjus, režisierius, atlikėjus ir žiūrovus. Jo miestas - vieta gyvenimams. Jis vertingas ne tik istoriškai ar estetiškai, bet etiškai, žmogiškai, ir tai glūdi kasdienybėje. Čia ir buitį, ir ritualai, kūryba ir interesai, mados ir gamta. Jei autorių ir domina stilius, tai tik individo, grupių gyvenimo ir skonio stilius. Jam Vilnius - mąstymas, jautimas, veikla ir žaidimas, tai, kas ir yra gyvenimas. Jo miestas įgyja visai kitus centrus, zonas ir trajektorijas. Tai intelektualinės įtampos židiniai, taktai į juos, ryšiai ir prarajos tarp jų. Atrandamos savos ir svetimos miesto erdvės, sakralinės ir profaninės sritys bei klodai: universitetas, valdžios įstaigos, pensionatai, kalėjimai, bažnyčios, prekių vietos, dangus, žaibai, bokštai, slaptos veiklos patalpos ir t.t. Čia reikšminga ir prasminga tai, kas aktualu, kas žmogiška, natūralu ir nenatūralu. Ikonografija bejėgė tokių dalykų akivaizdoje. Regimas miestas neatgyja.

Drėmos Vilniaus įvaizdis abstraktus ir stabilus. Jis tradicinis, amžinas, drauge ir iškreiptas. Tai miestas, kuris yra toks pat nuo pat pradžių, nuo idėjos, nuo programos. Kinta tik stiliai, pastatai tik statomi ir griaujami. Rymkiewiczziaus miestas tai plečiasi, tai traukiasi. Jo struktūra nepilna, bet veikianti. Jo miestas - tai miestas, kuris pats save kuria ir perkuria, veikia žmonių mintis, jausmus,

⁴ Rymkiewicz J.M. *Baket*. - Londyn, 1989. - S.21.

veiksmus ir žaidimus. Jis yra lemtingas.

Drėmos Vilnius - keliautojo-mėgėjo, keliautojo-istoriko, keliautojo-dailininko miestas. Tai panoraminių vaizdų ir pasivaikščiojimų gatvėmis reginių miestas. Šis įvaizdis pasiekė mus iš kelionių dilizansais ir pašto kariatomis laikų, iš tų kelionių išpūdžių aprašymų, iš istorinių bei architektūrinių paminklų ir miesto peizažų piešimo laikų. Legendų ir istorijų masinio kūrimo epochos - XIX amžiaus. Perduotų, pavaldėtų, išmuktų, pamatytų pagal Michalo Balinskiego⁵ ir Józef Ignacy Kraszewskiego⁶ Vilniaus miesto istorijas, Adam Honory Kirkoro „Pasiivaikščiojimą po Vilnių ir jo apylinkes“⁷, Jono Kazimiero Vilčinskio „Vilniaus albumą“⁸, Jan Bulhako „Vilnių fotografijoje“⁹, Adomo Juškevičiaus ir Juozo Maceikos vadovą „Vilnius ir jo apylinkės“¹⁰, autorių kolektyvo parašytą „Vilniaus miesto istoriją“¹¹, albumą „Vilniaus architektūra“¹² ir kitas knygas, pakartotas ir toliau kartojamas ekskursijų vadovų, žinynų, bukletų turistams. Toks pat suvokimas, tokia pat struktūra, kas kad dabar dar papildyta aeronuotraukomis, darytomis iš skraidymo aparatų.

O Rymkiewicziaus Vilniaus aprašymą įgalina tik dabartis. Jis - jau po XIX amžiaus vidurio kelionių, po XIX amžiaus pabaigos miesto monstro regėjimų, iš „juodųjų skylių“ ir dar juodesnių „juodųjų dėžių“ efektų epochos. Atsitiktinumų, tikimybės, netikrumo arba reliatyvizmo vertės ir viešpatystės sąmonės miestas. Apie tai, kas tik čia, tik tada galėjo vykti. Turėjo vykti, bet nebūtinai įvyko.

Štai jums ir miestas Vilnius: vieno - matomas, išmuktas, žinomas, kito - įsiivaizduojamas, esantis tik autoriaus ir skaitytojo galvose.

Pabaigoje negalima neužsiminti apie vieną paradokšą. Drėmos knygoje XIX amžius - daugiausia architektūros nykimo, nuvertėjimo, griuvimo laikas. Rymkiewicziaus XIX amžiaus Vilnius - vienas intensyviausių, reikšmingiausių ir prasmingiausių tarpinių miesto istorijoje.

Jeigu tarsime, kad miestas yra tekstų konglomeratas, tai kiekvienam valia skaityti juos taip, kaip jis nori, pasirinkti, kas jam įdomu ir svarbu. Tačiau, perfrazavus Algirdo Juliaus Greimo mintį (iš jo knygos „Apie netobulumą“), kad apranga įgauna prasmę tik tada, kai aprengia moterį, kad sociokultūrinis prasmingumas yra kelias iš kasdienybės į transcendentinį grožio ir vaizduotės pasaulį, bent jau kaip viltis ir nuojauta, miestas, manau, taip pat įgaus arba gali įgauti prasmę tik tada, kai jame gyvena žmonės. O kokie tie žmonės be vertinimo? Tik gestikuoliuotojai.

Belieka pasakyti, kad jeigu Jaroslavas Marekas Rymkiewiczzius po ranka būtų turėjęs kapitalinį Vlodo Drėmos veiklą „Dingęs Vilnius“, jei būtų galėjęs pasiremti šio dailės ir architektūros istoriko matymu ir žinojimu, tai jo praecities Vilnius būtų dar konkretesnis, gal dar keistesnis. Rymkiewiczzius būtų radęs žymiai daugiau atsakymų į sau ir istorijai iškeltus klausimus ir būtų galėjęs vėl jais suabejoti.

Rasa Janonytė

ŽVELGIANT PRO SENUOSIUS RAŠTUS

[ploną mokymo medžiagos knygelę¹ mūsų šviesuomenė ir spauda apmaudžiai neatkreipė dėmesio. Apmaudu ne tik dėl nepastebėto didaktiškumo gerą pras-

me, išsamių ir tikslių formuluočių, mokykliško reiškinių apibrėžimo, faktų ir išvadų išvestinės, kultūros veikėjų veiklos ir biografijos duomenų gausumo. Šio straipsnių rinkinio sudarytoja Ingė Lukšaitė (ji ir daugumos - 6 iš 9 - straipsnių autorė) kartu su Eugenija Ulčinaite ir Dariumi Kuoliu pedagoginės minties keklia „bando atskleisti per XVI-XVII a. asmenybių pažiūras ir jų įnašą į Lietuvos žmogaus ugdymą“ (p. 3). Stengiamasi nubrėžti vientisą tų šimtmečių Lietuvos pedagoginės minties vaizdą, parodyti žmogaus ugdymo bei pedagoginės minties tarpusavio sąveiką ir Lietuvos švietimą suprasti kaip neatskiriama kultūros istorijos dalį.

Šiuo tyrinėjimų keliu yra eję Zenonas Ivinskis, Simas Sužiedėlis, Antanas Rukša, kun. Stasys Yla, Mykolas Biržiška, Bronius Genzelis, su šia tema susijusios knygos „Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai“ (1980, t.1), „Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties istorijos bruožai“ (1983). Bet kultūros ir asmenybės fenomenų nagrinėjimu artimiausias yra Meilės Lukšienės darbas „Demokratinė ugdymo mintis Lietuvoje: XVIII a. antroji - XIX a. pirmoji pusė“ (1985). Pasiremiant daugiausia literatūros istorija, čia ieškoma visuomenės ugdymo tendencijų ir atskleidžiamas asmenybės formavimasis. Į kultūros istorijos laukus išeinama žinant, kad nuo žmogaus „parengimo kultūrai pareina kultūros augimas, ir atvirkščiai, nuo turimos kultūros, o ugdyme nuo jos vertybių atrankos bei akcentų priklauso ir asmenybės vertybinės orientacijos“². Svarbiausių analizės nuostatų bendrumas akivaizdžiai sieja mūsų aptariamą knygelę su Lukšienės darbu.

Straipsnių rinkinyje visuomenės švietimo ir žmogaus ugdymo idėjos, projek-

⁵ Balinski M. *Historia miasta Wilna*. T. 1-2. - Wilno, 1836-1837.

⁶ Kraszewski J.I. *Wilno od początków jego do roku 1750*. T. 1-7. - Wilno, 1840-1842.

⁷ Jan ze Sliwina [Kirkor A.]. *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*. - Wilno, 1859.

⁸ Wilczinski J. K. *Album de Wilna*. -

Paris, 1845-1862.

⁹ Buthak J. *Wędrówki fotografa w słowie i w obrazie*. Cz. 1-19. - Wilno, 1931-1936.

¹⁰ Juškevičius A., Maceika J. *Vilnius ir jo apylinkės*. - V., 1937.

¹¹ *Vilniaus miesto istorija*. - V., 1968.

¹² *Vilniaus architektūra*. - V., 1978.

¹ *Lietuvos pedagoginės minties raida XVI-XVII a. kultūros veikėjų raštuose / Sudarė Ingė Lukšaitė*. - K.: Šviesa, 1991. - 90 p. - 10 000 egz. - Kaina 1,50 rb.

² Lukšienė M. *Demokratinė ugdymo mintis Lietuvoje*. - V., 1985. - P.4.

tai apžvelgiami publicistikoje, traktatuose, Lietuvos istorijose, vadovėliuose, pamokslų rinkiniuose.

Kas galėtų patraukti dabartinių skaitytojų akį ir protą? Kuo įsidėmėtinas visuomenės patirties perdavimas pirmaisiais mūsų raštijos amžiais? Pirmiausia tu, kad pirmą kartą pas mus taip argumentuotai Lukšaitės nusakyti trys švietimo būdai - žemdirbiškosios kultūros suformuotas baltiškas, atneštinis lotyniškosios mokyklos ir bažnytinis, - jų tarpusavio sampynos ir sambūvis. Lotyniškąją mokyklą globojo Bažnyčia. Pirmosios mokyklos steigiamos prie vienuolynų, vyskupijų katedrų ir didesnių bažnyčių, pirmieji mokytojai - dvasininkai, o mokoma buvo interkalba - lotyniškai. Vakarų ir Vidurio Europos kraštuose tai padėjo susidaryti mokymo vieningumui; kaip rašė kalvinistas Merkelis Petkevičius: „[...] mokykla, senieji sakė, ketvirta dalis bažnyčios“.

Martynas Mažvydas liuteroniškojo tikėjimo pradmenų mokė lietuvių kalba, neatskiriama tikybos mokymo dalimi regėjo raštingumą. Taigi stengėsi raštu paremtą kultūrą perteikti savos kultūros savastimi - kalba.

Apskritai knygelėje veriasi daugiaakryptė ir daugiaplanė žmogaus ugdymo panorama: institucinis švietimas sąveikauja su neinstituciniu, savaiminiu ugdymu, nauji švietimo projektai pateikiami pramaišiu su didingų asmenybių tobulėjimo siekais. Kuolio straipsniuose ryškėja raiškūs žymiųjų žmonių ir jų aprašytų herojų paveikslai. Motiejaus Strijkovskio egocentriška, žemiškos garbės ir asmeninės šlovės trokštanti asmenybė kupina herojinės dorovės: tautos valstybinis gyvenimas yra sąlyga šaunumui pasireikšti. Mykolo Lietuvos ypač pabrėžiama piliečio ugdymo svarba valstybės tvirtumui. Albertas Vijūkas-Kojelavičius krašto jaunimui kelia sekutiną pavyzdį - „pamaldų tėvynės patriotą“ (p. 63).

Ar ne to meto intelektualų, didikų, bajorų, dvasininkų raiškiose figūrose turėtume ieškoti paskatų dabartiniam kultūros religiniam atsinaujinimui? Ar

ne kilnių asmenybių vidinio gyvenimo kaita amžių sąvartoje (renesanso ir baroko epochose), jų santykis su tauta, su valstybe, su Dievu čia įsidėmėtina ir mūsų jaunuomenei ir šviesuomenei? Laisvą, savarankišką, veiklų, šaunų, sugebantį savo likimą istorijai kurti renesanso patriotą keičia Dievo valia pasikliaujantis, amžinybei kuriantis, Tėvynei ištikimas, kančia ir atgaila tobulėti siekiantis baroko žmogus. Dorybės ne prikišamai rodomos, bet perteikiamos dramatiškais žmogaus didybės ir menkystės išgyvenimais. Krikščioniškos doros matmeniu perveriami tiek herojai, tiek valstybės politika: Kojelavičiaus istorijoje Mindaugo nedora kova prieš savo giminaičius pakertanti valstybės galia, o Jogailos malda prieš Žalgirio mūšį padedanti laimėti. Jėzuitų autoriaus nutapyti lietuvių dvasininkų portretai žėri asmenybės pilnatvę: vyskupas Jurgis Radvila, Eustachijus Valavičius, Merkelis Giedraitis buvę ne tik valstybės veikėjai ir krašto kultūrintojai, bet dievobaimingumu ir pamaldumu „rodę nuostabų geismą šventiems dalykams“ (p. 64). Paprasti broliai jėzuitai krikščionišku nuolankumu, darbu ir darbštumu stiebiasi Dievop ir prilygsta tauriosioms to meto asmenybėms.

Regime ne tik kerinčių asmenybių gelmę, bet ir stulbinantį universalumą: Žygimantas Liaukšminas yra europietiško masto humanitarinio mokymo pradininkas lietuvių kultūros istorijoje. Retorikos, logikos, muzikos ir kitų sričių žinias ir patyrimą, mąstymo būdą ir raiškos stilių jis sugebėjo perkelti į Lietuvą ir kartu savo darbais išesti į Vakarų Europą.

Kitas asmenybės ir kultūros santykių sklaidos aspektas - kalbos reikšmė ugdant tautą ir asmenybę. Lotynų kalba buvo tarptautinė bendrų Europos vertybių funkcionavimo priemonė ir kartu užkarda visiškam lenkų kalbos įsigalėjimui Lietuvoje. Štai Kojelavičius įstengė išradinai įterpti Europos švietimo sistemą į savąjį mokymą, Lietuvos istoriją parašydamas kaip lotynų kalbos skaitinius.

Mažvydas ieškojo būdų įterpti lietuvių kalbą į pradinę mokyklą, o Sirvydas - į aukštojo lotyniško mokslo žinių sistemą. Daukšai gimtoji kalba yra ne tik svarbiausias bendrumo ryšys ir valstybės pamatas, bet turi ir metafizinę paskirtį: „Lietuvių tauta vien dėl tėvų kalbos apleidimo“ nerandanti kelio išganyman ir Viešpaties malonėn (p. 31). Sirvydas plėtė lietuvių kalbos vartojimą, idant susiaurintų per Bažnyčią vykusią polonizaciją, ugdė lietuvišką mintijimą (naujų žodžių kūrimas) ir sykiu asmenybės „dvasingą prigimimą“ kaip atsvarą kitam, buitiskajam pasauliui.

Pagaliau protestantas Adomas Rasius ir katalikas Aaronas Olizarovijus, be asmens dievobaimingumo ir dorumo, ragino ugdyti gebėjimą dirbti, išmokyti amatų, kelti trečiojo luomo - miestiečių - vertę, siūlė specializuoto mokymo projektus, kurie, deja, taip ir nebuvo realizuoti.

Žvelgiant pro senųjų raštų apmąstymus, matyti ir labiausiai tyrinėtinos perspektyvos. Kai ką paskutiniajame straipsnyje pažymi ir rinkinio sudarytoja: mokyklų sistemos vienpusiškumą, elgsenos būdų, nuostatų, vertybių „pasyvų perėmimą“, dėl ko vis labiau smelkėsi lenkų kalba, bajorų poreikių kėlimą aukščiau už visuomenės interesus (p. 88). Problemiškas tampa ir ano meto kultūros modernizavimo klausimas - gal tai vadinti na religinio gyvenimo modernizavimu tais XVII a. suklestėjusiais pavėlavusiais Lietuvos Viduramžiais? Preciziškame ir daugialypiame asmens ir kultūros sąveikos aptarime tarsi pradingsta (išskyrus nebent Kuolio straipsnius) Bažnyčios (tiek katalikų, tiek protestantų) ir religinio gyvenimo vaidmuo. Be vieno kito smulkesnio darbo, dar iš esmės neparašyta reformacijos ir kontrreformacijos rungimos istorija LDK ir katalikybės įsivairavimas³.

Vis primirštame, kad tais laikais, ypač

³ Plačiau apie tai yra rašę Ingė Lukšaitė ir Juozas Tumelis knygoje „Stanislovas Rapolionis“ (1986). Ypač įsidėmėtinas Lukšaitės straipsnis apie protestantizmo teologiją ir Rapolionį kaip teologą.

baroko amžiuje, žmoniškumas, nors ir dauždamasis į prigimties dramatiškumą ir tikrovės verpetus, buvo palenktas sakralumui. Į lavinimosi aukštumas galėjo vesti kitų arba savęs tobulinimas. Krikščioniškojo tobulumo kaip tų laikų ugdymo tikslo samprata dar glūdi neatskleista Sirvydo pamoksluose. Apskritai po Tridento susirinkimo jėzuitai intensyviausiai diegė naujas religinio gyvenimo lytis ir stengėsi sąmoningiau formuoti krikščionių mąstymą. Ypatingas dėmesys kaip tik buvo skiriamas pamokslininkams, „kurie Dievo žodžio galia atneša sieloms daug naudos“. XVII a. stengiasi atsikratyti svarbiausių XV a. pamokslų įtaigumo kliuvinių - mokslininko (scholastinio metodo) ir sausumo (perkrovimo citatomis).

Pirmiausia turbūt apmąstyta Sirvydo pamoksluose slypinti gili Dievo ir žmogaus santykių dialektika: Dievo tiesą mokoma atverti sąmoningai gilinantį Dievo žodžio mąstytoją - žmogų. Dievo tobulumas apibūdinamas pagal asmens dieviškąsias ir žemiškąsias ypatybes. Kelias Dievop grindžiamas paties žmogaus savižina ir prabudusia savimone; čia nuolat klausama: „Kas tu esi?“ Sirvydas, ko gero, pirmasis mūsų religinėje literatūroje taip vaizdžiai pateikia kovos su velniu (velniu) „metodiką“. „Punktuose sakymų“ labai nedaug didaktinio moralizavimo. Čia nemuoloma nuo tikslo, nėra netinkamai parinktos medžiagos, nedemonstruojama atmintis, nesivaikoma retorinių puošmenų ar skambių frazių. Kaip lietuvių teologas geba uždegti, atskleis-

damas dalyko esmę argumentavimo būdu ir stiliumi bei savo paties tobulėjimo uolumu!

Taip susiduriame su požiūriu į Lietuvą atliktus XVI-XVII a. lietuvių literatūros, istorijos, kultūros istorijos tyrimus, kuriuose analizuojama to meto intelektualioji švietimo sfera. Aprašome senuosius mūsų literatus, kalbininkus, švietėjus, kultūrintojus, bet pražiūrime, kad Sirvydas, Liaukšminas, Kojelavičius pirmiausia buvo vienuoliai, kad dauguma kultūros veikėjų - dvasininkai, diegė krikščionišką kultūrą ir formavę krikščionišką gyvenimą. Jų veikla persmelkta dorinės Kristaus tiesos, jų raštuose tikėjimas dera su mokslu. Dėl asmenybės gyvenimo dvasine pilnatve ir vertybių vertikalės tais amžiais nerūpėjo ugdymas savaime; daugiau kreipta dėmesio į ugdymo praktiką, į pedagogines idėjas realizavimą. Pedagoginės problemos nebuvimą nulėmė: 1) ugdymo aiškumas (niekas neabejojo jo nereikalingumu); 2) glaudus ugdymo ryšys su pasaulėžiūra (nebuvo nepasaulėžiūrinio ugdymo)⁴. Tai nereiškia, kad ugdymas kaip kultūros istorijos dalis yra menkavertis; tiesiog jis labiau sietinas su tų amžių teologijos istorija, šventumo samprata, bendra krikščioniškos kultūros sklaida.

Taigi plonoji knygelė teikia medžiagos ne tik mokymui, bet ir giliems apmąstymams.

Vincentas Girnius

⁴ Maccina A. *Pedagogikos istorija*. - K., 1939. - T. 1. - P. 344.

ATSIŪSTA PAMINĖTI

Nemarloji žemė: Lietuva pasaulinės poezijos posmuose: Antologija / Sudarė Alfonsas Tyruolis. - K.: Varpas, 1992. - 176 p. - Kalna sutartinė.

Tai fotografuotinis leidinys, kurį 1970 m. Bostone (JAV) išleido Juozas Kapočius. Čia pateikiami įvairių pasaulio šalių poetų posmai apie Lietuvą. Įžanginiame straipsnyje Robertas Keturakis rašo, kad „ši antologija - pirmiausia priminimas mums, kokia pareiga atitinka mūsų atminčiai“ (p. 3). Sudarytojo žodžiais, „pirmiausia ieškota jau gatavų, spausdintų vertimų, bet jų skaičius pasirodė besąs labai ribotas. Nemaža net žymių visuotinės literatūros autorių, rašiusių poezijos apie Lietuvą, niekad nebuvo versta. Lietuvą liečiančių poezijos tekstų teko ieškoti įvairiose pasaulio bibliotekose“. Antologiją sudaro 4 skyriai: „Ankstesnieji amžiai (XIII-XV amž.)“, „Humanistinis amžius (XVI-XVII amž.)“, „Romantizmo metas (XVIII-XIX amž.)“, „Naujieji laikai (XIX-XX amž.)“, yra bibliografija ir autorių rodyklė. Be žymių poetų (Geoffrey Chaucer, Nicolaus Hussovianus, Adam Mickiewicz, Czeslaw Milosz), išversta nežinomų ar mažai žinomų autorių (pvz., austro Peter Suchenwirt, čeko Julius Zeyer, iš Karaliaučiaus kilusio Agnes Miegel, žydo Leiba Neidus). Daugumą kūrinių išvertė pats sudarytojas, vieną kitą - Vincas Mykolaitis-Putinas, Antanas Rukša, Juozas Kėkštas ir kt.

1992 M. NR. 1-12 TURINYS

AKTUALIOJI TEOLOGIJA

1. BAGDANA VIČIUS Vytautas. *Teologinio žodžio klausimas*. - Bibliogr. išnašose. - 9, 25-29
2. LOTZ Johannes B. *Apie meditaciją* / Iš vok. k. vertė Giedrė SODEIKIENĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 8. - 11, 8-16
3. O'DONNELL John. *Hanso Urso von Balthasaro teologija* / Iš vok. k. vertė Traidenis RAUDELIONIUS. - Aut. biogr. duomenys, p. 25; bibliogr. išnašose. - 7/8, 25-32
4. RAHNER Karl. *Mistika - tikėjimo kelias Dievop* / Iš vok. k. vertė Giedrė SODEIKIENĖ. - Tekstol. prierašas, p. 10; 4 iliustr. - 6, 10-16
5. SCHLIER Heinrich. *Naujasis Testamentas ir mitas* / Iš vok. k. vertė Antanas SEREDA. - Aut. biogr. duomenys, p. 7; 4 iliustr. - 10, 7-14
6. TILLICH Paul. *Apie gelmę* / Iš vok. k. vertė Giedrė SODEIKIENĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 31. - 4, 31-35
7. WELTE Bernhard. *Apie Nieką: prasmės link* / Iš vok. k. vertė Giedrė SODEIKIENĖ. - Tekstol. prierašas, p. 13. - 3, 13-18

APOKRIFINIAI TEKSTAI

8. ALIŠAUSKAS Vytautas. *Pavadinta Petro vardu...* - Prierašas prie [9]. - 6, 9
9. *Petro evangelija* / Iš sen. graikų k. vertė Mantas ADOMĖNAS. - Paašk.; prierašas: žr. [8]; 2 iliustr. - 6, 5-8

AΘHNAION

10. ADOMĖNAS Mantas. *Apie Heraklitą ir jo žosmę*. - Bibliogr. išnašose; 3 iliustr. - 5, 3-15
11. ALEKNIENĖ Tatjana. *Parmenido kelias*: [Atsiliepiamas į publikacijas: PARMENIDAS. *Apie prigimtį* / Iš sen. graikų k. vertė Mantas ADOMĖNAS // Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 10. - P. 3-6; DOBRYNINAS Aleksandras. *Tiesos kelias* // Ten pat. - P. 6-7]. - Aut. biogr. duomenys. p. 16; bibliogr. išnašose. - 7/8, 16-22
12. HERAKLITAS. *Fragmentai* / Iš sen. graikų k. vertė Mantas ADOMĖNAS. - Tekstol. prierašas, p. 3; paašk.; 3 iliustr. - 3, 3-12

AUTORIŲ BIOGRAFINIAI DUOMENYS

13. ALEKNIENĖ Tatjana (g. 1965). - 7/8, 16
14. ANDRIČ Ivo (1892-1975). - 12, 51
15. ANONIMAS (IX a.). - 10, 5
- BAGDANA VIČIUS Vytautas (g. 1908). - žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 3. - P. 37

16. BARTKUS Aloyzas Gvidonas (g. 1935). - 1, 27
- BERESNEVIČIUS Gintaras (g. 1961). - žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 1. - P. 8
17. BISKUP Marian (g. 1922). - 10, 26
18. BOROS Ladislaus (g. 1927). - 12, 12
- BRADŪNAS Kazys (g. 1917). - žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 10. - P. 40
19. BUMBLAUSKAS Alfredas (g. 1956). - 1, 39
20. BUTKUS Alvydas (g. 1950). - 6, 44
21. ČIGRIEJUS Henrikas (g. 1933). - 3, 27
22. DAMASKINAS (g. 1936). - 3, 19
- DAUJOTYTĖ Viktorija (g. 1945). - žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 4. - P. 47
23. FISCHER Hans Friedrich (g. 1946). - 10, 59
24. GIRDZIJAUSKAS Vytautas (g. 1930). - 5, 41
25. GIRKONTAS Robertas (g. 1963). - 7/8, 58
26. GUDAVIČIUS Edvardas (g. 1929). - 1, 39
27. JOKUBAITIS Alvydas (g. 1959). - 11, 17
28. JOSIPOVICI Gabriel (g. 1940). - 5, 29
29. JUŠKAITIS Jonas (g. 1933). - 4, 52
- KAZAKEVIČIŪTĖ Inga (g. 1965). - žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 9. - P. 10
30. KRUŠEVIČIŪTĖ ALDONA (g. 1959). - 7/8, 84
31. KUNČINAS Jurgis (g. 1947). - 10, 41
32. LOTZ Johannes Baptist (1903-1991). - 11, 8
33. MALE Émile (1862-1954). - 12, 18
34. MARCHADOUR Alain. - 9, 19
- MATUŠAKAITĖ Marija (g. 1924). - žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 6. - P. 28
35. MAURIAC François (1885-1970). - 12, 25
36. MAZALAITĖ Nelė (g. 1907). - 9, 30
37. NATKEVIČIUS Vincas (g. 1918). - 6, 27
38. O'DONNELL John [g. 1944]. - 7/8, 25
39. OELMÜLLER Willi (g. 1930). - 6, 54
40. PABEDINSKAS Jonas (g. 1929). - 10, 55
41. PALIONYTĖ Dana (g. 1935). - 6, 49
42. PETERSEN Roger (g. 1959). - 11, 54
- POVILONIS Juozas (g. 1910). - žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 1. - P. 19
43. RABIKAUSKAS Paulius (g. 1920). - 4, 25
- RAHNER Karl (1904-1984). - žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 7. - P. 5
44. RATZINGER Joseph (g. 1927). - 1, 6
45. RAUDELIONIUS Traidenis (g. 1962). - 9, 33
46. RUZGIENĖ Birutė (g. 1953). - 2, 57
47. SCHLIER Heinrich (1900-1978). - 10, 7

48. SCHNACKENBURG Rudolf (g. 1926). - 12, 30
 49. SIRIJOS GIRA Vytautas (g. 1911). - 10, 47
 50. SLAVĖNAS Erikas (g. 1966). - 11, 44
 51. SODEIKA Tomas (g. 1949). - 3, 60
 52. SUBAČIUS Paulius (g. 1968). - 2, 53
 ŠINKŪNAITĖ Laima (g. 1942). - žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 10. - P. 27
 53. ŠOLIŪNAS Jonas (g. 1930). - 4, 44
 54. TILLICH Paul (1886-1965). - 4, 31
 55. TISCHNER Józef (g. 1931). - 3, 60
 56. URBAS Dominykas (g. 1908). - 7/8, 79
 57. VAREIKIS Egidijus (g. 1958). - 1, 50
 VYČINAS Vincas (g. 1918). - žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 11/12. - P. 22
 WELTE Bernhard (1906-1983). - žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 9. - P. 8
 58. ZWEIG Stefan (1881-1942). - 7/8, 64

BAŽNYČIOS ISTORIJA

59. GELMI Josef. *Katalikų Bažnyčia 1991* / Iš vok. k. vertė Antanas GYLYS. - Tekstol. priedas, p. 47. - 2, 47-52

BAŽNYTINĖ DAILĖ

60. MÅLE Émile. *Jėzaus kūdikystės istorija*: Viduramžių ikonografija ir jos šaltiniai / Iš pranc. k. vertė Auksė KAŠKONAITĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 18; bibliogr. išnašose; iliustr. - 12, 18-23

61. MATUŠAKAITĖ Marija. *Dar apie Laukžemės madoną*: [Papildomi duomenys apie Dievo Motinos su Kūdikiu statulą, XV a. pr.; žr. Matušakaitė M. *Unikalūs radiniai Laukžemės bažnyčioje* // Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 9. - P. 15-21]. - 1 iliustr. - 3, 51

62. RUZGIENĖ Birutė. *Marijos išaukštinimas*: Pažaislio freskų ikonografinė programa. - Aut. biogr. duomenys, p. 57; bibliogr. išnašose; 12 iliustr. - 2, 57-66

63. SLAVĖNAS Erikas. *Šis tas apie Vilniaus bernardinų iliuminatorius*. - Aut. biogr. duomenys, p. 44; 17 iliustr. - 44-53

DAILĖ

64. MATUŠAKAITĖ Marija. *Tariamasis Sirvydo portretas* [XIX a. I ketv. paveikslas, Vilnius, Istorijos ir etnografijos muziejus]. - 5 iliustr. - 5, 47-51

65. ŠINKŪNAITĖ Laima. *Ne tik Jonas Kazimieras Sapiega...*: [Portretiniai atvaizdai Mykolo Arkangelo Palonio (1637-1711/1713?) daugiafigūrėse freskose]. - Bibliogr. išnašose; 8 iliustr. - 9, 46-54

66. Ta pati. *Užmirštas Jonušo Radvilos portretas* [Tapė Joannes von Heyden. Raižė Jacobus von Heyden. 1609-1610. Vario raižinys. Sankt Peterburgas, Valstybinis Ermitažas]. - Bibliogr. išnašose; 3 iliustr. - 3, 47-50

DRAMA

67. ZWEIG Stefan. *Pabėgimas pas Dievą*: Epilogas nebaigta Levo Tolstojaus dramai „Ir šviečia tamsybėse šviesa“ / Iš vok. k. vertė Giedrė SODEIKIENĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 64; 3 iliustr. - 7/8, 64-78

DVASINIAI SKAITINIAI

68. BOROS Ladislaus. *Tylos šventė* / Iš vok. k. vertė Giedrė

- SODEIKIENĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 12; 2 iliustr. - 12, 12-16

EILĖRAŠČIO PARAŠTĖJE

69. DAUJOTYTĖ Viktorija. *Jurgio Baltrušaičio psalmės*. - 3, 57-59

... ET ALTERA PARS

70. GRUCĖ Romualdas. *Ostapo Benderio mokiniai „Naujajame židinyje“*: Atsiliepiamas į publikaciją: žr. [177]. - 7/8, 117-119

71. ULČINAITĖ Eugenija. *Kai du ginčijasi, trečias tyli*: [Atsiliepiamas į recenziją: žr. Narbutienė D. *Hodoeporicon Litu-anum* (Radvila Našlaitėlis M. K. Kelionė į Jeruzalę. - V., 1990) // Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 11/12. - P. 81-83]. - 3, 79

ETNOLOGIJA

72. BUTKUS Alvydas. *Pravardinis lietuvių portretas*. - Aut. biogr. duomenys, p. 44; 4 iliustr. - 6, 44-48

FILOSOFIJOS TYRINĖJIMAI

73. JOKUBAITIS Alvydas. *Tiesos problema, arba Gando apie metafizikos mirtį paneigimas*. - Aut. biogr. duomenys, p. 17; bibliogr. išnašose. - 11, 17-25

74. RAUDELIŪNAS Traidenis. *Modernioji epocha ir post-modernizmas*. - Aut. biogr. duomenys, p. 33; 5 iliustr. - 9, 33-41

75. SODEIKA Tomas. „... simbolis vien“? - Biogr. išnašose; 2 iliustr. - 4, 36-43

ISTORIJA

76. BISKUP Marian. *Didysis Lenkijos ir Lietuvos karas su Vokiečių ordinu*: (1409-1411) / Iš rusų k. vertė Vida ŽEMAITYTĖ ir Violeta ZAPERECKAITĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 26; bibliogr. išnašose. - 10, 26-34

77. GUDAVIČIUS Edvardas. *Žalgirio operacija ir Vytauto rizika*. - Bibliogr. išnašose. - 5, 24-28

ISTORIJA IR KULTŪRA

78. SUBAČIUS Paulius. *Lietuvninkų ir žemaičių brolis* [Kun. Juozapas Čerkeliauskas, 1857-1926, ir jo raštai]. - Bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 3, 52-56

- Tas pats. *Tautinio atgimimo vienišius* [Antanas Baranauskas, 1832-1902]. - žr. [137]

79. Tas pats. *Tautinis atgimimas: savimonės raida ir kultūrinė mitologija*. - Aut. biogr. duomenys, p. 53. - 2, 53-55

IŠ „AIDŲ“ ARCHYVO

80. BAGDANAČIUS Vytautas. *Megalitas*: Europos religija prieš atsikeliant čia indoeuropiečiams: [Str. serijos (žr. Aidai. - 1989. - Nr. 2; 1989. - Nr. 3; 1990. - Nr. 1; 1990. - Nr. 2; 1990. - Nr. 4) tęsinys]. - Tekstol. priedas, p. 14; lit-ros sąrašas, p. 25; 3 iliustr. - 2, 14-25

- JAKŠTAS Juozas. *Jonas Matusas - analitinio istoriko pavyzdys*. - žr. [129]

- MATUSAS Jonas. *Slavų krikščionybė ir Lietuva*. - žr. [112]

IŠ LIETUVOS BAŽNYČIOS PRAETITIES

81. GIRKONTAS Robertas. *Brastos unija ir LDK stačiatiki*

kių *Bažnyčia XVII-XVIII a.* - Aut. biogr. duomenys, p. 58; bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 7/8, 58-63

IŠ MISTIKOS ISTORIJOS

82. KAZAKEVIČIŪTĖ Inga. *Simplex et idiota*: [Šv. Pranciškaus Asyžiečio raštai]. - Bibliogr. išnašose; santrumpų sąrašas, p. 31; 3 iliustr. - 2, 26-31

KONVERSATORIUMAS

Gedimino mirtis: problema nebaigta / Alfredas BUMBLAUSKAS kalbina Edvardą GUDAVIČIŪ. - žr. [111]

83. *Istorija yra tokia, kokia yra...* / Alvydas NIKŽENTAITIS kalbina Stepheną ROWELLĄ. - 7/8, 89-91

84. *Nepatenkintas švietimas* / Tomas SODEIKA kalbina Willi OELMÜLLERĮ. - Aut. biogr. duomenys, p. 54; 1 iliustr. - 6, 54-60

85. *Rezistencija amerikiečių mokslininko akimis* / Virginijus VALENTINAVIČIUS kalbina Rogerį PETERSENĄ. - Aut. biogr. duomenys, p. 54. - 11, 54-58

86. „Rytų Europa turi ką pasakyti Vakarams...“ / Tomas SODEIKA kalbina Józefą TISCHNERĮ. - Aut. biogr. duomenys, p. 60. - 3, 60-65

KRIKŠČIONIŠKASIS EUROPOS PAVELDAS

87. DAMASKINAS. *Ortodoksijos misija kuriant vieningą Europą* / Iš pranc. k. vertė Auksė KAŠKONAITĖ; tekstas sutrumpintas. - Aut. biogr. duomenys, p. 19; bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 3, 19-27

88. RATZINGER Joseph. *Europa: krikščionis įpareigojantis paveldas* / Iš pranc. k. vertė Auksė KAŠKONAITĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 6; bibliogr. išnašose; 4 iliustr. - 1, 6-13

KRIKŠČIONIŠKOJI KLASIKA

89. ADOMĖNAS Mantas. *Šventasis vertėjų globėjas* [šv. Jeronimas Stridonietis, apie 347-419]. - Bibliogr. išnašose; 4 iliustr. - 7/8, 8-15

90. ALIŠAUSKAS Vytautas. „*Tas, kuriuo dėjosi...*“ [Pseudo Dionizijus, V a.] : Priešašas prie [98]. - Bibliogr. išnašose. - 11, 6

91. AUGUSTINAS Aurelijus. *Komentaras Pirmajam Jono laišku* / Iš lot. k. vertė Jūratė TERLECKIENĖ. - Paašk.; priešrašas: žr. [125]; 2 iliustr. - 12, 3-10

92. IX A. ANONIMAS. *Pamokslas Abraomo sekmadieniui* / Iš lot. k. vertė Mantas ADOMĖNAS. - Aut. biogr. duomenys, p. 5; paašk.; 1 iliustr. - 10, 5-6

93. GRIGALIUS DIDYSIS. *Komentaras Giesmių giesmei* / Iš lot. k. vertė Naglis KARDELIS. - Paašk.; priešrašas: žr. [132]; 2 iliustr. - 4, 3-8

94. HERMAS. *Ganytojas* / Iš sen. graikų k. vertė Mindaugas STROCKIS. - Paašk.; priešrašas: žr. [122]; 1 iliustr. - 9, 7-12

95. JERONIMAS STRIDONIETIS. *Šventojo Pauliaus, pirmojo eremito, gyvenimas* / Iš lot. k. vertė Mantas ADOMĖNAS. - Paašk.; 3 iliustr. - 7/8, 3-8

96. KIPRIJONAS KARTAGINIETIS. *Donatui* / Iš lot. k. vertė Eugenija ULČINAITĖ. - Priešašas: žr. [127]. - 5, 16-20

97. ORIGENAS. *Apie filosofiją ir Šv. Raštą*: Laiškas Grigaliui Stebukladariui / Iš sen. graikų k. vertė Darius ALEKNA. - Paašk.; priešrašas: žr. [126]; 1 iliustr. - 1, 3-5

98. PSEUDO DIONIZIJUS. *Apie mistinę teologiją* / Iš sen. graikų k. vertė Mantas ADOMĖNAS. - Priešašas: žr. [90]; paašk.; 1 iliustr. - 11, 3-6

99. TEOFILIS ANTIOCHIETIS. *Apologija Autolikui* / Iš sen. graikų k. vertė Jonas MORKUS. - Paašk.; priešrašas: žr. [123]; 2 iliustr. - 2, 3-9

LAIŠKAS REDAKTORIUI

100. ANDRIEKUS Leonardas. *Laimingai atliktas žygis: „Aidams“ persikeliant į Lietuvą*: [Perspaudas iš: Aidai. - 1991. - Nr. 4]. - 2, 1-2

101. DAUJOTYTĖ Viktorija. *Laiškas redaktoriui*. - 6, 1-4

102. DZEŽULSKIS Eligijus. *Laiškas redaktoriui*. - 5, 1-2

103. GIRDZIJAIŠKAS Vytautas. *Laiškas redaktoriui*. - 4, 1-2

104. GRUCĖ Romualdas. *Laiškas redaktoriui*. - 10, 1-4

105. KAZLAUSKAS Vytautas. *Laiškas redaktoriui*. - 9, 1-6

106. MORKUS Pranas. *Laiškas redaktoriui*. - 11, 1-2

107. PATAČKAS Algirdas. *Elegija Antano Vaičiulaičio atminimui*. - 1 fotopotr. - 7/8, 1-2

108. SODEIKA Tomas. *Pavėlavęs laiškas redaktoriui*. - 1, 1-2

109. STANCZYK Dariusz. *Laiškas redaktoriui*. - 3, 1-2

110. VILTAUTAITĖ Teresė. *Laiškas redaktoriui*. - 12, 1-2

LIETUVOS KRIKŠTO ISTORIJA

111. *Gedimino mirtis: polemika nebaigta* / Alfredas BUMBLAUSKAS kalbina Edvardą GUDAVIČIŪ. - Aut. biogr. duomenys, p. 39; fotopotr. - 1, 39-49

112. MATUSAS Jonas. *Slavų krikščionybė ir Lietuva*. - Priešašas: žr. [129]; rubrika „Iš „Aidų“ archyvo“. - 3, 29-35

113. RABIKAIŠKAS Paulius. *Dievo tarnas Mykolas Giedraitis* [apie 1425-1485]. - Aut. biogr. duomenys, p. 25; bibliogr. išnašose; 4 iliustr. - 4, 25-30

LITERATŪRA IR RELIGIJA

114. BARTKUS Gvidonas. *Dievo malonės tema XVII a. ispanų ir prancūzų teatre*: [Tirso de Molina, 1583-1648; Pedro Calderón de la Barca, 1600-1681; Pierre Corneille, 1606-1684; Jean Rotrou; 1609-1650]. - Aut. biogr. duomenys, p. 27. - 1, 27-31

115. GRIGAITYTĖ Laima. *Dievo samprata*: Vinco Mykolaičio-Putino ir Bernardo Brazdžionio poezija. - Aut. biogr. duomenys, p. 39; bibliogr. išnašose; rubrika „Bernardui Brazdžioniui 85“. - 2, 39-42

LITERATŪROS MOKSLAS

116. BALSEVIČIŪTĖ-ŠLEKIENĖ Virginija. *Tautos tema*: Bernardo Brazdžionio ir Jono Juškaičio lyrika. - Aut. biogr. duomenys, p. 42; bibliogr. išnašose; rubrika „Bernardui Brazdžioniui 85“. - 2, 42-46

GRIGAITYTĖ Laima. *Dievo samprata*: Vinco Mykolaičio-Putino ir Bernardo Brazdžionio poezija. - žr. [115]

JUŠKAITIS Jonas. *Aplinkui Giedrių*: [Atsiminimai apie rašytoją Antaną Giedrių-Giedraitį, 1892-1977]. - žr. [130]

117. KRUSĖVIČIŪTĖ Aldona. *Vytauto Mačernio savikūros kelias*. - Aut. biogr. duomenys, p. 84; bibliogr. išnašose. - 7/8, 84-88

118. NATKEVIČIUS Vincas. *Antano Jasmanto lyrika* [tikr. Antanas Maceina, 1908-1987]. - Aut. biogr. duomenys, p. 27. - 6, 27-35

ŽENTELYTĖ Audronė. *Praregėjimo stebuklas* [Edvarts Virza, 1883-1940]. - žr. [140]

MŪSŲ PIRMTAKAI

119. MARKEVIČIUS Valentinas. *Vienas iš „šešiolikos daktarų“* [Pranas Dielininkaitis, 1902-1942]. - Bibliogr. išnašose; 3 iliustr.; rubrika „Prano Dielininkaičio 90-mečiui“. - 5, 52-56

120. SIRIJOS GIRA Vytautas. *Ūkanoms prasiskleidžiant*: [Atsiminimai apie Jėzuitų gimnaziją ir savo kūrybos pradžia]. - Aut. biogr. duomenys, p. 47; paaišk.; 5 iliustr. - 10, 47-54

MUZIKA

121. PALIONYTĖ Dana. *Kelios simfoninės paralelės*: [Jeronimas Kačinskas, g. 1907; Julius Gaidelis, 1909-1983; Vytautas Bacevičius, 1905-1970]. - Aut. biogr. duomenys, p. 49; 3 fotoportr. - 6, 49-53

„NAUJOJO ŽIDINIO“ KONKURSUI

GIRDZIJAUSKAS Vytautas. *Širdis nepripažįsta senaties*. - žr. [159]

KUNČINAS Jurgis. *Naktys Universitete*. - žr. [161]

SUBAČIUS Paulius. *Tautinio atgimimo vienišius*. - žr. [137]

PERSONALIJS

ADOMĖNAS Mantas. Apie Heraklitą ir jo žoasmę. - žr. [10]

122. Tas pats. *Hermas* (II a.). - Priešas prie [94]; bibliogr. išnašose. - 9, 13

Tas pats. *Šventasis vertėjų globėjas* [šv. Jeronimas Stridonietis, apie 347-419]. - žr. [89]

123. ALIŠAUSKAS Vytautas. „O dėl Antiochijos bažnyčios...“ [Teofilis Antiochietis, II a.]: Priešas prie [99]. - 2, 9

124. BAJARŪNIENĖ Jadvyga. *Heinrich Böll - Praeceptor Germaniae* [1917-1985]: Priešas prie [157]. - 1, 38

BERESNEVIČIUS Gintaras. *Drewermanno byla tik prasi-deda?* - žr. [178]

BUBNYNĀ Arūnas. *Prieš srovę: Józef Mackiewicz* [1902-1985] ir *Vilnius*. - žr. [199]

125. [DRAZDAUSKAS Saulius] S. D. *Aurelijus Augustinas* (354-430): Priešas prie [91]; bibliogr. išnašose. - 12, 10-11

[Tas pats]. S. D. *Naujieji Bažnyčios tėvai: Henri de Lubac* [1896-1991]. - žr. [181]

126. Tas pats. *Origenas* (apie 185 - apie 254): Priešas prie [97]. - 1, 3-4

127. Tas pats. *Šv. Kiprijonas* [m. 258]: Priešas prie [96]. - Bibliogr. išnašose. - 5, 20-21

DUMŠYTĖ Rusnė. *Robert Schuman - suvienytos Europos tėvas* [prancūzų politikas; 1886-1963]. - žr. [217]

128. GAUČYS Povilas. „XVIII a. pradžioje...“ [Joan Maragal, 1860-1911]: Priešas prie [150]. - 1, 14

129. JAKŠTAS Juozas. *Jonas Matusas - analitinio istoriko pavyzdys* [1899-1962]: Priešas prie [112]. - 1 fotoportr. - 3, 29-30

JANKEVIČIŪTĖ Giedrė. *Josip Plečnik - „slavų Gaudi“* [ar-

chitektas, 1872-1957]. - žr. [203]

130. JUŠKAITIS Jonas. *Aplinkui Giedrių*: [Atsiminimai apie rašytoją Antaną Giedrių-Giedraitį, 1892-1977]. - Aut. biogr. duomenys, p. 52; 8 iliustr.; rubrika „Antano Giedriaus 100-mečiui“. - 4, 52-62

131. Tas pats. *Povilas Gaučys* [1901-1991]: Priešas prie [150]; 1 fotoportr. - 1, 16-17

132. KARDELIS Naglis. *Grigalius I Didysis* [apie 540-604]: Priešas prie [93]. - 4, 8

KARUŽA Kazys. *Dvidešimt penkeri metai be Felikso Kudirkos* [1901-1967]. - žr. [205]

KAZAKEVIČIŪTĖ Inga. *Simplex et idiota*: [Šv. Pranciškaus Asyžiečio raštai]. - žr. [82]

KRUŠEVIČIŪTĖ Aldona. *Vytauto Mačernio savikūros kelias*. - žr. [117]

KUBILIUS Vytautas. „Ten buvo dangus atsivėręs“ (*Johannes Bobrovskii* [m. 1965] - 75). - žr. [206]

MARKEVIČIUS Valentinas. *Vienas iš „šešiolikos daktarų“* [Pranas Dielininkaitis, 1902-1942]. - žr. [119]

133. MASIŪNIENĖ Birutė. *Baltarusių poetas - „Vyčio“ autorius* [Maksim Bahdanovič, 1891-1917]: Priešas prie [141] ir [143]. - 5, 22-23

NATKEVIČIUS Vincas. *Antano Jasmanto lyrika* [tikr. Antanas Maceina, 1908-1987]. - žr. [118]

NORVILIENĖ Vitalija. *Elisabeth Moltmann-Wendel: feministinė teologija*. - žr. [189]

134. POVILONIS Juozas. *Susitikimai*: [Atsiminimai]. - 3 iliustr.; rubrika „Bernardui Brazdžioniui 85“. - 2, 32-39

PUČINSKAS Vytautas. *Kompozitorius Jonas Dambrauskas* [1892-1982]. - žr. [210]

RABKAUSKAS Paulius. *Dievo tarnas Mykolas Giedraitis* [apie 1425-1485]. - žr. 113

135. RAUDELIONIŪNAS Traidenis. *Levas Karsavinas* (1882.XII.1-1952.VII.12): Priešas prie [166]; bibliogr. išnašose. - 12, 49-50

[STUNDŽIA Bonifacas] S. B. *In memoriam Vincui Mincevičiui* (1915.X.31-1992.V.30). - žr. [212]

SUBAČIUS Paulius. *Įžvalgos ir konstrukcijos* [Vytauto Kavolio paskaitos VU]. - žr. [213]

Tas pats. *Lietuvninkų ir žemaičių brolis*: [Kun. Juozapas Čerkeliauskas, 1857-1926, ir jo raštai]. - žr. [78]

136. [Tas pats] P.S. *Nikodemus Švogždys-Milžinas* (1899-1985) [ir apie kun. dr. Juozapą Stakauską, 1900-1972]: Priešas prie [138]. - 9, 42

137. Tas pats. *Tautinio atgimimo vienišius* [Antanas Baranauskas, 1832-1902]. - Bibliogr. išnašose; 2 iliustr.; rubrika „Antano Baranausko [mirties] 90-mečiui: „Naujojo židinio“ konkursui“. - 11, 36-43

138. ŠVOGŽLYS-MILŽINAS Nikodemus. *Kun. dr. Juozapo Stakausko* [1900-1972] *charakteristika*: [Skyrius iš kn.: Tas pats. *Knyga apie kunigą profesorių dr. Juozapą Stakauską*: Biografija. Psichologinė studija. Gyvenimo drama. - Vievis, 1980. - Mašinraštis]. - Priešas: žr. [136]; rubrika „Juozapo Stakausko mirties 20-mečiui“. - 9, 42-45

139. URBAS Dominykas. *Apie „Sakalą“ ir Antaną Kniūkštą* [1892-1983]. - Aut. biogr. duomenys, p. 79; 3 iliustr.; rubrika „Antano Kniūkštos 100-mečiui“. - 7/8, 79-83

VASILENKO Leonid. *Rusija: aplink tėvo Aleksandro Menio asmenį* [1935-1990]. - žr. [194]

WOLFE Gregory. *Shusaku Endo: tarp Rytų ir Vakarų*

[Japonų rašytojas katalikas; g. 1923]. - žr. [216]

140. ZENTELYTĖ Audronė. *Praregėjimo stebukas* [Edvarts Virza, 1883-1940]: Prierašas prie [165]. - 1 iliustr. - 11, 33-35

POEZIJA

141. BAHĐANOVIĆ Maksim. *Vytis*: [Eil.] / Iš baltarusių k. vertė Birutė BALTRUŠAITYTĖ. - Tekstas baltarusių k.: žr. [143]; prierašas: žr. [133]. - 5, 23

142. BALBIERIUS Alis. *Tiktai nostalgija*: [Eil.] Senas kambarys. - Neišsipildymų vėjas. - „Praeitais tai spyna...“ - Ironiškas. - 10, 15

143. БОГДАНОВИЧ Максим. Пагоня: [Eil.]. - Baltarusių k.; vertimas į liet. k.: žr. [141]; prierašas: žr. [133]. - 5, 22

144. BRADŪNAS Kazys. *Penkiolika cilėraščių*: Rytinė mankšta. - Įsakymai sau. - Mažyliai. - Kad nesiskųstų. - Priskėlimas. - Velykų žaidimai. - Nuprausimas kelionei. - Kelionė delnu. - Rudens keliu. - Rašai pirštu. - Vėlinės. - Tėviškės vietoje. - Saulės paglostymas. - Poezijos vandenynas. - Mūsų namas. - 2 fotoportr.; rubrika „Kaziui Bradūnui 75“. - 2, 10-13

145. BRAZDŽIONIS Bernardas. *Vakaro mišios*: [Eil. faksimilė]. - 2, 37

146. ČEMOLONSKAS Jaunius. *Mūsų priešai aklė*: [Eil.]: Sniego žmonės. - Liga. - Delčia. - Aštuonbriaunis. - Priešai ir pirštai. - Mėlynos Vėlinės. - 6, 17

147. GUTAUSKAS Leonardas. *Kalėdinė elegija*: [Eil.]: „Kokios trumpos...“ - „Kas aptiks...“ - „Kasmet liūdnės žiemos...“ - „Kalėdų vakarą...“ - 12, 17

148. JUŠKAITIS Jonas. *Eilėraščiai*: „Mirties medum...“ - „Žvaigždės virš jūros...“ - „Pavasariu pradeda žemė...“ - „Vijokliai ant grynų...“ - „Mano meilės Dieve...“ - „Ne amžinai dabar...“ - „Virš garbanotų tamszalių pušų...“ - „Varpui kalbantis toliuos...“ - „Lyg, rodos, mėlynojoj...“ - „Nesuprantu, nesuprantu...“ - „Tėviškės laukuos...“ - „Ant putinų raudonų...“ - 9, 14-18

149. KONTRIMAITĖ Marytė. *Trys cilėraščiai*: „Giedrumas aušroto sniego...“ - „Debesys...“ - „Ir vėl...“ - 3, 28

150. MARAGAL Joan. *Eilėraščiai*: Akloji karvė. - Jūros vaizdai: I-V. - Dvasinė giesmė / Iš ispanų k. vertė Povilas GAUČYS. - Prierašai: žr. [128] ir [131]. - 1, 14-16

151. MARTINAITIS Marcelijus. *Neturiu ko paklaust*: [Eil.]: „Gegužė pamėgdžioja...“ - Prisiminimas (Perkūnija). - Nesudainuota vestuvių daina. - 7/8, 23-24

152. PUIŠYTĖ Aldona Elena. *Juk Tu artė*: [Eil.]: Karmelitu bažnyčia. - Grabnyčios šviesa. - „Ir vėl slepi...“ - 4, 23-24

153. ŽILAITYTĖ Danutė. *Tarp daiktų*: [Eil.]: „Šviečia saulė...“ - „Koks prieštaravimas...“ - „Viskas drumsčia sielą...“ - „Akmenys...“ - 11, 7

POLITIKA

154. DIELININKAITIS Pranas. *Lietuvos ateities santvarkos pagrindai*. - Faktogr. prierašas, p. 56; rubrika „Prano Dieilininkaičio 90-mečiui“. - 5, 56-59

155. VAREIKIS Egidijus. 1991: *metų apžvalga*. - Aut. biogr. duomenys, p. 50. - 1, 50-59

PRO ET CONTRA

156. PABEDINSKAS Jonas. *Vystytis ir augti kartu su*

gyvenimu: Ateitininkijos principų svarba. - Aut. biogr. duomenys, p. 55. - 10, 55-59

PROZA

157. BÖLL Heinrich. *Žvakės Marijai* / Iš vok. k. vertė Jurgis KUNČINAS. - Prierašas: žr. [124]; 1 iliustr. - 1, 32-37

158. ČIGRIEJUS Henrikas. *Keturios novelės*: Žvyruobių ožkelė. - Iškilmės. - Fortunatas. - Vakarinis suopis. - Aut. biogr. duomenys, p. 37; 1 iliustr. - 3, 37-45

159. GIRDZIJAUSKAS Vytautas. *Širdis nepripažįsta senaties*. - Aut. biogr. duomenys, p. 41; 2 iliustr.; rubrika „Naujojo židinio“ konkursui“. - 5, 41-46

160. *Johannes Lanzbergo „Perbėgėlių psichologija“* / Spaudai parengė Andrius JARAS. - Bibliogr. išnašose; faktogr. prierašas, p. 43; 1 iliustr. - 6, 36-43

161. KUNČINAS Jurgis. *Naktys Universitete*. - Aut. biogr. duomenys, p. 41; 1 iliustr.; rubrika „Proza: „Naujojo židinio“ konkursui“. - 10, 41-46

162. MAURIAC François. *Kalėdų pasaka* / Iš pranc. k. vertė Diana BUČIOTĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 25; 1 iliustr. - 12, 25-29

163. MAZALAITĖ Nelė. *Tvora*. - Aut. biogr. duomenys, p. 30; 1 fotoportr.; 1 iliustr.; rubrika „Nelėi Mazalaitei 85“. - 9, 30-32

164. ŠOLIŪNAS Jonas. *Dievas atšaukia mirtį*. - Aut. biogr. duomenys, p. 44; 2 iliustr. - 4, 44-51

165. VIRZA Edvarts. *Ruduo*: Fragmentai iš „Straumenų“ / Iš latvių k. vertė Audronė ZENTELYTĖ. - Prierašas: žr. [140]; 2 iliustr. - 11, 26-32

PUBLIKACIJA

166. KARSAVINAS Levas. *Dvasia ir kūnas*. - Prierašas: žr. [135]; rubrika „Levo Karsavino 110-mečiui“. - 12, 37-49

RELIGIJOTYRA

167. BERESNEVIČIUS Gintaras. *Baltų religijos reformos ir jų iniciatoriai*: Religijos fenomenologijos apybraiža. - Bibliogr. išnašose. - 4, 9-22

168. Tas pats. *Kas yra religija*. - Bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 10, 16-25

169. Tas pats. *Šventybės fenomenas*. - Bibliogr. išnašose. - 6, 18-26

170. VYČINAS Vincas. *Laima - aisčių likimo deivė*: [Knygos įžanga ir pirmi keturi sk.]. - Bibliogr. išnašose; 5 iliustr. - 7/8, 33-58

RELIGINĖ ESEISTIKA

171. ANDRIČ Ivo. *Kelio ženklai* / Iš serbų k. vertė Stasys SABONIS. - Aut. biogr. duomenys, p. 51; iliustr.; 1 fotoportr.; rubrika „Ivo Andričiaus 100-mečiui“. - 12, 51-56

172. KARDELIS Naglis. *Nemirtinga nemirtingumo viltis*. - Bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 1, 18-26

ŽMOGUS IR KALBA

173. KARDELIS NAGLIS. *Kalbos archeologija būtis griuvėsiuose*. - Paaišk.; bibliogr. išnašose. - 10, 35-40

ŽVILGSNIS Į ŠV. RAŠTĄ

174. JOSIPOVICI Gabriel. *Vyras laukuose* / Iš anglų k.

vertė Rasa ASMINAVIČIŪTĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 29; bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 5, 29-40

175. MARCHADOUR Alain. *Lozorius: iš tylos į žodį / Iš pranc. k. vertė Auksė KAŠKONAITĖ*. - Aut. biogr. duomenys, p. 19; bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 9, 19-24

176. SCHNACKENBURG Rudolf. *Luko evangelijos Kalėdų istorija / Iš vok. k. vertė Giedrė SODEIKIENĖ*. - Aut. biogr. duomenys, p. 30; bibliogr. išnašose; iliustr. - 12, 30-36

APŽVALGA

Religija

177. ASTA ir RASA. *Šiukslės iš namų [VDU Teologijos-filosofijos fakulteto studentų nuomonės apie studijas; 1992 m. vasaris]*. - 5, 60-61

178. BERESNEVIČIUS Gintaras. *Drewermanno byla tik prasideda?* - 1, 61-63

179. DAUGINTIS Petras. *Pokomunistinio laikotarpio apmąstymai: religija ir politika*. - Bibliogr. išnašose. - 9, 55-58

180. [DRAZDAUSKAS Saulius] S. D. *[kurta Lietuvos Biblijos draugija [Vilnius, 1992.I.17]]*. - 3, 66-67

181. [Tas pats]. S. D. *Naujieji Bažnyčios tėvai: Henri de Lubac [1896-1991]*. - 1 fotoportr. - 1, 60-61

182. *Istorija ir teologija kartu / Irena VAIŠVILAITĖ atsako į Giedrės JANKEVIČIŪTĖS klausimus [apie studijas Romoje, Šv. Grigaliaus universitete]*. - 1 fotoportr. - 11, 59-62

183. *Išnaudoti savo moralinę jėgą / Kun. Hans Friedrich FISCHER dO atsako į Liubarto AKMINO klausimus [apie Bažnyčią ir visuomenę buv. Rytų Vokietijoje]*. - Aut. biogr. duomenys, p. 59. - 10, 59-63

184. *Kad lietuviškoji mintis nežūt... / Kun. Pranciškus GIEDGAUDAS OFM atsako į Liubarto AKMINO klausimus*. - 7/8, 92-94

185. KAVALIAUSKAS Česlovas. *Atviras laiškas kun. Dominykui Valenčiui*. Širvintos, 1992.V.28: [Atsiliepimas į publikaciją: Valentis D. *Jis buvo parodytas // Katalikų pasaulis*. - 1992. - Nr. 8. - P. 1-2]. - Bibliogr. išnašose. - 6, 61

186. Tas pats. *Teosofija, reinkarnacija, mokslas*. - Bibliogr. išnašose. - 4, 64-66

187. *Kontempliatyvio kaip karmelitės, veiklios kaip jėzuitai / Jadvyga STANELYTĖ (sesuo Gema) atsako į Birutės RUZGIENĖS klausimus [apie Eucharistinio Jėzaus seserų kongregaciją]*. - 1 fotoportr. - 12, 57-60

188. MIRCEA Dumitru. *Rumunijos unitai šiandien / Iš anglų k. vertė Dalia ČIOČYTĖ*. - 5, 61-62

189. NORVILIENĖ Vitalija. *Elisabeth Moltmann-Wendel: feministinė teologija*. - Bibliogr. išnašose. - 2, 68-70

190. TOLEIKIS Vytautas. *Bendraudami identifikuojamės [Lietuvos ir Prancūzijos jaunimo maldininkų ryšiai 1989-1991 m.]*. - 3, 67-68

191. TORREBIARTE Pablo. *Katalikų Bažnyčia Lotynų Amerikoje / Iš anglų k. vertė Giedrė SABONYTĖ*. - 12, 60-63

192. TULABA Ladas. *Apie Bažnyčią kaip bendrystę (communio): [Tikėjimo kongregacijos raštas, paskelbtas 1992.VI.16]*. - 10, 63-64

193. VAKARIS Vidas. *Islamas buvusioje SSRS: religija ir politika*. - Bibliogr. išnašose. - 6, 62-63

194. VASILENKO Leonid. *Rusija: aplink tėvo Aleksandro Menio asmenį [1935-1990] / Iš rusų k. vertė Liubartas AKMINAS*. - Bibliogr. išnašose; 1 fotoportr. - 11, 62-65

195. VAŠKO Václav. *Katalikų Bažnyčia pokario Čekijoje-Slovakijoje / Iš vok. k. vertė Sondra ŠULIJIENĖ*. - Tekstas sutrumpintas. - 7/8, 94-96

196. „*Vykstu pas jus kaip Visuotinės Bažnyčios tarnas...*“ / Arkiv. Justo MULLOR GARCÍA [1991.XI.30 paskirtas popiežiaus nuncijumi Lietuvoje] atsako į kun. Virginijaus VEILENTO klausimus. - 1 fotoportr. - 2, 67

Kultūra

197. ALEKNIENĖ Tatjana. *Atrasta žemė, arba Univer-saliausias nūdienos mokslas [Konferencija „Kasdienybės esteti-ka Europoje“; Vilnius, 1992.IX.22-25]*. - 11, 65-67

198. BOLEWSKI Jacek. *Tele-teologija [10 filmų serija „De-kalogas“; rež. Krzysztof Kieslowski] / Iš lenkų k. vertė Saulius DRAZDAUSKAS*. - 2, 72-73

199. BUBNYS Arūnas. *Prieš srovę: Józef Mackiewicz [1902-1985] ir Vilnius*. - 4, 68-71

200. *Du jauni apie senas giesmes ir Dievo meilę / Asta DREVINSKAITĖ atsako į Pauliaus SUBAČIAUS klausimus*. - 1 fotoportr. - 6, 63-67

201. [JANKEVIČIŪTĖ Giedrė] G. J. *Kalėdinis miraklis ir prakartėlė*. - 1 iliustr. - 12, 64-65

202. GLASER Hermann. *Dangus, pragaras, kalnas ir kelias Kristupo Kolumbo laikais / Iš vok. k. vertė Rusnė DUMŠYTĖ*. - 7/8, 98-101

203. JANKEVIČIŪTĖ Giedrė. *Josip Plečnik - „slavų Gaudi“ [1872-1957]*. - 4 iliustr. - 9, 60-63

204. [JANONIENĖ Rūta] R. J. *Vilnius - meninės kultūros centras [Konferencija; Vilnius, 1992.V.20-22]*. - 7/8, 96-98

204. KARUŽA Kazys. *Dvidešimt penkeri metai be Felikso Kudirkos [1901-1967]*. - 1 fotoportr. - 12, 63-64

206. KUBILIUS Vytautas. *„Ten buvo dangus atsivėręs“ (Jo-hanesui Bobrowskiui [m. 1965] - 75)*. - 1 fotoportr. - 4, 67-68

207. LUVEN Yvonne. *Baltų tyrimų institutas (1959-1972) [Vokietijoje]*. - 2, 70-72

208. MAKNYŠ Vaidotas. *Fundamentalus kolektyvinis monologas? [Konferencija „Etnokultūrinis fundamentalizmas ir atvira kultūra: tarpkultūrinės komunikacijos galimybės“; Vilnius, 1992.V.21]*. - 6, 67-68

209. PALIONYTĖ Dana. *Muzikologų dvidešimt šeštoji [Baltijos šalių konferencija; Vilnius, 1992.X.1-4]*. - 11, 67-68

210. PUČINSKAS Vytautas. *Kompozitorius Jonas Dam-brauskas [1892-1982]*. - 1 fotoportr. - 9, 59-60

211. SCHIRRMACHER Frank. *Atsiveikinimas su Vakarų Vokietijos literatūra? [1945-1990 m. proza] / Iš vok. k. parengė T. R. [Traidenis RAUDELIŪNAS]*. - 3, 68-71

212. [STUNDŽIA Bonifacas] S. B. *In memoriam Vincui Mincevičiui (1915.X.31 - 1992.V.30)*. - 1 fotoportr. - 10, 64-66

213. SUBAČIUS Paulius. *[žvalgos ir konstrukcijos [Vytau-to Kavolio paskaitos VU]]*. - 5, 64-65

214. *Trys žvilgsniai į Stasį Šalkauskį: SVERDIOLAS Arūnas. Vis dar gyvename Šalkauskio dilemomis, p. 63-65; JOKUBAITIS Alvydas. Vienos Šalkauskio idėjos kritika, p. 65-67; PATAČKAS Algirdas. Filosofo tragizmas, p. 67-72*. - 1, 63-72

215. ULČINAITĖ Eugenija. *Didelio darbo mažas jubiliejus [Lietuvos kitakalbės literatūros tyrinėjimai, 1982-1992]*. - 5, 62-64

216. WOLFE Gregory. *Shusaku Endo: tarp Rytų ir Vakarų. [Japonų rašytojas katalikas; g. 1923] / Iš anglų k. vertė Saulius*

STOGEVIČIUS. - 1 fotoportr. - 10, 66-69

Visuomenė

217. DUMŠYTĖ Rusnė. *Robert Schuman - suvienytos Europos tėvas* [prancūzų politikas; 1886-1963]. - 1 fotoportr. - 10, 69-72

218. ĖRINGIS Kazys. *Krikščionys liberalai, kas jūs?* [Atsiliepiamas į publikaciją: *Tarp knygų ir Dangaus* / Artūras JANČYS atsako į Antano GYLIO klausimus // Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 4. - P. 58-60]. - 4, 71-73

219. JUNUSOV Arif. *Islamas ir krikščionybė* / Iš rusų k. vertė Rasa ASMINAVIČIŪTĖ. - 4, 73-75

220. LUKĖNAS Kastantas. „*Deutscher Katholikentag*“ *Karlsruhėje* [1992.VI.17-21]. - 1 iliustr. - 7/8, 101-104

221. MUSYL Peter. *Politinės katalikybės pabaiga: Bažnyčia ir valstybė po rinkimų Čekijoje-Slovakijoje* / Iš vok. k. vertė Rusnė DUMŠYTĖ. - 11, 71-74

222. NARVILIENĖ Auksė. *Šeima - gyvybės kultūros skleidėja*. - 2, 74-75

223. TOLEIKIS Vytautas. *Ateitininkija krikščioniškosios Europos kontekste*. - 9, 63-65

224. VAKARIS Vidas. *Kurlink juda Sąjūdis?* [III suvažiavimas; Vilnius, 1991.XII.14-15, 22]. - 1, 72-73

225. Tas pats. *Rusijos katalikai: atgimimo problemos*. - 3, 73-74

226. Tas pats. *Šaltasis pilietinis karas* [postkomunistinėse Rytų Europos valstybėse]. - 6, 68-71

227. Tas pats. *Ukrainos valstybės vizijos*. - 5, 65-67

228. VALENTINAVIČIUS Virginijus. *Pralaimėjimo pamokos*. - 12, 65-68

229. VAREIKIS Egidijus. *Ar verta perbraižyti žemėlapius?* - 10, 72-73

230. Tas pats. *Europos gynyba* [Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos dalyvių atstovų II seminaras karių doktrinų klausimais; Viena, 1991.X.8-18]. - 2, 75-76

231. Tas pats. *Kada sulauksime 1992 metų?* [Europos integracija]. - 7/8, 104-105

232. Tas pats. *Lietuvos gynybos reikmės*. - 3, 71-72

233. Tas pats. *Mirties bausmė Europoje: pakeliui į panai kinimą*. - 9, 65-66

234. Tas pats. *Naujoji NATO politika*. - 1, 74-75

235. Tas pats. *Nubaustųjų tautų byla* [apie buv. SSRS represuotas tautas]. - 12, 68-71

236. Tas pats. *Parlamentai, rinkimai, rinkėjai...* [pasaulio valstybėse]. - 11, 68-71

237. Tas pats. *Politinės tendencijos Juodojoje Afrikoje*. - 6, 71-73

238. Tas pats. *Teritorinių pretenzijų rejstras* [Europos buv. socialistinių valstybių teritorijoje]. - 5, 67-69

KNYGOS IR ŽURNALAI

239. ALEKNA Darius. *Mūsų kultūros reiškinys* [Krantai. - 1992. - Nr. 1-3]. - 9, 78-79

240. [ASMINAVIČIŪTĖ Rasa] R. A. *Miestas ir miestelėnai* [Miestelėnai. - V., 1991]. - Virš. repr. - 9, 71-72

241. Ta pati. *Tvirtas žmoniškumo branduolys* [Paškus A. Sąžinė psichologiniu požiūriu. - Chicago, 1991]. - 4, 77-78

242. AURYLA Vincas. *Mokykla ir religija* [Filippi M., Bartolini B. Tikiu. - V., 1991-1992. - T. 1-2]. - Bibliogr. išnašose;

2 virš. repr. - 9, 67-70

243. BARTKUS Aloyzas Gvidonas. *Vėluojanti pažintis su Vakarų Europos literatūra* [Visuotinė literatūra / Juozas Ambrazevičius, Jonas Grinius, Antanas Vaičiulaitis. - V., 1991]. - Virš. repr. - 6, 76-78

244. DAUNYS Vaidotas. *Romantizmo spalvų beiškant* [Natkevičius V. Jonas Grinius. - Roma, 1992]. - Virš. repr. - 9, 75-77

245. [DOBRYNINAS Aleksandras] A. D. *Rusų teologijos keliai* [Флоровский Г. Пути русского богословия. - Вильнюс, 1991]. - 1, 76-77

246. GYLYS Antanas. *Herman Hesse: atradimai ir praradimai* [Hesė H. Esė. - V., 1991]. - 10, 75-76

247. GINIUS Vincentas. *Žvelgiant pro senuosius raštus* [Lietuvos pedagoginės minties raida XVI-XVII a. kultūros veikėjų raštuose. - K., 1991]. - Bibliogr. išnašose. - 12, 78-80

248. JANONIENĖ Rūta. *Apie Joną Zenkevičių ir kitus* [Aleksandravičius E. Prieš aušrą. - V., 1990]. - iliustr. - 12, 72-75

249. JANONYTĖ Rasa. *Miesto rekonstravimo vaizdas* [Drėma V. Dingęs Vilnius. - V., 1991; Rymkiewicz J. M. Backet. - Londyn, 1989]. - Bibliogr. išnašose; 2 virš. repr. - 12, 76-79

250. Ta pati. *Virtinės herojų, nuogi kankiniai - menininkai, menininkai, menininkai...* [Sakalauskas T. Kelionė. - V., 1991; Tas pats. Šventės mansardose. - V., 1991; Tas pats. Išmintingųjų puota. - K., 1992]. - 3 virš. repr. - 10, 76-78

251. JOKUBAITIS Alvydas. *Knyga apie Koneczny: žvilgsnis iš Vilniaus* [Skoczynski J. Idee historiozoficzne Feliksa Konecznego. - Kraków, 1991]. - 7/8, 108-110

252. JURGIENĖ Aušra. *Amžinai spindinti ir skeldinti būtis valanda* [Stankus-Saulaitė M. Tėvo namuose. - V., 1991]. - Virš. repr. - 5, 70-72

253. Ta pati. *Literatūros kritikos baruose* [Kulbokas V. Laiko pagrėbstai. - Čikaga, 1991; Tas pats. Lietuvių literatūrinė kritika tremtyje. - Roma, 1982. - D. I; 1987. - D. II]. - 6, 76

254. Ta pati. *Rašyti taip, kaip liepia gyvenimas* [Šlaitas V. Rudenio vynos. - Chicago, 1991]. - Virš. repr. - 11, 75-78

255. KALĖDA Algis. *Aistrų ir kančios pakalnėje* [Jankus J. Namas geroj gatvėj. - V., 1991]. - Virš. repr. - 10, 74-75

256. LAUČKAITĖ Laima. *Ar nenuslystame paviršiumi?* [Krantai. - 1992. - Nr. 1-3]. - Virš. repr. - 7/8, 110-111

257. MAKNYŠ Vaidotas. *Baltų lankų žolė* [Baltos lankos. - 1991. - Nr. 1]. - Virš. repr. - 1, 78-79

258. MAZILIAUSKAITĖ Rasa. *Filosofų kūryba kaip kultūrinės savivokos galimybė* [Girnius J. Raštai. - V., 1991. - T. 1]. - 5, 75-77

259. NIKŽENTAITIS Alvydas. *Jono Dluogošo sutriuškinimas* [Ekdahl S. Jono Dluogošo „Prūsų vėliavos“ - Žalgirio mūšio šaltinis. - V., 1992]. - Bibliogr. išnašose; virš. repr. - 9, 72-75

260. PAŠKUS Antanas. *Dovana skaitytojui* [Pikūnas J. Nuo asmens iki asmenybės. - Chicago, 1990]. - Virš. repr. - 2, 79

261. PAVILIONIS Žygimantas. *Dvasingoji Josef Pieper filosofija* [Pieper J. Kas yra filosofija? - V., 1992]. - 7/8, 107-108

262. PERCAS Mykolas. *Nebrandžių sielų gundytojas* [Nyčė F. Rinktiniai raštai. - V., 1991]. - Virš. repr. - 5, 73-75

263. RAUDELIONAS Traidenis. *Filosofinė Europos kultūros vizija*. [Karsavinas L. Europos kultūros istorija. - V., 1991. - T. 1]. - Bibliogr. išnašose. - 2, 77-78

264. ROKANTĖNAS Antanas Švitrigaila. *Teodicėja - Dievas teisiųjų suole?* [Theodizee - Gott vor Gericht? - München, 1990]. - Virš. repr. - 10, 79

265. SEREDA Antanas. *Carlos Castaneda pasauliai* [Kastaneda K. Nepažįstama tikrovė. - K., 1992; Tas pats. Kelionė į Iksleną. - K., 1992]. - 2 virš. repr. - 9, 77-78

266. Tas pats. *Laiškai ar slaptaraščiai?* [Nakaitė L. Žalvariniai senolių laiškai. - V., 1991]. - 1, 77

267. Tas pats. *Šeši tomai apie šventybę* [Trattato di antropologia del sacro. - Milano, 1989-1991. - Vol. 1-2]. - Virš. repr. - 6, 78-79

268. Tas pats. *Šventės ir aplink jas* [Kudirka J. Velykų šventės. - V., 1990; Tas pats. Vėlinės. - V., 1991; Tas pats. Kūčių naktis. - V., 1990; Marcinkevičienė N. Rasos. Joninės. Kupolės. - V., 1991]. - Virš. repr. - 3, 76-77

269. SUBAČIUS Paulius. *Kaip greičiau pasiklysti?* [Lietuvos kultūros ir gamtos paminklų atlasas. - V., 1991]. - Virš. repr. - 5, 78-79

270. Tas pats. „Nebereiks klumpėtai vargą bristi...“ [Miškinis A. Rinkiniai raštai. - V., 1991. - T. 1.]. - Virš. repr. - 7/8, 106-107

271. Tas pats. *Pasišiaušusiems ir susiglosčiusiems gimnazistams* [Lietuvių literatūros skaitiniai X klasei. - K., 1991-1992. - T. [1] - [2]]. - Virš. repr. - 11, 78-79

272. Tas pats. „Prabilis skaititoiop mieloioop“ [Daukša M. Postilės prakalbos. - V., 1990]. - 4, 76-77

273. Tas pats. *Provokuojantis klausimas* [Raila B. Kodėl antraip? - V., 1991]. - Virš. repr. - 3, 75-76

274. ULČINAITĖ Eugenija. *Lietuvių Gradyvo triumfas* [Bojeris L. Karolomachija. - V., 1991]. - 6, 74-76

275. VAINIUS Antanas. *Antano Maceinos kultūros filosofija* [Maceina A. Raštai. - V., 1991. - T. 1.]. - 4, 77

276. VAKARIS Vidas. *Ar pažinsime krikščioniškąją demokratiją?* [Petkus V. Krikščioniškoji demokratija pasaulyje ir Lietuvoje. - V., 1991]. - 1, 79

277. Tas pats. *Pasauliui apie Lietuvą?* [Lietuva = Lithuania: Journal from the Republic of Lithuania. - 1/91]. - Virš. repr. - 4, 78-79

278. Tas pats. *Politikos ir geografijos sandūroje* [Lietuvos geopolitika. - V., 1991]. - 3, 77-78

279. VALENTINAVIČIUS Virginijus. *Antrakart apie Railą* [Raila B. Kodėl antraip? - V., 1991]. - 5, 72-73

280. Tas pats. *Sudie, pirmasis Sajūdi!* [Atgimimo balsai. - V., 1991]. - Virš. repr. - 5, 77-78

281. *Žydai apie „Žydus Lietuvoje“* [Atamukas S. Žydai Lietuvoje. - V., 1990; Tas pat žydų k. (jidiš); Tas pat rusų k.]: LEVINAS Dovas. *Tiesa apie Lietuvos žydus / Iš žydų k. (jidiš)* vertė Chaimas BARGMANAS, p. 111-115; SMOLIAKOVAS Grigorijus. *Iš arti kitaip atrodo*, p. 115-116; LEVINAS Dovas (Berelis). *Laiškas Grigorijui (Hiršui) Smoliakovui / Parengė Grigorijus SMOLIAKOVAS*, p. 116. - 3 virš. repr. - 7/8, 111-116

Atslūsta pamnėti

282. *Aukso lyra: Iš Vakarų pasaulio poezijos / Sudarė ir vertė Alfonsas TYRUOLIS.* - Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1990: [Anotacija]. - 3, 78

283. *Naujieji vėjai: Šiuolaikinės prancūzų poezijos antologija / Sudarė ir vertė Povilas GAUČYS, redagavo Tomas VENC-*

LOVA. - Chicago: Rūta, 1991: [Anotacija]. - 3, 78

284. *Nemarioji žemė: Lietuva pasaulinės poezijos posmuose: Antologija / Sudarė Alfonsas TYRUOLIS.* - K.: Varpas, 1992: [Anotacija]. - 12, 80

285. NORIMAS Andrius. *Gyvenimo dulkės.* - Chicago: Literatūros mylėtojų talka, 1991: [Anotacija]. - 6, 79

286. Tas pats. *Kelionė į Kauną.* - Chicago: Literatūros mylėtojų talka, 1990: [Anotacija]. - 6, 79

287. PŪKELEVIČIŪTĖ Birutė. *Atadimo ruduo.* - Išleido Darna, 1990: [Anotacija]. - 3, 78

288. TYRUOLIS Alfonsas. *Šiapus ir anapus saulės: Eilės lyrinės ir epinės.* - Chicago, 1989: [Anotacija]. - 3, 78

289. VOLERTAS Vytautas. *Vilkas iš Galų: Romanas.* - Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1991: [Anotacija]. - 3, 78

ILIUSTRACIJOS

Reprodukcijos ir meninės nuotraukos

290. *Adomas rojuje.* Kairioji diptiko dalis. Dramblio kauklas. IV a. pab. - 2, 8

291. ALEKSA Petras. *Vlado Šlaito „Rudenio vyno“* (Chicago, 1991) viršelis. - 11, 75

292. AMBROSE Irena. *Justino Pikūno „Nuo asmens iki asmenybės“* (Chicago, 1990) viršelis. - 2, 79

293. ANGELICO Fra (GIOVANNI DA FIESOLE). *Šv. moterys prie Kristaus kapo.* Freska. 1430. - 6, 7

294. *Antikinis torsas.* Gipso liejinys. VI-V a. pr. Kr. - 4, 42

295. BAŠKYTĖ R. *Karloso Kastanedos „Kelionės į Iksleną“* (K., 1992) viršelis. - 9, 77

296. Ta pati. *Karloso Kastanedos „Nepažįstamos tikrovės“* (K., 1992) viršelis. - 9, 77

297-298. BERNARDINAS IŠ ŽARNOVECO. *Illuminacijos iš „Psalterium Hymnarium“.* 1479. Krokuvos bernardinų konvento archyvas. - 11, 45

299. BLAKE William. *Dievas Visatos Kūrėjas.* Ėsdinimas, akv. 1779-1821. - 10, 8

300. BOSCH Hieronymus. *Šv. Jeronimo atgaila.* Medis, al. Apie 1500. - 7/8, 10

301. CARPACCIO Vittore. *Šv. Jeronimas savo studijoje.* Fragmentas. Apie 1502. - 7/8, 7

302. *Cefalū Šv. Petro katedros skliauto mozaika.* XII a. - 11, 5

303. CHLEBINSKAS Saulius. *Antano Miškinio „Rinkinių raštų“* (V., 1991, t. 1) viršelis. - 7/8, 106

304. CRIVELLI Carlo. *Šv. Pranciškus renka švenčiausiąjį kraują.* Poliptiko dalis. - 2, 28

305. DALI Salvador. *Guadalupės Švč. Mergelė.* Fragmentas. 1959. - 1, 21

306. Tas pats. *Šv. Kryžiaus Jono Nukryžiuotasis.* 1951. - 1, 24

307. DANILIAUSKIENĖ Julija. *Karpinys.* Apie 1990. - 10, virš.

308. *91-ųjų Vokiečių katalikų dienų plakatas.* Karlsrūhė, 1992.VI.17-21. - 7/8, 102

309. *Dievas Tėvas.* Altorinės kompozicijos fragmentas (?). Medis, polichromija. XVII a. - 9, virš.

310. DRAGŪNAS Visvaldas. ***. *Fotografija.* 1990. - 1, virš.

311. DÜRER Albrecht. *Filosofija.* Medžio raižinys iš Konrad Celtis „Quatuor libri amorum“. 1502. - 6, 58

312. Tas pats. *Imperatorius Karolis Didysis*. Medis, aliejus. Apie 1512. - 1, 10
313. *Dvasininkų apykaklės XVII-XIX a. portretuose / Marijos MATAŠAKAITĖS* piešiniai. - 5, 49
314. EL GRECO. *Franciscus extaticus*. Fragmentas. 1577-1580. - 2, 31
315. Tas pats. *Prisikėlimas*. Drb., al. 1605-1610. - 6, 6
316. Tas pats. *Šv. Pranciškus ir brolis Rufas*. 1595-1601. - 4, 41
317. EPSTEIN Jacob. *Lozorius*. Akmuo. 1948. - 9, 20
318. Tas pats. *Prisikėlęs Kristus*. Bronza. 1919. Fragmentas. - 10, 11
319. GASIŪNAS Jonas. *Jurgio Jankaus „Namo geroj gatvėj“* (V., 1991) viršelis. - 10, 74
320. GIBAVIČIUS Rimtautas. *Vlado Drėmos „Dingusio Vilniaus“* (V., 1991) viršelis. - 12, 75
321. GILL Eric. *Matthew Stewenson „An Elegy upon Old Freeman“* viršelis. Ksilografija. 1916. - 9, 32
322. GIOTTO DI BONDONE. *Šv. Pranciškaus stigmatizacija*. Fragmentas. Tempera, medis. Apie 1320. - 2, 27
323. *Granato vaisius*. Pirmosios Jeruzalės šventyklos (955-587 m. pr. Kr.) vyriausiojo kunigo lazdos antgalis. Dramblio kaulas. - 2, 4
324. GRIGAITĖ Ona. *Natiurmortas*. Molis, glazūros. 1992. - 9, 39
325. Ta pati. *Stalas*. Molis, glazūros. 1991. - 9, 37
326. GRIGALIAUS MEISTRAS. *Grigalius Didysis*. Miniatiūra iš „Registrum Gregorii“. 977-993. - 4, 5
327. *Grigalius Didysis*. Miniatiūra. 796-799. - 4, 3
328. GRIKIENIS Juozas. *Fotografija*. 1992. - 11, virš.
329. GRUBEVIČIUS Algimantas. *Tomo Sakalausko „Kelionės“* (V., 1991) viršelis. - 10, 77
330. GUDAITIS Antanas. *Vytauto Sirijos Giros „Šešėlių nuo ekrano“* (K., 1937) viršelis. - 10, 52
331. GUDMONAS Darius. *Juozo Kudirkos „Kūčių naktis“* (V., 1990) viršelis. - 3, 76
332. HEDEL Johann, HEDEL Joseph. *Bažnyčios alegorija*. Stukas. XVIII a. vid. Vilnius, Šv. Kotrynos bažnyčios sakykla. - 9, 10
333. *Henriko IV šeimos portretas*. Vario raiziny. 1602 / Tapė I. le CLERC, raižė L. GAULTIER. - 3, 48
- 334-336. *Illuminacijos iš „Antiphonarium“*. XV a. II p. Krokuvos bernardinų konvento archyvas. - 11, 47, 48
- 337-344. *Illuminacijos iš „Graduale“*. [XV a. IV ketvirtis.] Lietuvos MA bibliotekos rankraštynas. - 11, 50-53
- 345-346. *Illuminacijos iš „Psalterium Hymnarium“*. [XV a. IV ketvirtis.] Krokuvos bernardinų konvento archyvas. - 11, 46
347. JABLONSKIS Linas. ***. Mišri technika. 1991. - 10, 45
348. Tas pats. ***. Ofortas. 1989. - 4, 45
349. Tas pats. ***. Ofortas. 1990. - 4, 48
350. JANKEVIČIUS Jurgis. „*Žiburėlio*“ (1920, Nr. 1) viršelis. - 4, 54
351. *Janosławo Mareko Rymkiewicziaus „Baket“* (Londyn, 1989) viršelis. - 12, 76
352. JAROŠEVAITĖ Ksenija. *Prisikėlęs Kristus*. Bronza. 1991. - 4, virš.
353. Ta pati. *Švč. Mergelė Marija su Kūdikiu*. Bronza. 1990. - 12, 13
354. Ta pati. *Šv. Juozapas*. Bronza. 1990-1991. - 12, 14
355. *Jėzaus gimimas*. Ikonostaso durų reljefas. Medis. 850-950. Kairas. - 12, 32
356. *Jėzaus gimimas*. Mozaikos fragmentas. Apie 1100. Daphni. - 12, 33
357. *Jėzaus gimimas*. Mozaikos fragmentas. XII a. Palermas, Palatino koplyčia. - 12, 33
358. JONYNAS Vytautas Kazimieras. *Vytauto Sirijos Giros „Golo į ateitį“* (Klaipėda, 1931) viršelis. - 10, 50
359. *Jonušas Radvila*. Pop., tušas, plunksnelė. XVII a. vid. - 3, 49
360. *Jonušas Radvila*. Vario raiziny. 1609-1610 / Tapė JOANNES VON HEYDEN, raižė JACOBUS VON HEYDEN. - 3, 46
361. J. S. *Euzebijus Slovackis*. Litografija. XIX a. - 5, 49
362. JUNKERS Aleksandrs. *Edvarto Virzos „Straumenų“* viršelis. Medžio raiziny. Iki 1933. - 11, 34
- 363-364. JUOZAPAS IŠ TIŠMENICOS. *Illuminacijos iš „Antiphonarium“*. [XVI a. III-IV dešimtmetis.] Krokuvos bernardinų konvento archyvas. - 11, 47-49
365. *Juozapo Čerkeliausko „Metinės dovanėlės antros dėl lietuvininkų ir žemaičių“* (V., 1891) viršelis. - 3, 53
366. KALVE Peteris. *Miško ežeras*. Raižiny. 1909-1910. - 11, 28
367. *Karlo Didžiojo relikvijorius*. Aacheno lobynas. Apie 1350. - 1, 11
368. *Karolis Didysis (?)*. Bronza. IX a. Luvras. - 1, 9
369. KASPARAVIČIUS Kęstutis. *Žiema*. Pop., akv., tušas. 1987. - 12, virš.
370. KAŽDAILIS Arvydas. *Salamono Atamuko „Žydų Lietuvoje“* (V., 1990; liet., žydų (jidiš) ir rusų k.) viršelis. - 7/8, 111
371. Tas pats. *Sven Ekdahl „Jono Dluogošo „Prūsų vėliavų“ - Žalgirio mūšio šaltinio“* (V., 1992) viršelis. - 9, 72
372. KELNO MOKYKLA. *Šv. Erazmo, Antano ir Pauliaus legenda*. Medis, al. Apie 1500. - 7/8, 6
373. *Konstantinas Ostrogiškis*. XVI a. I p. paveikslo XVII a. kopija. Drb., al. - 7/8, 59
374. „*Krantų*“ (1992, Nr. 1) viršelis. - 7/8, 110
375. *Kristaus žengimas į dangų*. Rabbulos evangelyno miniatiūra. 586. - 1, 4
376. *Kristus*. Hinton St. Mary (Dorset) romėniškos vilos apeiginės aulos grindų fragmentas. Mozaika. IV a. pab. - V a. - 3, virš.
377. *Kristus*. Ravenos šv. Vitalio katedros apsidinės dalies skliauto mozaika. VI a. vid. - 3, 24
378. *Kristus Visavaldis*. Cefalū, Šv. Petro katedros mozaika. Apie 1148. - 10, 23
379. KUČAS Antanas. *Antano Kniūkštos ekslibrisas*. Medžio raiziny. 1973. - 7/8, 81
380. LAURUŠAITĖ Jovita. *Moteris-indas*. Molis, glazūros. 1984. - 7/8, 50
381. Ta pati. *Moteris-indas*. Molis, glazūros. 1984. - 7/8, 51
382. Ta pati. *Moteris-indas*. Molis, glazūros. 1990. - 7/8, 53
383. LEONAVIČIUS Šarūnas. *Mario Filippi ir Bartolino Bartolini „Tikiu“* (1991, t. 1) viršelis. - 9, 67
384. Tas pats. *Mario Filippi ir Bartolino Bartolini „Tikiu“*

- (V., 1992, t. 2) *viršelis*. - 9, 67
385. „Lietuvos kultūros ir gamtos paminklų atlaso“ (V., 1991) *viršelis*. - 5, 78
386. „Lietuvos“ (1991, Nr. 1) *viršelis*. - 4, 78
387. „L'uomo indoeuropeo e il sacro“ (Milano, 1991, vol. 2) *viršelis*. - 6, 79
388. *Marijos Stankaus-Saulaitės „Tėvo namuose“* (V., 1991) *viršelis*. - 5, 70
389. MARIN VAN REYMERSWALE. *Šv. Jeronimas*. Medis, al. Po 1538. - 7/8, 9
390. MASOLINO. *Šv. Jeronimas ir Jonas Krikštytojas*. Medis, tempera. XV a. I p. - 7/8, 5
391. MERLI Joannes. *Kamaldulių herbas*. Stiukas. Apie 1685. Pažaislis. - 2, 62
392. MEŠKOV Vasilij. *Levas Tolstojus darbo kabinete Jasnaja Polianoje*. Pop., sangina. - 7/8, 66
393. *Mikalojus Mianovskis*. Litografija. XIX a. / Piešė Vincentas SMAKAUSKAS, litografavo Motiejus PŠIBILSKIS. - 5, 51
394. MIKĖNAS Juozas. *Šventoji Šeima*. Piešinys. 1929-1930. - 12, 24
395. *Mykolas Kazimieras Pacas*. Drb., al. XVII a. II p. - 9, 51
396. *Mykolas Kazimieras Pacas*. Drb., al. XVII a. pab. Vilnius, Šv. Petro ir Povilo bažnyčia. - 9, 50
397. MIKŠYS Žibuntas. „*Baltų lankų*“ (1991, Nr. 1) *viršelis*. - 1, 78
398. MIŠKINIS Šarūnas. „*Miestelėnų*“ (V., 1991) *viršelis*. - 9, 71
- 399-401. MOORE Henry. *Stonchenge: I, III, IV*. Litografijos. 1973. - 2, 15-17
402. *Nuplaktas Jėzus*. Medis, polichromija. Jiezno bažnyčia. - 10, 6
403. ORENTAS Romas. *Bronio Railos „Kodėl antraip?“* (V., 1991) *viršelis*. - 3, 75
404. *Palaimintasis Mykolas Giedraitis*. Drb., al. XVII a. vid. Tverėčius, Švč. Trejybės bažnyčia. - 4, 27
405. *Palaimintasis Mykolas Giedraitis*. Drb., al. XVII a. vid. Videniškaiai, Šv. Lauryno bažnyčia. - 4, 26
406. *Palaimintasis Mykolas Giedraitis*. Drb., al. XIX (?) a. Giedraičiai, Šv. Baltramiejaus bažnyčia. - 4, 28
407. PALONIS Mykolas Arkangelas. *Baltazaro puota*. Freska. 1680-1685. Pažaislis. - 2, 60
408. Tas pats. *Karalius Boleslovas aplanko ir apdovanoja šv. Romualdo mokinius*. Freskos fragmentas. 1680-1684. Pažaislis. - 9, 47
409. Tas pats. *Karalius Boleslovas aplanko ir apdovanoja šv. Romualdo mokinius*. Fragmentas. - 9, 46
410. Tas pats. *Karalius Dovydas*. Freska. 1680-1685. Pažaislis. - 2, 58
411. Tas pats. *Kumų sibilė*. Freska. 1680-1685. Pažaislis. - 2, 59
412. Tas pats. *Patriarchas Abraomas*. Freska. 1680-1685. Pažaislis. - 2, 58
413. Tas pats. *Patriarchas Jokūbas*. Freska. 1680-1685. Pažaislis. - 2, 59
414. Tas pats. *Perėjimas per Raudonąją jūrą*. Freska. 1680-1685. Pažaislis. - 2, 60
415. Tas pats. *Švč. Mergelės Marijos apsilankymas*. Freska. 1680-1685. Pažaislis. - 2, 57
416. Tas pats. *Švč. Mergelės Marijos ėmimas į dangų*. Freska. 1680-1685. Pažaislis. - 2, 63
417. Tas pats. *Šv. Benediktas lanko savo seserį šv. Skolasitiką*. Freska. 1680-1685. Pažaislis. - 2, 61
418. Tas pats. *Šv. Kazimiero karsto atidengimas*. Freska. 1692. Vilnius, Arkikatedros Šv. Kazimiero koplyčia. - 9, 52
419. Tas pats. *Šv. Kazimiero karsto atidengimas*. Fragmentas. - 9, 53
420. Tas pats. *Šv. Romualdas įvesdina Lenkijos kunigaikštį Kazimierą į Kliuni vienuolyną*. Freska. 1682-1684. Pažaislis. - 9, 48
421. Tas pats. *Šv. Romualdas įvesdina Lenkijos kunigaikštį Kazimierą į Kliuni vienuolyną*. Fragmentas. - 9, 49
422. *Pažaislio bažnyčios planas*. - 2, 56
423. *Pažaislio Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios priedangio skliauto bendras vaizdas*. Atvirukas. Kaunas, „Spindulio“ sp-vė, XX a. IV dešimtmetis. - 2, virš.
424. PEMPĖ Gediminas. „*Lietuvių literatūros skaitinių*“ (K., 1991) *viršelis*. - 11, 78
425. PISANELLO (ANTONIO PISANO). *Šv. Jeronimas*. Medis, temp. XV a. I p. - 7/8, 13
426. PLEČNIK Josip. *Fontanas prie įėjimo į Vladislovo salę*. 1922-1929. Prahos pilis. - 9, 61
427. Tas pats. *Tunelio vartai*. 1922-1929. Praha, trečiasis pilies kiemas. - 9, 61
428. Tas pats. *Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios eksterjeras*. 1928-1932. Praha, Vinohradý. - 9, 62
429. Tas pats. *Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios interjeras*. - 9, 63
430. *Popiežiaus Paskalio I kryžius*. Fragmentas. Emalis. IX a. pr. Vatikano lobynas. - 12, 31
431. *Popiežius Leonas III ir imperatorius Karolis Didysis*. Ciacconio kopija pagal neišlikusią Romos šv. Zuzanos bažnyčios VIII a. mozaiką. - 1, 7
432. POŽERSKIS Romualdas. *Beržoras*. Fotografija iš serijos „Atminties sodai“. 1985. - 3, 36
433. Tas pats. *Raudėnų Kristus*. Fotografija. 1991. - 1, 33
434. Tas pats. *Švč. M. Marija*. Altoriaus fragmentas. Fotografija. 1991. - 5, virš.
435. *Prakartėlė*. Mišri technika. XVIII a. Neapolis. - 12, 64
436. *Pranašai*. Ravenos šv. Vitalio katedros baptisterijos stiukas. V a. II pusė. - 3, 22
437. PRELGAUSKAS Arūnas. „*Atgimimo balsų*“ (V., 1991) *viršelis*. - 5, 77
438. PURVITIS Vilhelms. *Žiema*. Drb., al. 1912. - 11, 31
439. REPIN Ilja. *Levas Tolstojus ir Sofija Tolstaja Jasnaja Polianoje*. Drb., al. 1907-1911. - 7/8, 71
440. REPŠYS Petras. *Išnykusioms baltų gentims*. Gipsas. 1991. - 7/8, 36
441. Tas pats. *Paminklas*. Ofortas. 1984. - 6, 37
442. Tas pats. *Pjovėjas*. Ofortas. 1984. - 7/8, virš.
443. ROSSI Giuseppe. *Švč. Mergelės Marijos vainikavimas dangiuje*. Freskos fragmentas. Pažaislis. - 2, 65
444. *Ruskinovič, Laukžemės, Čempino raparinių bažnyčių ir Iglavos šv. Jokūbo bažnyčios madonų draperijų schemos / Marijos MATUŠAKAITĖS piešiniai*. - 3, 51
445. SADOVNIKOV Vasilij. *Vilniaus vaizdas nuo Užupio*. Pop., akv. 1849. - 7/8, 96

446. SAKALAUSKAS Rimas. *Du piešiniai*. Pop., tušas. 1991. - 6, virš.
447. Tas pats. *Piešinys*. Pop., tušas. 1985. - 6, 13
448. Tas pats. *Piešinys*. Pop., tušas. Po 1985. - 6, 14
449. Tas pats. *Piešinys*. Pop., tušas. Po 1985. - 6, 15
450. Tas pats. *Piešinys*. Pop., tušinukas, flomasteris. 1991. 7/8, 56
451. Tas pats. *Piešinys XII*. Pop., tušas. 1985. - 6, 11
452. *Sfinkso mįslių minimas*. Graviūra pagal antikinės keramikos tapybą. XVIII a. - 5, 9
453. STANIKAS Paulius, STANIKIENĖ Svajonė. *Vartotojiškos tendencijos vaikų charakteryje*. Kompozicijos dalis. Molis, engobai. 1992. - 9, 34
454. STAUSKAITĖ Jūratė. *Tomo Sakalausko „Švenčių mansardose“* (V., 1991) viršelis. - 10, 77
- 455-456. STEPONAVIČIUS Algirdas. *Iliustracijos iš Kazio Borutos „Jurgio Paketurio klajonių“* (V., 1984). - 6, 45, 46
- 457-458. Tas pats. *Iliustracijos iš knygos „Šepetys repetys“* (V., 1965). - 6, 44, 47
459. ŠIMONIS Kazys. „*Saulutės*“ (1929, Nr. 10) viršelis. - 4, 55
460. Šv. Augustinas. Freska. VI a. pab. Roma, Laterano biblioteka. - 12, 5
461. Šv. Augustinas tarp mokinių. Miniatiūra iš „De civitate Dei“ Kenterberio rankraščio. XII a. - 12, 8
462. Šv. Jeronimas. Medis. XVIII a. pr. Kaunas, Tarpdiecinė kunigų seminarija. - 7/8, 15
463. *Tariamasis Konstantino Sirvydo portretas*. Drb., al. XIX a. pr. (?) - 5, 48
464. TERESIUS Adolfas. *Palaimintasis Mykolas Giedraitis*. Medis. 1985. Giedraičiai, Šv. Baltramiejaus bažnyčios šventorius. - 4, 29
465. „*Teodizce - Gott vor Gericht*“ (München, 1990) viršelis. - 10, 79
466. *Tomo Sakalausko „Išmintingųjų puotos“* (K., 1992) viršelis. - 10, 77
467. *Trijų Karalių istorija*. Bareljefas. XIII a. Amjenas, Dievo Motinos katedra. - 12, 23
468. *Trijų Karalių pasveikinimas*. Sarkofago reljefas. Akmuo. IV a. Laterano muziejus. - 12, 34
469. *Trijų Karalių pasveikinimas*. Mozaikos fragmentas. 705-707. Roma, Šv. Petro bazilikos požemis. - 12, 35
470. *Trijų Karalių pasveikinimas*. Reljefas. XIII a. Paryžius, Dievo Motinos katedra. - 12, 20
471. TRIMAKAS Gintautas. *Vidos Simonavičiūtės „Juodos kolekcijos“ fragmentas*. Fotografija. 1992. - 9, 36
472. Tas pats. *Onos Grigaitės, Pauliaus Staniko ir Svajonės Stanikienės kūrybos paroda*. Fotografija. 1991. - 9, 35
473. TUMASONIS Rimas. „*Visuotinės literatūros*“ (V., 1991) viršelis. - 6, 76
474. VAITEKŪNAS Ričardas Povilas. *Liepa Pažaislyje*. Pop., tušas, plunksnelė. 1968. - 5, 43
475. Tas pats. *Petro Zalansko šepetukas*. Ofortas. 1968. - 5, 42
476. VARNAS Adomas. *Antanas Baranauskas*. Autolito grafija. 1923. - 11, 37
477. *Vežimų lenktynininkas*. Bronza, inkrustacija stiklo pasta, sidabras. Apie 470 pr. Kr. - 3, 4
- 478-479. *Vežimų lenktynininkas*. Detalės. - 3, 5, 7
480. Vincas Anupras Herberskis. Vario raizynas. 1814 / Piešė Jonas Kristoforas DAMELIS, raižė Mykolas PODOLINSKIS. - 5, 50
481. Vinco Natkevičiaus „*Jono Griniaus*“ (Roma, 1992) viršelis. - 9, 75.
- 482-483. *Vyskupo Maksimijono sostas*. Dramblio kaulas. Apie 550. - 10, 12, 13
484. *Vladimiro Rossinskio piešinių aplanko „Последние дни Л. Н. Толстого“* (M., 1910) viršelis. - 7/8, 76
485. WITZ Konrad. *Sinagoga*. 1435. - 10, 19
486. ZENKEVIČIUS Jonas. *Dukters portretas*. Piešinys. XIX a. II pusė. - 12, 74
487. Tas pats. *Motinos portretas*. Piešinys. XIX a. II pusė. - 12, 73
488. Tas pats. *Vilniaus gatvėje*. Pop., piešt. 1882 (?). - 7/8, 97
489. ŽVILIUS Alfonsas. *Frydricho Nyčės „Rinktinių raštų“* (V., 1991) viršelis. - 5, 73
- Dokumentinės nuotraukos**
490. *Administracija, kurioje Antanas Giedrius redagavo „Saulutė“*. Jurbarkas, 1925. - 4, 56
491. AMBRAZEVIČIUS Juozas, BERULIS Kazys, DIELININKAITIS Pranas, MYKOLAITYTĖ Magdutė, PAKŠTAS Kazys, REINYS Mečislovas, SKRUPSKELIS Ignas LU Teologijos-filosofijos fakulteto gegužinėje. Pajiesys, 1926.V.2. - 5, 55
492. ANDRIČIUS Ivo - *ambasadorius Berlyne*. Iki 1937. - 12, 51
493. *Apolono šventyklos griuvėsiai*. V a. pr. Kr. Delo sala. - 5, 11
494. *Atėnės šventyklos griuvėsiai*. 348 pr. Kr. Lindosas, Rodo sala. - 5, 4
495. BACEVIČIUS Vytautas. Iki 1956. - 6, 50
496. BALTHASAR Hans Urs von ir LUBAC Henri de. - 1, 60
497. BARANAUSKAS Antanas ir VAĻANČIUS Motiejus su Žemaičių vyskupijos kapitula. 1874. - 11, 40
498. BOBROWSKI Johanes. - 4, 67
- 499-500. BRADŪNAS Kazys namuose. Čikaga, 1989 / Onutė PAJĖDAITĖ. - 2, 10, 13
501. BRAZDŽIONIS Bernardas. Vilnius, 1989 / Algimantas ŽIŽIŪNAS. - 2, 37
502. BRAZDŽIONIS Bernardas ir Čikagoje gyvenantys rašytojai: BAGDONAS Apolinaras, BRADŪNAS Kazys, BRAZYTĖ-BINDOKIENĖ Danutė, GRINCEVIČIUS Česlovas, JANKUTĖ-UŽUBALIENĖ Nijolė, KAIRYS Anatolijus, LIPČIŪTĖ-AUGIENĖ Danutė, MARKELIS Adolfas, MINELGA Jonas, ŠVABAITE-GYLIENĖ Julija, VANAGAITĖ-PETERSONIENĖ Stasė. 1984. - 2, 38
503. BRAZDŽIONIS Bernardas ir Lietuvoje gyvenantys rašytojai: ČIGRIEJUS Henrikas, GIRDŽIAUSKAS Juozas, JUŠKAITIS Jonas, NASTOPKA Kęstutis, STRIELKŪNAS Jonas, VAINILAITIS Martynas. Vilnius, 1989 / Algimantas ŽIŽIŪNAS. - 2, 38
504. DAMBRAUSKAS Jonas. - 9, 59
505. DIELININKAITIS Pranas. - 5, 52
506. DIELININKAITIS Pranas sako kalbą darbininkų suvažiavime. Pažaislis, 1938. - 5, 57
507. DREVINSKAITĖ Asta / Juozas GRIKIENIS. - 6, 64
508. ENDO Shusaku. - 10, 66

509. GAIDELIS Julius. 1979 / Kazys DAUGĖLA. - 6, 51
 510. GAUČYS Povilas. - 1, 16
 511. GIEDRIUS Antanas. - 4, 52
 512. GIEDRIUS Antanas ir KRALIKAUSKAS Juozas. Čikaga, 1977. - 4, 61
 513. GIEDRIUS Antanas ir NEMUNO BANGELĖ. Bostonas, 1959. - 4, 58
 514. GIEDRIUS Antanas jaunystėje. - 4, 53
 515. GUDAVIČIUS Edvardas ir BUMBLAUSKAS Alfredas / Juozas GRIKIENIS. - 1, 39
 516. Jurbarkas nuo Barkūnų. 1926. - 4, 57
 517. KAČINSKAS Jeronimas. 1991 / Algimantas ŽIŽIUNAS. - 6, 52
 518. KNIŪKŠTA Antanas. Kaunas, apie 1910. - 7/8, 80
 519. KNIŪKŠTA Antanas Maironio muziejuje. Kaunas, apie 1970. - 7/8, 82
 520. KUDIRKA Feliksas. - 12, 63
 521. MATUSAS Jonas. 1960. - 3, 29
 522. MAZALAITĖ Nelė / Vytautas MAŽELIS. - 9, 30
 523. MEN Aleksandr. - 11, 62

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

- A. D. - žr. DOBRYNINAS Aleksandras
 ADOMENAS Mantas - 10, 89, 122, vert. 9, 12, 92, 95, 98, apie jį rec. 11
 AKMINAS Liubartas - pareng. 183, 184, 534, vert. 194
 ALEKNA Darius - 239, vert. 97
 ALEKNIENĖ Tatjana - 11, 197, apie ją 13
 ALEKSA Petras - repr. 291
 ALEKSANDRAVIČIUS Egidijus - apie jį rec. 248
 ALIŠAUSKAS Vytautas - 8, 90, 123
 AMBRAZEVIČIUS Juozas - apie jį rec. 243, fotoportr. 491
 AMBROSE Irena - repr. 292
 ANDRIČ Ivo - 171, apie jį 14, fotoportr. 492
 ANDRIEKUS Leonardas - 100
 ANGELICO Fra (GIOVANNI DA FIE-SOLE) pal. - repr. 293
 ANONIMAS - repr. 402
 ANONIMAS (955-587 pr. Kr.) - repr. 323
 ANONIMAS (VI-V a. pr. Kr.) - repr. 294
 ANONIMAS (II a. vid.) - 9, apie jį 8
 ANONIMAS (IV a.) - repr. 468
 ANONIMAS (IV a. pab.) - repr. 290
 ANONIMAS (IV a. pab. - V a.) - repr. 376
 ANONIMAS (V a. II p.) - repr. 436
 ANONIMAS (apie 470 pr. Kr.) - repr. 477, 478, 479
 ANONIMAS (VI a. vid.) - repr. 377
 ANONIMAS (apie 550) - repr. 482, 483
 ANONIMAS (586) - repr. 375
 ANONIMAS (VI a. pab.) - repr. 460
 ANONIMAS (VIII a.) - repr. 431
 ANONIMAS (705-707) - repr. 469
 ANONIMAS (796-799) - repr. 327
 ANONIMAS (IX a. pr.) - repr. 430
 ANONIMAS (IX a.) - 92, apie jį 15, repr. 368

- ANONIMAS (850-950) - repr. 355
 ANONIMAS (apie 1100) - repr. 356
 ANONIMAS (XII a.) - repr. 302, 357, 461
 ANONIMAS (XIII a.) - repr. 467, 470
 ANONIMAS (apie 1148) - repr. 378
 ANONIMAS (apie 1350) - repr. 367
 ANONIMAS (XV a. II p.) - repr. 334, 335, 336
 ANONIMAS (XV a. IV ketv.) - repr. 337, 338, 339, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446
 ANONIMAS (XVI a. I p.; XVII a.) - repr. 373
 ANONIMAS (XVII a.) - repr. 309
 ANONIMAS (XVII a. vid.) - repr. 359, 404, 405
 ANONIMAS (XVII a. II p.) - repr. 395
 ANONIMAS (XVII a. pab.) - repr. 396
 ANONIMAS (XVIII a. pr.) - repr. 462
 ANONIMAS (XVIII a.) - repr. 435, 452
 ANONIMAS (XIX (?) a.) - repr. 406
 ANONIMAS (XIX a. pr. ?) - repr. 463
 ANONIMAS (XX a.) - 160
 ANONIMAS (1990) - repr. 465
 ASMINAVIČIŪTĖ Rasa - 240, 241, vert. 174, 219
 ASTA - 177, apie ją rec. 70
 ATAMUKAS Saliamonas - apie jį rec. 281, apie jį repr. 370
 AUGUSTINAS Aurelijus šv. - 91, apie jį 125, apie jį repr. 461
 AURYLA Vincas - 242
 BACEVIČIUS Vytautas - apie jį 121, fotoportr. 495
 BAGDANA VIČIUS Vytautas - 1, 80
 BAGDONAS Apolinaras - fotoportr. 502
 BAHĐANOVIČ Maksim - 141, apie jį 133
 BAJARŪNIENĖ Jadvyga - 124
 BALBIERTUS Alis - 142

524. MINCEVIČIUS Vincas / Francesco MURANA. - 10, 65
 525. MULLOR GARCÍA Justo. Roma, 1991. - 2, 67
 526. Palestinos laukų baidyklė. - 5, 34
 527. SCHUMAN Robert ir LEJEUNE René. Sucy-Chazelles. - 10, 70
 528. SIRIJOS GIRA Vytautas. Apie 1933. - 10, 48
 529. SIRIJOS GIRA Vytautas ir „Aušros“ gimnazijos mokiniai: PAŠKAUSKAS Henrikas ir SLAVINSKAS Vytautas. Kaunas, apie 1930. - 10, 51
 530. SIRIJOS GIRA Vytautas su Jėzuitų gimnazijos mokiniais ir mokytojais. Kaunas, apie 1930. - 10, 49
 531. STANELYTĖ Jadvyga (sesuo Gema). 1992 / Juozas GRIKIENIS. - 12, 58
 532. VAIČIULAITIS Antanas. - 7/8, 1
 533. VAIŠVILAITĖ Irena / Arūnas BALTĖNAS. - 11, 59

TURINYS

534. 1992 m. Nr. 1-12 turinys / Sudarė Liubartas AKMINAS. - 12, 81-95

- BALSEVIČIŪTĖ-ŠLEKIENĖ Virginija - 116
 BALTĖNAS Arūnas - nuotr. 533
 BALTHASAR Hans Urs von - apie jį 3, fotoportr. 496
 BALTRUŠAITIS Jurgis - apie jį 69
 BALTRUŠAITYTĖ Birutė - žr. BALTRUŠAITYTĖ-MASIONIENĖ Birutė
 BALTRUŠAITYTĖ-MASIONIENĖ Birutė - 133, vert. 141
 BARANAUSKAS Antanas - apie jį 137, apie jį repr. 476, fotoportr. 497
 BARGMANAS Chaimas - vert. 281
 BARTKUS Aloyzas Gvidonas - 114, 243, apie jį 16
 BARTOLINI Bartolino - apie jį rec. 242, apie jį repr. 383, 384
 BAŠKYTĖ R. - repr. 295, 296
 BERESNEVIČIUS Gintaras - 167-169, 178
 BERNARDINAS iš ŽARNOVECO - repr. 297, 298
 BERULIS Kazys - fotoportr. 491
 BISKUP Marian - 76, apie jį 17
 BLAKE William - repr. 299
 BOBROWSKI Johannes - apie jį 206, fotoportr. 498
 BOJERIS Laurencijus - apie jį rec. 274
 BOLEWSKI Jacek - 198
 BÖLL Heinrich - 157, apie jį 124
 BOROS Ladislaus - 68, apie jį 18
 BOSCH Hieronymus - repr. 300
 BRADŪNAS Kazys - 144, fotoportr. 499, 500, 502
 BRAZDŽIONIS Bernardas - 145, apie jį 115, 116, 134, fotoportr. 501-503
 BRAZYTĖ-BINDOKIENĖ Danutė - fotoportr. 502
 BRUTENIS - apie jį 167
 BUBNYS Arūnas - 199
 BUČIŪTĖ Diana - vert. 162
 BUMBLAUSKAS Alfredas - apie jį 19,

- pareng. 111, fotoportr. 515
 BUTKUS Alvydas - 72, apie jį 20
- CALDERÓN DE LA BARCA Pedro - apie jį 114
 CARPACCIO Vittore - repr. 301
 CASTANEDA Carlos - apie jį rec. 265, apie jį repr. 295, 296
 CHLEBINSKAS Saulius - repr. 303
 CIACCONI - repr. 431
 CLERC L. le - repr. 333
 CORNEILLE Pierre - apie jį 114
 CRIVELLI Carlo - repr. 304
- ČEMOLONSKAS Jaunius - 146
 ČERKELIAUSKAS Juozapas - apie jį 78, apie jį repr. 365
 ČIGRIEJUS Henrikas - 158, apie jį 21, fotoportr. 503
 ČIOČYTĖ Dalia - vert. 188
- DALI Salvador - repr. 305, 306
 DAMASKINAS - 87, apie jį 22
 DAMBRAUSKAS Jonas - apie jį 210, fotoportr. 504
 DAMELIS Jonas Kristoforas - repr. 480
 DANILIAUSKIENĖ Julija - repr. 307
 DAUGĖLA Kazys - nuotr. 509
 DAUGINTIS Petras - 179
 DAUJOTYTĖ Viktorija - 69, 101
 DAUKŠA Mikalojus - apie jį rec. 272
 DAUNYS Vaidotas - 244
 DIELININKAITIS Pranas - 154, apie jį 119, fotoportr. 491, 505, 506
 DLUGOŠAS Jonas - apie jį 259
 DOBRYNNAS Aleksandras - 245, apie jį rec. 11
 DRAGŪNAS Visvaldas - men. nuotr. 310
 DRAZDAUSKAS Saulius - 125-127, 180, 181, vert. 198
 DRĖMA Vladas - apie jį rec. 249, apie jį repr. 320
 DREVINSKAITĖ Asta - 200, fotoportr. 507
 DREWERMANN Eugen - apie jį 178
 DUMŠYTĖ Rusnė - 217, vert. 202, 221
 DÜRER Albrecht - repr. 311, 312
 DZEŽULSKIS Eligijus - 102
- ECHNATONAS - apie jį 167
 EKDAHL Sven - apie jį rec. 259, apie jį repr. 371
 EL GRECO - repr. 314-316
 ENDO Shusaku - apie jį 216, fotoportr. 508
 EPSTEIN Jacob - repr. 317, 318
 ĖRINGIS Kazys - 218
 FILIPPI Mario - apie jį rec. 242, apie jį repr. 383, 384
 FISCHER Hans Friedrich - 183, apie jį 23
- GAIDELIS Julius - apie jį 121, fotoportr. 509
 GARCÍA Justo Mullor - žr. MULLOR GARCÍA Justo
- GASIŪNAS Jonas - repr. 319
 GAUČYS Povilas - 128, vert. 150, apie jį 131, apie jį rec. 283, fotoportr. 510
 GAULTIER L. - repr. 333
 GEDIMINAS - apie jį 111
 GELMI Josef - 59
 GIBAVIČIUS Rimtautas - repr. 320
 GIEDGAUDAS Pranciškus - 184
 GIEDRAITIS Mykolas pal. - žr. MYKOLAS GIEDRAITIS pal.
 GIEDRIUS-GIEDRAITIS Antanas - apie jį 130, fotoportr. 511 - 514
 GILL Eric - repr. 321
 GINIUS Vincentas - 247
 GIOTTO DI BONDONE - repr. 322
 GIRDZIJAUSKAS Juozas - fotoportr. 503
 GIRDZIJAUSKAS Vytautas - 103, 159, apie jį 24
 GIRKONTAS Robertas - 81, apie jį 25
 GIRNIUS Juozas - apie jį rec. 258
 G. J. - žr. JANKEVIČIŪTĖ Giedrė
 GYLYS Antanas - 246
 GLASER Hermann - 202
 GRECO EL - žr. EL GRECO
 GRIGAITĖ Ona - repr. 324, 325
 GRIGAITYTĖ Laima - 115
 GRIGALIAUS MEISTRAS - repr. 326
 GRIGALIUS DIDYSIS šv. - 93, apie jį 132, apie jį repr. 326, 327
 GRIKIENIS Juozas - men. nuotr. 328, nuotr. 507, 515, 531
 GRINCEVIČIUS Česlovas - fotoportr. 502
 GRINTUS Jonas - apie jį 244, apie jį rec. 243, apie jį repr. 481
 GRUBEVIČIUS Algimantas - repr. 329
 GRUCĖ Romualdas - 70, 104
 GUDAITIS Antanas - repr. 330
 GUDAVIČIUS Edvardas - 77, 111, apie jį 26, fotoportr. 515
 GUDMONAS Darius - repr. 331
 GUTAUSKAS Leonardas - 147
- HEDEL Johann - repr. 332
 HEDEL Joseph - repr. 332
 HEYDEN Jacobus von - žr. JACOBUS VON HEYDEN
 HEYDEN Johannes von - žr. JOANNES VON HEYDEN
 HENRIKAS IV - apie jį repr. 333
 HERAKLITAS - 12, apie jį 10
 HERBERSKIS Vincas Anupras - apie jį repr. 480
 HERMAS - 94, apie jį 122
 HESĖ Hermanas - žr. HESSE Hermann
 HESSE Hermann - apie jį rec. 246
- JABLONSKIS Linas - repr. 347, 348, 349
 JACOBUS VON HEYDEN - repr. 360
 JAKŠTAS Juozas - 129
 JANKEVIČIUS Jurgis - repr. 350
 JANKEVIČIŪTĖ Giedrė - 203, pareng. 182, 201
 JANKUS Jurgis - apie jį rec. 255, apie jį repr. 319
- JANKUTĖ-UŽUBALIENĖ Nijolė - fotoportr. 502
 JANONIENĖ Rūta - 204, 248
 JANONYTĖ Rasa - 249, 250
 JARAS Andrius - pareng. 160
 JAROŠEVAITĖ Ksenija - repr. 352-354
 JASMANTAS Antanas (MACEINA Antanas) - apie jį 118
 JERONIMAS STRIDONIETIS šv. - 95, apie jį 89, apie jį repr. 300, 301, 389, 390, 425, 462
 JOANNES VON HEYDEN - repr. 360
 JOKUBAITIS Alvydas - 73, 214, 251, apie jį 27
 JONYNAS Vytautas Kazimieras - repr. 358
 JOSIPOVICI Gabriel - 174, apie jį 28
 J. S. - repr. 361
 JUNKERS Aleksandrs - repr. 362
 JUNUSOV Arif - 219
 JUOZAPAS IŠ TIŠMENICOS - repr. 363, 364
 JURGUTIENĖ Aušra - 252-254
 JUŠKAITIS Jonas - 130, 131, 148, apie jį 29, 116, fotoportr. 503
- KAČINSKAS Jeronimas - apie jį 121, fotoportr. 517
 KAIRYS Anatolijus - fotoportr. 502
 KALĖDA Algis - 255
 KALVE Peteris - repr. 366
 KARDELIS Naglis - 132, 172, 173, vert. 93
 KAROLIS DIDYSIS - apie jį repr. 312, 367, 368, 431
 KARSAVINAS Levas - 166, apie jį 135, apie jį rec. 263
 KARUŽA Kazys - 205
 KASPARAVIČIUS Kęstutis - repr. 369
 KASTANEDA Karlosas - žr. CASTANEDA Carlos
 KAŠKONAITĖ Auksė - vert. 60, 87, 88, 175
 KAVALIAUSKAS Česlovas - 185, 186
 KAVOLIS Vytautas - apie jį 213
 KAZAKEVIČIŪTĖ Inga - 82
 KAZLAUSKAS Vytautas - 105
 KAŽDAILIS Arvydas - repr. 370, 371
 KELNO MOKYKLA - repr. 372
 KIEŠLOWSKI Krzysztof - apie jį 198
 KIPRIJONAS KARTAGINIETIS šv. - 96, apie jį 127
 KNIŪKŠTA Antanas - apie jį 139, apie jį repr. 379, fotoportr. 518, 519
 KONECZNY Feliks - apie jį 251
 KONSTANTINAS OSTROGIŠKIS - apie jį repr. 373
 KONTRIMAITĖ Marytė - 149
 KRALIKAUSKAS Juozas - fotoportr. 512
 KRUŠEVIČIŪTĖ Aldona - 117, apie ją 30
 KUBILIUS Vytautas - 206
 KUČAS Antanas - repr. 379
 KUDIRKA Feliksas - apie jį 205, fotoportr. 520
 KUDIRKA Juozas - apie jį rec. 268, apie jį repr. 331
 KULBOKAS Vladas - apie jį rec. 253

- KUNČINAS Jurgis - 161, vert. 157, apie jį 31
- LAUČKAITĖ Laima - 256
- LAURUŠAITĖ Jovita - repr. 380-382
- LEJEUNE René - fotoportr. 527
- LEONAS III - apie jį repr. 431
- LEONAVIČIUS Šarūnas - repr. 383, 384
- LEVINAS Dovas (Berelis) - 281
- LIPČIŪTĖ-AUGIENĖ Danutė - fotoportr. 502
- LIUTERIS Martynas - apie jį 167
- LOTZ Johannes Baptist - 2, apie jį 32
- LUBAC Henri de - apie jį 181, fotoportr. 496
- LUKĖNAS Kastantas - 220
- LUVEN Yvonne - 207
- MACEINA Antanas - apie jį rec. 275
- MACKIEWICZ Józef - apie jį 199
- MACERNIS Vytautas - apie jį 117
- MAKNYS Vaidotas - 208, 257
- MÄLE Émile - 60, apie jį 33
- MARAGAL Joan - 150, apie jį 128
- MARCHADOUR Alain - 175, apie jį 34
- MARCINKEVičIENĖ Nijolė - apie ją rec. 268
- MARIN VAN REYMERISWALE - repr. 389
- MARKELIS Adolfas - fotoportr. 502
- MARKEVIČIUS Valentinas - 119
- MARTINAITIS Marcelijus - 151
- MASIONIENĖ Birutė - žr. BALTRUŠAITYTĖ-MASIONIENĖ Birutė
- MASOLINO - repr. 390
- MATUSAS Jonas - 112, apie jį 129, fotoportr. 521
- MATUŠAKAITĖ Marija - 61, 64, repr. 313, 444
- MAURIAČ François - 162, apie jį 35
- MAZALAITĖ Nelė - 163, apie ją 36, fotoportr. 522
- MAZILLAUSKAITĖ Rasa - 258
- MAŽELIS Vytautas - nuotr. 522
- MEN Aleksandr - apie jį 194, fotoportr. 523
- MERLI Joannes - repr. 391
- MEŠKOV Vasilij - repr. 392
- MIA NOVSKIS Mikalojus - apie jį repr. 393
- MIKĖNAS Juozas - repr. 394
- MYKOLAITIS-PUTINAS Vincas - apie jį 115
- MYKOLAITYTĖ Magdūtė - fotoportr. 491
- MYKOLAS GIEDRAITIS pal. - apie jį 113, apie jį repr. 404-406, 464
- MIKŠYS Žibuntas - repr. 397
- MINCEVIČIUS Vincas - apie jį 212, fotoportr. 524
- MINELGA Jonas - fotoportr. 502
- MIRCEA Dumitru - 188
- MIŠKINIS Antanas - apie jį rec. 270, apie jį repr. 303
- MIŠKINIS Šarūnas - repr. 398
- MOLTMANN-WENDEL Elisabeth - apie ją 189
- MOORE Henry - repr. 399-401
- MORKUS Jonas - vert. 99
- MORKUS Pranas - 106
- MULLOR GARCÍA Justo - 196, fotoportr. 525
- MURANA Francesco - nuotr. 524
- MUSYL Peter - 22
- NAKAITĖ Laima - apie ją rec. - 266
- NARVILIENĖ Auksė - 222
- NASTOPKA Kęstutis - fotoportr. 503
- NATKEVIČIUS Vincas - 118, apie jį 37, apie jį rec. 244, apie jį repr. 481
- NEMUNO BANGELĖ (VASILIAUSKAITĖ-GIEDRAITIENĖ Iliuminata) - fotoportr. 513
- NYČĖ Frydrichas - žr. NIETZSCHE Friedrich
- NIETZSCHE Friedrich - apie jį rec. 262, apie jį repr. 489
- NIKŽENTAITIS Alvydas - 259, pareng. 83
- NORIMAS Andrius (MIRONAS Andrius) - apie jį rec. 285, 286
- NORVILIENĖ Vitalija - 189
- O'DONNELL John - 3, apie jį 38
- OELMÜLLER Willi - 84, apie jį 39
- ORIENTAS Romas - repr. 403
- ORIGENAS - 97, apie jį 126
- OSTROGIŠKIS Konstantinas - žr. KONSTANTINAS OSTROGIŠKIS
- PABEDINSKAS Jonas - 156, apie jį 40
- PACAS Mykolas Kazimiras - apie jį repr. 395, 396
- PAJĖDAITĖ Onutė - nuotr. 499
- PAKŠTAS Kazys - fotoportr. 491
- PALIONYTĖ Dana - 121, 209, apie ją 41
- PALONIS Mykolas Arkangelas - apie jį 62, 65, repr. 407-421
- PARMENIDAS - apie jį 11
- PASKALIS I - apie jį repr. 430
- PAŠKAUSKAS Henrikas - fotoportr. 529
- PAŠKUS Antanas - 260, apie jį rec. 241
- PATAČKAS Algirdas - 107, 214
- PAULIUS šv. - apie jį 95, apie jį repr. 372
- PAVILIONIS Žygmantas - 261
- PEMPĖ Gediminas - repr. 424
- PERCAS Mykolas - 262
- PETERSEN Roger - 85, apie jį 42
- PETKUS Viktoras - apie jį rec. 276
- PIEPER Josef - apie jį rec. 261
- PIKŪNAS Justinas - apie jį rec. 260, apie jį repr. 292
- PISANELLO (ANTONIO PISANO) - repr. 425
- PLEČNIK Josip - apie jį 203, repr. 426-429
- PODOLINSKIS Mykolas - repr. 480
- POVILONIS Juozas - 134
- POŽERSKIS Romualdas - men. nuotr. 432-434
- PRANCIŠKUS ASYŽIETIS šv. - apie jį 82, apie jį repr. 304, 314, 316, 322
- PRELGAUSKAS Arūnas - repr. 437
- PSEUDO DIONIZIJUS - 98, apie jį 90
- PŠIBILSKIS Motiejus - repr. 393
- PUČINSKAS Vytautas - 210
- PUIŠYTĖ Aldona Elena - 152
- PŪKELEVIČIŪTĖ Birutė - apie ją rec. 287
- PURVITIS Vilhelms - repr. 438
- R. A. - žr. ASMINAVIČIŪTĖ Rasa
- RABIKAUSKAS Paulius - 113, apie jį 43
- RADVILA Jonušas - apie jį 66, apie jį repr. 359, 360
- RAHNER Karl - 4
- RAILA Bronys - apie jį rec. 273, 279, apie jį repr. 403
- RASA - 177, apie ją rec. 70
- RATZINGER Joseph - 88, apie jį 44
- RAUDELIŪNAS Traidenis - 74, 135, 263, vert. 3, pareng. 211, apie jį 45
- REINYS Mečislovas - fotoportr. 491
- REPIN Ilja - repr. 439
- REPŠYS Petras - repr. 440-442
- RYMKIEWICZ Jaroslaw Marek - apie jį rec. 249, apie jį repr. 351
- R. J. - žr. JANONIENĖ Rūta
- ROKANTĖNAS Antanas Švitrigaila - 264
- ROSSI Giuseppe - repr. 443
- ROSSINSKIJ Vladimir - žr. РОССИНСКИЙ Владимир
- ROUOU Jean - apie jį 114
- ROWELL Stephen - 83
- RUZGIENĖ Birutė - 62, pareng. 187, apie ją 46
- SABONIS Stasys - vert. 171
- SABONYTĖ Giedrė - vert. 191
- SADOVNIKOV Vasilij - repr. 445
- SAKALAUSKAS Rimas - repr. 446-451
- SAKALAUSKAS Tomas - apie jį rec. 250, apie jį repr. 329, 454, 466
- S. B. - žr. STUNDŽIA Bonifacas
- SCHIRRMACHER Frank - 211
- SCHLIER Heinrich - 5, apie jį 47
- SCHNACKENBURG Rudolf - 176, apie jį 48
- SCHUMAN Robert - apie jį 217, fotoportr. 527
- SEREDA Antanas - 265-268, vert. 5
- SIRIJOS GIRA Vytautas - 120, apie jį 49, apie jį repr. 330, 358, fotoportr. 528, 529, 530
- SKOCZYNSKI Jan - apie jį rec. 251
- SKRUPSKELIS Ignas - fotoportr. 491
- SLAVĖNAS Erikas - 63, apie jį 50
- SLAVINSKAS Vytautas - fotoportr. 529
- SLOVACKIS Euzebijus - apie jį repr. 361
- SMAKAUSKAS Vincentas - repr. 393
- SMOLIAKOVAS Grigorijus (Hiršas) - 281, pareng. 281
- SODEIKA Tomas - 75, 108, pareng. 84, 86, apie jį 51
- SODEIKIENĖ Giedrė - vert. 2, 4, 6, 7, 67, 68, 176
- SOVIJUS - apie jį 167
- STAKAUSKAS Juozapas - apie jį 136, 138
- STANČZYK Dariusz - 109

- STANELYTĖ Jadvyga (sesuo Gema) - 187, fotoportr. 531
- STANIKAS Saulius - repr. 453
- STANIKIENĖ Svajonė - repr. 453
- STANKUS-SAULAITĖ Marija - apie ją rec. 252, apie ją repr. 388
- STAUSKAITĖ Jūratė - repr. 454
- STEPONAVIČIUS Algirdas - repr. 455-457
- STOGEVIČIUS Saulius - vert. 216
- STRIELKŪNAS Jonas - fotoportr. 503
- STROCKIS Mindaugas - vert. 94
- STUNDŽIA Bonifacas - 212
- SUBAČIUS Paulius - 78, 79, 136, 137, 213, 269-273, pareng. 200, apie jį 52
- SVERDIOLAS Arūnas - 214
- ŠALKAUSKIS Stasys - apie jį 214
- ŠEŠPLAUKIS-TYRUOLIS Alfonsas - apie jį rec. 282, 284, 288
- ŠIMONIS Kazys - repr. 459
- ŠINKŪNAITĖ Laima - 65, 66
- ŠLAITAS Vladas - apie jį rec. 254, apie jį repr. 291
- ŠOLIŪNAS Jonas - 164, apie jį 53
- ŠULJIENĖ Sonda - vert. 195
- ŠVABAITĖ-GYLIENĖ Julija - fotoportr. 502
- ŠVENTARAGIS - apie jį 167
- ŠVOGŽLYS-MILŽINAS Nikodemus - 138, apie jį 136
- TEOFILIS ANTIOCHIETIS - 99, apie jį 123
- TERESIUS Adolfas - repr. 464
- TERLECKIENĖ Jūratė - vert. 91
- TILLICH Paul - 6, apie jį 54
- TIRSO DE MOLINA - apie jį 114
- TYRUOLIS Alfonsas - žr. ŠEŠPLAUKIS-TYRUOLIS Alfonsas
- TISCHNER Józef - 86, apie jį 55
- TOLEIKIS Vytautas - 190, 223
- TOLSTOJ Lev - apie jį 67, apie jį repr. 392, 439, 484
- TORREBIARTE Pablo - 191
- T. R. - žr. RAUDELIŪNAS Traidenis
- TRIMAKAS Gintautas - men. nuotr. 471, 472
- TULABA Ladas - 192
- TUMASONIS Rimas - repr. 473
- ULČINAITĖ Eugenija - 71, 215, 274, vert. 96
- URBAS Dominykas - 139, apie jį 56
- VAIČIULAITIS Antanas - apie jį 107, apie jį rec. 243, fotoportr. 532
- VAINILAITIS Martynas - fotoportr. 503
- VAINIUS Antanas - 275
- VAIŠVILAITĖ Irena - 182, fotoportr. 533
- VAITEKŪNAS Ričardas Povilas - repr. 474, 475
- VAKARIS Vidas - 193, 224-227, 276-278
- VALANČIUS Motiejus - fotoportr. 497
- VALENTINAVIČIUS Virginijus - 228, 279, 280, pareng. 85
- VALENTIS Dominykas - apie jį 185
- VANAGAITĖ-PETERSONIENĖ Stasė - fotoportr. 502
- VAREIKIS Egidijus - 155, 229-238, apie jį 57
- VARNAS Adomas - repr. 476
- VASILENKO Leonid - 194
- VAŠKO Václav - 195
- VEILENTAS Virginijus - pareng. 196
- VYČINAS Vincas - 170
- VIDEVUTIS - apie jį 167
- VILTAUTAITĖ Teresė - 110
- VIRZA Edvarts - 165, apie jį 140, apie jį repr. 362
- VOLERTAS Vytautas - apie jį rec. 289
- WELTE Bernhard - 7
- WITZ Konrad - repr. 485
- WOLFE Gregory - 216
- ZAPERECKAITĖ Violeta - vert. 76
- ZARATUŠTRA - apie jį 167
- ZENKEVIČIUS Jonas - repr. 486-488
- ZWEIG Stefan - 67, apie jį 58
- ŽEMAITYTĖ Vida - vert. 76
- ŽENTELYTĖ Audronė - 140, vert. 165
- ŽILAITYTĖ Danutė - 153
- ŽIŽIŪNAS Algimantas - nuotr. 501, 503, 517
- ŽVILIUS Alfonsas - repr. 489
- БОГДАНОВИЧ Максим - 143
- РОССИНСКИЙ Владимир - repr. 484
- ФЛОРОВСКИЙ Григорий - apie jį rec. 245

Sudarė Liubartas Akminas